petar kleut

35. divizija

Dr PETAR KLEUT

TRIDESET PETA LIČKA DIVIZIJA

RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA

KNJIGA STO DVADESETA

MONOGRAFIJE
JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

KNJIGA PETNAESTA

U R E Đ I V A Č K I O D B O R

General-pukovnik MIRKO JOVANOVIC, general-major JOCO' TARABIC, general-major VELJKO MILADINOVIC, general-major FABIJAN TRGO, general-major METODIJE KOTEVSKI, pukovnik VIKTOR KUCAN, pukovnik MISO LEKOVIC, pukovnik AHMET ĐONLAGIC, potpukovnik RADOMIR PETKOVIĆ — glavni urednik

U R E D N I K — R E D A K T O R
potpukovnik ESAD TIHIC

VOJNOIZDAVACKI ZAVOD

Dr PETAR KLEUT

TRIDESET PETA LIČKA DIVIZIJA

B E O G R A D 1970.

SITUACIJA U LICI DO FORMIRANJA 35. DIVIZIJE

OPERATIVNA SITUACIJA U LICI POČETKOM JESENI 1943.

Jesen 1943. godine bila je u Lici, kao i u ostalim zapadnim predelima naše zemlje, bogata značajnim događajima i krupnim uspesima narodnooslobodilačkog pokreta. Kapitulacijom Italije stvorena je nova strategijska situacija, koju je Narodnooslobodilačka vojska po direktivama Vrhovnog štaba, brzo i uspešno iskorištavala za oslobođenje prostranih područja duž jadranske obale i u širem priobalnom pojasu. U septembru i oktobru bila je oslobođena cela Lika, sem jako utvrđenog Gospića i nekih mesta na komunikaciji Bihać — Lapac — Gračac — Knin. Slobodna teritorija Like spajala se sa oslobođenim predelima severne Dalmacije, Korduna, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja.

Polazeći od direktiva Vrhovnog štaba i njegove opšte procene situacije na jugoslovenskom ratištu, Glavni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske izvršio je u septembru procenu strategijske situacije na teritoriji Hrvatske. Na osnovu ove procene usmeravani su dalji vojni i politički napori na proširivanju narodnooslobodilačke borbe, za zaštitu oslobođenih teritorija i za jačanje jedinica NOV u Hrvatskoj. Evo kako je u izvodu glasio onaj deo procene situacije koji se odnosio na ličko i okolna operativna područja:[1]

[1] Oslobodilački rat naroda Jugoslavije, knj. I, str. 573 (U datom tekstu Oslobodilački rat I, knj. I. str. 573); Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom V, knj. 20, dokumenat broj 68. (U datom tekstu Zbornik, V, knj. 20. dok. br. 68, str.).

»U balkanskoj ratnoj situaciji, Jadran za Nijemce pretstavlja strateški subjekt prvog reda. Oni dobro znaju da preko Jadrana vodi najkraći put ka Beču. Naročito je za njih važan i osjetljiv sektor Trst — Split, kome oni posvećuju naročitu pažnju. Ovaj sektor Jadranske obale u vezi sa zaleđem Trst — Ljubljana — Sisak — Bihač — Split, gdje se danas nalazi gro naših hrvatsko-slovenskih trupa, leži na boku kako njemačkih snaga u Italiji, tako i onih orijentisanih na grčko-albanskoj obali. Tako, gubitkom Jadrana sa pomenutim zaleđem, njemačke snage u Italiji dovedene bi bile u neposrednu opasnost, dok bi obala grčko-albanske obale iluzorna i bezpredmetna i Nijemci bi bili prinuđeni da se povuku na Dunav i Dravu, a u Italiji na Alpe.

Osjetljivost ovog sektora Jadranske obale ne proističe samo iz pogodnih uslova za desant, dobre komunikacijske mreže u zaleđu obale, kratkoće pravca i važnosti ciljeva, važnosti ciljeva u dolini Save i Drave, već i uslijed nepovoljnog razvoja situacije za Nijemce, kako u Italiji, tako i na Istočnom ratištu, tako da se ova osjetljivost progresivno povećava.

Također, Nijemcima je dobro poznato da naša vojska držeći jadranske otoke i izvjesne primorske luke na obali u vezi sa zaleđem, tj. Dinarskim grebenom (vododelnica Save i Jadrana) stvara veliki strategijski mostobran i daje veoma povoljne strateške mogućnosti za desantne operacije saveznika na Jadranu.

Poklanjajući dakle osobitu važnost jadranskom sektoru balkanskog fronta, Nijemci su preduzeli i preduzimaju hitne mjere za organizaciju odbrane i sprečavanje desanta. Zasada Nijemci su zauzeli luke: Split, Šibenik, Zadar, Bakar, Rijeku, Pulu i Trst, sem toga u Istri još neke manje luke, posljednjom ofanzivom na Istru. Njemačke posade, koje se sad nalaze u pojedinim lukama Jadranske obale, skoro su izolovane, bez dobre veze, bez komunikacija, kako poprečnih tako i uzdužnih. Ne raspolažu ni sa jednom strategijskom željeznicom niti autostradom, njihove jedinice na obali nemaju pozadine niti obezbjeđenog zaleđa uopće. Također nemaju ni flote za održavanje poprečnih veza između pojedinih obalnih posada. Sve su to teškoće na koje Nijemci nailaze u sadašnjoj situaciji.

Zato neprijatelj nastoji slijedeće:

a) da postigne dubinu obalnog pojasa — zaleđa do Dinarskog grebena, gdje bi na pojedinim raskrsnicama između ovog i obale postavio strateške rezerve prema pojedinim sektorima obale. Ove je već neprijatelj postigao u Dalmaciji, Istri i Primorju, gdje drži linije Imotski — Sinj — Knin — Gračac — Gospić, odnosno prema Istri i Primorju: Sv. Petar — Klana — Delnice — Ogulin. U Primorju i Istri ovo je postigao prodorom jedne oklopne divizije, koju je uputio za ovu svrhu iz sjeverne Italije.

b) Uspostaviti saobraćaj između trupa na obali preko Dinarskog grebena sa dolinom Save. Sada nastoji obezbjediti i održavati prugu Sisak — Bihać i cestu Bihać — Knin, koja pretstavlja za njega glavnu saobraćajnu arteriju prema Jadranu. Također neprijatelj nastoji da uspostavi komunikaciju Ljubljana — Sv. Petar — Rijeka, kao i komunikaciju Zagreb — Sušak, što se naj-

bolje uočava iz ove njegove posljednje ofanzive, koju je preduzeo jačim oklopnim jedinicama na ovom sektoru.

c) Zadržati u svojim rukama garnizone: Ogulin, Karlovac, Glinu. Kostajnicu, Cazin i Bihać, s jedne strane kao istaknute predstražne položaje u odnosu na dolinu Save i pravac prema Zagrebu, dok s druge strane u cilju kao stalne punktove za saobraćaj i vezu sa njihovim posadama na Jadranskoj obali.

d) Između Save i Drave po mogućstvu zadržati sve uzdužne i poprečne kojnunikacije

2. — Osnovna karakteristika njemačkih jedinica na našem operativnom području.

Skoro sve divizije su oklopne i motorizovane, raspolažu velikim brojem teških tenkova, kao i tenkova tipa »Tigar«.

Divizije sa većim dijelom heterogene (po nacionalnom sastavu), sastavljene od raznih satelita, sa njemačkim kadrom, dobro izvježbane, dobro rukuju tehnikom kojom su opremljene.

Njihova taktika ogleda se u brzim i jakim prodorima sa masom tenkova, pozadi kojih sljeduje motorizovana pješadija u oklopljenim — blindiranim automobilima. Prodore na važnijim pravcima redovno prati avijacija. U odbrani su veoma žilavi i uporni, vode čistu aktivnu odbranu kombinovanu neprekidnim protivnapadima i prodorima tenkova u sadejstvu sa avijacijom.

Sama njihova pješadija, bez tenkova i avijacije, ne predstavlja naročito jakog protivnika, sa kojim naše jedinice mogu uvjek izvoditi uspješne borbe.

3. — Naše snage i naše operativne namjere.

Gro naših snaga nalazi se južno od Save, dok se izvjestan manji dio snaga nalazi između Save i Drave.

Dislokacija naših snaga.

Jedinice I Korpusa i to VII i VIII Divizija sa odredima Turopoljsko-posavskim, Banijskim, Cazinskim, Žumberačko-pokupskim, Kordunaškim, Karlovačkim i Plaščanskim, nalaze se na prostoru: Ogulin •— Zumberak — Zagreb — Sisak — Kostajnica — Bihać. XIII Proleterska brigada, koja je privremeno pod komandom I Korpusa nalazi se na prostoru: Zumberak — Samobor — Karlovac. VI Divizija, koja je u sastavu I Korpusa, nalazi se sada na prostoru Gospić — Udbina — Lovinac.

Sjeverno-dalmatinska divizija nalazi se u sjevernoj Dalmaciji. U Gorskom Kotaru i na Primorju nalazi se XIII Divizija, koja je pod neposrednom našom komandom, van sastava I Korpusa. Ova divizija ima pod svojom komandom I i II Primorsko-goranski odred.

Naše namjere i operativni ciljevi.

U vezi izloženih vjerovatnih neprijateljskih namjera, naše operativne namjere mogu se ukratko rezimirati u slijedećem:

Zadržati otoke i pojedine luke na Jadranu, izolujući neprijateljske posade u pojedinim zauzetim lukama, otsjeci ove posade od pozadine i onemogućiti im saobraćaj i veze, kako po pravcu, tako i po dubini. Onemogućiti uspostavljenje veze i održavanje saobrajaća između doline Save i Jadranske obale, naročito posvećujući pažnju čišćenju međuprostora: Sava —• greben Mala i Velika Kapela — Plješevica, i upravljajući težište operacija prema sektoru Karlovac — Zagreb — Sisak — Kostajnica, a u Hrvatskom Primorju prema sektoru Bakar — Sušak — Rijeka i komunikacijama Rijeka — Trst i Rijeka — Sv. Petar. U Slavoniji i Zagorju

Operativni ciljevi.

— Za jedinice I Korpusa: dejstvo na pruzi Zagreb — Karlovac i Zagreb •—• Sisak — Kostajnica, kao i na cesti Bihać —• Gračac, kuda neprijatelj u posljednje vrijeme vrlo živo saobraća. Likvidacija neprijateljskih uporišta na prostoru Ogulin — Karlovac — Zagreb — Sisak — Kostajnica — Novi — Bihać, prema mogućnostima i razvoju situacije.

— Za jedinice XIII Divizije: dejstvo na neprijateljske komunikacije u Gorskom Kotaru i Hrvatskom Primorju. Onemogućiti neprijateljski saobraćaj na prostoru Ogulin — Delnice — Lokve, Hreljin — Bakar — Sušak, kao i Delnice —• Mrzla Vodica — Kamenjak —• Čavle — Sušak. Likvidirati pojedina moguća neprijateljska uporišta na ovom području.

— Za Sjevero-dalmatinsku diviziju: dejstvo na cestama Knin — Gračac, Knin — Kistanje — Bribirske Mostine — Benkovac — Zadar, kao i na cesti Gračac — Benkovac. Likvidacija neprijateljskih uporišta na prostoru Bukovice, kao i južno od crte Zadar — Benkovac — Skrad

Naša taktika.

Kombinacija partizanske taktike sä taktikom modernog ratovanja, što će zavisiti od vrste postavljenog cilja, tj. od karaktera, jačine, sastava i naoružanja neprijatelja u vezi sa izborom mjesta i vremena za predviđene operacije. Zasada, u ovoj fazi operacija, pošto skoro nemamo ili nemamo antitenkovskog naoružanja, prinuđeni smo da borbu sa njemačkim oklopnim i motorizovanim jedinicama vodimo više na partizanski način ratovanja, kombmujući aktivna i pasivna sredstva za borbu protivu istih na razne načine.«

Skori tok događaja pokazao je da je procena bila tačna. Nemacka ofanziva, usmerena na zaposedanje cele ja-

dranske obale i uspostavljanje kontrole komunikacijske mreže u širem zaleđu obale, odvijala se u toku cele jeseni.

Glavni pravci nemačkih prodora iz doline Save ka jadranskoj obali nisu u prvi mah prolazili kroz srednji deo oslobođene ličke teritorije, već kroz njene periferne delove. Pravac Karlovac — Ogulin — Brinje — Senj prolazio je kroz najsevernije delove Like, a pravac dolina Une — Bihać — Lapac — Gračac — Knin kroz njen najjužniji deo. Za neprijatelja je bio vrlo važan i pravac Brinje — Otočac — Gospić — Karlobag, kao i rokadni pravac Gračac — Gospić. Izlaskom preko Gospića u Karlobag on bi uspostavio kontrolu nad preko 100 km dugom obalom od Senja do Obrovca, a ujedno bi oslobodio od blokade jaki ustaški garnizon u Gospiću, na čemu je kod nemačke komande neprestano insistirala ustaška vlada. Snage koje je neprijatelj tada mogao odvojiti za ovladavanje ovim pravcima bile su, međutim, nedovoljne da bi savladale otpor prekaljenih jedinica 6. ličke divizije, koje su branile prilaze u Liku sa severa, istoka i juga, a istovremeno držale u šahu gospićki garnizon. Tako su neprijateljski planovi, u odnosu na Liku, ostali u prvoj fazi ofanzive neizvršeni, ali neprijatelj od njih nije odustao.

U opštoj proceni strategijske situacije u Hrvatskoj, među neposrednim ciljevima operacija naših snaga nije bio preciziran cilj dejstva na užem ličkom području. Ipak, iz drugih izvora vidi se da je u planu za neposrednu akciju bila predviđena i akcija na liniji Gospić — Karlobag, koju su prvih dana oktobra izveli 6. lička i delovi 13. primorsko-goranske divizije.[2]

Šesta lička divizija dobila je krajem septembra zadatak da s jednom brigadom (2. brigada, bez jednog bataljona) dejstvuje i dalje protiv neprijateljskih snaga na komunikaciji Bihać — D. Lapac — Gračac, a s glavninom divizije da napadne spoljna obezbeđenja Gospića i neprijatelja na liniji Gospić — Baške Oštarije. Istovremeno, 13. divizija, imala je da sa dve brigade likvidira ustaška uporišta u Karlobagu, Sušnju i na prevoju Ura. U Karlobagu su bili delovi 9. ustaškog bataljona, a u Gospiću i na

[2] Oslobodilački rat, knj. I, str. 547; Zbornik V, knj. 20, dok. br. 6, 33, 34, 74 i 121.

njegovim spoljnim utvrđenjima bile su ostale jedinice grupacije »Zapoli«, kojoj je okosnicu činila 4. ustaška brigada (zdrug).

Pripreme su "izvršene poslednjih dana septembra, pa je operacija trebalo da počne 2. oktobra. Sešta divizija uputila je 1. brigadu da napadne liniju Brušane — Baške Oštarije, a 3. brigadu i bataljon 2. brigade da napadnu posade u Širokoj Kuli, Perušiću i Pazarištu. Trinaesta divizija uputila je 1. brigadu bilom Velebita, da bi sa severa napala i likvidirala neprijateljska ohezbeđenja na prevoju Ura i u selu Sušnju, a 2. brigada imala je da napadom sa severa i juga uništi posadu Karlobaga. Dok su se jedinice 13. divizije približavale Karlobagu, jedna ustaška grupa od oko 250 ustaša, noću >1/2. oktobra, izvršila je iznenadni pokret preko Velebita, da bi 2. oktobra napala jedinice 13. divizije, koje su se nalazile u Cesarici, 7 km severo-zapadno od Karlobaga, Mada je prepad bio iznenadan, partizani su se brzo snašli i prešli u protivnapad. Posle kraće žestoke borbe ustaše su se u neredu povukle preko Velebita, pretrpevši znatne gubitke.

Napad na liniju Brušani — Baške Oštarije — Karlobag počeo je noću 2/3. oktobra i uspešno se razvijao. U toku dva dana borbe oslobođena su mesta: Karlobag, Sušanj, Baške Oštarije, Dabar, Brušani, Bužim, Smiljan, Oštra i Lički Novi. Istovremeno su 3. brigada i bataljon 2. brigade oslobodili mesta: Bilaj, Široku Kulu, Perušić, Pazarište, Mušaluk i Lički Osik. Obruč oko Gospića bio je stegnut, tako da je promer prostora koji je držala gospićka ustaška grupacija iznosio svega nekoliko kilometara. U ovoj brzoj i vrlo efikasnoj operaciji izbačeno je iz stroja preko 600 neprijateljskih vojnika (ne računajući evakuisane ranjenike), a zahvaćen je i znatan plen.

Glavni štab Hrvatske nije tada imao u planu produžetak ove operacije i odlučni napad na Gospić, jer za to nije imao raspoloživih snaga, već je gospićki garnizon blokiran sa severa snagama 1. brigade 13. divizije, a sa istoka i juga snagama 1. i 3. brigade 6. divizije. Neprijatelj je očekivao partizanski napad na Gospić, pa je hitno preduzimao mere obezbeđenja. Sa 15 nemačkih i ustaških aviona svakodnevno je snabdevana gospićka grupacija municijom i sanitetskim materijalom. Samo u toku 5 i 6 ok-

tobra na improvizovani aerodrom, severno od Gospića, dopremljeno je preko 200.000 metaka i 90 mina za bacače.[3] Od komande 15. nemačkog korpusa u Kninu zatražena je hitna pomoć, a istovremeno je cela gospićka grupacija »Zapoli« (»Zapovjedno područje Like«) stavljena pod komandu štabu 114. nemačke divizije u Gračacu. Već 9. oktobra ojačani oklopni puk 114. divizije krenuo je iz Gračaca prema Gospiću. U brzom naletu, bez zaustavljanja, odbacio je delove 19. divizije iz Lovinca, iznenadio i odbacio delove 2. brigade 6. divizije u Raduču i Metku, te spojivši se sa ustaškim delovima koji su izvršili ispad iz Gospića prema Metku, produžio za Gospić. Pokušaj ovog puka da se probije iz Gospića ka Perušiću bio je osujećen snažnim otporom 3. bataljona 2. brigade 6. divizije, kod porušenog Budačkog mosta, gde je uništeno nekoliko neprijateljskih tenkova. Neprijatelj je za vreme nemačkog prodora u Gospić uspostavio svoju posadu u Bilaju, ali su partizani ovu posadu, već nakon dva dana, naterali na povlačenje u Gospić. Prisustvo jakih nemačkih oklopnih snaga u Gospiću ustaše su pokušale iskoristiti da bi se oslobodile uske blokade, ali u tome nisu uspele, jer su svi nemačko-ustaški ispadi u pravcu Perušića, Pazarišta, Smiljana i Ličkog Novog bili odbijeni uz gubitke.

Do sredine oktobra izvršena je pregrupacija partizanskih snaga oko Gospića. Zbog nove situacije u Gorskom kotaru 1. brigada >13. divizije bila je upućena na prostor Delnice — Mrzla Vodica, dok je 1. brigada 6. divizije upućena prema komunikaciji Bihać — D. Lapac — Gračac, a 2. brigada dovedena je da preuzme položaje ovih dveju brigada. Blokada je time bila nešto oslabljena, ali je još uvek bila u stanju da se održava. Posle nekoliko dana (oko 20. oktobra) i 3. brigada 6. divizije napustila je blokadu i uputila se u Gacku dolinu da bi očistila šume oko nekih sela od ostataka ranije razbijenih ustaških i četničkih grupa. Tako je celu blokadu preuzela 2. brigada, za što očigledno nije imala dovoljno snage. Neprijatelj je tada krenuo u napad i uspeo da ovlada linijom Bogdanić — Debelo brdo — Oštra — Lički Novi. Odbijena su njegova dva uzastopna pokušaja da se ponovo probije u Bilaj, a bilajski most na reci Lici porušen je.

Pred kraj oktobra 3. brigada vratila se na položaje severno od Gospića i olakšala 2. brigadi da izdrži sve veći pritisak iz Gospića. Pokušaj delova 2. brigade da ponovo oslobode Lički Novi nije uspeo.

Po dolasku na nove položaje južno od D. Lapca 1. brigada izvršila je više uspešnih napada na nemačke kolone, te je 15. oktobra kod Zuleševice uništila jednu auto-kolonu.

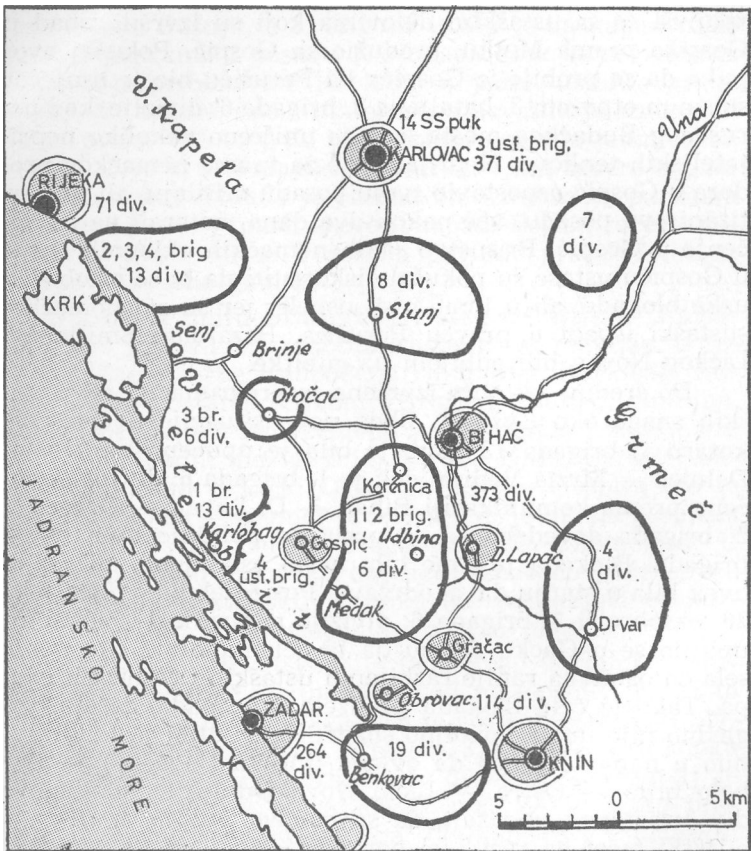

Situacija u Lici i oko nje krajem oktobra 1943.

Razvoj situacije u područjima koja se graniče s Likom bio je u oktobru također buran. Snage 7. i 8. divizije bile u krajem septembra i početkom oktobra angažovane na liniji Karlovac — Ogulin, dok je 3. brigada 8. divizije bila orijentisana prema unskoj komunikaciji. Na liniji Karlovac — Ogulin postignuti su delimični uspesi, a 3. brigada je uspešno odbijala ispade jedinica 373. nemačke divizije s područja Bihaća na slobodnu teritoriju južnog Korduna i severne Like.

U Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju 13. divizija vodila je od 7. do 15. oktobra teške borbe s nemačkim oklopnim i motorizovanim jedinicama, među kojima su bile oklopna divizija »Herman Gering« i motorizovana 71. divizija.[4] U toku ofanzive koju su nazvali »Volkenbruh III« Nemci su uspeli da razbiju neke jedinice 13. divizije, da ovladaju delom obale od Rijeke do Crikvenice i komunikacijom Rijeka — Lokve —• Delnice. Posle nekoliko prvih dana ofanzive, jedinice 13. divizije povukle su se u srednji deo Gorskog kotara, na prostor Jasenak — Drežnica — Bribir — Ledenice. Kada je u završnom delu ofanzive neprijatelj prodro i u srednji deo Gorskog kotara, štab 13. divizije uputio je deo svojih snaga (1. i 3. brigadu) severno od komunikacije Rijeka — Delnice — Ogulin, dok je 2. brigadu zadržao u rejonu Drežnice za zaštitu bolnice, a 4. brigadu u rejonu Mošuna. Po završetku ofanzive na Gorski kotar neprijatelj je povukao svoje snage u Delnice, Ogulin i Karlovac, a 13. divizija pristupila je sređivanju svojih ofanzivom zamorenih i delom razbijenih jedinica.

U severnoj Dalmaciji i južnom delu Like u oktobru su operisale snage 19. divizije: <1, 2. i 3. (odnosno 5, 6. i 7.) brigade, Kninski, Severnodalmatinski i Zadarski partizanski odred. U toku ofanzive na severnu Dalmaciju jake nemačke snage uspele su da uspostave saobraćaj i drže pod kontrolom cestu Knin — Benkovac — Zadar i Knin — Gračac — Obrovac — Zadar. U drugoj polovini oktobra 1. brigada bila je raspoređena na liniji Dobroselo — Srb i orijentisana prema cesti D. Lapac — Gračac, 2. brigada prema cesti Gračac — Obrovac i Gračac — Otrić. Kninski odred prema cesti Knin — Gračac, severnodalmatinski

[4] Oslobodilački rat I, str. 562—564.

odred prema cesti Knin — Benkovac, a 3. brigada i Zadarski odred prema cesti Zadar — Obrovac.[5] Od većih neprijateljskih vojnih formacija na tom prostoru operisale su 114. divizija i dva puka 264. nemačke divizije. Znatnu pomoć ovim snagama pružale su četničke jedinice, koje su se nadale da će im nemačka ofanziva pružiti priliku da politički podriju narodnooslobodilački pokret u severnoj Dalmaciji. Početkom novembra 1. i 2. brigada 19. divizije, na maršu iz Like u Cetinjsku dolinu, očistile su sela oko Knina od četnika, koji su pobegli u Knin.

Delovi Bosanske krajine koji se graniče s Likom (istočno od linije Bihać — D. Lapac — Srb — Knin) bili su u oktobru oslobođeni, sem Grahova, ali bliža operativna saradnja naših snaga u Lici sa snagama u Bosni u to vreme nije ostvarivana, jer za to nisu postojali uslovi.

Jedinice 6. divizije uspevale su da s relativno malim snagama u drugoj polovini oktobra održavaju blokadu gospićkog garnizona, uprkos činjenici da su ustaške jedinice posle dolaska nemačkih pojačanja postale ponovo agresivne. Osetivši da su partizanske snage na blokadi prilično oslabljene, neprijatelj je krajem oktobra i početkom novembra pojačao svoje napore da jake ustaške snage u Gospiću potpuno deblokira i aktivira u akcijama za ovladavanje ličkim komunikacijama.

Nemačka 114. motorizovana divizija, pošto je deo njenih zadataka u severnoj Dalmaciji već preuzela 264. divizija, koja je u oktobru prebačena iz Zagreba preko Bihaća u Dalmaciju, sada je mogla jače da se angažuje u pravcu severozapada, da bi ovladala putevima kroz Liku. Ovo je za Nemce bilo utoliko važnije što je slobodna teritorija Like i pod velebitskog primorja predstavljala sada ozbiljnu smetnju u povezivanju nemačkih snaga u Dalmaciji i onih u području Rijeka — Novi — Delnice. Komanda 114. divizije imala je stoga zadatak da što pre uspostavi siguran saobraćaj s gospićkim garnizonom, a zatim da uz njegovo sadejstvo ovlada pravcima Gospić — Karlobag i Gospić — Otočac — Senj.

Poslednjih dana oktobra Nemci su iz Gračaca uporno izviđali u pravcu Lovinca, a ustaše iz Gospića jakim snagama ovladale su 1. novembra Bilajem i Ribnikom, te po-

[5] Zbornik V, knj. 22, dok. br. 134 i 135.

kušavale da prodru prema Metku. Na osnovu ovih aktivnosti, štab 6. divizije zaključio je da predstoji pokušaj neprijatelja da ovlada linijom Gračac — Gospić, pa je naredio 2. brigadi da glavninu svojih snaga upotrebi za to da bi neprijatelja sprečila u tim namerama. Pošto je položaje Š. Kula — Ostrovica — Barlete predala Ličkom partizanskom odredu, brigada je izvršila ovakav raspored svojih snaga: 1. bataljon zadržala je i dalje na liniji Brušane — Divoselo, 2. bataljon postavila je u Vrepcu prema Bilaju, a 3. i 4. bataljonu naredila je da posednu položaje severno od Raduča, tj. sredokraću puta Gračac —- Gospić. Pre nego što su ovi bataljoni zauzeli spomenute položaje, 2. novembra izjutra, nemački 661. poljski dopunski bataljon, ojačan četom tenkova, uspeo je da se probije preko Lovinca, u Medak, gde su mu u susret izbili 31. i 34. ustaški bataljon i 3. tenkovska četa PTS (poglavnikovog tjelesnog zdruga) i obezbedile mu dalji put za Gospić. S nemačkim bataljonom u Gospić je stigla i kolona od oko 80 kamiona, s bataljonskim materijalnim rezervama. Nemački tenkovski vod, pošto se u Gospiću zadržao samo dva sata, krenuo je popodne nazad u Gračac. Sa njim je pošla i kolona od oko 60 ispražnjenih kamiona. Put do Metka obezbeđivali su i dalje 3d. i 34. ustaški bataljon, a dalje prema Raduču, kao ojačanje obezbeđenja nemačke kolone, krenula je jedna ustaška četa. Sada su na položajima severno od Raduča već bili 3. i 4. bataljon 2. brigade, pa su oni sačekali i napali ovu kolonu, dugu preko 5 km, kada je njeno čelo izbijalo u Raduč, a začelje još bilo u medačkom zaselku Papuči. U kratkoj bliskoj borbi partizani su neprijatelju naneli znatne gubitke, ali zbog tenkovske zaštite s čela kolone i brze intervencije sa začelja na desno krilo zasede, partizani nisu uspeli da dođu do plena i da unište veći broj kamiona. Čim je borba počela (oko 16 časova) iz Metka je u pomoć koloni krenuo 31. ustaški bataljon i četa tenkova PTS, ali su te snage stigle tek na završetak borbe, kada se zadnji veći deo kolone povlačio prema Metku i Gospiću, a prednji manji deo, pod zaštitom tenkova, uzmicao prema Lovincu. Posle borbe bataljoni 2. brigade povukli su se u Raduč i Kik na odmor.[0]

[6] Zbornik V, knj. 21, dok. br. 7, 35 i 174.

Idućeg dana, 3. novembra, neprijatelj se u Gospiću pripremao da automobilsku kolonu vrati nazad u Gračac, ali tog dana nije pokušao da to izvede. Neprijateljske inžinjerijske jedinice užurbano su radile na popravci porušenog mosta preko reke Like u Bilajskom Novom Selu, a izvođenje radova obezbeđivao je 2. bataljon 15. domobranskog puka. Delom svojih snaga iz Čitluka 1. bataljon 2. brigade izvršio je 3. novembra uveče napad na ova obezbeđenja. Domobrani su se, međutim, već bili dobro utvrdili, spremno dočekali napad i uspeli da, se održe dok im iz Bilaja nije stigla pomoć, pa je napad partizana odbijen.

Štab 6. divizije naredio je 3. novembra 2. brigadi da pristupi zaprečavanju ceste kod Raduča, te da i dalje sprečava neprijateljski saobraćaj između Gospića i Gračaca. Brigada je na ovaj zadatak uputila 4. bataljon, koji je 3. novembra izvršio manja zaprečavanja, a 4. novembra postavio se u zasedu između Drenovca i Raduča.

Nemačka auto-kolona krenula je iz Gospića 4. novembra. Do Metka su je obezbeđivale ustaške snage, kao i ranije, a od Metka dalje obezbeđenje su preuzele nemačka tenkovska četa, nemačka pešadijska četa i četa ustaša. Kolona je stigla u Drenovac u rano popodne, krećući se oprezno i s jakim bočnim osiguranjima. Kada je glavnina kolone stigla naspram sredine zasede, 4. bataljon istovremeno je napao bočna obezbeđenja i kolonu. Posle kraće borbe ustaška četa iz bočnog obezbeđenja odbačena je prema Metku, ali se auto-kolona s nemačkim obezbeđenjem uspela probiti prema Lovincu.[7] Posle borbe 4. bataljon je povučen u Kik radi odmora i pripremanja za predstojeći pokret brigade na koncentracijski prostor divizije u Krbavskom polju.

Štab 4. korpusa NOV nije toga časa imao na raspolaganju snage kojima bi mogao dati zadatak da kontrolišu cestu Gračac — Gospić. Neprijatelj je 5. novembra neometano prošao jednom kolonom iz Gračaca za Gospić.

Ličani su prvih dana novembra 1943. godine doživeli događaj, koji je za njih bio znak velikog priznanja, ali ih je ipak ujedno rastužio i zabrinuo. Šesta lička udarna divizija, kao elitna jedinica NOV, ušla je tih dana u sastav

[7] Arhiv Vojnoistorijskog instituta JNA, kut. 58. (U daljem tekstu: Arhiv VII, k. 58.)

1. proleterskog korpusa i za ceo period, do završetka rata, rastala se od svoje Like u kojoj je ponikla, rasla i prekalila se u mnogobrojnim borbama, voljena i roditeljski zbrinjavana od celog stanovništva ovog i okolnih krajeva.

Brigade 6. divizije predale su od 2. do 5. novembra svoje borbene položaje u Lici drugim partizanskim jedinicama. Delove 2. brigade, koji su bili na položajima Brušani — Divoselo — Počitelj i Vrebac — Barlete, smenile su noću 5/6. novembra jedinice Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda. Treću brigadu na liniji Lički Osik — Pazarište — Smiljan — Trnovac šmenila je 2. novembra 1. brigada 13. divizije. Položaje prema komunikaciji Bihać — D. Lapac — Gračac preuzela je od 1. brigade 6. divizije 1. brigada 19. divizije.

Šesta divizija bila je 7. novembra prikupljena na prostoru Srednja gora — Ondić — Poljica. Odakle je 8. i 9. novembra prešla u rejon Srba, da bi zatim oko 12. novembra produžila prema Bugojnu, u sastav 1. proleterskog korpusa.

Neprijatelj je iz Gospića osmotrio pokrete naših jedinica za vreme smene, ali nije znao o čemu se radi. On je pretpostavljao da se vrši novo grupisanje partizana za napad, pa se posvetio pripremama za odbranu i nije ometao smenu ispadima. Za vreme od 2. do 5. novembra, na severnoj polovini obruča, oko Gospića, 1. brigada >13. divizije nije imala većih okršaja. Ona je uskoro povučena u sastav svoje divizije, u Gorski kotar, a njene položaje preuzela je 8. novembra 2. brigada 13. divizije. Međutim, ni ona nije tamo dugo ostala, jer ju je već 12. novembra šmenila 4. brigada 13. divizije, a ona je preuzela položaje južno od Gospića od Ličkog NOP odreda, koji je upućen prema komunikaciji Bihać — D. Lapac.

Odlazak 6. divizije iz Like doveo je do novog odnosa snaga na ličkom operativnom području. Tri osnovna zadatka koje je izvršavala 6. divizija — vršenje pritiska na komunikaciju Bihać — Knin, sprečavanje neprijateljskog prodora pravcem Ogulin — Otočac — Gospić, blokada gospićke grupacije, — Glavni štab Hrvatske poverio je sada novoj operativnoj grupi. U sastav ove operativne grupe ušle su sledeće jedinice: Lički partizanski odred, Gospićki

bataljon, bataljon »Plavi Jadran« i Artiljerijski divizion Glavnog štaba.

U operativnom pogledu potčinjeni su bili ovom operativnom štabu još 2. i 4. brigada 13. divizije, a od 15. decembra još i (3) 7. brigada 19. divizije. Za rukovođenje ovom operativnom grupom imenovan je Operativni štab za Liku. Skup jedinica kojima je rukovodio ovaj Operativni štab nije službeno dobio naziv »operativna grupa« mada je, u stvari, to bio, nego je označavan sa »jedinice Operativnog štaba za Liku«, sve dok posle tri meseca ova grupa nije sa istim sastavom preformirana u 35. diviziju.

Formiranje operativne grupe bilo je, kao i u drugim sličnim slučajevima, privremeno formacijsko rešenje. Pošto je odlazak 6. divizije usledio dosta iznenadno, za izvršavanje najhitnijih zadataka oformljena je na brzinu grupa od jedinica koje su se zatekle u Lici ili u okolnim područjima. Potpuno organizovanje grupe kao formacije namenjene za dejstvo kroz nešto duži period (nekoliko meseci) vršeno je postepeno u toku celog novembra. Za to vreme oformljen je štab i najneophodnije prištapske jedinice, pa je zbog toga i grupa otpočela dejstvovati po jedinstvenom operativnom planu tek u drugoj polovini novembra.

U Operativni štab za Liku postavljeni su, naredbom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske,[8] sledeći drugovi: major Petar Kleut za komandanta, Uroš Krunić za političkog komesara, a major Stevo Opsenica za načelnika štaba. Dalje popunjavanje vršeno je postepeno. Pošto se major Kleut u to vreme nalazio u severnoj Dalmaciji, na dužnosti pomoćnika komandanta 19. divizije, a Krunić na dužnosti u 7. diviziji, organizovanje štaba, odmah po imenovanju, preuzeo je major Opsenica. On je 4. novembra za komandno mesto izabrao Perušić, te pomoću grupe kurira do 6. novembra uspostavio vezu s najbližim jedinicama grupe, teritorijalnim komandama u Lici i sa Glavnim štabom NOV i PO Hrvatske, pod čijom je neposrednom komandom Operativni štab dejstvovao. Politički komesar stigao je u štab 15. novembra a komandant tek 25. novembra.

[8] Zbornik V, knj. 21, dok. br. 135.

U toku novembra, od prištapskih jedinica bili su formirani: vod za vezu, sanitetski vod i štapska straža.

Druga brigada 13. divizije, pre dolaska pod komandu Operativnog štaba za Liku, imala je za sobom upravo godinu dana borbi. Ona je formirana od bataljona 2. i 1. primorsko-goranskog partizanskog odreda, u novembru 1942. godine, u Drežnici, kao 14. brigada, odnosno 2. brigada V operativne zone, sa oko 600 boraca. Posle prvih borbi u Gorskom kotaru, ona je početkom 1943. godine učestvovala u odbrambenim borbama za vreme četvrte neprijateljske ofanzive u južnom Kordunu i severnom delu Like, a zatim se opet vratila u Gorski kotar. U aprilu 1943. ušla je u sastav 13. divizije, kao njena 2. brigada i dejstvovala u rejonu Bosiljeva,, a zatim prelazi na brinjski sektor. Kada je kapitulirala Italija, 2. brigada oslobađa Senj i Karlobag. U toku oktobra vodila je u Gorskom kotaru teške odbrambene bojeve protiv jedinica nemačke divizije »Herman Gering«[9]. Brigada je početkom novembra upućena u Liku i stavljena pod komandu Operativnog štaba za Liku. Imala je četiri bataljona, prateću četu, četu za vezu i sanitetski vod — ukupno oko 700 boraca. Od automatskog oružja brigada je imala: 11 mitraljeza i 30 puškomitraljeza. Tri četvrtine njenog sastava činili su radnici, a jednu četvrtinu seljaci. Članova KP bilo je 140, a članova SKOJ 200. Po nacionalnom sastavu bila je pretežno hrvatska (80%). Komandant joj je bio Viktor Bubanj, a politkomesar Milan Karadžija.

Četvrta brigada 13. divizije formirana- je septembra 1943, u Mrkopolju, tj. samo dva meseca pre stavljanja pod komandu Operativnog štaba za Liku. Imala je posle formiranja četiri bataljona, četu za vezu, prateću četu i sanitetski vod — ukupno 2.000 boraca, Posle teških odbrambenih borbi protiv jedinica nemačke divizije »Herman Gering«, do polovine oktobra njeno brojno stanje smanjeno je na 1. 500 boraca. U Liku je upućena sredinom oktobra, a 10. novembra stavljena je na raspolaganje Operativnom štabu za Liku.[10] Po brojnom stanju i naoružanju, kao i po nacionalnom i socijalnom sastavu bila je slična 2. brigadi, a ima-

[9] Zbornik V, knj. 21, dok. br. 134.

[10] Ona je 6. januara 1944. preimenovana u 2. brigadu Operativnog štaba za Liku.

la je 130 članova KP i 100 članova SKOJ-a.[11] Njen komandant bio je Jovo Lončarić, a politkomesar Nenad Drakulić.

Lički partizanski odred formiran je od terenskih jedinica komandi I i II ličkog područja krajem oktobra 1943. godine, dakle, neposredno pre formiranja Operativnog štaba za Liku.[12] Kada je formiran imao je svega oko 200 boraca, u dva bataljona, ali mu se brojno stanje brzo povećavalo dolaskom novih boraca sa terena i uvrštavanjem u njegove redove prezdravljenih ranjenika iz jedinica 6. divizije. Od automatskog naoružanja imao je 2 mitraljeza i 7 puškomitraljeza.[13]

Partizanski odred »Plavi jadran« formiran je posle kapitulacije Italije, na području Zadra, od boraca iz Ravnih kotara i podvelebitskog primorja. U septembru i oktobru dejstvovao je u Ravnim kotarima, a zatim, po ulasku u sastav jedinica Operativnog štaba za Liku, u Velebitskom podnožju, između Karlobaga i Obrovca. Brojno stanje mu je (u novembru) bilo oko 150 boraca, u dva mala bataljona, koji su raspolagali sa 2 mitraljeza i 6 puškomitraljeza. Komandant mu je bio Nikola Prodanović, a politkomesar Ratko Karamida.

Gospićki partizanski bataljon formiran je u oktobru >1943. godine od tri terenske čete komande II ličkog područja. Do kraja 1943. godine dejstvovao je južno od Gospića. Komandant mu je bio Simo Todorić.

Drugi artiljerijski divizion Glavnog štaba Hrvatske formiran je početkom oktobra 1943. U njegovom sastavu bili su: vod haubica 152 mm, baterija haubica 100 mm, baterija poljskih topova 75 mm i brdska baterija 65 mm. Komandant diviziona bio je Milanko Mihovilović, a politkomesar Milan Narančić.

Operativni štab raspolagao je, dakle, sa 14 bataljona (od čega dva u Primorju), sa ukupno nešto preko 2. 000 boraca. Većina jedinica bile su vrlo mlade, skoro tek formirane, a i u onim starijim većina boraca bila je bez većih

[11] Zbornik V, knj. 22, dok. br. 58.

[12] Pre formiranja ovog odreda postojao je pod istim imenom, u Lici, partizanski odred, sa 4 bataljona, sa preko 800 boraca. Od njegova tri bataljona formirana je avgusta 1943 god. 5. dalmatinska brigada, a jedan bataljon ušao je u sastav 6. divizije.

[1S] Zbornik V, knj. 21, dok. br. 135.

borbenih iskustava. Naoružanje jedinica bilo je relativno dobro, ali je obučenost posada kolektivnih oružja bila vrlo oskudna.

Pored jedinica koje su stavljene pod komandu Operativnog štaba, u Lici je u to vreme, u sastavu komandi dvaju Ličkih područja bilo 5 — 6 partizanskih četa i desetak vodova komandi mesta, u kojima je ukupno moglo biti oko 500 boraca.

Neprijateljske snage:

Na teritoriji Like i okolnim područjima dejstvovale su ujesen 1943. relativno jake snage. Nemačke, ustaške, četničke i domobranske formacije zauzimale su početkom novembra sledeći raspored:[14]

a) *gospićka grupacija* »Zapoli«, u kojoj su bile:

— 4. stajaći djelatni zdrug (ustaška brigada), sastava:
— komanda zdruga i štabska četa: 210 ljudi, 200 pušaka;
— izviđački vod: 35 ljudi, 30 pušaka;
— inžinjerijska polučeta: 57 ljudi, 50 pušaka;
— vod haubica 100 mm: 21 čovek, 20 pušaka, 2 haubice;
— brdska baterija 65 mm: 31 čovek, 30 pušaka, 6 topova;
— brdska baterija 75 mm: 82 čoveka, 80 pušaka, 2 puškomitraljeza, 1 mitraljez, 4 topa;
— treća tenkovska četa poglavnikovog telesnog zdruga (PTS): 36 ljudi, 20 pušaka, 12 mitraljeza, 12 tenkova srednje tonaže;
— 9. ustaška bojna (bataljon): 700 ljudi, 670 pušaka, 20 puškomitraljeza, 7 minobacača;
— 31. ustaška bojna: 705 ljudi, 660 pušaka, 34 puškomitraljeza, 4 mitraljeza, 6 minobacača;
— 32. ustaška bojna: 700 ljudi, 600 pušaka, 35 puškomitraljeza, 5 mitraljeza, 8 minobacača;
— 34. ustaška bojna: 770 ljudi, 640 pušaka, 26 puškomitraljeza, 4 mitraljeza, 2 minobacača;

[11] Arhiv VII. kut. 53, dok. br. 22/2—4.

— odbrambena ustaška bojna: 980 ljudi, 950 pušaka, 5 puškomitraljeza, 9 mitraljeza;
— 2. bataljon .15 domobranskog puka: 485 ljudi, 450 pušaka, 16 puškomitraljeza, 2 mitraljeza;
— auto-četa: 42 čoveka, 30 pušaka;
— zanatlijska četa: 120 ljudi, 100 pušaka, 2 puškomitraljeza;
—• deo 2. žandarmerijskog puka: 300 ljudi, 240 pušaka, 14 puškomitraljeza, 1 mitraljez;
— komanda garnizona: 130 ljudi, 60 pušaka;
— ustaška milicija u selima oko Gospića,: oko 700 ljudi, 600 pušaka, 20 puškomitraljeza, 10 mitraljeza;
— željeznički stražarski bataljon: oko 500 ljudi, 400 pušaka, 16 puškomitraljeza, 8 mitraljeza;
— medački četnički odred: 60 ljudi; 50 pušaka, 4 puškomitraljeza.

Ukupno je, dakle, ustaška komanda »ZAPOLI« raspolagala: sa oko 6670 ljudi (od čega oko 110 oficira), 5900 pušaka, 194 puškomitraljeza, 56 mitraljeza, 23 minobacača, 12 artiljerijskih oruđa i .12 srednjih tenkova. Pored toga, na području Gospić — Karlobag u toku novembra nalazili su se 661. nemački dopunski bataljon i delovi 641. nemačkog rezervnog bataljona.

b) *Delovi 15. nemačkog brdskog korpusa*[15]

114. nemačka lovačka divizija operisala je na području Knin — Gračac — Obrovac. Pod njenom neposrednom komandom nalazile su se četničke jedinice raspoređene na njenom operativnom području.

373. nemačka legionarska divizija operisala je na području Bihać — D. Lapac — Gračac. U njenom sastavu bili su 383. i 384. legionarski puk i 373. art. puk.

Severno od ličkog područja, na liniji Rijeka — Delnice, dejstvovala je 71. nemačka divizija, a u Ogulinu je bio 14-SS policijski puk. U zauzimanju severnog dela Hrvatskog primorja (7. X — 18. X) učestvovala je i oklopna

[15] Zbornik V, knj. 21, fusnote dok.br. 47, 113, 170 i dok.br. 172.

divizija »Herman Gering«, koja je zatim upućena u Sloveniju. Na području Karlovca bile su 3 ustaške brigade i 371. nemačka divizija.

Južno od Like, u severnoj Dalmaciji, pored 114. divizije operisala je u primorskom delu od kraja 1943. godine još i 264. nemačka divizija, čiji su delovi u decembru stigli također u Gospić i Karlobag.

Neprijatelj je u novembru, na sektoru Gospić — Karlobag, raspolagao sa oko deset bataljona,, u kojima je bilo

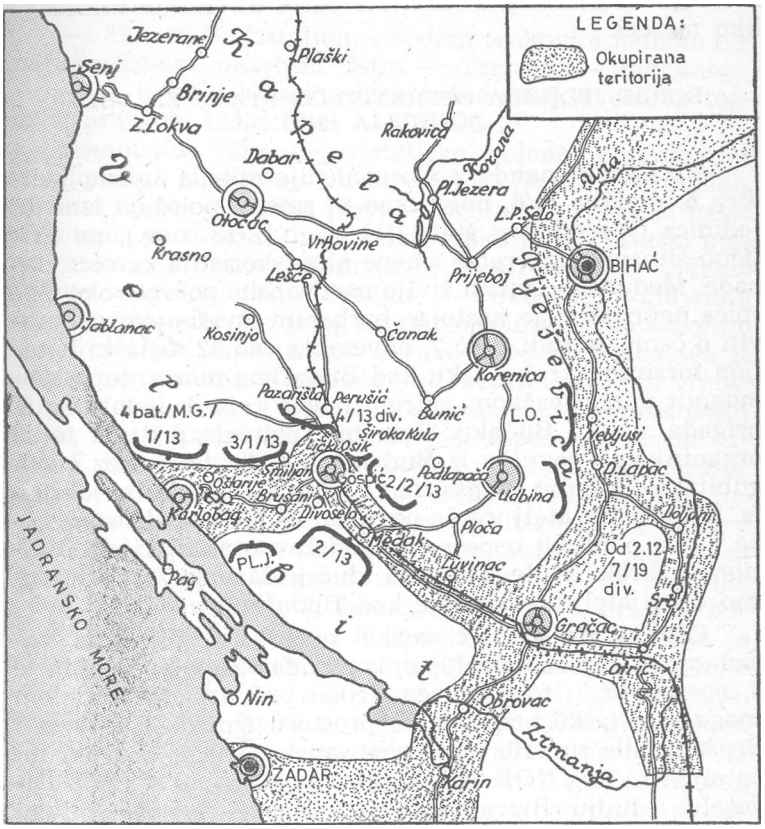

Situacija u Lici sredinom novembra 1943.

oko 8.000 dobro obučenih i opremljenih vojnika, sa dugim borbenim iskustvom. Naše snage oko Gospića, posle odlaska 6. divizije iz Like, bile su četiri puta brojno slabije od neprijateljskih, s manjim borbenim iskustvom i bez prethodne vojne obuke. Viši opšti moral i spremnost na žrtve nisu mogli nadoknaditi ovu veliku razliku u broju i obučenosti, pa je vojna nadmoćnost neprijatelja na ovom sektoru postala izrazita. Čim je osetio da ga više ne okružuju prekaljene jedinice 6. ličke divizije, neprijatelj je u svojim akcijama postao mnogo drskiji i ofanzivniji. To se odražavalo na karakter i rezultate borbi u toku idućih nekoliko meseci.

BORBE JEDINICA OPERATIVNOG ŠTABA ZA LIKU DO KRAJA 1943.

Ustaška komanda u Gospiću nije otkrila smenu jedinica 6. divizije (5/6. nov.), kao ni smenu položaja između jedinica Operativnog štaba (11/12. i 12/13. nov.), pa kritičnu situaciju za vreme smene nije iskoristila za veće napade. Međutim, osetivši življe partizanske pokrete oko Gospića neprijatelj je nastojao borbenim izviđanjem ustanoviti o čemu se radi. Već 7. novembra ceo 32. ustaški bataljon forsirao je reku Liku kod Budačkog mosta, te potpomognut minobacačkom vatrom napao četu 4. bataljona 2. brigade, u selu Budaku. Četa nije izdržala pritisak te se organizovano povukla iz Budaka, u Lički Osik, bez većih gubitaka. Pokušaj ustaša da zauzmu i Lički Osik odbijen je, pa se neprijatelj uveče povukao na levu obalu reke Like. Našu odbranu uspešno je podržavao artiljerijski divizion iz Široke Kule, koji je i idućeg dana povremeno tukao neprijateljske položaje kod Budačkog mosta.

Osetivši da su partizanske snage na položajima zapadno od Gospića oslabljene, komanda »Zapoli« izvršila je 8. novembra, u tom pravcu, jedan veći ispad glavninom snaga 4. ustaške brigade. Na prostoru između Smiljana i Brušana bile su vrlo male partizanske snage. Levokrilni bataljon Ličkog NOP odreda imao je glavninu snaga u Divoselu, a liniju Rizvanuša — Brušane — Trnovac, dugu oko 10 km, kontrolisao je samo jednom četom. Ova četa nije držala stalne položaje, već je taj prostor kontrolisala

putem zaseda i patroliranjem. Levo od ove čete bio je 2. bataljon 2. brigade. On je glavninu snaga imao u Gornjem Pazarištu (Klanac), a osmatračkim odeljenjima i patrolama kontrolisao je liniju Oteš — Rastoka — Smiljan, dugu oko 8 km. Stalni i čvrsti spoj krila između Ličkog NOP odreda i 2. brigade nije postojao, a ustaše su upravo na taj spoj usmerile svoj napad. Neprijatelj je u akciju krenuo u sledečem rasporedu:

— 34. ustaški bataljon, pravcem Bogdanić — Ljutača — Bužim Uzelci;

— 31. ustaški bataljon, s vodom tenkova i jednom nemačkom četom, pravcem Oštra — Trnovac — Jadovno;

— 9. ustaški bataljon (bez jedne čete), s vodom tenkova, pravcem Lički Novi — Brušane.[16]

Osmotrivši jake neprijateljske kolone, partizani se nisu upuštali s njima u blisku borbu. Samo mestimično, posebno na pravcu Lički Novi — Brušane, pružili su nešto jači otpor, pa su se zatim povukli. Tako je ceo ustaški pothvat udario u prazno. Neprijatelj je privremeno zadržao izvesne snage na liniji Smiljan — Brušane, a glavninu snage povukao je već istog dana na položaje oko Gospića.

Živeći još pod utiskom krvavo plaćenog iskustva iz borbi s partizanima u toku oktobra, neprijatelj je za vreme ovih ispada u okolinu Gospića nastupao s mnogo predostrožnosti, čak i kada nije nailazio jači otpor. Za vreme ispada 7. i 8. novembra on je, prema vlastitim izveštajima, utrošio preko 10.000 metaka i 100 artiljerijskih granata, tukući nasumice položaje kojima se približavao. Na ovakvo respektovanje partizanskog teritorija ukazuje još jedan događaj iz tih dana. Prilikom smene između 2. i 4. brigade, noću 11/12. novembra, 2. četa 3. bataljona 4. brigade pošto je preuzela položaje u Rastoki i Smiljanu, uputila je nekoliko patrola da izvide zemljište ispred ovih položaja. Neznajući još gde je prednji kraj neprijateljskih položaja, ove patrole naišle su na predstraže 34. ustaškog bataljona u Smiljanskom polju i upustile se u bliski noćni okršaj s njima. Ovo je izazvalo uzbunu i veoma jaku vatru duž celog položaja 34. ustaškog bataljona. Iznenađena ovako

[16] Arhiv VII, kut. 58, bojna relacija I zbornog područja za novembar.

jakom vatrom i ispadima ustaša, četa je te noći odstupila prema Otešu. U izveštaju ustaške komande u Gospiću ovaj slučajni okršaj ocenjen je kao partizanski demonstrativni napad na Gospić, koji je odbijen protivnapadom ustaškog bataljona.

Pošto je preuzela položaje od 2. brigade, 4. brigada zauzela je sledeči borbeni raspored: štab brigade smestio se u selo Prvan-Selo južno od Perušića; položaja Smiljan — Oteš — Gornje Pazarište poseo je 3. bataljon; levo od njega, duž reke Like i u Mušaluku, rasporedio se 2. bataljon; položaje u Ličkom Osiku. Budaku i na reci Lici, do železničkog mosta kod ušća Jadove, preuzeo je 1. bataljon; u rezervi kod Perušića zadržan je 4. bataljon.[17]

Odmah posle smene, još u toku noći, delovi 32. ustaškog bataljona pokušali su da se prebace preko reke kod Budačkog mosta, ali su bili spremno dočekani i odbijeni.

Posle smene s položaja severno od Gospića, 2. brigada povukla je svoje bataljone na prostor Barlete — Vrebac. Odatle je idućeg dana dva bataljona uputila na liniju Brušane — Divoselo— Počitelj da bi smenili jedinice Ličkog NOP odreda. Jedan bataljon postavljen je na položaje u Barletama, prema neprijatelju u Bilaju, a jedan je zadržan u rezervi u Vrepcu, gde je bio privremeno i štab brigade. Do 15. novembra 4. brigada proširila je svoj front s levog krila u Budaku, preko Ostrovice do Barleta, pa je 2. brigada tada prebacila još jedan bataljon preko železničke pruge na prostor Medak — Počitelj, a tamo se premestio i štab brigade.

Lički partizanski odred, pošto je predao položaje bataljonima 2. brigade, prikupio se u Vrepcu. Odatle se sredinom novembra uputio preko Ličkog srednjeg gorja i Krbavskog polja na položaju prema unskoj komunikaciji, rasporedivši se na Plješevičke prevoje Kamensko i Kuk.

Na frontu oko Gospića uzajamne čarke i manji prepadi s obe strane potrajali su još četiri dana posle smene Ličkog NOP odreda i 2. brigade. Za to vreme ustaška komanda u Gospiću saznala je za odlazak 6. divizije, ocenila da nove partizanske snage oko Gospića nisu tako jake kao smenjene ličke jedinice, pa je odlučila da pređe u napad, kako bi svoj garnizon u Gospiću oslobodila blokade.

[17] Zbornik V, knj. 21, dok. bi. 101 (str. 378) i dok. br. 69.

Za cilj napada izabran je sektor Divosela, gde je partizanski obruč stalno dosezao do pred sam Gospić i gde su se partizani, oslanjajući se na pomoć vrlo borbenog i organizovanog stanovništva, osećali uvek vrlo sigurni. Na prostoru Brušane — Rizvanuša nalazio se tada 1. bataljon 2. brigade, dok je u Divoselu bila Divoselačka teritorijalna četa, sastavljena od onog dela omladine koja još nije bila dorasla za ulazak u brigade, partizanske odrede, zatim nešto starijih ljudi nesposobnih za duge marševe, od invalida i pripadnika seoske straže.

Cilj ustaškog napada je bio da se partizanske jedinice u Divoselu i Rizvanuši opkole i unište, stanovništvo Divosela masakrira, kuće (bajte) spale, a pokretna imovina opljačka. Plan je bio da se ova sela najpre odseku od Velebita i tako spreči povlačenje, a istovremeno da se zatvori obruč s istoka i zapada, pa steže prema Divoselu dok sav zahvaćeni prostor ne bude očišćen. Za akciju su određena tri ustaška bataljona, 661. nemački bataljon (bez jedne čete), četa tenkova i dve baterije topova. Tako je pored neuporedive tehničke nadmoći stvorena i brojna nadmoć u razmeri jedan prema deset

Napad je počeo 17. novembra izjutra. Odsecanje od Velebita izvršio je još u toku noći 34. ustaški bataljon, krećući se pravcem Trnovac — zapadni deo Brušana — južno od Rizvanuše — Duliba — Alanak. Kada je on već izbio na predviđene položaje, za zaštitu njegovih leđa od pravca Oštarija postavljen je jedan tenkovski vod, s nemačkim pešadijskim "obezbeđenjem, na cestu Zapadno od Brušana. Sa istočne strane, ususret ovoj koloni, nastupao je 3d. ustaški bataljon ojačan baterijom topova, pravcem Ornice —- Lički Čitluk — Vrščići — Vel. Bešlinac — Buljuci — — Alanak. Sa severne strane obruč su zatvarali 9. ustaški bataljon (bez jedne čete) i 661. nemački bataljon (bez jedne čete), nastupajući s linije Lički Novi — Žabica, prema srednjem delu Divosela.[18]

Partizani i stanovništvo bili su ovim neprijateljskim poduhvatom iznenađeni. Već dugo vremena vladalo je kod njih osećanje nadmoći, pa je opreznost bila znatno popustila. Namere neprijatelja otkrivene su kada je već bilo

[18] Zbornik V, knj. 21, str. 591

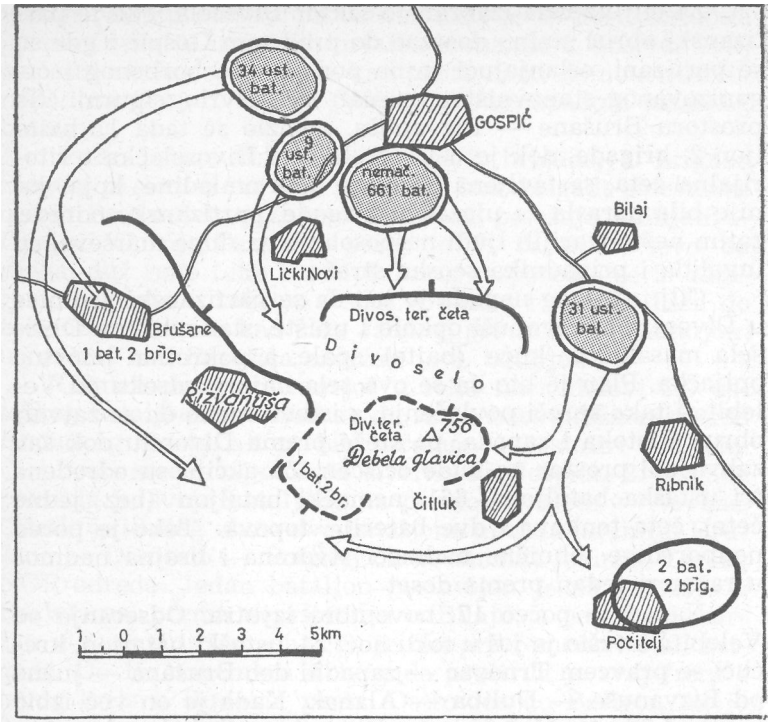

Borba u Divoselu 17. novembra 1943.

kasno da se izbegne opkoljavanje. Četa 1. bataljona u Brušanima primetila je pokret 34. ustaškog bataljona kad je čelo ustaškog bataljona već prelazilo cestu Brušane — Oštarije, te da bi izbegla opkoljavanje brzo se povukla u južne zaselke Divosela. Četa 1. bataljona, raspoređena na položajima severno od Rizvanuše, prema Ličkom Novom, bila je potpuno iznenađena napadom 9. ustaškog bataljona, pa se brzo i bez organizovanog otpora povukla duboko u Velebit, prošavši ispred čela 34. ustaškog bataljona. Štab bataljona držao je 3. četu u rezervi, u zapadnom delu Divosela, ne znajući u prvi mah situaciju, jer se vatra čula sa svih strana. Divoselačka četa pružila je žilav otpor ne-

mačkom bataljonu koji je nastupao iz Žabice i 31. ustaškom bataljonu, na pravcu Ornice — Čitluk, ali se pred daleko nadmoćnijim snagama povlačila pod borbom prema srednjem delu Divosela, štiteći povlačenje stanovništva.

Do podne obruč oko Divosela bio je potpuno zatvoren. Snage 1. bataljona (bez čete koja je odstupila u Velebit) nalazile su se na prostoru oko M. Orljak (k. 689) i M. Bešlinac (k. 673) i odbijale napade s pravca Rizvanuše i s Vel. Bešlinca (k. 714). Divoselačka četa držala je masiv Debele glavice (k. 756) i odbijala napade s pravaca Lički Novi, Vedropolje i Čitluk. Pretpostavljajući da je glavnina neprijateljskih snaga posela podnožje Velebita, Divoselačka četa pokušala je da smelim protivnapadom s Debele glavice, na sever u pravcu Gospića, gde je neprijatelj to mogao najmanje očekivati, stvori brešu u obruču i izvuče narod preko Poljana i Sadikovca prema Počitelju. Ovim protivnapadom proširen je nešto manevarski prostor, ali nisu stvoreni uslovi za izvlačenje stanovništva. I 1. bataljon vodio je aktivnu i upornu odbranu, sprečavajući celo popodne dalje stezanje obruča i štiteći zbeg u zaselku Veliki Kraj. Stab bataljona je ocenio da je najvažnije održati se do mraka, jer je u toku noći bilo lakše probiti se iz obruča u bilo kom pravcu. Stab brigade u Počitelju nije imao veze s 1. bataljonom i nije znao stanje u kome se on nalazi. Pokušao je da s bataljonom iz Počitelja izvrši prodor u Lički Čitluk, ali je bataljon zaustavljen od jakih bočnih osiguranja 31. ustaškog bataljona, podržavanih minobacačkom vatrom.

U toku popodneva zaustavljeno je ipak dalje stezanje obruča, a severno od Debele glavice osmotrena su znatnija pomeranja neprijateljskih snaga. Nemački bataljon napuštao je svoje položaje, a na njegovo mesto dolazili su delovi 9. ustaškog bataljona, koji je rastezao svoje levo krilo. Iskoristivši prispelo naređenje svoje komande iz Gračaca za sutrašnju akciju obezbeđivanja transporta na pravcu Gospić — Gračac, nemački bataljon se odmah i bez saglasnosti komande »Zapoli« povukao iz borbe, što je izazvalo nezadovoljstvo kod ustaške komande, jer su im izgledi za uspeh akcije bili znatno smanjeni. Da ne bi reskirali kakva noćna iznenađenja, uveče su povučene i ustaške snage pravcima kojima su i nastupale. Na povlačenje je,

verovatno, uticala i činjenica da je komanda »Zapoli«, po naređenju komande 114. divizije, morala idućeg dana angažovati i deo svojih snaga za obezbeđenje prolaska jedne nemačke motorizovane kolone od Gračaca do Gospića.

Iznenadnom ustaškom akcijom od 17. novembra 1. bataljon 2. brigade, Divoselačka teritorijalna četa i narod iz Divosela, Čitluka i Rizvanuše bili su dovedeni u prilično kritičnu situaciju. No i pored postignutog iznenađenja, velike nadmoćnosti i velikog utroška municije (340 granata i 30.000 metaka), neprijatelj ipak nije uspeo da ostvari postavljeni cilj. Gubici kod jedinica nisu bili veliki (.14 izbačenih iz stroja), ali su ustaše ubile oko 20 stanovnika Divosela, popalile oko polovinu bajti (kuće su u Divoselu već ranije bile popaljene) i opljačkale znatan broj stoke. Neprijatelj je u ovoj akciji imao desetak izbačenih iz stroja. Ozbiljnu taktičku grešku učinila je partizanska če a, koja je posle prvog iznenadnog sudara odstupila duboko u Velebit, umesto u Divoselo. Ona je, pored toga, u Velebitu naišla na zasedu male ali drske grupe ustaških bandita iz Lukovog Sugarja, koju su mesecima po Velebitu ganjali borci bataljona »Plavi Jadran«. Četa je tek nakon dva dana lutanja došla u sastav svog bataljona u Divoselo.

Idućeg dana, .18. novembra, štab 2. brigade bio je zauzet sređivanjem situacije stvorene iznenadnim napadom prošlog dana, a bio mu je nejasan i iznenadni prekid akcije, kao i pojava idućeg dana, neprijateljskih kolona na pravcu Gospić — Ribnik — Medak. Očekivan je novi napad na jedinice brigade, pa je sva pažnja posvećena pripremi brigade za odbranu, a nije ni pokušano aktivno dejstvo protiv neprijateljskih jedinica na komunikaciji Gospić — Gračac. Tako su dva ustaška bataljona (31. i 34.), vod tenkova i 666. nemački bataljon bez otpora postavili osiguranja s obe strane ceste, od Ribnika do Raduča.[19] Nemci su u isto vreme postavili obezbeđenja od Gračaca do Raduča, pa je auto-kolona od oko 70 vozila, bez ometanja, prošla pre podne od Gračaca do Gospića, a popodne se deo te auto-kolone vratio za Gračac. Idućeg dana vratio se u Gračac drugi deo kolone, pa su toga dana uveče neprijateljska osiguranja povučena u garnizone.

[19] Zbornik V, knj. 21, dok. br. 170, str. 592.

Ponovna uspostava okupatorskog garnizona u Karlobagu

Sredinom novembra neprijatelj je uz relativno slab otpor naših snaga uspevao da obezbedi prolaz jakih i dobro osiguranih motorizovanih kolona, cestom Gračac — Gospić. Ova činjenica i oslabljeni pritisak na gospićki garnizon omogućili su neprijatelju da zadrži već stečenu operativnu inicijativu. Komanda 114. nemačke divizije odlučila je tada da pristupi izvršenju ranije stvorenog plana — da ponovo uspostavi karlobaški garnizon i stekne kontrolu nad jadranskom obalom duž Velebitskog kanala. Komandi ličke ustaško-domobranske operativne grupe naređeno je da što pre uspostavi kontrolu prevoja Baške Oštarije i zauzme Karlobag.

Pre svakog pokušaja izlaska u Velebit i izbijanja u Baške Oštarije, neprijatelj je morao ovladati Brušanskim klancem i razbiti partizansku blokadu Gospića na tome sektoru. Ovaj zadatak dobio je 9. ustaški bataljon, koji je u tek završenoj akciji opkoljavanja u Divoselu dejstvovao na tome sektoru. On je ponovo 19. novembra, pre zore, predvođen dobrim poznavaocima terena, uspeo da zaobiđe partizanska obezbeđenja, zađe u velebitske padine severno od Brušana i napadne 1. bataljon 2. brigade u Brušanima. Iznenađen prepadom iz neočekivanog pravca, bataljon nije uspeo pružiti organizovani otpor, pa se brzo povukao. Glavnina bataljona povukla se prema Divoselu, a jedna četa bila je odsečena od glavnine i nabačena u strme padine Oštrog Kozjaka, severno od Brušana. Ona je tek nakon dva dana uspela da se kroz Velebit vrati u sastav bataljona. Ovladavši Brušanima, Trnovcem i Rizvanušom, 9. ustaški bataljon otvorio je široku brešu prema Velebitu. Idućeg dana, 20. novembra, ovaj bataljon izviđao je u pravcu Baških Oštarija, i utvrđivao se u Brušanskom klancu. Za to vreme 32. bataljon 4. ustaške brigade prikupio se u Trnovcu i izviđao prema Jadovnom. 34. ustaški bataljon preuzeo je 20. novembra popodne položaje oko Brušana, pa je 9. ustaški bataljon tog dana uveče krenuo u Jadovno, kamo je stigao i 32. ustaški bataljon. Oba bataljona krenula su u toku noći 20/21. novembra iz Jadovnog, prema Baškim Oštarijama, ovakvim rasporedom: glavna kolona, u kojoj je bio 32. ustaški bataljon i jedna četa 9. ustaškog bataljona, išla je najprečim pravcem preko Metle (k. 1287)

i zaselka Brklja,čiči severnoj ivici Baških Oštarija. U pomoćnoj koloni išao je 9. ustaški bataljon (bez jedne čete) preko Smrčovog briga (k; 1239) i Alaginca (k. 1048), prema zapadnom delu Baških Oštarija.

U Baškim Oštarijama bio je tada 4. bataljon 1. brigade 13. divizije i deo 1. bataljona partizanskog odreda »Plavi Jadran«. Glavna pažnja ovih naših snaga, posle neprijateljskog prodora u Brušane, bila je usmerena prema Brušanskom klancu i Takalicama, od kuda se očekivao neprijateljev pokret prema Baškim Oštarijama. Manja je pažnja poklanjana vrletnim kosama sa severne i južne strane prevoja. Pojava jakih ustaških snaga 21. novembra izjutra, nad zaselkom Brkljačići, iznenadila je partizane, pa su se jedinice brzo i bez znatnijeg otpora povlačile u zapadni deo sela, odakle su kolonom krenule prema zaselku Prpići, da bi otud uspostavile vezu s delovima 1. brigade •13. divizije, koji su bili u Cesarici. Kolona je imala zaštitnicu koja je sprečavala brzo prodiranje 32. ustaškog bataljona kroz prevoj Baške Oštarije. Neosigurano čelo kolone neočekivano se susrelo s čelom 9. ustaškog bataljona, koji se upravo niz Alaginac spuštao k zaselku Prpići. Ustaške snage bile su u mnogo povoljnijem položaju i brzo su prešle u napad. Pošto su pretrpele znatne gubitke, partizanske jedinice povlačile su se, ne pružajući organizovani otpor, prema selima Sušanj i Ledenik. Iz Prpića, 9. ustaški bataljon nije prešao u gonjenje, nego je krenuo na jug i tek u rano popodne ovladao Urom (k. 927), a zatim se preko Sušnja, bez većeg partizanskog otpora, spuštao prema Karlobagu. Manji delovi partizanskog odreda »Plavi Jadran«, koji su obezbeđivali Karlobag, osmotrivši pokret jakih ustaških snaga niz Velebit, povukli su se uveče bez otpora prema Cesarici. U t9ku noći 9. ustaški bataljon poseo je Karlobag i okolne položaje. U Baškim Oštarijama i na položajima oko prevoja zadržao se 32. ustaški bataljon.[20]

Idućeg dana, 22. novembra, iz Gospića preko Baških Oštarija u Karlobag je stigao 3. bataljon 721. puka 114. nemačke divizije i preuzeo položaje od ustaških jedinica.[21]

[20] Zbornik V, knj. 22, dok. br. 94.
[21] Zbornik V, knj. 21, dok. br. 199.

Deveti ustaški bataljon pošao je u Baške Oštarije i preuzeo položaje od 32. ustaškog bataljona, a ovaj je otišao u Brušane. Komanda ustaško-domobranskog operativnog područja Like planirala je da sledečih dana snagama 9. i 32. ustaškog bataljona opkoli i razbije 4. bataljon 4. brigade 13. divizije u Pazarištima, ali je zbog pojačane partizanske aktivnosti na drugim sektorima oko Gospića odustala od toga.

Operativni štab za Liku pokušao je da preseče vezu između neprijateljevih snaga u Gospiću i onih na liniji Baške Oštarije — Karlobag. Drugoj brigadi 13. divizije naređeno je da zauzme klanac Takalice (zapadno od Brušana). Brigada je to pokušala 25. novembra, ali zbog nabujalih planinskih potoka, između Divosela i Brušana, a naročito rečice Suvaje u samom Brušanskom klancu jedinice nisu uspele ni da izbiju do Takalica, pa je akcija odgođena. Za vreme dok su dva bataljona 2. brigade pokušavala da se preko strmih velebitskih padina i nabujalih potoka približe Takalicama, delovi 34. ustaškog bataljona izvršili su iz Gospića upad u severne zaselke Divosela i u Rizvanušu, potisnuvši otud slabija partizanska obezbeđenja. Pošto su opljačkale nešto stoke i popalile nekoliko bajti, jedinice 34. ustaškog bataljona vratile su se u Gospić.

Pokušaj Operativnog štaba za Liku da preuzme inicijativu

Naređenje da 6. divizija odmah krene iz Like za Bosnu usledilo je početkom novembra prilično iznenadno, tako da Glavni štab Hrvatske nije uspeo da pre odlaska 6. divizije potpuno organizuje novu operativnu jedinicu za ličko područje, niti da oformi štab koji će tom jedinicom rukovoditi. Da bi se to učinilo bilo je potrebno oko dve sedmice. Od starešina predviđenih za novi operativni štab, u prvi mah, na raspolaganju je bio samo načelnik novog štaba major Stevo Opsenica. Pošto je uspostavio kurirske veze s jedinicama on je nastojao da koordinira rad. jedinica i da im izda osnovne smernice za dalje borbe. Međutim, on nije mogao imati pun uvid u vrlo dinamičnu situaciju tih dana kada je neprijatelj preuzimao inicijati-

vu, niti je mogao preuzeti nešto drugo, sem da jedinicama ukaže na najosnovnije zadatke i da ih stalno upozorava na potrebu velike budnosti, u čemu su jedinice od početka pokazivale očiglednu slabost. Kada se ima u vidu ovakvo stanje u operativnom štabu za Liku, kao i činjenica da nove jedinice nisu poznavale zemljište i situaciju oko Gospića, a ni po svojoj borbenoj vrednosti nisu bile odgovarajuća zamena za jedinice 6. divizije, onda se može razumeti zašto je u drugoj sedmici novembra na delu Like oko Gospića taktička i operativna inicijativa prešla u ruke neprijatelja.

Tokom druge polovine novembra Operativni štab za Liku bio je postepeno popunjavan. Tako je štab tek pred kraj meseca imao osnovne elemente i uslove za efikasniji rad. Iz Perušića je uspostavljena telefonska veza sa štabom 4. brigade u Ličkom Osiku i sa štabom bataljona 2. brigade u Barletama, dok je od toga bataljona do štaba 2. brigade u Počitelju održavana kurirska veza. Veza sa štabom Ličkog NOP odreda održavana je preko sistema veza Komande Ličkog partizanskog područja u Korenici. S Glavnim štabom bila je uspostavljena radio-veza. Od pokretnih sredstava veze Operativni štab je raspolagao jednim automobilom i dva motocikla.

Odmah po dolasku komandanta, 26. novembra, u štabu je održano savetovanje na kome su komandantima jedinica date usmene, a dva dana kasnije poslate i pismene direktive za dalju aktivnost.[22] Prvi cilj kome je težio Operativni štab bio je da se od neprijatelja preotme inicijativa, da mu se ugroze veze na linijama Gospić — Gračac i Gospić — Karlobag, te da se većim angažiranjem 4. brigade olakša i sredi situacija na sektoru koji je držala 2. brigada. Ličkom partizanskom odredu naređeno je da dejstvuje prikupljenijim snagama protir neprijatelja na komunikaciji Bihać — Lapac, a manjim snagama da sprečava pljačkaške ispade neprijatelja na oslobođenu teritoriju. U naređenju je svima jedinicama ukazano ne samo na glavne taktičke zadatke već i na metod dejstva u datim uslovima. S obzirom na slabe mogućnosti dejstva prema cesti Gospić — Karlobag, 2. brigada jače je orijentisana prema cesti Gospić — Gračac, radi čega je imala da izvrši novi raspo-

[22] Zbornik V, knj. 21, dok. br. X35 i 153.

red svojih snaga. Njene jedinice manje su bile vezane obavezama zaštite i čuvanja slobodne teritorije nego jedinice 4. brigade, pa se zato od nje mogla tražiti i veća aktivnost.

Već 27. novembra štab 4. brigade pristupio je pojačanom izviđanju iz Barle+a i Vrepca, prema liniji Bilaj — Medak — Raduč. Komandantu 4. brigade stavljeno je u dužnost da ispita mogućnost iapada na neprijateljske posade u Bilaju i Metku i mogućnost postavljanja zaseda uz istočnu stranu ceste Gospić — Gračac. Za ove akcije mogao je biti upotrebljen jedan bataljon 4. brigade iz Barleta i 2. bataljon 2. brigade iz Vrepca, koji je bio u rezervi Operativnog štaba.

Istovremeno, štab 2. brigade vršio je pojačana patrolna izviđanja i manje vatrene prepade prema neprijateljskim posadama u Ribniku i Metku. Noću 27/28. novembra štab 2. brigade uputio je 3. bataljon u zasedu na brdo Šušnjarice (k. 692) i Rastik (k. 630), kod Raduča. Pošto je 28. novembra jedna nemačka transportna kolona trebalo da pređe iz Gračaca za Gospić, neprijatelj je uputio iz Gospića jednu četu 661. nemačkog dopunskog bataljona da pojača ustaška obezbeđenja između Metka i Raduča, od kojih je primljen izveštaj da su pojačane partizanske snage u zapadnim zaselcima Metka. Nemačka četa naišla je pred zasedu u Rastiku i bila napadnuta. Posle kraće oštre borbe, u kojoj je ubijen jedan nemački oficir a jedan oficir i nekoliko vojnika ranjeni, napadnutima je stigla u pomoć jedna četa 31. ustaškog bataljona, iz pravca Bogunice (k. 706 i k. 697), pa, se 3. bataljon povukao u pravcu zaselka Kukljic.[23]

Posle ove akcije jedinice 2. brigade zauzele su sledeći raspored: — 1. bataljon bio je u Divoselu, glavninom snaga orijentisan prema cesti Gospić — Karlobag; 4. bataljon u Počitelju, orijentisan prema cesti Gospić — Medak; — 3. bataljon, s vodom minobacača iz prateće čete brigade, u medačkim zaselcima Kukljic i Križajica, orijentisan prema cesti Medak — Raduč; — 2. bataljon bio je u Vrepcu, kao reverva Operativnog štaba; — štab brigade, s protivtenkovskim vodom prateće čete, bio je u Počitelju; — četa za vezu održavala je veze na liniji Divoselo

[23] Arhiv VII, kut. 53, dok. 22/2-4; Zbornik V, knj. 21, dok. br. 145 i 209.

— Počitelj — Medak (Kukljic).[24] Pod komandom štaba 2. brigade, u taktičkom pogledu, bile su i dve čete Gospićkog terenskog bataljona. Divoselačka četa obezbeđivala je sela Divoselo, Lički Čitluk, Ornice i Počitelj, a Medačka četa Raduč i medačke podvelebitske zaselke Križajicu, Kukljic i Brezik. U ovakvom rasporedu brigada je ostala do 2. decembra, kada su 3. i 4. bataljon zamenili mesta, a Medačka terenska četa sve svoje vodove prikupila u Raduču.

Pregrupisavanje 2. brigade, njena veća aktivnost i jača orijentacija prema Metku izazvali su kod neprijatelja pretpostavku da bi partizani mogli izvršiti veći napad na delove 31. ustaškog bataljona u Metku i oko njega. Zato je komanda »Zapoli« uputila 28. novembra dve čete 32. ustaškog bataljona, na položaje oko Metka, kao pojačanje. Mada u toku noći 28/29. novembra nije došlo do očekivanog partizanskog napada, ove dve čete nisu povučene ni idućih nekoliko dana, jer je komanda »Zapoli«, po naređenju štaba 114. nemačke divizije, morala s tri bataljona (31. i 32. ustaški i 2. bataljon 15. domobranskog puka) da osigura smenu nemačkih jedinica u Gospiću. Štab 1.14. nemačke divizije prikupljao je svoje jedinice na liniju Knin — Gračac, odakle ih je početkom decembra upotrebio za ofanzivu na 19. diviziju u Bukovici. Položaje 114. divizije u Gospiću preuzeli su delovi 264. nemačke divizije, a Karlobag je poseo 9. ustaški bataljon. Motorizovana jedinica 264. divizije prešla je 30. novembra iz Gračaca u Gospić bez većih sukoba s partizanskim jedinicama. Smenjeni bataljoni 114. divizije stigli su iz Gospića u Medak 30. novembra uveče i tamo zanoćili. Idućeg dana, 1. decembra, kolona je produžila put za Gračac, kroz špalir jakih ustaških obezbeđenja. Dve čete 3. bataljona 2. brigade uspele su da se noću 30. XI/1. XII, kod Radučkog Drenovca, provuku između ustaških obezbeđenja i posednu padine Luluše (k. 670) i Kozarišća (k. 685), u blizini ceste Medak — Raduč. Kada je rano izjutra nemačka kolona naišla pred položaje ovih četa, bila je napadnuta, ali je s obzirom na veću snagu i jače naoružanje brzo i efikasno reagirala. Borba je potrajala do podne, kada su se partizanske čete zbog intervencije okolnih ustaških obezbeđenja morale po-

[24] Zbornik V, knj. 12, dok. br. 155.

vući prema Kukljicu. Nemačka kolona je produžila put za Gračac. Gubici kod neprijatelja nisu bili ustanovljeni, a partizani su imali jednog poginulog, 4 ranjena i 3 promrzla.[25]

Kada je sredinom novembra Lički partizanski odred, sa svoja dva mala bataljona (svega 200 boraca) iz opsade Gospića, stigao na planinu Plješevicu, da bi se na liniji dugoj oko 30 km rasporedio prema vrlo živo korištenoj komunikaciji Bihać — Donji Lapac — Gračac, on je pred sobom imao vrlo težak zadatak. Štab odreda postavio je 1. bataljon u rejon Kamenskog, da bi sprečio neprijatelju ispade sa unske komunikacije u Koreničko polje i da bi aktivno delovao protiv dela unske komunikacije od Ripačkog klanca do Lapačkog polja. Drugi bataljon postavljen je na prevoj Kuk i južnije od njega, da bi sprečio ispade neprijatelja iz Lapačkog polja i predela Mazin — Bruvno u Krbavsko polje, te da bi dejstvovao protiv neprijatelja na komunikaciji Donji Lapac — Gračac.

Pravci koji su od jakog neprijateljevog garnizona u Gračacu vodili na sever u Ličko i Krbavsko polje nisu u drugoj polovini novembra bili zatvoreni ili kontrolisani partizanskim jedinicama. Komanda II ličkog partizanskog područja nastojala je da sa stražama komandi mesta Udbina i Lovinac koliko-toliko osmatra ove pravce i o pokretima neprijatelja, obično pljačkaških četničkih grupa, obaveštava komande terenskih četa, koje su onda stupale u akciju. Ovaj način obezbeđenja slobodne teritorije bio je nedovoljan. Četnici su duž ceste Donji Lapac — Gračac postavili svoje jedinice, pa otud vršili pljačkaške ispade u sela Krbavskog polja. Operativni štab za Liku tražio je zato od Glavnog štaba Hrvatske da ubrza najavljeni dolazak 7. brigade 19. divizije u južnu Liku. Ova brigada stigla je tamo tek početkom decembra.

Lički partizanski odred s uspehom je odbijao pokušaje nemačkih izviđačkih delova da se probiju u Plješevicu. Jedna nemačka kolona, jačine do ojačanog bataljona, pokušala je 20. novembra da se probije preko orevoja Kuk

[25] Zbornik V, knj. 22 dok. br. 22, 31 i 147.

u Udbinu, ali je upornom odbranom i veštim manevrom bila odbijena. Istog dana jedna druga kolona, u kojoj su bili četnici, nastupala je od Mazina kroz šumu prema Tuku. Jedan njen deo uspeo je da zaobiđe partizanske položaje, da izbije u selo Visuč, da pomoću svojih simpatizera otkrije partizanska skladišta u zemunicama, te da ih opljačka ili uništi.

Pridržavajući se direktive Operativnog štaba od 28. novembra, odred je u decembru dejstvovao prikupljenijim snagama i bio je aktivniji. To mu je bilo olakšano dolaskom 7. brigade 19. divizije u južnu Liku, jer mu je tada osetljivo desno krilo bilo osigurano od četničkih prepada.

Neprijatelj je 5. decembra pokušao da uz pomoć četničkih vodiča iznenadi i napadne deo 2. bataljona, odreda kod sela Medići (k. 874 i k. 1098), ali u tome nije uspeo, pa je bio prinuđen da se uz gubitke povuče. Već idućeg dana, 6. decembra, izvršen je uspešan napad, iz zasede, na jednu nemačku kolonu kod Lapačkih korita. Jedna četa >1. bataljona uspela je 9. decembra da postavi zasedu u neposrednoj blizini Donjeg Lapca (k. 980), da nemačkoj koloni nanese gubitke i da se povuče bez gubitaka. Kod Krčevina (4 km severno od Nebljusa) 2. četa 1. bataljona izvela je također uspešan napad iz zasede, na nemačku motorizovanu kolonu, da zadrži njeno kretanje skoro celi dan i da se povuče bez gubitaka.

Jedinice Operativnog štaba za Liku dejstvovale su u toku novembra i početkom decembra skoro bez ikakve veze i saradnje sa većim partizanskim jedinicama u susednim područjima. Saradnja i tešnja veza postojala je jedino između odreda »Plavi Jadran« (koji opet nije bio u taktičkoj vezi s ostalim jedinicama Operativno^ štaba za Liku) i delova 13. divizije na primorskom sektoru kod Karlobaga. Glavnina 13. divizije dejstvovala je u to vreme u severnom delu Hrvatskog primorja i u Gorskom kotaru.

Glavni štab Hrvatske nalazio se u Otočcu. Neke prištapske jedinice i vojno-pozadinske ustanove Glavnog štaba bile su raspoređene u Gackom i Krbavskom polju. U Podlapcu (kod Udbine), pod rukovodstvom Glavnog štaba,

održavan je kurs za posluge protivavionskih oruđa, sa oko 30 slušalaca. U Vrhovinama je bila artiljerijska škola Glavnog štaba.

Glavne snage 4. korpusa (7. i 8. divizija) bile su u drugoj polovini novembra angažovane u borbama na Baniji (Cazin — Glina — Petrinja), pa sa njima Operativni štab nije imao nikakve veze.

Glavnina 19. divizije bila je u drugoj polovini decembra u srednjoj Dalmaciji. Sa 7. brigadom 19. divizije, koja je dejstvovala u severnoj Dalmaciji, Operativni štab nije imao veze do njenog povlačenja u Liku, 3. decembra. Ni Lički narodnooslobodilački partizanski odred nije uspevao uspostaviti bilo kakvu vezu s jedinicama u Bosanskoj krajini preko reke Une.

S obzirom na važnost unske komunikacije i intenzivnost njenog korištenja od strane nemačkih snaga, Vrhovni štab dao je u novembru direktivu Glavnom štabu Hrvatske da u Lici angažuje još jednu diviziju za dejstvo protiv komunikacije Bihać — Donji Lapac — Gračac — Knin. Glavni štab nije tada imao toliko slobodnih snaga, pa je štabu 8. divizije naredio da na spomenuti sektor uputi, u prvi mah, svoju 2. brigadu. Međutim, kada je ova brigada bila već na putu za Liku, otpočela je neprijateljska ofanziva na Kordun i Baniju, zvana »Panter«. Južno od Slunja 2. brigada stupila je 7. decembra u susretnu borbu s nemačkim 671. pukom, koji je učestvovao u ofanzivi, pa je štab 4. korpusa odlučio da je i sledečih dana angažuje u borbama oko Slunja i povukao je naređenje o njenom odlasku u istočnu Liku.[26] Glavni štab Hrvatske predložio je Vrhovnom štabu da se na sektor Donji Lapac — Srb — Knin, gde je već bio štab 19. divizije sa 7. brigadom, prebaci i ostane da dejstvuje cela 19. divizija. Ovaj predlog nije prihvaćen, ali je na tom sektoru zadržana 7. brigada. Njoj je naređeno 10. XII da dejstvuje na, liniji Donji Lapac — Srb — Knin i Donji Lapac — Gračac — Knin. Nekoliko dana kasnije, 15. XII, stavljena je pod komandu Operativnog štaba za Liku.

[26] Oslobodilački rat, II, str. 37.

Napad jedinica Operativnog štaba na uporište u Metku

Prema planu Operativnog štaba za Liku, najvažniji zadatak njegovih snaga u tom času bio je da se ponovo blokiraju neprijateljske snage u Gospiću. To se moglo postići, u prvom redu, presecanjem njihove jedine veze s nemačkim snagama u Gračacu i severnoj Dalmaciji, na liniji Gospić — Gračac, a zatim presecanjem veze Gospić — Karlobag, na Velebitu. Presecanju veze Gospić — Gračac data je u tome času prednost i zbog toga što se tom akcijom nastojalo sprečiti manevrisanje nemačkim snagama (114. i 264. divizija), koje su upravo izvodile u severnoj Dalmaciji i južnoj Lici ofanzivu »Ziethen«, započetu 4. decembra.

Za trajniji prekid saobraćaja na cesti Gospić — Gračac bilo je važno onemogućiti kretanje tom cestom neprijateljskih motorizovanih snaga. Dva mosta, čije bi rušenje sprečilo saobraćaj motorizacije na ovoj liniji, bili su most preko reke Like u Bilaju i nešto manji most preko reke Glomočnice u Metku. S obzirom da u samom središtu Metka, tj. kod mosta, prema podacima koje je imao Operativni štab, nije bilo više od jedne čete ustaša i vod četnika, štab je 2. decembra doneo odluku da već 4. decembra, sa četiri bataljona, izvrši koncentrični napad na uporište u Metku, s osnovnim ciljem da se poruši most na Glomočnici, a potom preseče veza Gospić — Gračac.[27]

Napad je trebalo da bude izveden u vidu istovremenog udara dvema napadnim kolonama, koje do početka borbe ne bi bile u međusobnoj neposrednoj taktičkoj vezi. Sa istočne i severoistočne strane, tj. iz pravca Vrepca i preko železničke stanice, nastupala su dva bataljona (2. bataljon 2. brigade i 3. bataljon 4. brigade), podržavana brdskom baterijom Operativnog štaba, pod komandom štaba 4. brigade. Baterija je, prema borbenoj zapovesti, imala da podržava ne samo ovu napadnu kolonu nego i onu koja je nastupala sa zapadne strane, dok ne zauzme k. 611 (Velaguša), koja dominira središtem Metka,. Sa zapadne strane, pod komandom štaba 2. brigade, trebalo je da nastupaju 3. i 4. bataljon i prateća četa 2. brigade. Uz podršku prateće čete brigade i potpomognut vatrom brdske

[27] Zbornik V, knj. 22, dok. br. 10.

baterije Operativnog štaba, 4. bataljon trebalo je da zauzme k. 611 (Velagušu) i k. 634 (Ljeskovčevu glavicu), s kojih se vatrom streljačkog naoružanja može tući središte Metka (Dvorina). Obezbeđenje od intervencije neprijatelja iz Gospića i Ribnika trebalo je da postavi 3. bataljon 2. brigade.

Pošto se pretpostavljalo da će artiljerijska oruđa odigrati važnu ulogu pri zauzimanju utvrđenih zgrada, napad nije planiran da se izvede noću, već u rano jutro, a podilaženje i likvidacija obezbeđenja trebalo je da se izvrši pred zoru. Grupa minera u sastavu istočne kolone, trebalo je da već u prvom naletu na neprijatelja utvrđenog u zgradama, nedaleko od mosta (škola, žandarmerijska kasarna, nekoliko zidanih kuća), čak i pod vatrom priđe mostu i minira ga.

Operativni štab nalazio se od početka napada sa štabom 4. brigade, 1 km severno od Metka, nedaleko od železničkog mosta na reci Jadovi.

U toku približavanja Metku jedinice su došle u sukob s neprijateljskim obezbeđenjima, pa očekivano iznenađenje nije postignuto. Medačka posada dočekala, je napad u punoj borbenoj pripravnosti.

Napad s istočne strane počeo je po planu u 5 časova i u prvi mah se uspešno razvijao. 3. bataljon 4. brigade napredovao je od železničke stanice do samog središta mesta. 2. bataljon 2. brigade, koji je nastupao niz desnu obalu Glomočnice, bio je zaustavljen vatrom iz zgrade opštine na prostoru između železničkog mosta i cestovnog mosta na Glomočnici. Tako se desilo da minerska grupa koja se kretala s ovim bataljonom nije iskoristila prve uspehe 3. bataljona da minira most. Dok je minerska grupa prebačena na pravac 3. bataljona, most je već bio pod kontrolom neprijatelja.

Bataljoni 2. brigade, koji su nastupali sa zapadne strane, nisu uspeli da izvrše zadatke. Neprijatelj je na k. 611 i k. 634 pružio jak otpor, a napad naših jedinica bio je neodlučan i bez podrške pratećeg oruđa. Brdska baterija nije na vreme izašla na svoje vatrene položaje i nije bila spremna da podrži napad na k. 611. Ni 3. bataljon 2. brigade nije uspeo na vreme da postavi obezbeđenja između Metka i Ribnika, jer nije do zore uspeo preći nabujalu re-

ku Liku, na kojoj su prelazi iz odbrambenih razloga bili porušeni prethodnih dana.

Zbog svih ovih propusta i zakašnjenja, kao i zbog sporog nastupanja 2. bataljona 2. brigade prema središtu uporišta, 3. bataljon 4. brigade našao se u situaciji da se sam bori protiv jakih snaga, usred uporišta, s neobezbeđenim krilima i bez podrške težih oruđa. Neprijatelj koji je u Metku imao dve čete ustaša, vod tenkova (za koji se nije znalo da je u uporištu) i vod četnika, uspeo je posle jednog časa borbe da potisne 3. bataljon iz Dvorine prema železničkoj stanici.[28]

Operativni štab došao je tada do zaključka da produžavanje napada ne pruža izglede na uspeh, a da može dovesti do većih gubitaka, pa je u 6,30 časova naredio da se akcija obustavi i jedinice oprezno povuku na polazne položaje. Odvajanje od neprijatelja vršeno je pod borbom i završeno do 8,30 časova. Tačni gubici kod neprijatelja nisu bili ustanovljeni, ali su procenjeni na oko 15 izbačenih iz stroja. Na našoj strani poginuo je komandir mitraljeske čete 3. bataljona 2. brigade, a desetak boraca je ranjeno, većinom iz 3. bataljona 4. brigade.

Pokušaji neprijatelja da uništi 2. brigadu

Posle neuspelog partizanskog napada na uporište u Metku, štab 2. brigade nastojao je aktivirati svoje snage, naročito svoj 1. i 4. bataljon, u nizu manjih akcija. Jedna četa 1. bataljona uspela je 7. decembra da razbije jedan ustaški vod kod Brušana i da jedan dan kontroliše na tom odseku cestu Gospić — Karlobag. Pošto su u Brušane bile upućene jače ustaške snage, ova četa povukla se u Rizvanušu.

Dve čete 4. bataljona, nastojeći da se što više približe cesti Gospić — Gračac, na liniji od medačke crkve (k. 579) do zaselka Papuča, imale su na toj liniji od 7. do 11. decembra nekoliko okršaja s jedinicama 31. ustaškog bataljona i s četnicima medačkog četničkog odreda.

[28] Zbornik V, knj. 22, dok. br. 31 i 147.

Noću 10/11. decembra jedan vod >1. bataljona, s jednom desetinom divoselačke teritorijalne čete, provukao se pored neprijateljevog obezbeđenja na Vujnovića brdu (k. 583) — 3 km jugoistočno od Gospića — te izvršio vatreni prepad na jednu kolonu koja se kretala cestom od Gospića k Bilaju. Idućeg dana uspešno je odbijen jedan ustaški ispad iz Gospića u Divoselo.

Učestali partizanski napadi na nemačke kolone i ustaška obezbeđenja između Gospića i Gračaca, krajem novembra i početkom decembra, kao i pokušaj presecanja te vrlo važne komunikacije napadom na uporište u Metku, izazvali su živo reagovanje kod neprijatelja. Komanda 15. nemačkog korpusa svojom intervencijom, početkom novembra, omogućila je opstanak 4 ustaške brigade u Gospiću, jer ju je deblokirala, snabdevala i ojačavala svojim jedinicama. Ona je zato od komande »Zapoli« zahtevala da čvrsto obezbedi saobraćaj na liniji Gračac — Gospić — Karlobag. Početkom decembra ova linija bila je najugroženija na odseku od Ribnika do Raduča. Na ovom odseku cestu je bilo dosta teško osigurati već i zbog ispresecanosti i pokrivenosti zemljišta.

Komanda, »Zapoli« uspela je da izviđanjem, prikupljanjem podataka preko četničkih saradnika i korištenjem izjava zarobljenih partizana dođe do dosta tačnih podataka o snazi i rasporedu jedinica 2. brigade. Ona se tada odlučila da počesnim uzastopnim i koncentričnim napadima uništi jedinice te brigade.

Prvi u nizu napada na 2. brigadu izvršili su 31. ustaški bataljon i medački četnički odred. Ovaj napad izvršen je 14. decembra na 4. bataljon, koji je bio raspoređen u najjužnijim medačkim zaselcima, tako da su mu 1. i 2. četa bile u Kukljicu i Križajici a 3. četa u Zagoračkoj Varoši. Mada su 13. decembra predveče osmotreni neki pokreti neprijatelja, koji su ukazivali na mogućnost napada, pa je na osnovu toga komandama četa skrenuta pažnja da jedinice treba da pojačaju budnost, komanda 3. čete nije te noći ništa preduzela da se osigura od iznenađenja, valjda i zbog toga što je ispred sebe, prema neprijatelju, imala 1. i 2. četu. Druge dve čete osigurale su se samo neposrednim obezbeđenjima.

U toku noći 13/14. decembra ustaše i četnici, neopaženi od partizana, opkolili su bataljone: dve čete ustaša zašle su pravcem Papuča, Luluša (k. 670), Tomčaja (k. 644), Palež; treća ustaška četa, s vodom četnika, pošla je od medačke crkve (k. 579), zaobišla Breznik i zašla u Bukovu glavicu (k. 765), pa se kroz šumu spustila nad sam zaselak Zagoračka Varoš; jedna ustaška četa 32. ustaškog bataljona, s četom tenkova, ostala je u uporištu Medak, a sa dve čete toga bataljona neprijatelj je izvršio napad na 3. bataljon 2. brigade u Počitelju, i to jednom četom iz pravca Metka, a jednom iz pravca Ribnika.

Opkoljavanje 4. bataljona završeno je u toku noći, pa je napad počeo u zoru u 5,30 časova. Treća četa u Zagoračkoj Varoši bila je potpuno iznenađena, zatečena na spavanju, te bliskom vatrom i bombama, tako reći, masakrirana. Komandni kadar pokušao je pružiti otpor, ali je ubrzo izginuo. Veći deo čete je izginuo ili je bio zarobljen, a ostaci su se raspršili u Velebit. U Kukljicu je 1. četa također potpuno iznenađena, ali je uspela, mada u neredu i s gubicima, da se povuče prema Križajici. Jedino 2. četa u Križajici je stigla da se razvije za borbu pre nego je napadnuta bliskom vatrom. Ona je prihvatila delove 1. čete, pa, se pod borbom povukla na podnožje Velebita, između Tomčaja (k. 644) i Paleža.[29]

Napad 32. ustaškog bataljona na 3. bataljon 2. brigade u Počitelju odbijen je već na prilazima selu. Jedna partizanska desetina koja je bila na predstraži prema Metku, na reci Lici kod mosta Ljubojevića, posle prvog sukoba s neprijateljskom četom, koja je nastupala tim pravcem, nije odstupila, pa je bila opkoljena i posle dva časa uporne odbrane potpuno uništena.

Kada je odbijen napad na Počitelj, štab brigade uputio je jednu četu 3. bataljona da pruži pomoć 4. bataljonu. Ta je četa nastupala podnožjem Velebita, preko Brezovače (k. 610), Rastovače i Bukove glavice, pa je posle podne pomogla 4. bataljonu da neprijatelja odbaci u medačko uporište. Četvrti bataljon pretrpeo je u ovom boju vrlo osetne gubitke. On je izgubio skoro četvrtinu svojih boraca i naoružanje. Neprijatelj je u borbama toga dana imao re-

[29] Arhiv VII, kut. 920, dok. 24/2; Zbornik V, knj. 22 dok. br. 70, 112, 161.

lativno male gubitke, koji su u izveštajima naših jedinica bili jako prečenjivani.

U toku sledeća dva dana posle borbe u Metku, štab prigade preduzeo je sve da se stanje, u jedinicama 4. bataljona sredi, ranjenici evakuišu, objasne uzroci poraza, povećaju mere sigurnosti od novih iznenađenja i uspostavi kontrola položaja prema liniji Medak — Raduč. Ostale jedinice brigade bile su tih dana aktivne. 3. bataljon napao je il7. decembra neprijateljsku posadu u Ribniku, koju je sačinjavala četa ustaša 32. bataljona i četa domobrana 2. bataljona 15. puka. Bataljon je uspeo da ovlada Ribnikom. Neprijatelj se uz manje gubitke uspeo povući prema železničkoj stanici Bilaj — Ribnik, gde je bio prihvaćen od pojačanja upućenih iz Gospića. Partizanske snage povučene su tada na polazne položaje u Počitelj. Brdska baterija iz Barleta, povremeno je tukla neprijateljske položaje u Bilaju.

Sistematske napade na 2. brigadu neprijatelj je nastavio 19. decembra. Cilj napada ovog puta bio je 3. bataljon i štab brigade u Počitelju. Uoči napada, štab .brigade i brigadna intendantura nalazili su se u zaselku Preradovi, a u njihovoj blizini nalazio se minobacački vod prateće čete. Vod protivtenkovskih topova 47 mm bio je oko 500 m zapadno od središta Počitelja, uz podnožje Velebita. Jedinice 3. bataljona bile su raspoređene po zaselcima Donjeg Počitelja, s obezbeđenjima prema Ribniku i Metku.

Napad na jedinice u Počitelju izvršio je 32. ustaški bataljon. Istovremeno je 31. ustaški bataljon iz Metka vršio pritisak na 4. bataljon, u južnim zaselcima Metka, dok su delovi 34. i odbrambenog ustaškog bataljona napadali na 1. bataljon u Divoselu i Ličkom Čitluku. I ovog puta ustaše su uspele da drugoj brigadi prirede iznenađenje. Jedna ustaška četa uspela je da neprimećena od partizana zađe u Velebit noću 18/19. decembra, te da se u zoru nađe nad položajima protivtenkOvskog voda i u blizini štaba brigade. Prvi je na udaru bio vod protivtenkovskih topova, koji je u prvom jurišu raspršen, a topovi, oprema i tovarni konji pali u ruke neprijatelja. Štab brigade i vod minobacača uspeli su da se povuku pod borbom, ali su sav materijal

intendanture (konji, kazani itd.), kao i štapska arhiva pali u ruke neprijatelja.[30]

Štab, 3. bataljona bio je iznenadnim napadom iz Velebita u prvi mah jako zbunjen, ali se posle prvog časa borbe snašao i s rezervom iz srednjeg dela Počitelja, kod škole i crkve, organizovao protivnapad na ustašku četu koja je držala položaj na kome su zaplenjeni topovi. Protivnapad je uspeo i topovi su bili povraćeni ali ne za dugo. Brzim ponovnim napadom ustaše su uspele da opet preotmu topove i da ih zatim brzo odvuku u susret njihovim snagama koje su od Ribnika prodrle do zaselka Uzelci i Pavlice u Donjem Počitelju.

Jedna četa 31. ustaškog bataljona pokušala je da iz Metka, preko Ljuštinove pile i Potkonjaka, napadne 3. bataljon i štab brigade s istočne strane, izbacujući pri tom jedan vod u Ljeskovaču, na osiguranje prema 4. bataljonu. Deo 4. bataljona napao je ovo osiguranje, razbio ga i gonio prema Ljuštinovoj pili, pa tako ugrozio ustaške snage s boka i naterao ih na povlačenje k zaselku Radoševići. Ovaj uspeh 4. bataljona imao je uticaja na brzo povlačenje ostalih ustaških snaga iz Počitelja, gde je 3. bataljon prikupljenim snagama branio zaselke gornjeg dela sela.

Ustaške snage koje su iz pravca Ličkog Novog u rano jutro uspele da se probiju na Debelu glavicu (k. 756), bile su već pre podne protivnapadom jedne čete 1. bataljona odbačene prema Ličkom Novom.

Samo tri dana kasnije, 22. decembra, 31. i deo 32. ustaškog bataljona ponovo su napali jedinice 2. brigade u Počitelju. Ovog puta nije vršeno opkoljavanje nego je u samu zoru izvršen brzi upad iz pravca Ribnika i Metka, pa su jedinice 2. brigade opet iznenađene i nabačene u Velebit. I u ovom napadu neprijatelj je delovao vrlo drsko i nametnuo svoju inicijativu partizanskim jedinicama, pa je tako uz male gubitke opet naneo udarac 2. brigadi, koja je u toku dva poslednja napada izgubila preko 30 boraca i dosta ratnog materijala. Nametalo se pitanje celishodnosti daljeg zadržavanja 2. brigade na ovom osetljivom sektoru.[31]

[30] Arhiv VII, 424, dok. 39-3.

[31] Zbornik V — knj. 22, dok. br. 112, 167 i 170 i Arhiv VII, k. 424, dok. 39-3.

Nakon nedelju dana položaje na liniji Divoselo — Počitelj — Medak preuzeo je jedan bataljon novoformirane 1. brigade, pa je 2. brigada 13. div. povučena u Gacko polje radi sređivanja i odmora.

Jedina jedinica čijim se dejstvom mogao donekle olakšati položaj 2. brigade, dok je vodila odbrambene bojeve u Počitelju i Metku, bila je 4. brigada. Ona, je, međutim, morala na liniji dugoj oko 30 km kontrolisati sve pravce koji iz šire okoline Gospića vode na sever, jer su se na. oslobođenoj teritoriji Gackog polja, Plitvičkih jezera i Krbavskog polja nalazili Glavni štab i neke osetljive pozadinske ustanove. Pojedine ustaške jedinice, jačine od čete do bataljona, već su izvodile duboka provlačenja u partizansku pozadinu da bi uništile neki štab, bolnicu ili skladište, pa su morale biti preduzete mere da se to onemogući. Zato je iz sastava 4. brigade, samo za kraće vreme, mogao biti upotrebljen bataljon iz rezerve ili deo nekog od krilnih bataljona, čiji bi front za to vreme kontrolisala neka druga manja jedinica.

Bataljoni 4. brigade nisu bili pasivni u toku decembra. Na reki Lici od Ostrvice do Pazariškog polja skoro svakog dana i svake noći bilo je manjih vatrenih okršaja i izviđačkih upada s jedne i druge strane. Kada je neprijatelj sredinom decembra počeo jačim snagama napadati 2. brigadu. Operativni štab naredio je štabu 4. brigade da pojača pritisak na cesti Gospić — Karlobag, sa severne strane. Pošto je jedna četa iz rezerve preuzela kontrolu Gornjeg Pazarišta, 4. bataljon prikupio se u Otešu sa zadatkom da 17. decembra uveče krene pravcem Oteš — Jelič — Bužim — Jadovno — klanac Takalice (između Brušana i Baških Oštarija) radi postavljanja zasede u klancu, preko dana, 18. decembra. Bataljon se u toku noći dosta sporo kretao planinskim stazama, pa je na prelaz Metlačko razvršje (1 km južno od Metle, k. .1287) izbio tek oko 9,30 časova 18. decembra. Zaključivši da je već kasno da bi tog dana silazio u klanac i postavljao zasedu, štab bataljona odlučio je da bataljon predani u šumi, pa da pred kraj iduće noći siđe nad cestu u klanac i postavi zasedu za 19. decembar. Dok je birano podesno mesto za predanak, iz pravca Baških Oštarija naišla je jedna jača ustaška patrola i upustila se u borbu s obezbeđenjem bataljo-

na. Posle kraće borbe ova patrola bila je proterana, ali je namera zasede ovom borbom bila kompromitovana, pa je štab odlučio da se bataljon istog dana vrati u Pazarište.[32]

Dejstva u Primorju i u južnom delu Like potkraj 1943. god.

Pošto je 21. novembra neprijatelj uspeo da qvlada cestom Gospić — Karlobag, razbivši pri tome naše snage na Baškim Oštarijama, u Karlobag je ušao 9. ustaški bataljon. Osetivši neke pokrete delova partizanskog odreda »Plavi jadran«, on se već u toku noći 21/22. novembra povukao u Sušanj. Partizani nisu te noći ušli u Karlobag, jer im nisu bile jasne dalje namere neprijateljevih snaga, koje su se nalazile u neposrednoj blizini i na dominantnim položajima. Deo 3. bataljona 721. nemačkog grenadirskog puka, s nekoliko tenkova ušao je zatim 22. novembra u Karlobag.[33] Ove snage ostale su tamo dva dana, pa su se 24. novembra povukle u Gospić. Karlobag je 25. novembra bio bez neprijateljske posade, a 26. novembra u njega se vratio kompletan 3. bataljon 721. grenadirskog puka, da bi tamo ostao kao stalna posada. Idućih nekoliko dana u grad su povremeno silazili i delovi 9. ustaškog bataljona iz Sušnja i Baških Oštarija. Nemački garnizon držao se pasivno, dok su ustaške jedinice bile neprekidno u pokretu i kontrolisale velebitske kose iznad i oko Karlobaga, dolazeći svakodnevno u sukob s patrolama iz partizanskog odreda »Plavi jadran«, čiji se 1. bataljon nalazio severno, a 2. južno od Karlobaga. Na primorju od Jablanca do Cesarice bio je tada raspoređen 4. bataljon »Matija Gubec« iz 1. brigade 13. divizije. Ovaj bataljon imao je pokretna obezbeđenja prema Sušnju i Baškim Oštarijama, a preko Velebita održavao je povremeno vezu s 4. bataljonom 4. brigade u Pazarištima.

Poslednjeg dana novembra,' 3. bataljon 721. grenadirskog puka 114. nemačke divizije napustio je Karlobag, a na njegovo mesto došao je bataljon iz 264. nemačke divizije. Jedna četa 9. ustaškog bataljona preuzela je spoljnje obezbeđenje garnizona, ali ga nije čuvala stalnom od-

[32] Zbornik V, knj. 22, dok. br. 112.

[33] Zbornik V, knj. 21, dok. br. 199 i knj. 22 dok br. 94.

branom iz utvrđenja, već vrlo živim izviđanjem okolice. Deo ove čete i čete iz Sušnja izvrišli su .1. decembra ispad u pravcu Cesarice. Jedna četa 1. bataljona odreda »Plavi Jadran« presrela ih je južno od Cesarice i odbila prema Karlobagu. Ustaška četa iz Karlobaga, uz podršku naoružanih ribarskih brodova, izviđala je 3. decembra obale južno od Karlobaga, sve do Barić-Drage. Posle manjih sukoba s delovima 2. bataljona odreda »Plavi Jadran«, ova se četa povukla u Karlobag.

Ceo južni deo Like, tj. teritorija općina Gračac, Lovinac, Zrmanja, Bruvno i Srb bio je u toku novembra bez većih partizanskih jedinica. U oktobru su na tome prostoru dejstvovale 5. i 6. brigada 19. divizije, ali su one početkom novembra krenule na jug, u dolinu reke Cetine, ostavljajući ovaj kraj bez partizanske zaštite. Neprijatelj je tada mogao, uz manja četnička obezbeđenja, da bez većih teškoća koristi ceste D. Lapac — Srb — Zrmanja — Knin, D. Lapac — Bruvno — Gračac — Obrovac i Gračac — Zrmanja — Knin. Početkom novembra neprijateljskom ofanzivom na Bukovicu potisnuti su otud delovi .19. divizije u Liku. Tako su se 3. novembra na prostoru Glogovo, Gubavčevo polje, Dabašnica (severoistočno od Gračaca), našli štab 19. divizije, s prištapskim delovima 7. brigade.

Prvih dana posle prelaska preko Velebita u Liku, jedinice 19. divizije bile su zauzete organizacionim sređivanjem i odmarale su se posle napornih marševa i borbi. Budući da su jedinice bile mlade, s velikim brojem novomobilisanih, kao i da su po prvi put napustile svoj uži dalmatinski zavičaj, prešle teški put preko Velebita i našle se u novom nepoznatom kraju s oštrijom klimom, slabo odevene i hranjene — one su preživljavale izvesnu krizu. Po broju boraca (1.700) to je bila značajna snaga, ali se u prvi mah nije mogla efikasno upotrebiti.

Smatrajući da bi dejstvo protiv nemačkih snaga na komunikacijama u južnom delu Like bilo u datoj situaciji od velike važnosti, Glavni štab Hrvatske predložio je Vrhovnom štabu, pod čijom se neposrednom komandom nalazio 8. korpus, da se u južnoj Lici prikupi cela 19. di-

vizija, gde bi izvesno vreme dejstvovala, a zatim se vratila u severnu Dalmaciju. Pošto predlog nije prihvaćen, Glavni štab je naredio komandantu divizije da ode u srednju Dalmaciju i preuzme komandu nad 5. i 6. brigadom, a 7. brigadu da preda pod komandu Operativnog štaba za Liku.[84] To, međutim, nije odmah izvršeno, pa je komandant 19. divizije do pred kraj meseca rukovodio svojim jedinicama u Lici, planirajući njihova dejstva u dogovoru s Operativnim štabom. Planskim dejstvima protiv komunikacija pristupilo se tek u drugoj polovini decembra.

Glavna pažnja jedinica 19. divizije bila je usmerena na ceste D. Lapac — Srb — Zrmanja i Gračac — Zrmanja. Pošto je cesta D. Lapac — Brvno — Gračac bila pod stalnim udarom jedinica Ličkog partizanskog odreda, a sada ugrožena i s juga, neprijatelj je prestao da je koristi. Za dejstva u Lici štab 19. divizije imao je na raspolaganju, pored 7. brigade, još i dva bataljona Kninskog partizanskog odreda, svoj vod teških bacača i sastav vojno-političkog kursa pri štabu divizije.

U prvi mah sva je pažnja posvećena cesti D. Lapac — Srb — Zrmanja. Na tom pravcu nalazile su se sledeče neprijateljske snage: u D. Lapcu oko dva bataljona 384. puka, 373. legionarske divizije i četa četnika: u Dobrom selu i Doljanima po četa legionara i po vod četnika; u Brotnji oko .100 legionara i četnika, u D. Suvaji četa legionara i dve čete četnika, u Srbu, V. Popini i Zrmanji po četa legionara i četnika. Pored toga, na ovoj liniji nalazila se tada uvek još po neka nemačka jedinica u pokretu, jer su u susednim pokrajinama bile u toku nemačke ofanzivne operacije »Ziethen« i »Panther«.

Komandant divizije odlučio je da snagama 7. brigade i sa ljudstvom vojno-političkog kursa napadne neprijateljske posade u Dobrom selu i Doljanima, da likvidira te posade, a zatim da pristupi uzastopnom čišćenju uporišta na liniji D. Lapac — Srb. Za napad na Dobro selo određeni su 1. i 3. bataljon, a za napad na Doljane 2. bataljon i sastav vojno-političkog kursa. Vod teških bacača

[84] Zbornik V, knj. 22, dok. br. 133.

trebalo je da podržava napad na oba uporišta. Napad je predviđen za noć 18/19. decembra, s početkom u 02 časa.[35]

Na dan uoči napada sa svima starešinama vršeno je izviđanje neprijateljskih odbrambenih položaja i obavljene su ostaie pripreme u jedinicama. Neprijatelj je verovatno primetio pokrete partizanskih izviđačkih grupa, pa je 18. decembra uveče posadama u Dobrom selu i Doljanima uputio pojačanje i povećao opreznost. Partizanski štabovi nisu o ovome ništa znali, pa su i dalje računali s ranijim rasporedom neprijatelja i s prednostima koje će im pružiti iznenađenje.

Napadne kolone 1. i 3. bataljona bile su već na prilazima k predviđenim polaznim položajima za napad sačekane bliskom vatrom neprijateljevih obezbeđenja. Borba je počela pola časa ranije nego što je planirana. Očekivano iznenađenje potpuno je izostalo. Pored toga, kolone koje su nastupale k Doljanima zakasnile su i naišle na dobro organizovani otpor. Borba je potrajala do svanuća, ali bez izgleda na uspeh. Bacači zbog magle nisu mogli da stupe u dejstvo. Deo automatskih oruđa otkazao je zbog hladnoće i slabog podmaza,.

U toku noći partizanske jedinice pretrpele su gubitke od 20 ljudi. Među poginulima bila su dva komandira četa (Jovo Vukmirović i Stevo Rakić). Zbog svega ovog štab brigade odlučio je da u 6 časova prekine napad i jedinice povuče u baze.

Nedelju dana posle napada na posade u Dobrom Selu i Doljanima, štab 7. brigade uputio je 1. bataljon da postavi zasedu na cesti, između ta dva uporišta. Međutim, ni ovog puta nije bilo uspeha. Četnička obaveštajna služba bila je, izgleda, na ovom sektoru brža od partizanske. Pre nego je bataljon stigao na mesto gde je trebalo postaviti zasedu, naišao je kod sela Brezovca na neprijateljsku zasedu i bio napadnut bliskom vatrom. Pretrpevši već u početku borbe gubitke, bataljon se povukao. Među pet poginulih bio je opet jedan komandir čete.[36]

Operativni štab za Liku došao je do zaključka da za dalje ugrožavanje linije D. Lapac — Srb 7. brigada ne treba da angažuje glavninu svojih snaga, već da ih orijen-

« Zbornik V, knj. 22, dok. br. 135.

" Zbornik V, knj. 23, dok. br. 28.

tiše prema komunikaciji Gračac — Gospić. Na ovakvu odluku upućivao je s jedne strane pojačani saobraćaj na tom pravcu, a s druge strane jako oslabljene mogućnosti druge brigade 13. divizije da posle neuspeha u borbama 14, 19. i 22. decembra ozbiljnije ugrožava saobraćaj cestom Gospić —• Gračac, na odseku Ribnik — Raduč.

Štab 7. brigade uputio je pred kraj decembra svoj 3. i deo 4. bataljona na prostor severno od Gračaca, sa zadatkom da napadaju neprijateljske kolone na cesti Gračac — Lovinac — Medak. 3. bataljon, ojačan jednom četom 4. bataljona postavio je 29. decembra jednostranu zasedu u južnom delu Raduča, od k. 620 do k. 675. U podne naišla je od Gračaca nemačka motorizovana kolona, sa oko 60 kamiona. Prva polovina kolone propuštena je, a na drugu je otvorena vatra. Razvila se borba u kojoj neprijatelj nije trpeo veće gubitke iz nekoliko razloga. Zaseda je bila udaljena od ceste 600 do 800 metara, tj. bila je na granici uspešne streljačke vatre, a k tome, bila je jednostrana, pa je to omogućilo neprijatelju da zauzme zaklone iza kamiona i po grabama oko ceste. Pored toga, deo partizanskih automatskih oruđa zatajio je zbog smrzavanja. Prilazak četa k napadnutim i zaustavljenim kamionima bio je jako težak, jer je zemljište između zasede i ceste bilo otkriveno. Posle par časova borbe neprijatelj se pribrao, pa je poskakao u neoštećene kamione i krenuo prema Metku. Na cesti su ostala samo 2 teže oštećena kamiona i oko 50 vojnika koji su se na najpovoljnijem mestu prikupili i organizovali odbranu. Štab bataljona odlučio je tada da opkoli i uništi ovu grupu. Računalo se i s tim da će mrak koji se približavao olakšati izvršenje ovog zadatka. Pre nego je izvršeno opkoljavanje, naišla je pred mrak iz pravca Gračaca druga jaka motorizovana kolona, pa je time pripremani partizanski napad bio osujećen. Bataljon se prikupio i povukao u bazu, a neprijatelj je produžio pokret prema Gospiću.[37]

Sledećeg dana uveče štab 3. bataljona 7. brigade uputio je jednu četu u zasedu, nešto severnije od mesta gde je prethodnog dana vođena borba. Ova četa napala je

[37] Zbornik V, knj. 22, dok. br. 178 str. 582.

31. decembra bliskom vatrom neprijateljevu motorizovanu kolonu, nanela joj gubitke, pa se povukla u sastav bataljona.

Svoj 2. bataljon 7. brigade orijentisala je prema nemačko-četničkom uporištu, na prevoju Otrić i u V. Popini. Bataljon je 30. decembra napao četnike u V. Popini, raspršio ih i naneo im gubitke, ali selo nije zadržao pod kontrolom, već se posle akcije povukao prema Glogovu.[38]

Organizacione promene u jedinicama Operativnog štaba za Liku

Operativni štab za Liku imao je u toku prva dva meseca postojanja pod svojom komandom dve vrste jedinica. Partizanski odredi (Lički narodnooslobodilački partizanski odred i partizanski odred »Plavi Jadran«), brdska baterija i prištapske jedinice (vod za vezu, izviđački vod, sanitetski vod, intendantsko odeljenje, štapska straža) bili su organske jedinice Operativnog štaba. Brigade (2. i 4. brigade 13. divizije i 7. brigada 19. divizije) su bile, međutim, samo u operativnom smislu pod komandom Operativnog štaba i na njegovoj brizi u pogledu snabdevanja. U organizacijskom pogledu one su ostale i dalje pod rukovodstvom svojih štabova divizija. Operativni štab ruje mogao vršiti nikakve organizacijske i personalne promene u brigadama, sem da na zahtev njihovih štabova izvrši neku hitnu popunu kadrom ili borcima preko ličkih teritorijalnih komandi.

Partizanski odredi Operativnog štaba za Liku nisu bili u podjednakim uslovima ni po taktičkoj situaciji u kojoj su dejstvovali niti u pogledu organizacije, popune i komandovanja. Dok je Lički narodnooslobodilački partizanski odred bio pod svakodnevnom neposrednom komandom Operativnog štaba, koji je mogao da se brine o njegovom organizacijskom razvoju, političkom odgoju i snabdevanju, dotle to nije bio slučaj s partizanskim odredom »Plavi jadran«. Veze s ovim drugim bile su teške i nesigurne, a sam štab odreda nije pokazivao mnogo volje da sa svoje strane doprinese uspostavljanju čvršće veze

[38] **Isto, knj. 23, dok. br. 28.**

s Operativnim štabom. S obzirom na to da ovaj odred nije bio mobilisan na ličkoj teritoriji nego na dalmatinskoj i primorskoj, Operativni štab imao je slabe mogućnosti da utiče na njegovu popunu sa istog terena. Pošto o popuni odreda i o političkom radu u njemu nije niko vodio dovoljno brige, brojno stanje i aktivnost ovog odreda stalno su opadali. Posle neuspeha >1. bataljona odreda, u borbi na Baškim Oštarijama, 21. novembra, i ulaska neprijatelja u Karlobag, brojno stanje odreda svedeno je na svega oko 100 boraca. Operativni štab za Liku odlučio je zato da odred preformira u bataljon »Plavi Jadran«. Za provođenje ove organizacije iz Operativnog štaba upućen je novoimenovani komandant bataljona Nikola Marinković.

Lički partizanski odred imao je za to vreme drukčiji razvojni put. U njega su neprekidno stizali novi dobrovoljci, među kojima je bilo dosta prezdravelih ranjenika iz jedinica 6. ličke divizije, kao i ličke omladine, koja je te jeseni stasala za oružje. Tako je odred u toku novembra i decembra, od dva bataljona, sa oko 500 boraca, narastao na tri bataljona, sa oko 800 boraca. Politički rad u odredu bio je vrlo dobar, pa su jedinice bile čvrste i pokretljive. Glavni štab usvojio je zato predlog Operativnog štaba za Liku da se Lički narodnooslobodilački partizanski odred preformira u novu ličku brigadu. Naredbom Glavnog štaba od 1. januara 1944. od jedinica odreda formirana je 1. brigada Operativnog štaba za Liku. Za komandanta je postavljen Martin Dasović, a za političkog komesara Slavko Glumac.[39]

Gospićki teritorijalni bataljon doživljavao je organizacijski razvoj sličan onome u odredu. Njegove su čete očvrsle u borbama i postajale sve manje vezane za teren na kome su formirane radi zaštite stanovništva oslobođene teritorije. Ulogu neposredne zaštite sela sve uspešnije su obavljale seoske straže, sastavljene od starijih ljudi, invalida, žena i omladine mlađe od 15 godina. Krajem 1943. godine Gospićki bataljon bio je sposoban da (pod komandom Sime Todorića) preuzme od Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda veći deo položaja na Pješevici. Odred je u Podlapači 1. januara 1944.,

[39] **Zbornik V, knj. 23, dok. br. 13 i 15.**

na svečan način, preformiran u novu brigadu, a odmah zatim krenuo na položaje oko Gospića.

Operativni štab upoznao je Glavni štab sa situacijom u kojoj se našla 2. brigada 13. divizije posle neuspeha u borbama sa ustaškim jedinicama 14, 19. i 22. decembra i sa svojom namerom da tu brigadu za izvesno vreme povuče u unutrašnjost slobodne teritorije radi sređivanja, popune i odmora, a da njene položaje preuzme Lički narodnooslobodilački partizanski odred, odnosno nova brigada. Glavni štab složio se s tom odlukom, s tim što je 2. brigada vraćena pod komandu štaba 13. divizije i povučena najpre u severnu Liku, a zatim u Gorski kotar. Istovremeno je 4. brigada 13. divizije izdvojena iz organskog sastava .13. divizije i potpuno potčinjena Operativnom štabu za Liku, kao njegova organska jedinica. Ona od tada nosi naziv: 2. brigada Operativnog štaba za Liku.

Artiljerijski divizion Glavnog štaba stavljen je potpuno pod komandu Operativnog štaba. On je imao: haubičku bateriju 100 mm, poljsku bateriju 75 mm, haubički vod 152 mm i vod za vezu, a u njegov je sastav ušla sada i brdska baterija Operativnog štaba.

Za političkog komesara Operativnog štaba početkom januara (10. januara) došao je Milivoj Rukavina, na mesto Uroša Krunića, koji je premešten u 7. diviziju. Za operativnog oficira postavljen je Momčilo Novković, za informativnog oficira, Milojko Dronjak, a za načelnika intendanture Jovo Kokotović.

Ovom reorganizacijom, od jedinica kojima je rukovodio Operativni štab stvorena je nova stalna organska formacija, koja nije službeno dobila adekvatan naziv (npr. Lička operativna grupa ili slično), nego je i dalje živela pod neodređenim nazivom: jedinice Operativnog štaba za Liku.

Pod operativnom komandom ovog štaba ostala je i dalje 7. brigada 19. divizije. Ona, međutim, nije mogla biti upotrebijena kao slobodna manevarska snaga, jer Operativni štab, bez saglasnosti Glavnog štaba, nije mogao tu brigadu znatnije pomerati od sektora na kome je dejstvovala u južnoj Lici. S obzirom da nije postojala potreba, a ni praktična mogućnost da Operativni štab jače utiče na taktičke manevre ove brigade, on se zadovolja-

vao time da joj izdaje direktive, da s njom održava vezu, obaveštava je o opštoj situaciji i prima od nje izveštaje o njenim taktičkim planovima i rezultatima borbi. Na ovakav odnos prema ovoj brigadi upućivala je i činjenica što je ona bila u dobrim vezama ili u neposrednom dodiru s drugim jedinicama svoje divizije na južnoj ličkoj granici, a od početka januara i sa štabom svoje divizije u Bukovici, koji joj je slao i naređenja za neke akcije.

PRODOR 114. NEMAČKE DIVIZIJE KROZ LIKU U JANUARU 1944.

Posle reorganizacije sprovedene poslednjih dana decembra 1943. godine, jedinice Operativnog štaba za Liku zauzimale su sledeči raspored: 1. brigada imala je 1. i 2. bataljon na prostoru Divoselo, Počitelj, Medak, gde su preuzeli položaje od 2. brigade 13. divizije, a 3. bataljon bio je još na Kamenskom. Druga brigada (bivša 4. brigada) držala je ranije položaje od Pazarišta, preko Ličkog Osika do Barleta. Gospićki bataljon preuzeo je od 1. brigade (bivšeg Ličkog partizanskog odreda) položaje na prevoju Kuk, držeći na desnom krilu vezu s jedinicama 7. brigade. Sedma brigada 19. divizije imala je jedan bataljon prema cesti D. Lapac — Srb, jedan prema cesti Gračac — Otrić, jedan ojačan prema cesti Gračac — Lovinac i jedan kao rezervu u Gubavčevom polju. Brdska baterija Operativnog štaba bila je u Barletama, a poljski divizion Glavnog štaba između Široke Kule i Ljubova. Operativni štab nalazio se u Perušiću.

Neprijatelj je i dalje držao posednute linije Gospić — — Karlobag i Gospić — Medak, a cestom Gračac — Medak — Gospić dosta živo je saobraćao. U Gračacu je već pred kraj decembra primećeno koncentrisanje neprijateljevih snaga, koje se znatno pojačalo početkom januara, kada je tamo već bila glavnina 1.14. nemačke divizije. U sastav glavnine povučeni- su 4. januara i oni delovi divizije koji su bili u Gospiću i Karlobagu. Gospić je zajedno s Nemcima napustio i četnički odred, ne tražeći za to odobrenje komande »Zapoli«, zbog čega je ova negodovala, jer su prema ustaško-četničkom sporazumu četnici bili potčinjeni vlastima NDH.

Po odlasku 3. bataljona 721. nemačkog puka iz Karlobaga, tamo je kao posada ostala jedna četa 9. ustaškog bataljona. Pribojavajući se partizanskog napada, ona se već idućeg dana (5. januara) povukla u Baške Oštarije, a delovi partizanskog bataljona »Plavi Jadran« ušli su u napušteni Karlobag. Komanda »Zapoli« imala je 5. januara 9. i 34. ustaški bataljon u Metku, 2. bataljon 15. domobranskog puka u Bilaju i Ribniku, a ostale snage (odbrambeni ustaški bataljon, artiljeriju, tenkovsku četu, žandarmeriju itd) u Gospiću.

Partizanskim štabovima nisu bile poznate prave namere koncentrisane 114. divizije, ali s obzirom da je zimska ofanziva nemačke 2. oklopne armije, kojoj je pripadala ova divizija, posle operacija u istočnoj Bosni i srednjoj Dalmaciji početkom januara bila preneta na zapadnu Bosnu, severnu Dalmaciju, Kordun i Baniju, sada se opravdano očekivalo njeno proširenje na široku slobodnu teritoriju severne Like, Gorskog kotara i senjskog Primorja. Za ovu poslednju etapu neprijateljeve zimske ofanzive kao glavne udarne snage mogle su biti upotrebljene 114. divizija s juga, a sa severozapada 392. legionarska divizija, koja je od 7. januara pristizala iz Zagreba na području Karlovca.

Komanda 114. divizije tražila je od kamande »Zapoli« da ova obezbedi pokret divizije od Gračaca do Gospića i da sadejstvuje u daljem njenom prodiranju kroz slobodnu teritoriju Like od Gospića do Otočca. Da bi izvršila prvi deo svog zadatka, komanda »Zapoli« uputila je 5. januara 31. i deo 32. ustaškog bataljona, iz Metka prema Lovincu, sa zadatkom da razbiju partizanske snage u području Lovinca i odbace ih dalje od ceste Gračac — — Gospić. Istog dana 7. brigada 19. divizije uputila je svoj 1. bataljon da postavi zasedu između Gračaca i Lovinca na Stikadskom klancu, a 3. bataljon da postavi zasedu južno od Lovinca u zaselku Razbojne.[40]

Pre svanuća 5. januara 1. bataljon bio je na položajima u Stikadskom klancu. Borci su u snegu, nepomični, čekali oko dva sata dok nije od Gračaca naišla nemačka motorizovana kolona. Kada je kolona bila naspram za-

[4]» Zbornik V, knj. 23, dok br. 99 i 152.

sede, dat je znak za otvaranje vatre, ali umesto plotunske paljbe začuli su se samo pojedinačni pucnji. Zbog jake hladnoće i nenaviknutosti dalmatinskih boraca na ovakve situacije, sve automatsko oružje a i većina pušaka bili su se zamrzli i otkazali. Slaba pojedinačna vatra nanela je neprijatelju ipak izvesne gubitke, pa se on zaustavio, odgovorio vatrom, a zatim povukao nazad prema Gračacu. Ocenivši da je nepotrebno dalje zadržavanje na ovom položaju, štab bataljona naredio je jedinicama povlačenje u Tomin-Gaj.

Pretpostavljajući da se neka slabija partizanska jedinica nalazi u Lovincu (u kome je bila partizanska komanda mesta), ustaške jedinice koje su noću 4/5. januara krenule iz Metka imale su za cilj da opkole i unište partizane u Lovincu. Čete 31. ustaškog bataljona kretale su se pravcem: Raduč, Ličko Cerje, Razbojna, Ljutača (k. 738), selo Smokrić, da bi Lovinac opkolile s juga i istoka, a jedna četa iz 32. ustaškog bataljona krenula ie iz Raduča Miletića gaja i Peregina polja k severnim zaselcima Lovinca da bi partizanima onemogućila povlačenje na sever prema Vraniku.

Treći bataljon 7. brigade krenuo je 5. januara, pre svanuća, iz sela Smokrića prema cesti Gračac — Gospić da bi prema zadatku postavio zasedu u zaselku Razbojna. U prethodnici je bila 2. četa, ali se cela kolona kretala bez mnogo opreznosti, ne računajući na mogućnost susreta s neprijateljem pre izlaska na cestu. U isto vreme ustaške jedinice bile su već u pokretu od Razbojne prema Smokriću, krećući se oprezno izvan staza od kote do kote. Kada je svanulo, ustaške jedinice bile su na Volarici (k. 770), Medvidovači (k. 838) i Matovinovićevom vrhu (k. 990). Partizanska prethodnica, krećući se stazom između brda, bila je već prošla liniju na kojoj je bio neprijatelj, kada je glavnina bataljona dobila iznenadnu jaku vatru s Volarice i Medvidovače. Zatekavši se u taktički vrlo nepovoljnom položaju, 3. bataljon brzo se povukao prema Smokriću, ne pruživši organizovan otpor. Četa u prethodnici našla se u okruženju. Komandir čete odmah se odlučio na proboj. Prilikom proboja, jedan vod zaostao je i bio potpuno uništen, dok su se dva voda probila

uz gubitke. Bataljon je tog jutra zbog neopreznosti izgubio 40 boraca, ne nanevši neprijatelju skoro nikakve gubitke.

Komanda mesta u Lovincu saznala je u toku noći 4/5, januara za dolazak ustaških jedinica u Raduč, obavestila 0 tome štab 3. bataljona 7. brigade i preduzela mere obezbeđenja. Straža komande mesta primetila je pokret ustaške čete kroz Peregino polje i vatrom je zadržala na cesti Lovinac — Ploča, dok se komanda mesta nije povukla u Vranik. Ova ustaška četa ušla je oko podne u Lovinac i spojila se s 3>1. ustaškim bataljonom. Sve ustaške jedinice povukle su se posle podne s područja Lovinca u Medak.

Posle neuspeha koji je doživeo 5. januara, 3. bataljon 7. brigade nije idućih nekoliko dana bio spreman da preduzme neku ozbiljniju akciju protiv neprijatelja na cesti Gračac — Gospić, a ni 1. bataljon nije bio angažovan na tome pravcu, pa se 114. divizija bez uznemiravanja prebacivala u Gospić.

Operativni štab za Liku, pošto je saznao za povlačenje nemačkog bataljona iz Karlobaga, naredio je svojoj 2. brigadi da ispita stanje na cesti Gospić — Karlobag. Ona je 5. januara uputila svoj 1. bataljon i jednu četu iz 2. bataljona da izađu na greben Velebita i ispitaju stanje u Baškim Oštarijama. Pošto su izašle u rejon Baških Oštarija i ustanovile da se u njima nalazi 9. ustaški bataljon, sve su jedinice upale u selo Došen Dabar, raspršile tamošnju ustašku miliciju, zaplenile nešto stoke koja je pripadala ustašama i vratile se u Pazarište.

Dok je 114. nemačka divizija krajem prve dekade januara prebacivala svoje delove iz Gračaca u Gospić, 31. 1 32. ustaški bataljon obezbeđivali su cestu Lovinac — — Medak — Gospić, odbijajući pokušaje jedinica 1. brigade da se približe cesti radi postavljanja zasede. Neprijatelj je otkrio pokrete naših jedinica na sektoru Divoselo — Medak, za vreme smene 1. brigade Operativnog štaba i 2. brigade 13. divizije, ali je smatrao da su ti pokreti u vezi sa pojačanjem partizanskih snaga oko Gospića. Pošto je 1. brigada pojačala aktivnost prema cesti Gospić — Medak, kod neprijatelja je pojačana bojazan da bi partizani mogli izvršiti napad na tek popravljeni

most preko reke Like u Bilajskom Novom Selu. Zato su položaji oko mosta stalno utvrđivani, a 10. januara ustaše su snagama od jednog bataljona izvršile ispad iz rejona mosta i Vujnovića-brda prema Divoselu. Ispad je spremno dočekao 1. bataljon 1. brigade i odbio ga.

U isto vreme 4. ustaška brigada pokušavala je da snagama iz Gospića zauzme prostor oko porušenog mosta na reki Lici, kod sela Budaka i oko železničkog mosta na reci Lici, 4 km severoistočno od Gospića. Naročito jak pritisak vatrom i čestim ispadima neprijatelj je vršio od 8. januara na položaje 2. brigade, u širem rejonu sela Budaka, s očiglednim ciljem da uspostavi ovde mostobran i pristupi podizanju mosta. Operativni štab zaključio je iz ovoga da se snage koncentrisane u Gospiću nameravaju probijati na sever prema Otočcu, a da je malo verovatna pretpostavka da bi se iz Gospića kretao na severozapad, pravcem Gospić — Karlobag — Senj, da bi ovladao Primorjem.

Odbrana pravca Gospić — Otočac

Operativni štab za Liku našao se >11. januara pred potpuno novom situacijom. Cela 114. nemačka divizija napustila je liniju Knin — Gračac i prešla u Gospić. Po naređenju komande 15. nemačkog brdskog korpusa snage komande »Zapoli« morale su odmah da ponovo uspostave kontrolu nad Karlobagom (iz koga je pre toga povučen bataljon iz 114. divizije), da pripreme i podrže proboj 114. divizije iz Gospića do Otočca, zbog čega je komanda »Zapoli« morala izvršiti pregrupaciju svojih snaga. Veće promene su izvršene u rasporedu 4. ustaške brigade. U Metku je ostao 31. ustaški bataljon, dok je 32. ustaški bataljon upućen na liniju Brušane, Baške Oštarije. Iz Baških Oštarija upućen je 9. ustaški bataljon da zauzme Karlobag, što je posle slabijeg partizanskog otpora uspeo, a zatim se rasporedio na prostoru Karlobag, Sušanj, Velika, vrata. Iz Brušana je 34. ustaški bataljon prebačen na prostor severoistočno od Gospića prema Ličkom Osiku. Odbrambeni ustaški bataljon pomerio je glavninu svojih snaga na prostor severno od Gospića, prema Pazarištu. U Bilaju i Ribniku ostao je 2. bataljon 15. domobranskog

puka. Artiljerijske jedinice i tenkovska četa pripremali su se za dejstvo u pravcu Ličkog Osika.

Neprijatelj je 12. januara pre podne počeo s pripremama za forsiranje reke Like, kod Budaka. Posle kraće artiljerijske pripreme čete 34. ustaškog bataljona pokušale su da se približe reci i da pontonirskoj četi 114. divizije osiguraju prevoženje materijala za drveni most kod Budaka. Dve čete 4. bataljona 2. brigade uspele su da spreče prilaz neprijatelja reci, pa se i auto-kolona s materijalom predveče povukla nazad u Gospić.[41]

Istovremeno s napadom na pravcu Gospić — Lički Osik neprijatelj je ispoljavao vrlo živu aktivnost na sektoru Pazarišta. Nekoliko ustaških grupa, preobučenih u seljačka odela, uspelo je da se provuče kroz retki raspored 2. bataljona 2. brigade ili da ga zaobiđe, krećući se kroz Velebit, pa se tako našlo u pozadini 2. brigade, na kosama Velebita, između Donjeg i Gornjeg Kosinja. Protiv njih su odmah angažirane partizanske straže komande mesta Kosinj i Perušić.

Pošto su namere neprijatelja sada već bile dosta jasno izražene, Operativni štab izdao je 12. januara opštu direktivu jedinicama za dejstvo u slučaju da neprijatelj idućih dana izvrši prodor pravcem Gospić — Perušić — — Gacko polje. Ovom direktivom jedinice su dobile sledeče zadatke.[42]

Drugi bataljon i prateča četa 1. brigade trebalo je da se odmah rokiraju sa prostora Vrebac, Ostrvica na sever i da se kao rezerva Operativnog štaba rasporede na prostoru Široka Kula, Lipova glavica. 3. bataljonu na Kamenskom naređeno je da pređe u Ostrvicu, .1. bataljonu iz Divosela i Počitelja da pređe u Vrebac i dejstvuje protiv neprijatelja na liniji Raduč — Medak — Bilaj.

Drugoj brigadi naređeno je da glavninu (3. i 4. bataljon) drži na prostoru Lički Osik, Mušaluk, sa zadatkom da u slučaju neprijateljevog prodora na sever pruža uzastopni otpor na svim podesnim položajima, s obe strane ceste Gospić — Otočac, a naročito na Gradini (k. 683), Marinoj glavici (k. 775), u severnom delu sela Kvarti, u Studencima i u Janjči. Jedan bataljon trebalo je i dalje da

[41] Zbornik V, knj. 23, dok. br. 102.
[42] Zbornik V, knj. 23, dok. br. 46.

kontroliše prostor Pazarište, Smiljan, da izviđa prema Gospiću i štiti desno krilo glavnine brigade od eventualnog neprijateljevog pokušaja da ga zaobiđe, krećući se kroz Velebit. Bataljon u rezervi brigade trebalo je da bude iza desnog krila glavnine, te da drži vezu s bataljonom u Pazarištu i s komandom mesta u Kosinju.

Dve pokretljive baterije artiljerijskog divizona stavljene su na pravac Lički Osik — Ljubovo. Brdska baterija imala je zadatak da s položaja u severnom delu Široke Kule podržava bataljone 1. i 2. brigade dok borbe budu vođene na prostoru Lički Osik, Perušić. Poljska baterija postavljena je na Ljubovo, sa zadatkom da u slučaju neprijateljevog prodora preko Široke Kule prema Krbavskom polju podrži borbu bataljona 1. brigade, koji bi branili taj pravac.

Trećoj (sedmoj) brigadi 19. divizije dato je naređenje da sa dva bataljona vrši pritisak na cestu Gračac — — Lovinac — Medak, s prostora Smokrić, Vranik, a sa druga dva bataljona da dejstvuje na cesti Zrmanja — — Gračac.

Gospićkom bataljonu naređeno je da i dalje kontroliše prevoje Kamensko i Kuk, kao i da postavlja zasede na cesti Bihać — Donji Lapac.

Operativni štab predviđao je da će se kretati prema razvoju situacije, na pravcu Perušić, Konjsko Brdo, Ivčevića kosa. Svim jedinicama još jedanput je ukazao na metod dejstva nemačkih snaga, da ne dopuste razbijanje ili cepanje jedinica, na važnost neprekidne veze između jedinica i štabova, kao i na važnost stalnog izveštavanja o situaciji.

Idućeg dana, 13. januara, neprijatelj je posle snažne vatrene pripreme izbio jakim ustaškim i nemačkim snagama na levu obalu reke Like, od ušća Novčiće u Liku, pa nizvodno do zaselka Masari, tj. na frontu širokom 4 km. Težište odbrane 4. bataljona 2. brigade bilo je u predelu Budaka, oko porušenog mosta na Lici. Odbrana na težištu bila je uspešna, pa neprijatelj nije uspevao da priveze mosni materijal do reke. Međutim, jedna ustaška četa, uz minobacačku podršku, uspela je da forsira reku, služeći se oštećenim železničkim mostom kod ušća Novčiće, potisnuvši od obale prema Novoseliji vod koji je taj

prelaz branio. Ova je četa zatim dejstvom niz desnu obalu Like bočno ugrozila odbranu Budaka i omogućila prelaz i drugih neprijateljevih delova na ćelom frontu napada. Oko podne 4. bataljon bio je potisnut iz Budaka prema Ličkom Osiku, a neprijatelj je uspostavio mostobran širok 4 a dubok oko 3 km, na prostoru Budak, Zubar (k. 701), železnički most. Pored porušenog visokog kamenog mosta, neprijatelj je pristupio brzoj izgradnji niskog drvenog mosta i uređenju prilaza k njemu.

Operativni štab za Liku znao je da svojim slabim i razvučenim snagama ne može zadržati prodor mnogo jačih nemačkih i ustaških snaga iz Ličkog u Gacko polje, ali je ipak nastojao da se taj prodor što više uspori i pri tome neprijatelju nanesu što veći gubici. Zato je odlučio da raspoloživim snagama odmah izvrši brz i koncentričan napad na mostobran i omete izgradnju mosta. Već u 13 časova izdato je naređenje štabu 2. brigade da s jednim ojačanim bataljonom napadne mostobran, pravcem Lički Osik, Budak. Štabu 1. brigade naređeno je da svoj 3. bataljon sa sektora Barleta i Ostrovice odmah uputi u napad na neprijatelja, koji se utvrđivao na Zubaru, odbaci ga s tog položaja i zatim uspostavi kontrolu nad železničkim mostom na reci Lici, kod ušća Novčiće. Brdska baterija i haubički vod dobili su naređenje da tuku prostor oko Budačkog mosta i ometaju izgradnju novog mosta.[43]

Pripreme za napad na mostobran brzo su izvršene. Napad ojačanog 4. bataljona 2. brigade počeo je nešto posle 14 časova. Do 17 časova neprijatelj je bio potisnut sa severne periferije sela Budaka, ali je jakom vatrom neprijatelja dalje napredovanje prema mostu bilo zaustavljeno. Da bi se izbegli veći gubici bataljonu je naređeno da se povuče na Gradinu (k. 683) i da se tamo utvrdi. Neprijatelj je, međutim, pratio povlačenje 4. bataljona na nove položaje, te je u 18,30 časova izvršio najpre artiljerijski vatreni prepad na Gradinu, a zatim i koncentričan napad pešadijom na položaje 4. bataljona i odbacio ga prema Prvan-Selu.

Dve čete 3. bataljona 1. brigade stigle su na položaje severno i istočno od Zubara, do 18 časova. Četa koja je u

« Zbornik V, knj. 23, dok. br. 103, 162 i 163.

napad krenula sa Crnog vrha (k. 786) uspela je da u >19 časova na juriš zauzme Zubar (k. 701). Brzim neočekivanim protivnapadom ona je već u 19,30 časova bila zbačena sa Zubara i potisnuta 200 m prema Crnom vrhu. Stab bataljona organizovao je odmah zatim novi napad sa obe raspoložive čete. Nastupajući uz strme padine Zubara, po oštrom kršu, kroz sneg do kolena i mestimično gustu draču, ove dve čete uspele su da do ponoći još jednom na juriš zauzmu Zubar. Gonjenje neprijatelja nije bilo ni ovog puta preduzeto, jer su se čete suviše zabavile skupljanjem plena, zbrinjavanjem ranjenika i sređivanjem vodova. Neprijatelj se, međutim, nije mirio s gubitkom Zubara, pa je s pojačanjima koja su brzo stigla iz Budaka, služeći se velikim brojem lakog automatskog oružja i lakim minobacačima, posle ponoći ponovo prešao u napad i do zore ovladao njime, potisnuvši čete 3. bataljona prema Crnom vrhu.

Izjutra 14. januara 114. nemačka divizija držala je položaje na liniji sela Butkovići, Antoniča vrh (k. 745), sela Vukšić, sela Lički Osik, Zubar (k. 701), železnički most na reci Lici, kod ušća Novčiće. Preko novosagrađenog mosta, kod sela Budaka, prebacivane su artiljerijske jedinice i tenkovi. Glavnina divizije bila je već prebačena preko reke Like. Prema ovom neprijateljevom frontu naše jedinice bile su raspoređene ovako: 2. i 3. bataljon 1. brigade bili su na prostoru Široka Kula, Čukovac, Ostrvice, a 1. bataljon u Barletama i Vrepcu. Dva bataljona 2. brigade držala su liniju Mušalučko Malo Selo, Vučijak (k. 747), Prvan-Selo, Marina glavica (k. 1.775).

U toku noći 13/14. januara minerski vod 2. brigade postavio je protivkolske nagazne mine na cesti Lički Osik — Perušić i na cesti Lički Osik — Široka Kula. U partizanskim štabovima izjutra je očekivan produžetak neprijateljevog napada s glavnim snagama prema Perušiću, preko Marine glavice, a slabijim snagama prema Širokoj Kuli i prema G. Pazarištu. Gusta magla otežavala je osmatranje i izviđanje. Dolazilo je do čestih okršaja među patrolama koje bi se iznenada srele u magli. Jedna nemačka izviđačka oklopna kola naišla su kod Hajdukovca na nagaznu minu i bila uništena. Dan je odmicao, a neprijatelj nije preduzimao veće napade na položaje 2. brigade. Njegov cilj toga dana je bio da osigura svoj desni bok od even-

tualriih partizanskih napada, preko Zubara i Široke Kule, na osetljivi deo njegovog borbenog poretka, između Budaka i Ličkog Osika. Iz Ličkog Osika, prema Širokoj Kuli upućene su dve ustaške čete, sa zadatkom da zauzmu uzvišicu u središtu sela (k. 605) i tamo ostanu kao bočno osiguranje pravca Lički Osik — Perušić. Posle kratkih sukoba s partizanskim obezbeđenjima južno od sela, ustaške čete uspele su zahvaljujući magli da se bez većeg otpora uvuku u jugozapadni deo Široke Kule. Zbog neizvesne situacije bataljon 1. brigade povukao se tada iz srednjeg dela sela na uzvišice severno od sela i rasporedio na kotama 627, 595 i 663. Kada se posle podne magla malo razišla neprijateljska artiljerija iz Ličkog Osika tukla je ove položaje ali bez rezultata. Predveče, bataljon se pripremao da u prvi mrak izvrši protivnapad na ustaške čete u Širokoj Kuli. Primetivši, verovatno, partizanske pokrete i pripreme, neprijatelj nije sačekao napad već se žurno povukao prema Ličkom Osiku. Bataljon 1. brigade poseo je zatim južnu ivicu sela Široka Kula i povezao se s bataljonom 2. brigade, koji je držao Marinu glavicu.

Na pravcu G. Pazarišta neprijatelj nije bio aktivan .14. januara. Drugom bataljonu 2. brigade naređeno je da 15. januara izvidi liniju Bužim, Smiljan, Brezovo polje i da se kod stanovništva tih sela obavesti o eventualnim neprijateljevim pokretima prema D. Pazarištu i u Velebit. Izvršavajući ovaj zadatak jedinice bataljona imale su nekoliko sukoba s delovima 34. ustaškog bataljona, koji je po naređenju štaba 114. nemačke divizije bio raspoređen na liniji Debelo brdo, Bogdanić, Rasovača, Miljača, Vučja draga, k. 546 na reci Otešici, sa zadatkom da štiti levi bok nemačkih snaga koje nastupaju k Perušiću.[44] Ustanovivši da se neprijatelj na ovom sektoru samo obezbeđuje od našeg očekivanog bočnog protivnapada, bataljon je o tome, noću 15/16. januara, obavestio štab brigade. Operativni štab zaključio je iz tih podataka da neprijatelj ne namerava preduzimati veće ofanzivne akcije na pravcu Gospić, Pazarište, Kosinj, pa je kontrolu toga pravca prepustio teritorijalnim jedinicama, a bataljon 2. brigade povučen je u Kaluđerovac, na desnu obalu Like.

[44] Arhiv VII, kut. 58 (bojna relacija operat. područja Like).

Neprijatelj je 15. januara obnovio pokušaje da zauzimanjem Široke Kule osigura svoje desno krilo, pre nego glavnim snagama produži napad prema Perušiću. Već izjutra toga dana jedan ustaški bataljon, podržan artiljerijskim divizionom 114. divizije, počeo je napad na položaje 1. brigade u Širokoj Kuli i Čukovcu, polazeći s linija Lički Osik, Zubar. Brdska baterija Operativnog štaba pružala je s položaja iznad Široke Kule, do podne, uspešnu podršku jedinicama 1. brigade. Ona je time izazvala žestoko kontrabatiranje nemačkog diviziona iz Ličkog Osika, ali nije bila ušutkana. Pod jakim neprijateljskim pritiskom jedinice 1. brigade napustile su oko podne taktički nepovoljne položaje u Širokoj Kuli i Čukovcu, pa su se povukle na pogodnije položaje iznad sela, na liniji: k. 627, k. 595, k. 663. Čim je ušao u selo neprijatelj je pristupio utvrđivanju srednjeg dela Široke Kule, naročito oko crkve na k. 605.

Da bi olakšao svojim jedinicama zauzimanje Široke Kule neprijatelj je istovremeno izvršio pritisak na 1. brigadu s juga. Iz Metka je 31. ustaški bataljon, ojačan baterijom brdskih topova, četom tenkova i vodom minobacača, napao Vrebac, u kome su se nalazile sve čete 1. bataljona il. brigade. Posle kraće borbe kod vrebačkog mosta na reci Jadovi, ove dve čete povukle su se na padine Ličkog srednjeg gorja, iznad Vrepca. Tenkovi su se odmah po zauzimanju sela povukli u Medak, a čete 1. bataljona odmah zatim krenule su u protivnapad, pa je neprijatelj do mraka odbačen prema Metku. U isto vreme, 15. januara, dok je na. Vrebac vršen napad iz Metka, jedna ustaška četa krenula je od železničkog mosta na reci Lici, kod ušća Novčiće i pokušala upasti u selo Barlete. Nju je pred selom sačekala 1. četa 1. bataljona 1. brigade i posle kraće borbe odbacila nazad prema Gospiću.

Utvrdivši se 15. januara u Širokoj Kuli i potisnuvši delove 2. brigade s Vučjaka (k. 747), štab 114. divizije odlučio se na dalji prodor pravcem Lički Osik, Perušić. Već u zoru 16. januara počela je artiljerijska priprema napada, s najjačom koncentracijom vatre na Marinu glavicu (k. 775). Posle jednosatne artiljerijske pripreme jedan pešadijski puk 114. divizije prešao je u napad na položaje Marina glavica i Ravni vrh (k. 748). Jedan bataljon napadao je pravcem Vučijak (k. 747), Kaniške Drage, Grabo-

vača (k. 772). Oklopne jedinice nastupale su s obe strane ceste L. Osik, Perušić.

Dva bataljona 2. brigade pružila su na svim pravcima neprijateljskog napada uporan otpor i zadržavale prodor do 12 časova, ali su se tada pred nadmoćnim snagama morali povući na sever. Stab 2. brigade obavestio je Operativni štab da prodor neprijateljskih tenkovskih jedinica prema Perušiću može uslediti u toku prepodneva, pa je Operativni štab 16. januara izjutra premestio svoje komandno mesto iz Perušića u Selište, 3 km severno od Konjskog Brda. Oko podne neprijatelj je ovladao Marinom glavicom, a njegove oklopne jedinice odmah zatim ušle su u Perušić, koji nije bio branjen. Posle podne, glavnina 1.14. divizije izbila je u Perušićko polje i na okolne visove.

Ustaški bataljon, koji je na liniji Rujnice — Čukovac — S. Kula obezbeđivao nemačke pokrete cestom Gospić — Perušić, osećao se stalno ugroženim, jer je 2. bataljon 1. brigade i dalje držao sve dominantne kote oko S. Kule i nad Čukovcem. Nastojeći da se oslobodi stalnog vatrenog pritiska na svoje najvažnije uporište u središtu S. Kule, ovaj bataljon, uz podršku artiljerijskog diviziona 114. divizije iz L. Osika, ponovo je pokušao 16. januara popodne da ovlada kotom 595, koju je držala 1. četa 2. bataljona. Uslovi za odbranu k. 595 bili su općenito dosta nepovoljni, jer je krševiti teren bio bez prirodne maske, a zemlja smrznuta i pokrivena snegom, pa je utvrđivanje bilo jako otežano. Četa je u toku prethodnog dana ipak prilično uredila ove položaje, obezbedila spojeve sa susednim četama i maskirala se. Napad je spremno dočekan. Odbranu je uspešno podržavala brdska baterija s Ljubova, a susedne čete svojom aktivnošću ugrožavale su bokove napadača. Posle tročasovne borbe ustaški napad je odbijen. Pošto je ustanovio da partizanske snage čvrsto drže prilaze u prevoju Ljubova, a pribojavajući se napada na nemačke artiljerijske položaje i štab 114. diviziona u Perušiću, neprijatelj je noću 16/17. januara doveo na položaje oko Perušića celi 34. utaški bataljon, napustio S. Kulu, na prostor Budak — Lički Osik doveo 2. bataljon 15. domobranskog puka, a obezbeđenje mosta u Bilaju preuzela je žandarmerijska četa iz Gospića.

Predveče 16. januara naše jedinice zauzimale su sledeći raspored: 2. brigada imala je 1. bataljon, na liniji Jasenovača —' Konjsko Brdo; 2. bataljon, koji je povučen iz Pazarišta, bio je na liniji Klenovac — Runjevica; 3. bataljon u Studencima, a 4. bataljon u brigadnoj rezervi, na prostoru Selište — Gostovača. 1. brigada imala je J. bataljon na sektoru Vrebac — Barlete, a 2. i 3. bataljon na liniji Široka Kula — Podovi. Poljskoj bateriji naređeno je 16. januara da se povuče s Ljubova u Vrhovine, gde je imala da se utvrdi i uzme elemente za, dejstvo protiv ciljeva u Gackom polju (Operativni štab smatrao je da je brzi prodor neprijatelja u Gacko polje vrlo verovatan). Brdska baterija zadržana je na Ljubovu, odakle je mogla podržavati jedinice 1. brigade. Haubički vod upućen je u Bunić, kako u nestabilnoj situaciji na pravcu Gospić — Otočac ne bi dospeo u situaciju da se ne može povući.

Izvršavajući direktivu Operativnog štaba od 12. januara 3. brigada 19. divizije uputila je noću 15/16. januara svoj drugi bataljon, ojačan jednom četom 3. bataljona, da postavi zasedu između Lovinca i Raduča. Bataljon se postavio u zasedu na položajima od k. 602 do k. 673, tj. izabrao je iste one položaje s kojih su delovi 114. divizije u toku poslednjeg meseca bili nekoliko puta napadani. Ovaj položaj bio je privlačan za partizanske jedinice, jer se oslanjao na masiv Velebita, a pred sobom je imao pregledno zemljište, ali je bio prilično udaljen od ceste i nije pružao pogodnosti da se posle vatrenog prepada iz zasede pređe na juriš. Zato je i ova zaseda doživela sudbinu prethodnih. Kada je neprijatelj 16. januara, pre podne, naišao s motorizovanom kolonom, bio je napadnut vatrom, naneti su mu gubici, ali se on posle kraćeg vremena snašao i organizovao otpor. Puškaranje je potrajalo par sati, pa se neprijatelj polako izvukao i produžio pokret prema Metku, ostavivši na putu dva uništena kamiona.

Istog dana 4. bataljon 3. brigade postavio je zasedu kod sela Kontiči, na cesti Zrmanja — Gračac. Posle kraćeg sukoba s jednom neprijateljskom izviđačkom jedinicom, kojoj su naneseni gubici, bataljon se povukao prema Glogovu.

Po izlasku u rejon Perušića, 114. divizija u toku 16. januara i noću 16/.17. januara pregrupisavala je svoje sna-

ge i pripremala se za dalji prodor prema Gackom polju. Artiljerijski divizion prebačen je iz Ličkog Osika u Perušić, a oklopne jedinice prikupljene su u selo Kvarti. U zoru 17. januara neprijatelj je svoj napad usmerio na Kapetanovac, Stitar (k. 605) i Konjsko brdo. Do pred podne 1. bataljon 2. brigade zadržavao je napad, a zatim se pod jakim pritiskom povukao na liniju Kapetanovac (k. 675), Mali Čardak (k. 696). Napredujući pod borbom s obe strane glavnog puta, neprijatelj je potisnuo 2. bataljon s Runjavice (trig. 667) i iz Klenovca prema Studencima. Prvi napad na Jasenovaču (k. 691) odbili su delovi 1. i 2. bataljona. Neprijatelj je zatim izvršio artiljerijsku pripremu, te u novom napadu pred večer uspeo da ovlada ovom kotom, a do mraka da izbije na liniju železničke stanice Studenci, Tomaševića kuće. Da bi sprečio odvajanje dvaju bataljona od glavnine, štab 2. brigade naredio je 3. bataljonu da se u toku iduće noći prebaci istočno od železničke pruge, na položaje železnička stanica Janjče, Milkovića stanovi, dok je zapadno od pruge u rejonu Krša zadržao 4. bataljon.

Operativni štab došao je 17. januara uveče do zaključka da se prodor 114. nemačke divizije u Gacko polje neće više dugo moći sprečiti. Jedinice Operativnog štaba bile su vrlo razvučene i premorene višednevnim borbama, pod vrlo teškim klimatskim uslovima, a ni po zamisli ove odbrambene operacije nije ih trebalo podmetati pod direktne čelne udare vrlo jakog neprijateljevog teškog naoružanja. Zato je štabu 2. brigade naređeno da rasporedom snaga u kome se brigada zatekla 17/18. januara nastoji idućeg dana što više usporiti napredovanje neprijatelja od železničke stanice Janjče do železničke stanice Lešće, s tim što bi se u toku noći cesta na tom pravcu minirala i na podesnim mestima zaprečila. Jedan bataljon, sa uzastopnih položaja, vatrom bi štitio prepreke na cesti. Po jedan bataljon sa svake strane ceste bočno bi napadao neprijatelja, a jedan bi bataljon ostao u brigadnoj rezervi, u rejonu Ivčevića kose.[45]

Prvoj brigadi naređeno je da produžavanjem svog desnog krila od Podova do Podbojišnog selišta spreči eventualni ispad neprijatelja iz Perušića na Ljubove i da vrši

[45] Zbornik V, knj. 23, dok. br. 102.

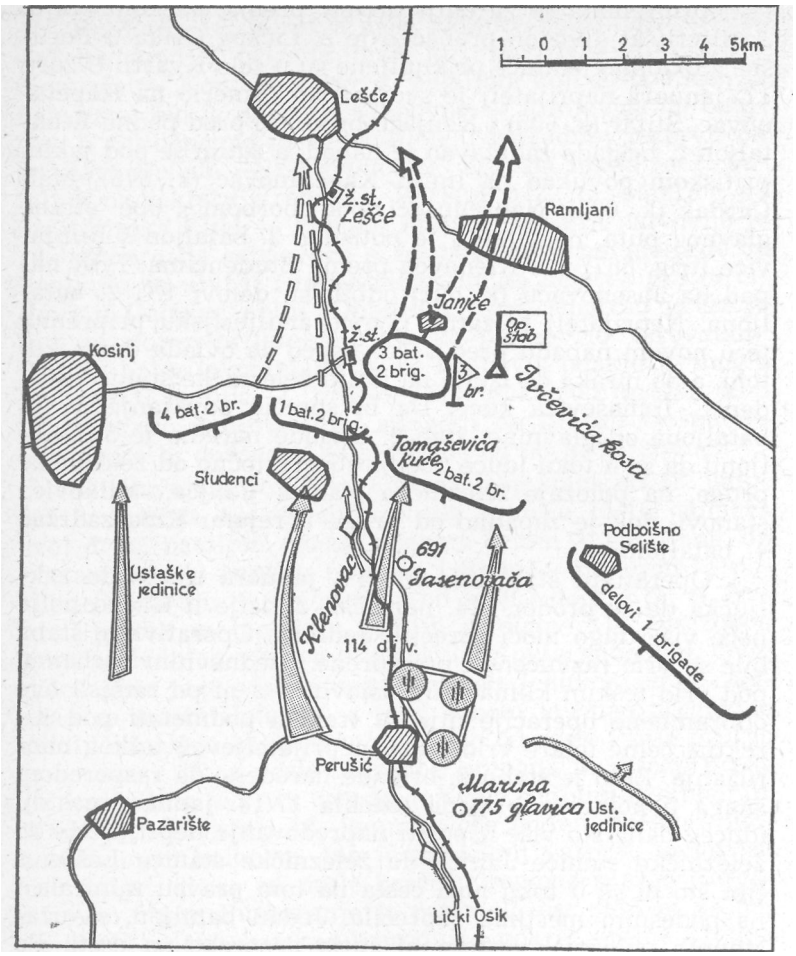

Situacija severno od Perušića 17. januara 1944.

pritisak na cestu Gospić, Perušić. Trećoj brigadi 19. divizije naređeno je da kontrolom Pločanskog klanca spreči eventualni pokušaj neprijatelja da se upadom u Krbavsko polje s juga nađe za leđima glavnih snaga operativnog štaba, angažovanim prema komunikaciji Gospić — Otočac.

O situaciji na pravcu Perušić — Lešče obavešten je Glavni štab NOV i PO Hrvatske u Otočcu i naglašeno da bi neprijateljeve oklopne jedinice posle izbijanja u rejon železnička stanica Lešče, ako se ne organizuje otpor u Gackom polju, mogle za par časova stići u Otočac. Od Glavnog štaba primljena je 18. januara izjutra potvrda prijema ovog izveštaja i naređenje za dalju aktivnost jedinica Operativnog štaba. Pošto je Glavni štab odlučio da odmah evakuira Otočac i da se sa svojim pratećim jedinicama premesti u Plitvički Ljeskovac, potrebno je bilo da se pod čvrstu kontrolu stavi pravac Otočac — Vrhovine — Plitvička jezera. Operativnom štabu naređeno je da na taj pravac prebaci deo snaga, a zbog bolje veze s Glavnim štabom da se i Operativni štab odmah premesti u Vrhovine.

Neprijatelj je 18. januara, kao i prethodnih dana, čim je svanulo, krenuo u napad. Njegove glavne snage napadale su na položaje 2. i 3. bataljona 2. brigade, na liniji železnička stanica Janjče, selo Janjče, dok je slabijim snagama nastojao proširiti zonu svoje kontrole, uzduž ceste Perušić — Janjče. Braneći svaki podesni uzastopni položaj 2. i 3. bataljon uspeli su da nateraju neprijatelja na potpuno razvijanje snaga i na oprezno nastupanje po ispresecanom zemljištu, uz primenu artiljerijske pripreme za zauzimanje skoro svakog brda, tako da mu je napredovanje bilo lagano, ne više od jednog km na čas. Mada je inžinjerijski odred u neprijateljevoj prethodnici oprezno ispitivao cestu minodetektorima, pet motornih vozila nagazilo je na naše mine. Odbranu ovih dvaju bataljona podržavao je s dosta uspeha minobacački vod brigade. Oko 14 časova prvi delovi >114. divizije izbili su na železničku stanicu Lešće. Drugi i 3. bataljon 2. brigade bili su potisnuti na prostor istočno od glavnog puta, na Čardak (k. 789) i u selo Potkoren. Na taj način neprijatelj je imao otvoren put u Gacko polje. Predveče je motorizovana prethodnica 114. divizije, saznavši od ustaških obaveštajaca u Lešću da na putu do Otočca nema partizanskih snaga, krenula punom brzinom kroz Gacko polje, da bi upadom u Otočac postigla iznenađenje. Međutim. Otočac je već bio evakuisan, pa su tamo zatečeni samo manji zaštitni delovi, spremni na povlačenje. Načelnik obaveštajnog odeljenja

Glavnog štaba Pero Grubor, krećući se neoprezno na motociklu iz Otočca prema Škarama, susreo se pred Otočcem s čelom neprijateljske prethodnice i poginuo. U toku noći u Otočac je ušla glavnina 114. divizije. Mostove na reci Gackoj u Čovičima i u samom Otočcu neprijatelj je našao neoštećene.[46]

Dolazak 114. nemačke divizije u Otočac vremenski se podudarao s dolaskom 392. legionarske divizije iz Zagreba u Ogulin. Ova činjenica, kao i pojačana neprijateljska izviđačka aktivnost prema slobodnoj teritoriji Gorskog kotara i severnog del.a Like, ukazivali su na mogućnost prenošenja težišta neprijateljeve ofanzive na ovo područje. Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je štabu 13. divizije, koja je bila raspoređena na prostoru između Ogulina i Hrvatskog primorja (v. Oslobodilački rat II, str. 65), da se pripremi za eventualnu ofanzivu, a svoju 2. brigadu da uputi u Gacko polje, gde će se staviti pod komandu Operativnog štaba za Liku. Ova brigada stigla je već '19. januara na prostor Glavače, Škare, Podum i stavila se na raspolaganje Operativnom štabu u Vrhovinama, koji joj je dao zadatak da motri na neprijateljske snage u Otočcu, sprečava njegove ispade na slobodnu teritoriju i napada ga na liniji Otočac — Brlog.

Odlukom Glavnog štaba pod komandu Operativnog štaba stavljeni su tada još i 1. bataljon Plaščanskog partizanskog odreda, koji je kontrolisao pravce od Bihaća prema Ličkom Petrovom Selu i Prijeboju, te bataljon PPK (Protiv pete kolone), koji se nalazio u Zalužnici i kontrolisao pravac Otočac — Vrhovine. S obzirom da je ovaj bataljon pružao dovoljnu garanciju za odbranu ovog pravca, Operativni štab nije odmah ovamo prebacio deo 2. brigade, koja je bila angažovana u borbama kod Janjče, a s time se složio i Glavni štab. Da bi demonstrirao partizansku sigurnost na tome pravcu i dekuražirao eventualne namere neprijatelja da izvrši jači ispad prema području Plitvičkih jezera, Operativni štab naredio je poljskoj bateriji da se pod zaštitom bataljona PPK spusti iz Vrhovina u istočni deo Gackog polja, te da odatle izvrši vatreni prepad na neprijatelja u Otočcu, a potom se odmah povuče na polazne položaje u Vrhovinama. Baterija je 19. januara

[46] Arhiv VII, k. 74A dok. 16/2.

prešla u Zalužnicu, ispalila nekoliko plotuna na gusto razmeštene neprijateljske snage u Otočcu, pa se zatim povukla u Vrhovine.[47]

Odmah po izbijanju u Otočac, 19. januara, delovi 114. nemačke divizije produžili su nastupanje prema Žutoj Lokvi. Njima su na pravcu Brlog — Žuta lokva pružale kraći otpor jedinice 3. brigade 13. divizije, ali ih nisu zadržale, pa su one još istog dana izbile na raskrsnicu Žuta Lokva, a zatim nastavile nastupanje na istok prema Senju i na sever prema, Brinju. Kod Brinja uspostavile su jedinice 114. divizije vezu s delovima 392. legionarske divizije, koja je iz Ogulina nadirala prema Brinju. Na taj način ostvareni su osnovni ciljevi neprijateljeve zimske ofanzive u jugozapadnim delovima Hrvatske, jer je neprijatelj imao u rukama najkraći pravac koji iz doline Save izvodi na jadransku obalu, od Karlovca preko Ogulina i Brinja u Senj, kao i rokadni pravac Knin — Gospić — Otočac — Brinje, koji je spomenuti osnovni pravac povezivao s unskim pravcem. Da bi pravac Ogulin — Brinje — Senj oslobodio od stalnog partizanskog pritiska, neprijatelj je već nakon nekoliko dana, snagama 114. i 392. divizije, otpočeo s napadima na 13. diviziju NOV da bi je razbio i odbacio dalje od osnovnih komunikacija. Držanje zauzete ceste kroz Liku od Gračaca preko Gospića do Otočca, komanda 15. nemačkog korpusa poverila je komandi »Zapoli«, ojačavši je, na pravcu Perušić — Otočac s dva bataljona 114. divizije.

Komanda »Zapoli« u Gospiću očekivala je da će prodorom nemačkih snaga kroz Ličko i Gacko polje partizanske snage biti bar delimično razbijene i toliko zaokupljene tim prodorom da će ustaškim snagama grupe »Zapoli« biti omogućeno da stalnije ovladaju komunikacijom Gračac — Gospić — Otočac, a zatim da borbe prenesu u Krbavsko polje, organizovanu i čvrstu pozadinu partizanskih snaga u Lici. Pokušaji ustaških snaga od 14. do 17. januara da preko Široke Kule izbiju na, Ljubovo i ugroze severni deo Krbavskog polja, slomili su se na čvrstom otporu jedinica 1. brigade. Teško zauzeti položaji u Širokoj Kuli bili su pod stalnim partizanskim pritiskom, pa su ih ustaške jedinice konačno 18. januara napustile da bi oja-

[47] Zbornik V, knj. 23 dok. br. 107.

čale položaje u Perušiću i Ličkom Osiku. Verujući da bi upad u Krbavsko polje bio lakši s južne strane, preko Piočanskog klanca, komanda »Zapoli« oformila je 18. januara u Lovincu jedan odred, sastava: 4 — 5 ustaških četa, 3. tenkovska četa PTS i brdska baterija 4. ustaške brigade. Ovaj odred krenuo je 19. januara preko Vranika i G. Ploče na Pločanski klanac.

Prethodnog dana, 18. januara, štab 3. brigade 19. divizije, po naređenju Operativnog štaba, poslao je na Pločanski klanac svoj 2. bataljon, da od partizanskih straža komande mesta Lovinac preuzme kontrolu toga pravca. Ovaj bataljon zauzeo je vrlo rastresit raspored, odvojivši čitavu četu za kontrolu planinskog prolaza koji iz Lovinca vodi za Komič, istočno od masiva Trovrha. Veći deo ostalih dveju četa poseo je visove koji dominiraju klancem, ali sa kojih se klanac ipak ne može uspešno braniti. Na ključnom položaju klanca, na k. 733, bila su samo dva voda. Pored ovako razvučenog rasporeda nije bilo dobro organizovano izviđanje pretpolja, a ni budnost na samom položaju nije bila na visini. Tako se desilo da je neprijatelj u pola bela dana neopažen izbio pred položaje voda. na Gostuši (k. 934) i pred sam klanac. Vod na Gostuši nije pružio nikakav otpor, već se povukao u Trovrh. Ni na klancu nije pružen jači otpor, pa je neprijatelj ubrzo i njime ovladao, potisnuvši glavninu 2. bataljona na Lipač vrh (k. 794).

Operativni štab, po dolasku u Vrhovine, bio je ,19. januara obavešten od komande mesta Udbina o stanju na Pločanskom klancu, pa je odmah naredio štabu 3. brigade da sa dva bataljona, u sadejstvu s delom 1. bataljona 1. brigade, preduzme protivnapad i povrati klanac. Prvoj brigadi naređeno je da deo 1. bataljona uputi iz Vrepca preko Mogoriča, u bočni napad, na ustaške snage u G. Ploči i Kiku, te da tako olakša napad jedinicama 3. brigade.

Štab 3. brigade nije bez pogovora pristupio izvršenju naređenja Operativnog štaba. Nalazeći da su mu oba raspoloživa bataljona (2. i 4.) zamorena od borbi i pokreta, štab je odlučio da odbranom a ne protivnapadom spreči dalje prodiranje neprijatelja prema Udbini.[48] To je mislio

[48] Zbornik V, knj. 23, dok. br. 96.

postići na taj način što bi 2. bataljon poseo liniju Lipač-vrh (k. 794), k. 727, k. 867, a 4. bataljon bi iz Komića bio upućen na zapadne padine Trovrha, pa bi bočnim dejstvom oba bataljona neprijatelju bio sprečen prolaz kroz tesnac Tušice. Operativni štab nije se složio s ovakvom odlukom štaba 3. brigade nego je ponovo naredio da se što pre organizuje i sledećeg dana izvrši protivnapad radi zauzimanja Pločanskog klanca. Zbog slabe veze štaba brigade s bataljonima i nedostatka inicijative u štabovima bataljona, do napada planiranog za 20. januar izjutra ipak nije došlo. Neprijatelj je 20. januara, primetivši partizansko grupisanje oko Tušica, odustao od daljeg prodiranja prema Udbini, počeo povlačenje s klanca, te palio i pljačkao sela Ploču i Kik. Primetivši ovo, operativni oficir 2. bataljona (potporučnik Backov Mirko) krenuo je 2. četu bataljona s Lipač-vrha u napad na k. 661 i tako sprečio uništavanje istočnog dela D. Ploče. Istovremeno su dve čete 1. bataljona 1. brigade napadom preko Rudajica, na ustaške delove u Kiku, sprečile potpuno uništavanje tog sela i južnog dela G. Ploče. Neprijatelj se pod zaštitom tenkovske čete do podne povukao u Lovinac.

Borbe oko komunikacije Gračac — Gospić — Otočac — Brinje

(20 — 30. januara)

Brigade Operativnog štaba bile su 21. januara raspoređene, uglavnom istočno od ceste Gračac — Gospić — Otočac — Brinje, na liniji dugoj preko 100 km, u prilično razvučenom rasporedu (v. skicu). Treća (7) brigada 19. divizije kontrolisala je slobodnu teritoriju južnog dela Like, orijentišući deo snaga prema cesti Lapac — Otrić, a deo prema cesti Gračac — Lovinac. Na oba pravca vršeni su manji prepadi na neprijatelja, uglavnom iz zaseda, dok se glavnina jedinica odmarala iščekujući skoro nagovešteni povratak u severnu Dalmaciju.[49] Prva brigada imala je

[49] Štab 8. korpusa tražio je od GŠ Hrvatske da se ova brigada, zbog pripremane neprijateljske ofanzive na Bukovicu, odmah vrati u sastav 19. divizije, ali je GŠ Hrvatske odlučio da je i dalje zadrži u Lici, pod komandom Operativnog štaba za Liku (Zbornik, dok. knj. 23, dok. br. 78, str. 342).

glavninu raspoređenu prema cesti Gospić — Perušić, od Barleta preko Ostrvice i Široke Kule do Podboišnog selišta. Jedan njen bataljon bio je orijentisan prema cesti Lovinac — Medak — Gospić, na liniji Mogorić — Vrebac, kontrolišući tako široki međuprostor između 3. brigade 19. divizije i glavnine 1. brigade. Nastojanja 1. brigade da izvrši jači pritisak na cestu između Gospića i Perušića, na sektoru Marine glavice (k. 775), nisu uspevala, jer je njen 3. bataljon morao čvrsto držati Široku Kulu i paziti na prilaze prevoju Ljubovo, a iz druga dva bataljona za aktivna dejstva moglo se izdvojiti najviše do jedne čete, što u uslovima čvrstog neprijateljevog obezbeđenja ceste Gospić — Perušić (celi 34. ustaški bataljon) nije bilo dovoljno da bi se postigao neki značajniji uspeh. Druga brigada Operativnog štaba bila je u nešto prikupljenijem rasporedu, na prostoru Janjče, Ramljani, Ivčevića kosa. Držeći Čardak (k. 789) ona je bila u mogućnosti da stalno ugrožava saobraćaj cestom Gospić — Otočac, na relaciji od železničke stanice Janjče do železničke stanice Lešče, gde cesta prolazi kroz ispresecano i pošumljeno zemljište. Jedan ojačani bataljon 114. divizije pokušao je 20. januara da zauzme Čardak, ali je 3. bataljon 2. brigade odbio ovaj napad. Idućeg dana 1. bataljon 2. brigade, ojačan minerskim vodom, napao je iz zasede, kod železničke stanice Lešče, jednu motorizovanu jedinicu 114. divizije, naneo joj gubitke, uništio jedan tenk i jedan kamion, pa se uspešno povukao.

Druga brigada 13. divizije bila je prikupljena na prostoru na koji je stigla 19. januara. Ona je 20. i 21. januara odbila nekoliko neprijateljevih ispada iz Otočca prema Škarama i Podumu, a izviđala je mogućnosti za dejstvo na cesti između Otočca i Brloga. Bataljon PPK, posle demonstrativne akcije prema Otočcu, izvedene 19. januara zajedno s poljskom baterijom, se rasporedio od Sinca, preko Zalužnice do Doljana, držeći desno vezu s 2. brigadom 13. divizije, a levo s 2. brigadom Operativnog štaba.

Od neprijateljevog proboja u Perušić (16. januara) do njegovog izbijanja u Gacko polje (18. januara) Operativni štab za Liku kretao se od Perušića preko Konjskog brda, Podboišnog selišta i Ivčevića kose do Ramijana, da bi iz neposredne blizine uticao na razvoj borbi duž težišta ma-

nevarske odbrane 2. brigade, a zatim se 19. januara premestio u Vrhovine. S novog komandnog mesta Operativni štab je 20. i 21. januara učvrstio veze sa svim jedinicama, upoznao se sa stanjem u jedinicama, koje su prethodnih dana stavljene pod njegovu komandu, procenio novonastalu situaciju na ćelom području Like, pa zatim 22. januara izdao direktivnu zapovest za dalja dejstva.[50]

U uvodnom delu zapovesti bile su ocenjene dalje namere neprijatelja, ali su bile znatno procenjene nemačke snage, koje su prošle kroz Liku na severozapad prema Kvarneru. Zapovešću nije znatnije menjan opći raspored snaga Operativnog štaba, nego su samo izvršena manja pomeranja unutar jedinica i postavljeni određeni zadaci za aktivna dejstva.

Prva brigada trebalo je da iz nešto prikupljenije glavnine izdvaja više snaga za napade na cesti Gospić — Perušić. Brdska baterija Operativnog štaba premeštena je s Ljubova u Kuzmanovaču i pridodata 1. brigadi da bi mogla pružiti vatrenu podršku njenim jedinicama u napadu.

Drugoj brigadi naređeno je da protiv neprijatelja na cesti Perušić — Ličko Lešće dejstvuje još intenzivnije, koristeći za položaje zaseda i visove zapadno od ceste, na Dumanu i Ogorelom griču.

Trećoj brigadi 19. divizije nije menjan ranije dati zadatak, dok je 3. brigadi 13. divizije naređeno samo da bar s polovinom snaga bude aktivna na cesti Otočac — Žuta Lokva. Bataljonu PPK, pored osnovnog zadatka da štiti pravac prema Vrhovinama, dat je još i zadatak da pojedinim vodovima vrši prepade na cesti između Lešča i Prozora.

Poljska baterija >1. art. diviziona ostala je i dalje u Vrhovinama. Tenkovski vod nije mogao biti iskorištavan u odbrambenim akcijama, jer su mu rezerve goriva bile male, pa je zadržan u Korenici.

Lički partizanski odred PO i dalje je sa svoja dva bataljona kontrolisao planinske prelaze iz Lapačkog u Krbavsko polje, a postavljao je i manje zasede na cesti Bihać — Lapac — Zuleševica, gde je njegovo desno krilo držalo vezu s jedinicama 3. brigade 19. divizije. Levo krilo odreda održalo je samo posrednu vezu s 1. bataljonom Plaš-

[50] Zbornik V, knj. 23 dok. br. 91.

čanskog partizanskog odreda, koji je osiguravao pravce koji iz doline Une severno od Bihaća vode k Prijeboju i Plitvičkim jezerima. Masiv Plješevice, između Kamenskog i Prijeboja, kontrolisala su pokretna obezbeđenja iz sastava partizanskih straža komande Ličkog partizanskog područja u Korenici.

S bataljonom »Plavi Jadran«, za vreme i posle prodora 114. nemačke divizije, veze su bile neredovite i nesigurne. Mogućnosti za veća aktivna dejstva ovog bataljona bile su vrlo ograničene. Njemu je posebnom zapovešću naređeno da sa svoje dve čete kontroliše jadransku obalu u Velebitskom kanalu, od Starigrada do Barič-drage, da izviđa prema Karlobagu i Obrovcu i da preko komande mesta Medak, u Počitelju, održava bar jednonedeljnu vezu s Operativnim štabom.

Zapovešću je bilo regulisano slanje izveštaja i održavanje veza. S brigadama i bataljonima PPK bile su uspostavljene telefonske veze, koje je održavala delom četa za vezu Operativnog štaba, a delom četa za vezu komande Ličkog partizanskog područja, preko centrale u Korenici. Telefonske veze bile su duge preko 100 km. S partizanskim odredima i bataljonima održavana je kombinovana telefonsko-kurirska veza. S Glavnim štabom Hrvatske postojala je telefonska, kurirska i radio-veza.

Svim jedinicama naređeno je da i dalje na cestama koje neprijatelj koristi vrše intenzivna zaprečavanja miniranjem, prekopavanjem, rušenjem mostova i postavljanjem barikada. Naglašena je potreba utvrđivanja na borbenim položajima, kao i umešnijeg korištenja protivoklopnih oružja,

Operativni štab imao je u vidu činjenicu da su jedinice, naročito 1. i 2. brigada, posle deset dana neprekidnih borbi zamorene i da dejstvuju pod vrlo teškim uslovima, da su neredovito hranjene i slabo odevene za oštru zimu. Zato tada nisu planirane veće naporne ofanzivne akcije. Na kraju zapovesti navedeno je: »Ni u jednoj situaciji i ni jednog momenta ne smije se puštati iz vida briga o redovnoj ishrani, o čistoći i o najnužnijem odmoru vojnika«.

Neprijatelj je i dalje činio napore da se oslobodi stalnog partizanskog pritiska na glavnu ličku cestu, koja je

trenutno bila najugroženija na sektoru između Lešča i Janjče. Zato je na taj sektor 23. januara sakupio snage od oko dva bataljona pešadije i divizion artiljerije, te zauzeo položaje istočno od ceste, prema 2. brigadi. Na desnom krilu te grupacije, na položajima oko Janjče, bio je kombinovani bataljon iz sastava 34. i odbrambenog ustaškog bataljona 4. ustaške brigade, a na levom krilu, na položajima oko železničke stanice Lešče, bio je bataljon iz 114. nemačke divizije. Ove snage počele su 23. januara, oko 9 sati, napad na položaje 2. i 3. bataljona druge brigade. Posle polučasovne artiljerijske pripreme, nemačke jedinice krenule su jednom kolonom od železničke stanice Lešče u napad na Čardak (k. 789), a drugom preko južnog dela Podkorena u napad na Alan (k. 811). Ustaške jedinice napadale su pravcem od Janjča, preko zapadne Ivice Ivčevića kose, prema visu Vršak (k. 882). Cilj napada očigledno je bio da se partizanske snage na tom sektoru razbiju i odbace dalje od ceste Perušić — Otočac, prema Čanku i Turjanskom. Pošto je 3. bataljon imao težište odbrane na Čardaku i u toku napada to težište ojačavao, a 2. bataljon svu pažnju posvećivao odbrani položaja nad selom Ivčevića kosa, nemačka kolona koja je nastupala kroz selo Podkoren, brzo je prodrla kroz slabo branjeni spoj 3. i 2. bataljona i izbila pod Alan. Štab brigade ubacio je tada na Alan 1. bataljon, koji je kao brigadna rezerva bio u Ramljanima. Ovaj bataljon uspeo je da pre neprijatelja izbije na Alan i da ga odbrani, pa je oko podne izgledalo da je situacija stabilizovana. Neprijatelj je posle podne preneo težište napada na svoje desno krilo, ojačao ustašku kolonu, te posle nove art. pripreme napao Vršak (k. 882) i zauzeo ga. Njegovim izbijanjem na cestu Ramljane — Čanak u Dumanu, naše snage na Čardaku i Alanu, kao i delovi koji su se nalazili uz štab brigade u Ramljanima, osetili su se zaobiđenim i ugroženim. Zato je izvršeno povlačenje svih ovih snaga, na kose severno od Ramljana, od M. Kotal (k. 898) do Oštri grič (k. 1053), dok se 2. bataljon povukao na kose iznad istočnog dela Ivčevića kose. Na taj način linija odbrane 2. brigade bila je predveče opet povezana i zaustavljeno je dalje napredovanje neprijatelja prema Čanku. Uveče je neprijatelj počeo da se planski povlači prema polaznim položajima, paleći i pljačkajući usput neke za-

seoske u Korenu u Ivčevića kosi. Jedinice 2. brigade posele su u toku noći liniju na kojoj su bile pre napada. U dinamičnoj i oštroj borbi koja je vođena proteklog dana, bilo je dosta gubitaka na obe strane, ali su, bez sumnje, partizanske jedinice, zbog slabije obučenosti i nedostatka vatrene podrške iz teškog oruđa, pretrpele veće gubitke nego neprijatelj. Gubici 2. brigade u borbama toga dana, iznosili su 50 boraca, od čega je bilo 11 poginulih i 13 ranjenih, dok su ostali nestali. Jedinice su se u borbi pokazale prilično osetljive na neprijateljevu artiljerijsku vatru.

Istovremeno s napadom na 2. brigadu, 34. ustaški bataljon izvršio je s jednom ojačanom četom demonstrativni napad na položaje 1. brigade u Širokoj Kuli, verovatno da bi vezao naše snage na tom sektoru i sprečio njihovu intervenciju prema Ivčevića kosi. Ovaj napad brzo je i lako odbijen.

Sve veći pritisak jedinica Operativnog štaba na celu ličku cestu od Gračaca do Žute Lokve dovodio je neprijateljeve štabove u dilemu, da li s još jačim snagama obezbeđivati ovu rokadnu komunikaciju ili se odreći toga pokušaja, a bolje obezbediti put Karlovac — Ogulin — Brinje — Senj, koji je za odbranu severnog jadranskog primorja bio mnogo važniji. Za jedno i drugo neprijatelj očigledno nije imao dovoljno snaga. S obzirom da, je 114. nemačka divizija, počev od 24. januara, pre nego što je imala da preko Rijeke krene za Italiju, dobili zadatak da zajedno s 392. legionarskom divizijom izvrši zamašnije čišćenje od partizana, širokog prostora oko puta Ogulin — Brinje — Senj, ona je 25. januara počela s povlačenjem svog puka i nekih divizijskih delova iz Lešća, Otočca i Brloga. Komanda »Zapoli«, obeshrabrena povlačenjem Nemaca, morala je da odustane od napora da pod svojom kontrolom zadrži cestu Gračac — Gospić — Otočac, jer je njenim razvučenim snagama pretila opasnost od počesnog uništenja. Sa sektora Studenci, Janjče povučeni su 25. januara delovi 34. i odbrambenog ustaškog bataljona, na položaje oko Perušića i Ličkog Osika. Jedinice 2. brigade posle napornih borbi od 23. januara nisu bile u borbenom dodiru s ovim jedinicama, pa ih nisu pratile i gonile prilikom njihovog povlačenja. Jedinice 1. brigade nastojale su nasilnim izviđanjem da dođu do podataka o novom raspo-

redu jedinica komande »Zapoli« oko Gospića, pa je radi toga izvršen 25. januara napad na posadu u Bilaju, a 26. januara napad položaja kod Budaka i Ličkog Osika, ali bez značajnijih rezultata.

Posle povlačenja neprijatelja iz Gacke doline, bataljon PPK ušao je u Otočac, a 3. brigada 13. divizije, po direktnom naređenju štaba 13. divizije, pregrupisala je svoje jedinice i postavila bataljone prema Brinju, Jezeranama i Žutoj Lokvi. Zadatak joj je bio da oteža prolazak delova 392. leg. divizije iz Jezerana, preko Brinja i Žute Lokve, k Senju, kao i da zatvaranjem Rapajinog klanca spreči eventualni pokušaj neprijatelja da opet prodre u Gacku dolinu. Glavnina brigade vodila je 25. januara oštru borbu na prostoru Križpolje, Maljen protiv neprijatelja koji je napadao od Jezerana i od Brinja, posle koje je bila prisiljena da se povuče na prihvatne položaje kod Maljena, a odatle na položaje oko sela Lipice. Brigada je 26. januara (bez 3. bataljona, koji je bio odsečen i ostao zapadno od ceste Jezerane — Brinje — Žuta Lokva) prešla iz Lipice u Dabar da se sredi i odmori. Da bi bolje osigurala Rapajin klanac, brigada je 28. januara iz Dabra prešla u Brlog.[51]

Lički narodnooslobodilački partizanski odred i 3. brigada 19. divizije krajem januara imali su tri veća sudara s neprijateljem, na liniji Bihać — Lapac — Otrić — Gračac — Lovinac. Dve čete 2. bataljona 3. brigade napale su u Ričicama 24. januara jednu motorizovanu kolonu koja se kretala iz Gračaca za Lovinac. Koloni su naneseni samo manji gubici, jer je zaseda bila dosta daleko od ceste, pa ni dalji pokret kolone nije sprečen za duže vreme. Jedna četa 1. bataljona Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda postavila je 27. januara zasedu u Drenovači, na cesti Bihać — Lapac. Napad na motorizovanu kolonu bio je uspešan, ali se četa pred mnogo nadmoćnijim neprijateljem morala povući. Nije pri tome imala ni gubitaka.

Saznavši da predstoji neki veći pokret jedinica 1. brdske divizije iz Otrića u Gračac, štab 3. brigade odlučio je da pored ceste Knin — Gračac, u rejonu Zit-Malovan, 29. januara postavi veću kombinovanu zasedu, u koju su odre-

[51] Zbornik V, knj. 23, dok. br. 101, 125 i 113.

đeni 1, 2. i 3. bataljon. Bataljoni su prikupljeni 28. januara u Gubačevom polju, odakle su preko Glogova, noću 28/29. januara, stigli na cestu u Cerovcima.

Raspored snaga u zasedi bio je sledeći: 1. bataljon poseo je zasedne položaje severno od ceste, na padinama Jelovog Vrha (k. 999). Na levom krilu zasede bio je 2. bataljon, kao osiguranje prema Otriću i Velikoj Popini, na padinama Gola Mila (k. 985). Na desnom krilu zasede, od zaselka Dropci do zaselka Kneževići, bio je 3. bataljon, bez jedne čete, kao osiguranje od Gračaca. Stab brigade bio je u zaselku Cvjetkovići, gde je bila i 3. četa 3. bataljona kao brigadna rezerva.[52]

Kolona je tog dana zaista krenula iz Otrića prema Gračacu. Pre nego je stigla glavna kolona, pred ^asedom su se pojavili jedan putnički automobil i jedan kamion, na koje je otvorena vatra. Kamion je zaustavljen i uništen. Dva vojnika iz njega bila su zarobljena, dok su ostali ili poginuli ili se skrili u okolnim grmovima. Dok se tako priličan deo zasede bavio oko ovog kamiona, od Otriča je naišla kolona od oko 500 vojnika. Na nju je 1. bataljon otvorio vatru s dosta velike udaljenosti, pa se ona tako razvila za borbu. Dok se razvijala borba s ovom kolonom, u pomoć napadnutima krenula je jedna kolona od Gračaca i četnici iz V. Popine. Stab brigade, ocenivši da se iz ovakve borbe ne može postići neki značajniji uspeh, naredio je bataljonima povlačenje prema Glogovu, što je u redu izvršeno.

Borbe oko Perušića krajem januara

Posle povlačenja neprijateljskih snaga sa sektora Lešče — Studenci, Operativni štab naredio je 2. brigadi da svoje snage rasporedi prema Perušiću, na liniji Klenovac — Konjsko Brdo — Lipova glavica. Zadatak joj je bio da spreči eventualne ispade ustaša iz Perušića, na sever prema Gackom polju. Brigada je 25. januara zauzela naređeni raspored i svoje levo krilo povezala s desnim krilom 1. brigade u Glunčuši. Dva sledeča dana nije na tome

[52] Zbornik V, knj. 24, dok. **br.** 11.

sektoru bilo većih okršaja. S obe strane vršena su živa izviđanja da bi se što tačnije ustanovio protivnikov raspored snaga.

Komanda »Zapoli« naredila je 34. ustaškom bataljonu[53], kome je kao pojačanje bio dodeljen vod tenkova i 5. četa 2. bataljona 15. domobranskog puka, da 28. januara napadne jedinice 2. brigade (čiji je raspored neprijatelju bio poznat) da bi ih zaobilaznim napadom razbio, delimično uništio i odbacio dalje na sever. Za vreme ove akcije položaje 34. ustaškog bataljona, na liniji Lički Osik — Perušić, preuzeli su delovi Odbrambenog bataljona 4. ustaške brigade i 6. četa 2. bataljona 15. domobranskog puka. Za ovaj napad ustaše su napravile prilično smeo plan. Dodeljena domobranska četa i vod tenkova imali su zadatak da frontalnim napadom od Perušića, na bataljon 2. brigade, koji je držao Konjsko Brdo, stvore utisak da se na tome sektoru želi ostvariti proboj, pa da tako vežu za sebe svu pažnju štaba i jedinica brigade. Kada se to postigne, ceo 34. ustaški bataljon izvršio bi brzi proboj iz Bukovca, preko Lipove glavice u zaselak Jurišić. Od Jurišića bi pravac daljeg prodiranja bio usmeren na severozapad, prema Podboišnom selištu i zaselku Hečimović, gde bi se ceo ustaški bataljon našao iza leđa 2. brigade. Ovaj lukavi i smeli plan potcenjivao je otpornost jedinca 2. brigade.

Napad je počeo 28. januara izjutra. Njegova prva faza odvijala se po neprijateljevom planu, jer je ustaški bataljon uspeo da se brzo probije kroz položaje 2. brigade, na Lipovoj glavici i da napreduje do zaselka Jurišić. Tada je, međutim, ustaški plan postao jasan štabu 2. brigade, pa je bataljonu iz brigadne rezerve naređeno da s V. Čardaka (k. 698) napadne bok ustaške kolone. Rezerva je taj zadatak brzo i uspešno izvršila, pa je 34. ustaški bataljon primoran da se odmah povlači istim pravcem kojim je i nastupao, ne ostvarivši postavljeni zadatak.

Već pre nego je počeo ovaj ustaški napad, Operativni štab doneo je odluku da glavninom svojih snaga napadne neprijateljske jedinice raspoređene od Ličkog Osika do Perušića, da bi ih razbio i odbacio prema Gospiću. Čim

[53] Arhiv VII, k. 58 (bojna relacija za januar), dok. br. 1/1—36.

je slomljen ispad 34. ustaškog bataljona, Operativni štab pristupio je izradi borbene zapovesti za ovaj napad. Jedinice predviđene za ovu akciju dobile su već 28. januara usmena naređenja da se pripreme za predstojeću akciju a 29. januara borbenu zapovest[64] za napad na liniju Lički Osik — Prvan-Selo — Perušić.

Na traženje štaba 2. brigade, kojoj je posle borbe od 28. januara bilo potrebno nešto više vremena da svoje jedinice pripremi za predstojeći napad, početak dejstava odgođen je za 30. januar u 9 časova. Za početak napada izabrano je prepodnevno vreme, s jedne strane zato da bi se postiglo iznenađenje, jer je neprijatelj navikao da partizani počinju s napadom noću ili pred zoru, a s druge strane vidno vreme pružalo je povoljne uslove za dejstvo naše artiljerije i za njeno uspešno sadejstvo s jedinicama koje je podržavala.

Do 8,30 časova 30. januara sve su jedinice zauzele polazne položaje za napad, pa je akcija počela po planu. Bataljoni 1. brigade brzo su raspršili neprijateljeve predstraže na Ravnom vrhu (trig. 748) i Lisini (k. 748), te pod zaštitom artiljeriske vatre podišli dobro utvrđenim položajima na Marinoj glavici. Na dat signal artiljerija je prekinula vatru, pa su jedinice 1. brigade na juriš zauzele ovu vrlo važnu tačku u sistemu odbrane linije Lički Osik — Perušić. Zauzimanje Marine glavice proizvelo je u prvi mah, jaki utisak na neprijatelja, pa je njegova odbrana u Perušiću ubrzo bila pokolebana. Ceta koja je branila Perušić napustila je već oko podne središte mesta, te preko kote 637 izbila na kosu između Vučijaka (k. 747) i Prvan-Sela. S linije Prvan-Selo — Vukšić neprijatelj je sprečavao silazak jedinica 1. brigade na cestu.

Napad bataljona 2. brigade razvijao se u prvoj fazi uspešno. Neprijatelj nije stigao da organizuje odbranu Grabovače (k. 772), a posle slabijeg otpora potisnut je iz Kaniže i sa vrletnog terena severno od Vučijaka. Ustaške snage povučene iz Perušića, organizovale su u rejonu Vučijaka otpor i zaustavile dalje napredovanje jedinaca 2. brigade.

[54] **Zbornik** V, **knj.** 24, **dok. br.** 11 i 115.

Ceneći stvorenu situaciju, Operativni štab je zaključio u prvim popodnevnim časovima da postoje uslovi za uspešno produženje napada, da bi se do mraka ovladalo linijom Vukšić — Lisčev vršak — Mušaluk. Radi toga je 1. brigadi naređeno da što pre ovlada kotom 637, u severnom delu Prvan-Sela, a u 2. brigadi da ovlada raskrsnicom staza jugoistočno od Vučijaka, te da produži napredovanje prema Mušaluku. Štab 1. brigde uputio je jedan ojačani bataljon da, nastupajući preko Perušića, napadne i zauzme kotu 734. S ovim bataljonom krenuo je i komandant brigade u tenku. Napad je izveden brzo i energično, pa je neprijatelj odmah odbačen s kote 734 i potisnut uz kosu iznad Prvan-Sela, prema koti 780. Tako se posle podne oko kote 780 našla glavnina snaga 34. us-

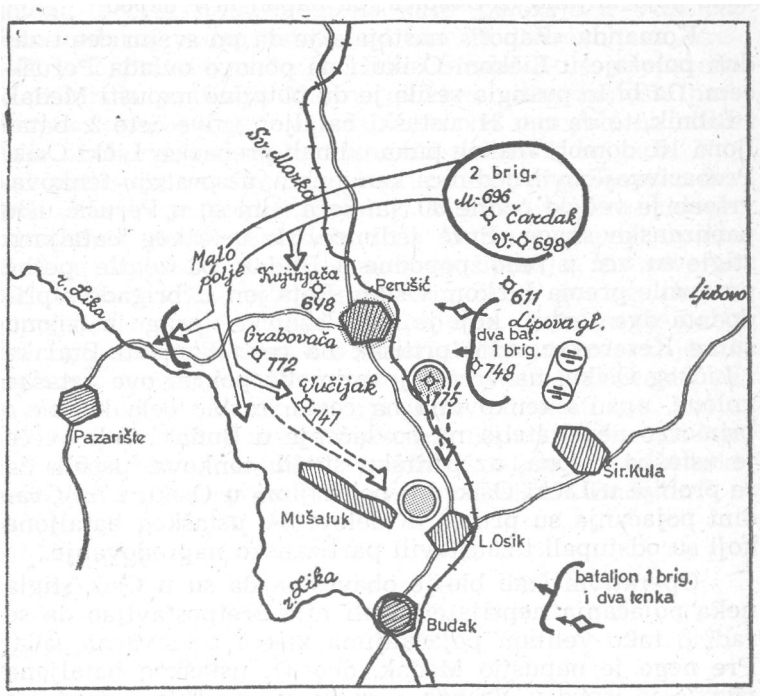

Napad jedinica Operativnog štaba za Liku — na Perušić 30. januara

taškog bataljona. Iz tog rejona ustaše su jednim protivnapadom uspele da odbace jedinice 2. brigade s položaja oko Vučjaka u Kaniške drage, a zatim ponovno da ovladaju kotom 637. Međutim, tamo se nisu mogli održati pa su se odmah povukli, jer su delovi 1. brigade već bili u južnom delu Prvan-Sela i napredovali prema Vukšiću. U isto vreme i jedinice 2. brigade zaustavile su prodor ustaša prema Kaniži i ponovo nastupale preko Vučiiaka k Mušaluku. Do mraka partizanske jedinice izbile su na liniju Mušalučko Malo Selo, k. 673, Antoniča vrh (trig. 745), selo Vukšić. Pojačani otpor neprijatelja na ovoj liniji zaustavio je dalje napredovanje prema Ličkom Osiku. Prva brigada pokušala je tada da direktnim napadom preko železničke stanice Lički Osik, uz podršku artiljerije, zauzme Gradinu (k. 683), ali je odbrana na Gradini već bila ojačana pojačanjima iz Gospića, pa napad nije uspeo.

Komanda »Zapoli« nastojala je da po svaku cenu zadrži položaje u Ličkom Osiku i da ponovo ovlada Perušićem. Da bi to postigla rešila je da potpuno napusti Medak i Ribnik, te da ceo 31. ustaški bataljon i dve čete 2. bataljona 15. domobranskog puka odmah prebaci u Lički Osik. Prebacivanje ovih jedinica kamionom, uz pratnju tenkova, vršeno je već od podne 30. januara, čim su u Perušić ušle partizanske snage. Prve jedinice 31. ustaškog bataljona stigle su već u rano popodne u Budak, pa odatle peške produžile prema Ličkom Osiku. Bataljon 1. brigade s pridodata dva tenka, koji je sa železničke pruge u rejonu šume Keserovac vršio pritisak na cestu između Budaka i Ličkog Osika, na vreme je primetio pokret ove ustaške kolone, upao s tenkovima na cestu, razbio čelo kolone i primorao neprijatelja na povlačenje u Budak. Tek uveče je ustaška kolona, uz podršku svojih tenkova, uspela da se probije u Lički Osik. Na položajima u Osiku i na Gradini pojačanja su prihvatili delovi 34. ustaškog bataljona koji su odstupali i zaustavili partizansko napredovanje.

Operativni štab bio je obavešten da su u Osik stigla neka pojačanja neprijatelju, ali nije pretpostavljao da se radi o tako velikim pojačanjima kakva su stvarno bila. Pre nego je napustio Medak, deo 31. ustaškog bataljona izvršio je ispad u Vrebac, a zatim preko Bilaja produžio za Gospić. Bataljon 1. brigade iz Vrepca javljao je o borbi

koju je tamo vodio, pa su partizanski štabovi bili uvereni da je 31. ustaški bataljon i dalje na tome sektoru, dok je on već ceo bio u Ličkom Osiku. Ne znajući za te nove snage, Operativni štab je 30. januara uveče konsultovao štabove brigada o mogućnostima i izgledima za koncentrični napad svim snagama na neprijatelja u rejonu Ličkog Osika, sutradan 31. januara u zoru. Konačna odluka o tome ipak je odložena za idući dan.

Neprijatelj je, međutim, odlučio da sa pristiglim svežim snagama izvrši protivnapad na zamorene partizanske jedinice još u toku noći, te da se što pre ponovo dokopa Perušića. Odmah posle ponoći ustaške i domobranske jedinice krenule su u napad, u više kolona. Glavna kolona krenula je duž ceste za Perušić, a sve pomoćne kolone iz Mušaluka za Prvan-Selo i Kanižu. Pre nego što je glavna kolona počela s napadom na naše položaje u Vukšiću, jedna udarna grupa ustaša, od oko 80 dobrovoljaca, krenula je čistinom između Vukšića i Široke Kule, neopaženo se približila podnožju Marine glavice, vešto zaobišla partizanska obezbeđenja i uspela se do pod sam vrh, na kome su u bunkerima spavali prištapski delovi 1. brigade. Napad bombama ustaške udarne grupe na ove prištapske delove označio je ujedno početak napada glavne kolone. Iznenađeni partizanski delovi na Marinoj glavici, posle kratkog otpora, povukli su se kroz šipražje, niz severne padine brda bez većih gubitaka. Zbog gustog mraka neprijatelj se nije odlučio na gonjenje. Zauzimanje ovog položaja znatno je olakšalo neprijatelju napredovanje na prostoru između r. Like i ceste Lički Osik — Perušić, pa su partizani već u toku noći i jutra potisnuti na liniju s koje su dva dana ranije krenuli u napad. U Perušiću je kao stalna posada ostao 31. ustaški bataljon, a 34. ustaški bataljon poseo je položaje u Ličkom Osiku i Budaku.[55]

[55] Zbornik V, knj. 24, dok. br. 11 i 115.

FORMIRANJE 35. DIVIZIJE I BORBE SREDINOM ZIME 1944.

REORGANIZACIJA LICKE OPERATIVNE GRUPE U DIVIZIJU

Početkom oktobra 1943. god. kad je 6. lička divizija napustila ličko operativno područje, pojavila se potreba da zadatke koje je ona izvršavala u Lici preuzme neka druga jedinica, stalnog sastava i odgovarajuće snage. Zato je, kao što smo videli, formirana grupa brigada, pod komandom Operativnog štaba za Liku. Ova grupa, odnosno »Jedinice Operativnog štaba za Liku« imala je prema tome, već od svog formiranja perspektivu da se pretvori u stalnu formaciju. Ona je ipak dejstvovala puna četiri meseca kao improvizirana formacija, kojom je najpre rukovodio neposredno Glavni štab Hrvatske, a zatim štab 4. korpusa NOVJ. Kapitulacija Italije dovela je do tako snažnog porasta NOP-a u primorskom delu Hrvatske da je bilo potrebno izvesno vreme da se u prvom redu potpuno organizacijski obuhvati novi talas ustanka, učvrste organi i jedinice NOP-a u novooslobođenim područjima pa tek onda da se priđe stvaranju stalnih vojnih formacija, većih od brigade.

Do kraja 1943. god. proces eksploatacije kapitulacije Italije bio je uglavnom završen, pa se u januaru 1944. moglo pristupiti konačnom oformljenju novih operativnih jedinica. S obzirom da su Lika, Gorski kotar i Istra činili jednu celinu ne samo u geografskom nego i u operativno-strategijskom smislu, Vrhovni štab NOVJ naredio je da se na tom prostoru formira 11. korpus NOVJ, a od jedinica Operativnog štaba za Liku da se formira 35. divizija NOVJ. Tako su u sastav novog korpusa ušli: 13. primor-

sko-goranska divizija, 35. lička divizija i jedinice Operativnog štaba za Istru (od kojih je u avgustu 1944. formirana 43. divizija NOVJ).

Operativni štab za Liku preimenovan je u štab 35. divizije (komandant Petar Kleut, politkomesar Milivoj Rukavina, načelnik štaba Vladimir Slobodaninov). Organske jedinice Operativnog štaba za Liku ušle su u sastav divizije bez ikakvih promena (1. i 2. brigada, Lički PO, artiljerijski divizion, bataljon »Plavi Jadran« i prištapske jedinice), a 7. brigada 19. divizije i 1. bataljon Plaščanskog odreda i dalje su ostali u operativnom pogledu potčinjeni štabu 35. divizije.

Formiranje divizije naredio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredbom od 30. januara 1944. god.[1] U vreme formiranja, 35. divizija je imala 2662 borca. Neposredno posle formiranja, pod operativnu komandu divizije stavljena je i 3. brigada 13. divizije. Prema tome pod komandom štaba divizije bilo je ukupno (sa dve pridate brigade) na licu oko 4.000 boraca, što je predstavljalo prosečnu snagu tadašnjih partizanskih divizija. Njena bobena vrednost bila je tada ispod prosečne vrednosti naših divizija, jer joj je borački sastav bio većim delom neiskusan u borbi, mobilisan u vreme kada se više nije strogo primenjivao samo princip dobrovoljnosti, a borbe su vođene pod uslovima dosta nepovoljnog odnosa snaga.

Prva brigada bila je po borbenoj vrednosti, čvrstini u odbrani prodornosti u napadu najbolja jedinica divizije. Ipak moralno-političko stanje u brigadi nije bilo sasvim zadovoljavajuće. Pored iskusnih i političkih čvrstih boraca, preuzetih iz Ličkog PO 6. divizije (prezdraveli ranjenici) bilo je u njoj i onih koji su pod bilo kakvim izgovorom napustili jedinice 6, ličke divizije, kada je ona definitivno otišla iz Like, samo da bi ostali u blizini svojih sela. Pored toga, brigada se intenzivno popunjavala regrutovanjem s terena svih sposobnih za vojsku, ne držeći se pritom uvek strogo načela dobrovoljnosti. Tako su u brigadu dospeli izvesni pročetnički elementi iz sela, koji su pre kapitulacije Italije bili pod četničkom kontrolom, kao i mačekovci iz novooslobođenih hrvatskih sela. Zbog toga

[1] Zbornik V, knj. 23, dok. br. 126.

je bilo pojava dezerterstva (u toku januara oko 150 slučajeva), ali se većina njih ili sama vraćala u jedinicu posle nekoliko dana ili ih je privodila patrola komande mesta. Za dezerterstvo je samo izuzetno primenjivana kazna stroža od kritike pred jedinicom. Pošto je komandant 1. brigade Martin Dasović 30. januara upućen na dužnost komandanta 34. divizije, za novog komandanta postavljen je Momčilo Novković. Politkomesar brigade ostao je i dalje Slavko Glumac, a njegov zamenik Antić Uzelac. Brigada je imala 4 bataljona, prateću četu, vod za vezu i minerski vod. Po spisku je imala oko 1.000 ljudi, a na licu oko 800. Od naoružanja je imala 2 pt-topa, 2 srednja i 5 lakih minobacača, 6 mitraljeza, 35 puškomitraljeza i 700 pušaka.[2]

Druga brigada je bila nešto slabije borbene vrednosti, jer je u januarskim odbrambenim bojevima protiv vrlo čvrstih nemačkih i ustaških jedinica doživela nekoliko neuspeha. Njen lični sastav regrutovan je iz Primorja, Gorskog kotara i Istre. Mladi borci iz Primorja i Istre bili su neiskusni i neotporni u teškim uslovima borbe. I pored njene slabije borbenosti, moralno-političko stanje u ovoj brigadi cenjeno je kao bolje nego u prvoj. Pošto su se mladi borci sporo prilagođavali teškim uslovima oštre klime i slabe prehrane u Lici, dešavalo se da pojedinačno ili grupno dezertiraju. Neki su pritom pali u ruke neprijatelju, ali se vrlo retko dešavalo da dobrovoljno pređu na neprijateljsku stranu.[3] Brigada je imala četiri bataljona, prateću četu, minerski vod i vod za vezu. Komandant je bio Jovica Lončarić, a politkomesar Nenad Drakulić. Po spisku, brigada je imala, .1,100 ljudi, a na licu oko 750. Od naoružanja imala je: 2 pt-topa, 2 srednja i 8 lakih MB, 1 pt-pušku, 8 mitraljeza, 28 puškomitraljeza i 700 pušaka.

[2] Zbornik V, knj. 23, dok. br. 139.

[3] Tako je u februaru jedna grupa boraca iz Primorja, s komandirom voda Jardasom na čelu, samovoljno napustila brigadu, pa se preko Velebita uputila prema Senju. Usput je na cesti Karlobag-Senj postavila zasedu i uništila grupu ustaša. Svi borci iz ove grupe dezertera, posle kraćeg vremena, vratili su se u brigadu, a Jardas je ponovo od borca napredovao do komesara izviđačke čete, na kome je položaju hrabro poginuo 1945. god.

Lički partizanski odred bio je tek formiran, pa je imao dva bataljona (svaki od po 200 boraca) i minersko odeljenje. Odred je bio pokretljiv i borbenost mu je bila vrlo dobra. Imao je 10 puškomitraljeza i 200 pušaka. Komandant je bio Petar Rašeta, a politkomesar Stevo Sunajko.

Samostalni partizanski bataljon »Plavi Jadran«, posle neuspešne odbrane na Oštarijama, imao je krajem januara dve male čete (svega oko 90 boraca) na zapadnim padinama Velebita, od Starigrad-Paklenice do Barič drage. Pošto mu je komandant Nikola Marinković poginuo, za novog komandanta postavljen je Đoko Prodanović, veza s ovim bataljonom održavala se vrlo teško i povremeno.

Artiljerijski divizion imao je haubičku bateriju 100 mm, (2 oruđa), poljsku bateriju 750 mm, (3 oruđa), brdsku bateriju 65 mm (3 oruđa), haubički vod 156 mm i vod za vezu. Sve jedinice diviziona bile su sposobne da uspešno izvršavaju postavljene zadatke, što se pokazalo u toku januarske odbrambene operacije. Divizion je imao 170, a na licu 140 ljudi. Od lakog naoružanja imao je 4 puškomitraljeza i 120 pušaka. Komandant diviziona bio je Milanko Mihovilović, a politkomesar Stevo Sladić.

Ceta za vezu imala je 35 ljudi, 2 telefonske centrale, 10 telefona i 8 km kabela. Izviđačka četa formirana je krajem februara, a imala je oko 30 ljudi.

Treća (7.) brigada 19 divizije imala je 4 bataljona, prateću četu, minerski vod i vod za vezu. Komandant je bio Ante Gvardiol, a politkomesar Rudi Bašić.

Treća brigada 13. divizije imala je 4 bataljona, prateću četu, vod za vezu i izviđački vod. Na licu je imala oko 850 boraca. Od naoružanja je imala: 2 pt-topa, 3 srednja i 7 lakih MB, 11 mitraljeza, 31 puškomitraljez i 700 pušaka. Komandant je bio Bogdan Mamula, a politkomesar Ivo Stipančić.

Jedinice divizije bile su 3. januara raspoređene ovako:

il. brigada nalazila se na prostoru Široka Kula — — Vrebac; 2. brigada severno od Perušića; 7. brigada u Mazinu, Lovincu i Glogovu; Lički NOP odred na Kuku i Kamenskom; artiljerijski divizion na Ljubovu; 1. bata-

ljon Plaščanskog NOP odreda na prostoru Ličko Petrovo Selo — Vaganac; bataljon PPK (Protiv pete kolone) u Otočcu i Brlogu.

Pozadinu 35. divizije i susednih jedinica, dok su boravile u Lici, predstavljala je široka slobodna teritorija u istočnom delu Like, kao i veći deo naselja izvan ove teritorije, koja nisu bila pod direktnom kontrolom neprijatelja. Sa ove teritorije intendantura štaba divizije, preko teritorijalnih komandi, snabdevala je hranom intendanture podređenih jedinica. Bataljoni Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda snabdevali su se neposredno kod najbližih komandi mesta. U Lici su tada postojale ove komande područja:

Prvo područje obuhvatilo je severnu polovinu Like, a komanda mu je bila u Korenici. U sastavu I područja bilo je sedam komandi mesta (Brinje, Otočac, Plitvički Ljeskovac, Vrhovine, Kosinj, Korenica i Perušić), sedam terenskih partizanskih četa i razne pozadinske ustanove. Područje je ukupno imalo oko 800 boraca (kao prosečna brigada), a pored toga u njenim radionicama bilo je stalno zaposleno preko 100 raznih zanatlija. Komandant je bio Bude Ratković, a polittički komesar Ilija Uzelac Ijuš.

Drugo područje obuhvatilo je južnu polovinu Like. Komanda područja bila je u Udbini. Imala je 5 komandi mesta (Medak, Udbina, D. Lapac, Lovinac i Gračac), 3 terenske partizanske čete i dva samostalna voda, četu za vezu i razne pozadinske ustanove. Ukupno je pod ovom komandom bilo oko 500 boraca i oko 100 radnika u radionicama. Komandant je bio Dačo Ćupurdija, a politički komesar Nikola Divjak.[4]

Svoje osnovne obaveze prema borbenim jedinicama, tj. snabdevanje hranom, hospitalizaciju ranjenika i mobilizaciju novih boraca, komande ličkih pozadinskih područja i komande mesta obavljale su s puno zalaganja i truda, uz neposrednu pomoć partijskih rukovodstava (Okružni komitet za Liku i sedam kotarskih komiteta) i rukovodstva masovnih organizacija NOP (USAOH, AFZ), a u tesnoj saradnji s okružnim, kotarskim, općinskim i mesnim narodnooslobodilačkim odborom.

[4] **Zbornik V, knj. 25, dok. br. 33.**

Od početka ustanka, širom Like, vođene su neprekidne i intenzivne borbe. Okupatorske, ustaške, četničke i domobranske jedinice popalile su, porušile i opljačkale veći deo ličkih sela. Iz sela koja bi zauzeo, neprijatelj bi bezobzirno odnosio sve zalihe hrane i odgonio svu stoku koju bi pronašao. Zbog angažiranosti sveg odraslog stanovništva na raznim borbenim i pomoćnim dužnostima, bile su jako smanjene mogućnosti obrade- zemljišta. Zbog svega ovog, ekonomske mogućnosti Like, koje su i onako bile niske, toliko su tokom tri godine rata iscrpljene da je i hrana stanovništva i vojske postala vrlo akutan i težak problem. Operativni planovi 35. divizije bili su zbog toga dobrim delom podređeni potrebi zaštite još preostalih oskudnih ekonomskih rezervi na slobodnoj teritoriji i oslobađanju onih sela u kojima se moglo računati na izvesne rezerve hrane. Za borbene jedinice bila su predviđena dva dnevna obroka, ali se često dešavalo da oni zbog pokreta i borbi ne stignu u jedinicu, a najčešće su bili ispod predviđene kalorične vrednosti i slabo pripremljeni. Slaba ishrana, hladnoća, slaba odevenost i obuvenost, naporni marševi i česte borbe iscrpljivali su borce, pa su potkraj zime u svim jedinicama bili vidni znaci zamorenosti i neotpornosti. Vrlo slaba fizička kondicija dovodila je ne samo do smanjene borbene sposobnosti nego i do svojevrsne apatije kod boraca. Na dnevni red štapskih i partijskih sastanaka najozbiljnije je postavljeno pitanje snabdevanja hranom s drugih manje iscrpljenih područja Hrvatske. To je, međutim, za vreme zime bilo teško ostvarivo zbog snage neprijateljskih dejstava i velike udaljenosti takvih područja od Like. Glavni štab Hrvatske uspeo je da organizuje takvu pomoć tek sredinom proleća.

Teritorija Like bila je iscrpljena i u pogledu ljudskih rezervi. Muškaraca srednje dobi skoro da i nije više bilo na terenu izvan vojnih jedinica i rukovodstva organizacija NOP. Postepeno su svi zdravi muškarci iz odbora, komiteta, terenskih jedinica za vezu i si. zamenjivani ženama i invalidima, da bi bili upućeni u borbene jedinice. Dalja popuna jedinica morala se također vršiti iz drugih područja, a naročito iz Hrvatskog primorja i Istre. Omladinci koji su iz tih krajeva stizali za popunu jedinica 35. divizije morali su najpre da prođu kroz kratku vojničku obuku u na-

stavnim jedinicama, a posle toga im je bilo potrebno nekoliko nedelja ili čak nekoliko meseci da bi se prilagodili novim teškim uslovima života u jedinici i da bi očvrsli u borbama.

Zbrinjavanje ranjenika i bolesnika u bolnicama područja bilo je dobro organizovano. Ishrana u bolnicama bila je prva briga pozadine. Izgradnja baraka za bolnice bila je omogućena zahvaljujući radu građevinskih sekcija Komandi područja i proizvodnji pilane u Plitvičkom Ljeskovcu. Stručnog sanitetskog kadra bilo je malo, kako u jedinicama, tako i u bolnicama područja, ali je to nadoknađivano požrtvovnim radom raspoloživog kadra i stalnim priučavanjem omladinki za bolničarsku dužnost. Raskuživanjem, koje je redovno kod stanovništva, u borbenim i pozadinskim jedinicama, kao i u samim bolnicama, uspešno je suzbijana pojava pegavca.

Pored obavljanja spomenutih osnovnih funkcija, oba lička područja pružila su partizanskim jedinicama podršku u pogledu održavanja veza, obaveštajne službe te u obezbeđenju i zaštiti ne samo pozadinskih ustanova nego i u kontroli određenih taktički važnih pravaca, bokova i neposredne pozadine jedinica. Za ovo su korištene teritorijalne partizanske čete i vodovi, u kojima su novomobilisani osposobljavani za borce pre upućivanja u brigade. Partizanske straže komandi mesta (jačine do voda) stalnim patroliranjem i noćnim zasedama uspešno su se suprotstavljale infiltraciji neprijateljskih »trupova« i diverzantskih grupa, upućivanih u našu pozadinu radi izviđanja i prepada na politička i vojna rukovodstva, bolnice, skladišta itd. Svako područje imalo je četu za vezu, koja je održavala razgranat sistem polustalnih telefonskih linija i mrežu partizanskih pošta. Pokrajinski obaveštajni centar (POC), pri okružnom NOO za Liku, imao je rejonske obaveštajne centre (ROC) pri istaknutijim komandama mesta. Podatke od neposredne vojne važnosti oni su odmah predavali štabovima operativnih jedinica.

Narod je posvuda, a naročito u ustaničkim selima Like pomagao partizanskim jedinicama na sve moguće načine u borbi i van borbe. Istina, još je vladala izvesna nostalgija za 6. ličkom divizijom, pa su mestimično, u politički manje svesnim sredinama, namerno isticana upore-

đenja borbenosti jedinica 6. divizije s borbenošću jedinica 35. divizije, sračunata na to da se omalovaže ove druge. Pročetnički i proustaški elementi nastojali su ovo iskoristiti za razjedinjavanje naroda i partizana, ali su u tome brzo bili osujećeni pojačanim političkim radom u selima i u jedinicama 35. divizije. Omladina je uskoro svojoj novoj diviziji pevala:

»Trijespeta jabuko i grožđe,
čuvaj Liku dok Šesta ne dođe«.

Operativna situacija u Lici i oko nje krajem januara

Odmah po formiranju, štab divizije izradio je svoj operativni plan u kome je na prvo mesto stavio ofanzivne akcije glavninom snaga protiv grupe »Zapoli«, oko Gospića i na liniji Bihać — Srb. Za dejstvo kod Gospića imao je na raspolaganju 1. i 2. brigadu i artiljerijski divizion. Protiv uporišta na komunikaciji Bihać — Srb dejstvovali su i dalje Lički narodnooslobodilački partizanski odred i 7. brigada. Za zaštitu slobodne teritorije sa severa, služili su 3. brigada 13. divizije, Bataljon PPK i 1. bataljon Plašćanskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda.

Situacija na susednim sektorima, naročito u Gorskom kotaru i u severnoj Dalmaciji, bila je početkom februara burnija nego u Lici, pa je znatno uticala na sprovođenje operativnih planova štaba 35. divizije.

Posle prodora 114. divizije kroz Liku (10 — 20. januara) neprijatelj nije uspeo da održi pod kontrolom osnovnu ličku komunikaciju Knin — Gračac — Gospić — Otočac — Brinje, koja je povezivala severnu Dalmaciju i unski pravac sa pravcem Ogulin — Brinje — Senj. Ustaške snage grupe »Zapoli« bile su za to nedovoljne, jer su bile prisiljene da se brane u širem rejonu Gospića i na pravcu Gospić -— Karlobag, koji je ovoj grupi bio jedina relativno sigurna veza s okupatorskim snagama. Zato je držanje grupe »Zapoli«, pod kontrolom i sprečavanje njenog povezivanja sa snagama 392. divizije u severnom, a sa snagama 1. brdske divizije u južnom delu Like, bio glavni zadatak, 35. divizije.

Zajedničkim dejstvom >114. i 392. divizije neprijatelj je uspeo da do kraja januara ovlada cestom Ogulin — Brinje — Senj i Primorjem od Senja do Novog. Posle toga, 114. divizija produžila je put za Rijeku, a 392. divizija uspostavljala je garnizone duž zauzetih cesta.[5] Da bi obezbedila saobraćanje zauzetim pravcima i posela širu zonu obalskog pojasa, 392. divizija je produžila ofanzivna dejstva protiv jedinica 13. i 35. divizije. Dana 3. februara 3. bataljon 846. puka i 1. bataljon 847. puka, sa 19. ustaškim bataljonom, napadali su sa odseka Brinje — Prokike, u pravcu Dabra. Delovi 2. i 3. brigade 13. divizije nisu uspeli da zadrže neprijatelja koji je toga dana izbio u Dabar, a 6. februara i u Otočac, iz kojeg se bataljon PPK povukao u Založnicu. Ostale snage 392. divizije, posle dvodnevnih borbi s 1. brigadom 13. divizije, uspele su da zauzmu Tužević, Krivi Put i Alan, a zatim su posele morsku obalu od Senja do Novog. Istovremeno sa napadima 392. divizije iz Brinja prema Dabru, 3. februara, delovi 373. divizije iz rejona Bihaća napali su položaje 1. bataljona Plašćanskog odreda i zauzeli liniju Ličko Petrovo Selo — Vaganac, ali su se 7. februara povukli, pa je bataljon ponovo poseo tu liniju.

U južnom delu Like i Bukovici 19. divizija vodila je od 3. februara odbrambene bojeve protiv 1. brdske divizije[6] i 92. motorizovanog puka, koji su nastojali da opkole i unište 19. diviziju, pa tako i u ovom delu Dalmacije obezbede potrebnu dubinu odbrane u obalskom pojasu. Posle dva dana borbi neprijatelj je 19. diviziju, 13. brigadu 9. divizije i Orjenski partizanski odred nabacio na Velebit i opkolio na prostoru između Lipača, Kučevića, Krupe i Dubokog Dola. Opkoljene partizanske snage, noću 5/6. februara, uspešno su se probile iz okruženja prema železničkoj stanici Malovan, a potom se razmestile na prostoru Glogovo, Gubavčevo polje. U severnoj Dalmaciji ostala, je Grupa severnodalmatinskih odreda, dok se Zadarski odred povukao na južne padine Velebita. Na taj način su nemačke snage potpuno ovladale obalskim pojasom u severnoj Dalmaciji, ali nisu uspele da zadaju jači udarac

[5] Arhiv VII, dok. 18 (Istorijat 392 legionarske divizije).
[6] Zbornik V, knj. 24, dok. br. 148.

jedinicama >19. divizije i 13. brigade. Posedanjem obalnog pojasa Dalmacije i Hrvatskog primorja završene su zimske ofanzivne operacije 2. nemačke oklopne armije.

Borbe oko Gospića (u februaru)

Ceneči novu situaciju oko Gospića, do koje je došlo prebacivanjem 34. ustaškog bataljona iz Metka u Perušić, štab divizije zaključio je prvih dana februara da je posada u Bilaju trenutno najslabija tačka u odbrambenom sistemu grupe »Zapoli«, pa je doneo odluku da glavninom snaga divizije napadne i likvidira ovu posadu. U Bilaju se nalazio 2. bataljon 15. pešadijskog puka, jedna četa žandara i 1. vod 3. tenkovske čete PTS. Težište odbrane bilo je na Bilajskoj gradini (k. 638), a sistem uređenih položaja za odbranu obuhvatao je još deo sela oko crkve, Srednju Bilajsku glavicu (k. 657), železnički most na reci Lici i cestovni most u Bilajskom Novom Selu.[7]

Pošto je glavnina 19. divizije prešla 6. februara u južnu Liku i preuzela zadatke koje je izvršavala 3. brigada 19. divizije, štab 35. divizije iskoristio je i ovu brigadu za predstojeću akciju kod Gospića. Plan akcije bio je da se uporište u Bilaju napadne s tri bataljona 1. brigade, uz podršku poljske i brdske baterije. Jedan bataljon 1. brigade ostao bi u Širokoj Kuli kao rezerva. Sa dva bataljona 2. brigade, uz podršku haubičke baterije, vršiti pritisak na liniju Lički Osik — Perušić, te na taj način vezivati snage 32. i 34. ustaškog bataljona, kako ne bi ispadom preko Ostrvice prema Barletama omele akciju 1. brigade. Jedan bataljon 2. brigade trebalo je da kontroliše pravac Perušić — Lešće, dok se jedan bataljon nalazio u Ramljanima da bi bio veza između glavnih snaga divizije oko Gospića i 3. brigade 13. divizije, koja je kontrolisala severni deo Gackog polja. Trećoj brigadi 19. divizije naređeno je da se iz južne Like prebaci u Medak i Počitelj, da bi kada počne napad na Bilaj preko Ornica izbila u rejon od Bilajskog Novog Sela, do Vujnovića brda (k. 583), zaprečila cestu Gospić — Bilaj i sprečila dolazak pojačanja iz Gospića u Bilaj. Jedan bataljon iz Ličkog narodnooslobodilačkog par-

[7] Zbornik V, knj. 24, dok. br. 17 i 74.

tizanskog odreda trebalo je da posedne obalu reke Like, od železničkog mosta nizvodno jedan kilometar do vodenice na okuci reke, da bi sprečio eventualni pokušaj napadnute posade da se povuče ka Gospiću, preko železničkog mosta ili preko vodeničkih brana.

Vreme napada bilo je najpre planirano za 7. februar, ali kada se 6. februara situacija u južnoj Lici izmenila, te stvorena mogućnost da se cela 3. brigada 19. divizije upotrebi za ovu akciju, vreme napada odgođeno je za dva dana, da bi se 3. brigadi stvorilo potrebno vreme za dolazak na prostor južno od Gospića i upoznavanje sa zemljištem na kome ranije nije bila. Dok su se jedinice divizije pripremale za predstojeću akciju, 8. februara izjutra na sektoru Perušića neprijatelj je ispoljio vrlo živu aktivnost. Iz Otočca je 19. ustaški bataljon neprimećen izbio u Ramljane, iznenadio 2. bataljon 2. brigade i izbacio ga iz sela na istok, na padine Drvenjaka, pa preko Janjče i Studenaca izbio u Perušić. Istovremeno su ustaške snage iz Ličkog Osika i Perušića izvršile ispade, sa po jednom četom, pravcima Perušić — Gostovača, Perušić — Široka Kula i Lički Osik — Čukovac. Pošto je četa s prvog od ovih pravaca zaustavljena između Čardaka i Gostovače i ona se rokirala preko Sv. Trojice prema Širokoj Kuli. Tako su se sve tri ove čete našle pred položajima i na desnom boku — bataljona 1. brigade, u Širokoj Kuli. Bataljon se zato posle kraćeg otpora povukao na dominantne položaje iznad sela, a kada je pred podne osmotrio povlačenje neprijatelja prema Perušiću i Ličkom Osiku, ponovo je poseo položaje u Širokoj Kuli. Ovi neprijateljevi pokreti i ispadi stvorili su u štabu 35. divizije utisak da se neprijatelj priprema za veći napad na jedinice 2. brigade severno od Perušića, pa je odlučio da požuri s napadom na Bilaj, kako bi što pre oslobodio snage radi suprotstavljanja predviđenoj neprijateljskoj akciji. Tako je u dogovoru sa štabom 1. brigade, čiji su bataljoni već bili spremni za polazak u napad, doneta odluka da se već istog dana (8. februara) u 15 časova pređe u napad, umesto 9. februara u 6 časova. Trećoj brigadi upućeno je hitno naređenje da odmah krene na položaje obezbeđenja prema Gospiću.

Prva brigada krenula je iz Barleta u naređeno vreme i razvila se za borbu. Dva bataljona nastupala su u prvoj

liniji i to jedan preko Medovače ka bilajskoj crkvi (k. 582) i Srednjoj glavici, a drugi preko Komljovače ka k. 649 i Srednjoj glavici, sa istoka. Treći bataljon nastupao je razvijen u drugoj liniji, s obe strane ceste Barlete — Bilaj. Neprijatelj je na otkrivenom zemljištu i snegu mogao lako osmatrati pokrete naših jedinica. S linije crkva — Srednja glavica, u >16 časova, pružio jak otpor. Bataljoni 1. brigade, uz podršku minobacača i artiljerije, slomili su za pola časa ovaj otpor, te produžili napredovanje prema Gradini (k. 638), na koju je neprijatelj uspeo da, povuče sve svoje snage. Odbrana Gradine bila je već na samom podnožju vrlo uporna, a dobila je odmah prilično efikasnu podršku artiljerije, koja je dejstvovala iz rejona gospićke železničke stanice. Iz Gospića je u Bilaj već u 17 časova stigla jedna ustaška četa kao pojačanje. Jedinice 3. brigade nisu stigle na vreme da zatvore pravac Gospić — Bilaj. Ni bataljon iz Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda nije uspeo da se po danu uklini na uski i tučeni prostor između Gradine i reke Like. Zbog svega ovog izgledi za brzo ovladavanje Gradinom znatno su. se smanjili.

Stab divizije i štab 1. brigade ipak su smatrali da bi noćni napad na Gradinu, uz podršku artiljerije koja je uzela elemente za gađanje po vidnom vremenu, mogao doneti uspeh. Noćni napad je počeo nešto posle 20. časova, ali je napredovanje teklo teško i sporo, jer je Gradina bila od podnožja do vrha utvrđena i uporno branjena.

Treća brigada 19. divizije stigla je na svoje položaje kod Bilajskog Novog Sela i na Vujnovića brdu do 20 časova, te je odmah pristupila zaprečavanju ceste minama. U to vreme od Gospića, pred položaje 4. bataljona 3. brigade, naišla je kolona ustaša, predvođena tenkovima, pa je otpočela borba. Dva tenka naišla su na nagazne mine i onesposobljena su, ali je deo kolone uspeo da zaobiđe položaje 3. brigade i da se kod železničkog mosta prebaci u Bilaj. Posle toga izgledi za uspeh napada postali su još manji, pa je štab divizije izdao naređenje da se napad prekine, a sve jedinice odmah povuku na polazne položaje, odnosno u okolna sela.

Neuspeh napada na Bilaj bio je dobrim delom posledica premene vremena početka napada, jer zbog ove

promene obezbeđenja nisu na vreme stigla na svoje položaje, a napad nije tekao planski i sistematski, uz punu podršku artiljerije. Međutim, pretpostavka da će neprijatelj 9. februara preduzeti veći napad na 2. brigadu nije se ostvario. Dolazak 19. ustaškog bataljona u Perušić i njegov brzi povratak u Otočac bio je preduzet zato da se uspostavi direktna veza između ova dva garnizona, da se pohvataju i odvedu u Otočac oni građani koji su pre ponovnog ustaškog ulaska u Otočac (6. februara) pobegli u okolna oslobođena sela, kao i da se demonstrira sposobnost ustaških snaga da se duboko probiju kroz partizansku slobodnu teritoriju. Povod za ovaj pothvat 19. ustaškog bataljona bila je i neopreznost 2. bataljona 2. brigade u Ramljanima.[8] Ispadi delova 32. i 34. ustaškog bataljona, 8. februara, izvršeni radi toga da se olakša proboj 19. ustaškog bataljona preko Janjče za Perušić, kao i da se posle osmotrenih pomeranja jedinica 1. brigade prema Barletama, nasilnim izviđanjem ustanovi novi raspored partizanskih snaga u rejonu Široke Kule.

Zbog neprijateljevih ispada u pravcu Kuzmanovače, 8. februara pre podne, štab 2. brigade nije uspeo da toga dana posle podne organizuje demonstrativni napad na liniju Lički Osik — Perušić, već je to učinio idućeg dana izjutra, ne znajući (verovatno) da je štab divizije odlučio da ne nastavlja napad na Bilaj. Jedan bataljon 2. brigade, uz podršku haubičke baterije, izvršio je demonstrativni napad prema Marinoj glavici i potisnuo neprijateljska obezbeđenja s Ravnog vrha (k. 748). Ustaškim protivnapadom *iz* Vukšića preko Lisine ovaj bataljon bio je primoran da se povuče preko Brda ka Sv. Trojici, a kada je dobio pojačanje uspeo je da povratnim napadom potisne neprijatelja preko Lipove glavice (k. 671) u Perušić. Posle ovih borbi 2. brigada prikupila se u zaselke oko Kuzmanovače, Gostovače i Podboišnog Selišta (sem 2. bataljona koji je

[8] U Ramljane su slobodno, pod raznim isprikama, ulazili i odlazili ustaški obaveštajci. Svešteniku iz Ramljana partizani su dopuštali da po »verskim poslovima« odlazi u sela kod Otočca, pod ustaškom kontrolom, što je on koristio da ustašama prenese detaljna obaveštenja o partizanskim položajima, o radu organizacije NOB i o odnosu stanovnika hrvatskih sela prema partizanima.

ostao u Ramljanima), 1. brigada vratila je glavninu snaga na sektor Široke Kule, a 3. brigada zadržata je na prostoru Počitelj, Medak, Mogorić.

Razvoj situacije oko Gackog polja

Odmah posle ulaska neprijatelja u Otočac (6. II) štab 11. korpusa izdao je direktivnu zapovest 7. februara, kojom je 3. brigadi 13. divizije stavljeno u zadatak da sa po jednim bataljonom bude u selima Škare — Podum (1. bataljon), Dabar (2. bat.), Doljani — Zalužnica (4. bat.), s tim da kontroliše puteve koji iz Otočca, Brinja i Jezerana izvode prema prostoru razmeštaja brigade. Trećem bataljonu ove brigade, koji je u to vreme bio zapadno od Brinja, naređeno je da pređe u rejon Vrhovina, gde će se kao korpusna rezerva neko vreme odmarati.[9] Naročitu pažnju brigada je imala posvetiti odbrani pravaca Otočac — Dabar i Otočac — Vrhovine. U operativnom pogledu brigada se stavlja pod komandu štaba 35. divizije. Bataljon PPK zadržan je i dalje u Zalužnici. Glavnina 13. divizije (ti. i 2. brigada) direktiva stavlja u zadatak da s prostora Lučani, Tužević, Škalići dejstvuje protiv neprijatelja na komunikaciji Jezerane — Brinje — Senj — Novi.[10]

Treća brigada 13. divizije nije imala sredinom februara jačih sukoba s neprijateljskim snagama iz Otočca (2. bataljon 847. puka 392. divizije i 19. ustaški bataljon). U selima Gackog polja dolazilo je, međutim, često do sukoba patrola. Neprijatelj je nastojao da spreči snabdevanje partizanskih jedinica hranom iz sela oko reke Gacke, a jedinice brigade odbijale su manje ispade neprijatelja u zaselke oko Uma radi pljačke. Osmatranje s obe strane bilo je olakšano, jer je teren bio nepošumljen i pod visokim snegom, koji je otežavao kretanje. Prilikom ustaškog noćnog ispada u Sinac, 17. februara, poginuo je zamenik politkomesara 2. brigade, Dragutin Ščitar.

Pokušaj jedne ustaške čete da 19. februara izvrši pljačku u južnom delu Poduma uspešno je odbijen, a ustašama naneseni gubici od oko 20. izbačenih iz stroja. Po-

[9] Ovaj bataljon stigao je u sastav brigade tek 1. marta.
[10] Zbornik V, knj. 24, dok. br. 23.

sle ovog sukoba brigada je očekivala jaču reakciju ustaških snaga iz Otočca, pa je svoje desno krilo obezbedila posedanjem položaja u Glavacama. Neprijatelj je idućeg dana zaista izvršio jači napad, ali ne na naše položaje najbliže Otočcu, već je zaobilaznim putem preko Čovića i Gackog polja noću podišao s juga položajima na istočnom podnožju Uma (Sv. Marko) i V. Umčića. Pretpostavljajući da Sinac kontrolišu delovi 2. bataljona 2. brigade, 4. bataljon 3. brigade nije na taj pravac obratio dovoljno pažnje. Njegovi delovi bili su zbog toga rano izjutra 20. februara iznenađeni i pretrpeli su osetne gubitke (26 izbačenih iz stroja).

Štab 3. brigade preduzeo je sve mere u jedinicama da se ne doživi novo iznenađenje. Pošto je položaje u južnom delu Poduma, kod Sv. Marka i u Iničima, 22. februara preuzela 2. brigada 35. divizije, 3. brigada suzila je svoj front prema Otočcu i povećala dubinu odbrane. Napad koji je neprijatelj izvršio 27. februara, snagama jačim od bataljona, u pravcu Glavača, Škara i Poduma, bio je spremno dočekan. Neprijatelj je u prvi mah ovladao delom Poduma i Glavacama, ali je protivnapadom bio primoran da se povuče, pretrpevši pri tom osetne gubitke. Naši gubici bili su 3. poginula i 9. ranjenih.

Borba u južnom delu Like (u februaru 1944.)

Posle prelaska u južni deo Like, jedinice 19. divizije predahnule su u Glogovu i Gubavčevom polju, a zatim se razmestile u širem rejonu Bruvna, gde su se odmarale i sređivale, obezbeđujući se i izviđajući u pravcu Gračaca, Velike Popine, Srba i D. Lapca. Štab divizije izdao je 9. februara direktivu kojom je jedinicama naređen raspored i dati zadaci.[11]

Prva brigada raspoređena je u sela istočno i severno od Bruvna, a zadatak joj je bio da brani prilaze Bruvnu s pravaca Velika Popina — Glogovo, Srb — Dabašnica i D. Lapac — Mazin. Druga brigada raspoređena je severno od Gračaca, a zadatak joj je bio da zatvori pravac Gračac — Bruvno. Trinaesta brigada raspoređena je u sela Smo-

[11] Zbornik V, knj. 24, dok. br. 20, 31 i 32.

krič, Vranik i Ploču, sa zadatkom da zatvori pravac Lovinac — Bruvno i Lovinac — Pločanski klanac. Štab divizije bio je u Cerovcu (4 km sev. od Bruvna), a divizijska bolnica u Klapavici. Stäb divizije naredio je ovako prikupljen raspored svojih jedinica, očekujući da će neprijatelj produžiti da ih napada jačim snagama i u južnoj Lici. Do toga, međutim, nije došlo.

Glavnu neprijateljsku snagu u južnoj Lici i oko kninskog komunikacijskog čvora predstavljala je nemačka 1. brdska divizija, čije efikasno dejstvo protiv partizana nije bilo rezultat samo njene borbenosti nego dobrim delom i spretnosti njenog štaba da četnike iskoristi za pribavljanje potpunih i svežih podataka o partizanskim jedinicama, njihovoj snazi, sastavu, rasporedu i pokretima. U Gračacu je bio jedan bataljon 1. brdske divizije i 250 četnika. Na liniji Knin — Zrmanja — Gračac bio je verovatno jedan puk 1. brdske divizije. Duž ceste Otrić — Srb — D. Lapac bile šu snage do jednog puka iz 373. divizije »Tigar« i na prolazu delova 1. brdske divizije. Na liniji Knin — Gračac, kao i na liniji Otrić — Srb — D. Lapac u svim neprijateljskim garnizonima i uporištima, a ponegde i izvan ovih, nalazile su se četničke jedinice »Dinarske divizije«.

Pošto do 15. februara nije usledila nikakva ofanzivna akcija neprijatelja protiv jedinica oko Bruvna, štab 19. divizije izdao je tog dana direktivu u kojoj su jedinicama dati zadaci za aktivna dejstva. Prva brigada pomerena je na sektor Mazina, a dobila je zadatak da napada neprijatelja na cesti D. Lapac — Srb, na mestima koja sama izabere. Druga brigada iz rejona istočno od Bruvna trebalo je da dejstvuje na cesti Srb — Otrić, a ako se ukaže prilika i iza ove ceste prema Trubaru i G. Tiškovcu. Obezbeđenje prema Gračacu, Lovincu i Velikoj Popini povereno je 13. brigadi.

Kada su se jedinice pregrupisale, .1. brigada pristupila je življem izviđanju ceste D. Lapac — Srb radi izbora mesta za postavljanje zaseda. Ustanovljeno je da se pravcem Srb — D. Lapac skoro svakodnevno kreću kolone, koje se zbog visokog snega nisu obezbeđivale pokretnim bočnim osiguranjima. Štab brigade doneo je odluku da 19. februara izjutra postavi zasedu sa dva bataljona na Dabinoj

strani kod Brotnje, a s jednim bataljonom u Dobrom Selu. Kolona od oko 250 pešaka, sa oko 100 konja (tovarnih i u zapregama) naišla je od Srba. Deo zasede s Dabine strane otvorio je na ovu kolonu vatru, ali je efikasnost vatre bila vrlo slaba, jer veći deo oružja nije dejstvovao zbog zamrzlosti, a gađanje iz ostalog bilo je vrlo neprecizno, pošto su borci bili ozebli čekajući nekoliko sati na položaju. Neprijatelju su naneti izvesni gubici, ali je kolona posle kraće borbe uspela da produži marš prema Doljanima. Ista ova kolona naišla je i pred zasedu u Dobrom Selu, ali joj ni tamo nisu naneti veći gubici.

Druga brigada također je 19. februara postavila zasedu između Srba i Kupirova, ali zbog studeni jedinice nisu izdržale na položaju do nailaska neprijatelja, nego su se posle par sati čekanja povukle u polazne baze. Posle povratka u bazu, 2. brigada dobila je naređenje da se pripremi za povratak u Dalmaciju. Noću 23/24. februara ona se prebacila preko komunikacije Otrić — Gračac, kod železničke stanice Malovan, pa se preko južnih obronaka Velebita spustila u Bukovicu.

Treći bataljon 1. brigade krenuo je 25. februara u rejon Doljana, da bi tamo postavio zasedu. Usput je saznao da se u Dobrom Selu nalazi jedna neprijateljska pozadinska jedinica, jačine oko 300 ljudi, koja sa sobom vodi 150 sovjetskih zarobljenika. Neprijatelj u Dobrom Selu nije očekivao napad, pa je deo zarobljenika razmestio na konak u zaselak, koji nije bio posebno obezbeđivan. Partizanima je uspelo da uspostave vezu sa zarobljenicima i da njih 30 izvuku bez borbe. Dok je glavnina bataljona bila raspoređena prema Dobrom Selu, jedan vod obezbeđivao je ovu akciju od intervencije nemačko-četničke posade iz D. Suvaje i četnika iz Brotnje. Ovaj vod zauzeo je položaje kod Zaklopca. Kada je akcija u Dobrom Selu već bila završena i bataljon krenuo prema Brezovcu, četnici iz Suvaje iznenada su, s više strana, napali vod kod Zaklopca. Jedna četa upućena je u tom pravcu, pa su uskoro četnici razbijeni a ugroženi vod izvučen bez težih gubitaka.

Idućeg dana (26. februara) 1. i 2. bataljon 1. brigade dobili su zadatak da između G. Lapca i Dobrog Sela, na Mandinoj glavici (k. 812) i Priseki postave zasedu. Bataljoni su uspeli da neopaženi posednu položaje na zasedi.

Neprijateljska patrola, jačine jednog voda, naišla je pred zasedu, napadnuta i skoro potpuno uništena. Da bi izbegli jaču neprijateljsku intervenciju iz susednih uporišta, bataljoni su se odmah posle ove kratke borbe povukli u baze. Pošto je idućih dana neprijatelj na ovom odseku bio oprezniji, jedan bataljon 1. brigade, koji je 29. februara postavio zasedu između Dobrog Sela i Doljana, bio je od četnika otkriven i napadnut s oba boka, pa se pod borbom morao povući prema bazi.

Nakon što je 1. marta i 13. brigada bila upućena u Dalmaciju, u južnoj Lici ostao je samo deo štaba 19. divizije, s 1. brigadom i nekim prištapskim delovima. S obzirom na minimalnu aktivnost neprijateljskog garnizona u Gračacu, veći deo 1. brigade bio je i dalje orijentisan prema komunikaciji D. Lapac — Srb — Otrič, a prema Gračacu i Lovincu postavljena su samo manja obezbeđenja.

PREGRUPACIJA DIVIZIJE I ODBRAMBENE BORBE UZ LINIJU PERUŠIČ —- OTOČAC

Posle našeg neuspelog napada na Bilaj, komanda »Zapoli« pokušala je da u sadejstvu sa 392. divizijom ovlada linijom Perušić — Otočac. Njoj je ta veza bila potrebna radi snabdevanja, pošto je dotadašnje snabdevanje preko Karlobaga bilo jako zaobilazno i nesigurno. Za okupatorske snage ta veza značila je još jedan izlaz ka jadranskoj obali. Za pravac Gospić — Gračac neprijatelj je prestao pokazivati veliko interesovanje. Uočivši namere neprijatelja, štab .11 korpusa NOVJ naredio je štabu 35. divizije da pregrupiše svoje snage, tako da gotovo sve snage postavi prema Otočcu i Gospiću, oslanjajući se na široku ,slobodnu teritoriju istočno od ceste Gospić — Otočac, s tim da glavninom snaga kontroliše istočnu polovinu Gackog polja. Prema zapovesti štaba divizije od 21. februara raspored naših snaga posle pregrupacije, bio je sledeči:[12]

Treća brigada 19. divizije raspoređena je prema neprijatelju u Ličkom Osiku i Perušiću, pošto je zaštitu slobodne teritorije južno i istočno od Gospića preuzeo 1. ba-

[12] Zbornik V, knj. 24, dok. br. 79.

taljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda. Stab brigade rasporedio je svoje bataljone na taj način što je 1. bataljon postavio u Široku Kulu i Glutušu, 4. bataljon od Lipove Glavice do M. Čardaka, 2. bataljon od M. Čardaka do Kiljera, a 3. bataljon, kao brigadnu rezervu, rasporedio u zaselke južno od Ivčevića Kose (Pocrniči, Uremovići, Rukavina). Zadatak brigade je bio da spreči ispade neprijatelja iz rejona Ličkog Osika i Perušića k Ljubovu, kao i njegov pokušaj da prodorom preko Studenaca i Janjče izbije u Gacko polje.

Prva brigada je s položaja kod Ličkog Osika i Perušića; pomerana na sever, tako je jedan bataljon imala u Potkorenu, orijentisan prema Janjči, sa zadatkom da u slučaju potrebe pruži podršku 3. brigadi u odbrani pravca Perušić — Janjča — Lešče, kao i da pazi na zaobilazni pravac koji iz Perušića preko Kosinja izvodi na željezničku stanicu Janjče i dalje k Lešću. Dva bataljona razmeštena su u jugoistočni deo Gackog polja (Lešče, Sinac), a jedan je bataljon zadržan kao brigadna rezerva u Ramljanima. Bataljoni u Gackom polju dobili su zadatak da budu aktivni prema Otočcu.

Druga brigada raspoređena je u severoistočni deo Gackog polja (istočni deo Poduma, Zalužnica Daljani), sa zadatkom da sprečava ispade neprijatelja u jugoistočni deo Poduma i prema Zalužnici. Njen zadatak bio je izrazito defanzivan, a bila je prikupljena na relativno uskom prostoru, da bi tako dobro bio zaštićen pravac prema Vrhovinama i Plitvičkim jezerima, u kome je rejonu bilo više centralnih ustanova NOP Hrvatske i Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

Treća brigada 13. divizije ostala je u severnom delu Gackog polja i u Dabru, sa zadatkom koji joj je dao štab 11. korpusa, direktivom od 7. februara, s tim što joj je sada dolaskom 2. brigade skraćen front prema Otočcu, pa tako omogućena bolja organizacija odbrane na tom sektoru.

Stab 35. divizije bio je u Zalužnici, sa izviđačkom četom i četom za vezu, dok su artiljerijski divizion i pozadinski deo štaba divizije bili u rejonu Vrhovina. Lički narodnooslobodilački partizanski odred imao je 2. bataljon i dalje na Kamenskom i Kuku, prema liniji Bihać — D. Lapac, dok je 1. bataljon bio južno od Gospića, na liniji

Vrebac —.Medak — Počitelj — Divoselo, da bi štitio slobodnu teritoriju od ustaških ispada iz Gospića i Brušana. Bataljon »Plavi Jadran« zadržan je na ranijim položajima, sa istim zadacima. Novi raspored brigade su zauzele u toku 22. i 23. februara.

Ovakav kordonski raspored divizije, sa skoro svim snagama postavljenim prema dva jaka neprijateljska garnizona i komunikaciji koja ih veže, nije bio podesan za preduzimanje većih ofanzivnih akcija, sem u slučaju protivnapada na neprijateljske snage koje bi pokušale da uspostave kontrolu nad cestom Otočac — Gospić. Raspored divizije omogućavao je dosta dobre veze s jedinicama, jer štabovi triju brigada nisu bili mnogo udaljeni od štaba divizije, a sa štabom 3. brigade 19. divizije i štabom Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda mogla se lako uspostaviti telefonska veza preko sistema polustalnih telefonskih linija komande I ličkog područja.

U Zapovesti štaba 35. divizije, od 21. februara, jedinicama je pored ostalog, ukazano na novu taktiku neprijatelja, kao i na način na koji se treba suprotstaviti njegovim dubljim upadima u partizansku pozadinu i njegovom upornom nastojanju da zadrži taktičku inicijativu. Zimski uslovi i dubok sneg nametali su posebne postupke, pa su data uputstva i u tom smislu. Posebno je naglašena potreba stalnih i sigurnih veza među susednim jedinicama i sa višim štabovima.

Već 2,3. februara izjutra, tj. prvog dana, na ovim položajima, pre nego su uspostavljene stalne veze s jedinicama, susednom brigadom i štabom divizije, 3. brigada 19. divizije na položajima severno od Perušića doživela je prve oštre sukobe sa snagama 31. i 34. ustaškog bataljona. Saznavši da su prethodnog dana u partizanskom rasporedu izvršena znatna pomeranja, komanda »Zapoli« naredila je da se izvrše nova nasilna izviđanja severno od Perušića. Rano izjutra 23. februara dve ustaške čete iznenadile su i napale jednu četu 4. bataljona na Lipovoj glavici (k. 671), te je odbacile prema Sv. Trojici. Istovremeno, neprijatelj je izvršio jak pritisak na položaje 2. bataljona i potisnuo ga sa V. Čardaka (k. 698), M. Čardaka (k. 696), Vršica (k. 670) i Štitara (k. 605). Posle nekoliko uzastopnih okršaja na prilazima Gostovači i Uremovičima, zaustav-

ljeno je napredovanje neprijatelja, posle čega se on povukao prema Perušiću. Brigada je toga dana imala gubitke od 6 poginulih, 3 ranjena i 8 nestalih.

Idućeg dana neprijatelj je ponovo napao iste položaje jačim snagama. Delovi 1. bataljona uspešno su odbili ustaške napade od Lipove glavice prema Glunčuši, ali se 4. bataljon bez većeg otpora povukao prema Gostovači i Uremovičima. Zbog ovog povlačenja ostao je nezaštićen levi bok bataljona, pa se i on povukao prema Sv. Mariji Magdaleni (k. 635). U borbu su tada bili ubačeni i delovi 3. bataljona da bi zatvorili pravac Kapetanovac .— Tomaševića kuće. Oni su pružili otpor na Jasenovači (k. 69>1), pa se povukli na Kamenitovac (k. 675). Mada je neprijatelj potisnuo brigadu na dosta širokom frontu i ovladao znatnim prostorom, on toga dana nije naneo teže gubitke našim jedinicama (2 poginula i 2 ranjena). Predveče se neprijatelj povukao u Perušić. a jedinice 3. brigade vratile su se na ranije položaje.

Posle dva relativno mirna dana, 27. februara, sve ustaške snage iz Perušića i Ličkog Osika, pod komandom zloglasnog Delka Bogdanića, krenule su u napad na 3. brigadu. I toga je dana neprijatelj uspeo da potisne naše jedinice i duboko se ukloni na pojedinim pravcima severno od Perušića, ali im nije naneo teže gubitke. U pomoć 3. brigadi upućen je jedan bataljon 1. brigade, pa je popodne napredovanje ustaša zaustavljeno. Kao i ranije, neprijatelj nije ni pokušao da zadrži zauzeti teren i da na njemu zanoći, nego se uveče povukao u svoje baze.

Za jedinice 3. brigade 19. divizije borbe krajem februara bile su vrlo teške. Teren je bio nepoznat, ishrana neredovna, zima oštra, jedinice zamorene, a neprijatelj vrlo tvrd i drzak. Po dubokom snegu i ispresecanom zemljištu bio je vrlo težak manevar i održavanje veze s jedinicama. Stab brigade i sam se za vreme ovih borbi našao više puta u prvom borbenom redu i vodio blisku borbu. U jednom od takvih okršaja bio je ranjen komandant brigade Ante Gvardiol. Štab 35. divizije nije 23. i 24. februara imao direktnu vezu sa štabom 3. brigade, kao ni uvid u situaciju kod nje, pa je tek posle 24. februara bio u stanju da organizuje podršku jedinicama te brigade

od strane susednih jedinica 1. brigade, što je došlo do izražaja u borbi od 27. februara.[13]

Prvih dana marta neprijatelj je nastavio sa ispadima iz Otočca i rejona Lički Osik, Perušić, usmeravajući napade na one tačke našeg borbenog rasporeda gde bi prethodno uspeo doći do tačnih podataka o položajima i načinu obezbeđenja naših jedinica. Iz Ličkog Osika i Perušića 34. ustaški bataljon izvršio je 1. marta napad na položaje 1. i 4. bataljona 3. brigade 19. divizije u Širokoj Kuli, Glutuši i Lipovoj glavici. Cilj ovog napada bio je da se razbije centar i levo krilo 3. brigade, te da se izbijanjem u Kuzmanovaču i Podboišno Selište ugrozi ceo njen raspored prema Perušiću. Neprijatelj je brzim prodorima uspeo da rastroji našu odbranu i prinudi jedinice na povlačenje, tako da je do podne izbio na liniji Podovi — Gostovača. Posle podne ustaške jedinice povukle su se u baze. Trećoj brigadi ovog dana naneseni su ponovo osetni gubici (4 poginula, 6 ranjenih, 12 zarobljenih). Među poginulima i zarobljenima bilo je 7 starešina, što ukazuje na to da prilikom odstupanja starešine nisu držale jedinice u ruci, već su se lično angažovale u neposrednoj borbi, želeći po svaku cenu zadržati napredovanje neprijatelja.

Veliki gubici 3. brigade 19. divizije, u toku svega osam dana boravka na položajima severno od Ličkog Osika i Perušića (18 poginulih, 14 ranjenih, 39 nestalih i zarobljenih), u uslovima frontalne borbe protiv neprijatelja koji nije imao znatno brojčanu nadmoćnost, izazvali su u štabu 35. divizije i 11. korpusa zabrinutost za stanje u toj jedinici. I štab 19. divizije ukazivao je na potrebu da se hitno ispita odgovornost za velike lične i materijalne gubitke u 3. brigadi. Na zajedničkom sastanku predstavnika štaba korpusa, štaba 35. divizije i štaba 3. brigade ustanovljeno je da za ove neuspehe nisu krivi samo teški objektivni uslovi nego i nebudnost u štabovima i jedinicama brigade. Odlučeno je da se cela brigada povuče na sektor Ljubovo, Kuzmanovača radi sređivanja i odmora, a posle nekoliko dana da se uputi u južnu Liku, gde bi preuzela položaje i zadatke 1. brigade >19. divizije, koja se pripremala za povratak u severnu Dalmaciju.

[13] Zbornik V, knj. 25, dok. br. 17 i 134.

Posle povlačenja 3. brigade s položaja prema Perušiću, ovi položaji od Konjskog brda do Široke Kule nisu više kontrolisani putem linijskog rasporeda jedinica, već su dva bataljona 1. brigade, držeći glavninu snaga u Ivčevića-Kosi i Potkorenu, pravce prema Perušiću kontrolisali isturenim predstražama i patrolama, u čemu im je pomagala terenska četa komande mesta Perušić. Jedna terenska četa komande 1. ličkog područja kontrolisala je pravac Široka Kula — Ljubovo, a delovi 1. bataljona Ličkog narodnooooslobodilačkog partizanskog odreda preuzeli su kontrolu položaja od Široke Kule do Ostrvice. Zbog orijentisanja dvaju bataljona 1. brigade prema Perušiću, promenjen je raspored i ostalih snaga 35. divizije u Gackom polju. Bataljoni 1. brigade povukli su se s linije D. Sinac — Čoviči u G. Sinac, Lešče i Ramljane. Ovo povlačenje neprijatelj je osetio kao olakšanje, jer je to prema dnevnom izveštaju Operativnog odeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH, za 6. mart[14], protumačeno kao odustajanje partizana od pokušaja da ponovo kontrolišu Gacko polje.

Ispade iz Otočca neprijatelj je i dalje usmeravao protiv najistaknutijih položaja 3. brigade 13. divizije da bi ovladao brdom Um, koje dominira severnim delom Gackog polja. U napadu koji je izvršen 2. marta izjutra učestvovao je veći deo 19. ustaškog bataljona, uz podršku artiljerije. Glavni pravac napada bio je usmeren na zapadni deo Uma (k. 566), gde je položaje držao 4. bataljon 3. brigade 13. divizije, a pomoćni pravac napada izvodio je k južnom podnožju U.ma, kod Sv. Marka. Napad je sačekan bliskom i dobro organizovanom vatrom, pa je neprijatelj posle nekoliko uzastopnih pokušaja da zauzme kotu 566 bio prinuđen da uz gubitke odstupi. Četvrti bataljon imao je u toj borbi 4 poginula i 4 ranjena borca i rukovodioca. Prvi bataljon 2. brigade također je uspešno odbio napad na položaje kod Sv. Marka.

Posle neuspelog napada od 2. marta neprijatelj je prestao s nizom učestalih napada na Um. Tek nedelju dana kasnije, u vreme kada su ojačani 846. puk 382. divizije i 33. ustaški bataljon nastojali da razbiju 3. brigadu 8. divi-

[14] Zbornik V, knj. 25, dok. br. 138.

zije u rejonu Plaškog, deo neprijateljske posade iz Otočca pokušao je 9. marta da bočnim napadom na 1. bataljon 3. brigade u Glavacama razbije našu odbranu na tome sektoru i otvori sebi put za Dabar, kako bi na taj način olakšao akciju legionarsko-ustaških jedinica kod Plaškog i u rejonu Blata. Delovi 1. bataljona koji su branili položaj na Bričinki (k. 717 i k. 665) uspeli su da zaustave i odbiju ovaj pokušaj prodora prema Dabru. Posle ove borbe, na sektoru koji je držala 3. brigada zavladalo je opet jednonedeljno zatišje.

Aktivnost jedinica 19. divizije u južnom delu Like

Prva brigada 19. divizije bila je u južnoj Lici i dalje aktivna na cesti D. Lapac — Srb, naročito na odseku te ceste od G. Lapca do Suvaje. S obe strane Dobrog Sela postavljen je 4. marta po jedan bataljon u zasedu, a jedan bataljon zadržan je kao rezerva i osiguranje prema Suvaji i Brotnji. Pred obe zasede naišli su delovi .1. bataljona 384. puka 373. divizije, pa je na njih otvorena vatra i naneseni im gubici'. Neprijatelj je ipak brzo reagirao, te su se oba bataljona posle kraće borbe povukla u svoje baze. Istog dana četnici iz Gračaca izvršili su ispad prema Kijanima, ali ih je jedna četa 4. bataljona ove brigade odbila nazad u garnizon. Sledečih nekoliko dana, očekujući povratak 3. brigade u južnu Liku, štab 19. divizije i 1. brigade pripremali su se za povratak u severnu Dalmaciju. Treća brigada stigla je 8. marta u rejon Bruvna, te sledećeg dana preuzela položaje 1. brigade, koja se zatim prikupila u Gubavčevo polje. U to vreme četnici iz Otrića povremeno su ulazili u Veliku Popinu i pljačkali imovinu pristalica NOP. Stab 19. divizije naredio je zato 1. brigadi da pre povratka u Bukovicu, planiranog za noć 11/12. marta, napadne četnike za koje se očekivalo da će 10. marta zanoćiti u Velikoj Popini. Brigada je 11. marta pre zore ušla u Veliku Popinu, ali tamo nije zatekla četnike, jer su se oni prethodne večeri povukli u Otrić. Čim su saznali za dolazak partizana, tj. istog jutra, četničke jedinice, ojačane minobacačkim delovima 384. puka 373. divizije, krenuli su u obuhvatni napad na jedinice 1. brigade u Velikoj Popini i oko nje. Napad je izvršen sa tri pravca, sa Srpskog klanca

preko Podljuta k Šupljem brdu, od Otrića preko Sučevica brda k srednjem delu Velike Popine i od Brezovca, sa železničke pruge k Miloj vodi. Štab brigade je povlačenjem 4. bataljona sa Sučevica Brda na Milu vodu najpre zaštitio svoj desni bok, a zatim pod borbom povukao jedinice iz Velike Popine u Glogovo. Prema oceni štaba 19. divizije brigada nije trebalo da se odmah povuče, jer je imala prilike da na položajima oko Popine pre povlačenja zada četnicima veće gubitke. Zbog prisutnosti jačih neprijateljskih snaga na liniji Otrić — Malovan — Gračac, pokret štaba 19. divizije i njene >1. brigade za severnu Dalmaciju nije izvršen noću 11/12. marta nego je odložen za nekoliko dana. Marš preko južnih padina Velebita u Bukovici izvršen je sredinom marta.[15]

Treća brigada 19. divizije, pošto je preuzela položaje od 1. brigade, bila je raspoređena ovako. Štab brigade bio je u Cerovcu, 1. bataljon u severnom delu Gubavčevog polja (Petroviči), 2. i 3. bataljon u Mazinu, a 4. bataljon u Tupalama, prema Gračacu. Prva tri bataljona imala su zadatak da izviđaju prema cesti D. Lapac — Srb — Otrić, a četvrti da obezbedi raspored brigade od neprijateljevih ispada iz Gračaca. U ovakvom rasporedu, brigada sve do kraja marta nije imala većih sukoba s neprijateljem, pa su joj se jedinice i dalje odmarale i sređivale posle teških borbi u srednjem delu Like. S desnim krilom 4. bataljona 3. brigade držala je vezu terenska četa pri komandi mesta Lovinac, a levo krilo bataljona u Mazinu bilo je povezano sa četom iz 2. bataljona Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, koja je držala položaje na prevoju Kuk.

Primetivši krajem marta da je neprijatelj pojačao saobraćaj na cesti Srb — D. Lapac, štab brigade uputio je 2. i 3. bataljon 31. marta u zasedu na Mandinu glavu (k. 812), između Dobrog Sela i G. Lapca. Pošto je otvaranjem vatre na jednu patrolu zasede pre vremena otkrivena, ona se posle kraće borbe s jačim neprijateljskim snagama povukla u Mazin.

Drugi bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda upućivao je skoro svakodnevno delove ja-

[15] Grgurević — : »Devetnaesta severnodalmatinska divizija«, Zagreb, 1964, str. 126.

čine od voda do čete na zasede i izviđanje duž ceste Bihać — D. Lapac. U dva veća okršaja, 16. i 17. marta, severno od D. Lapca, delovima 373. divizije i četnicima naneseni su teži gubici.

Prva partijska konferencija 35. divizije u Vrhovinama

Pre formiranja 35. divizije partijske organizacije nekih jedinica Operativnog štaba za Liku (Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, bataljona »Plavi Jadran«, art. diviziona, operativnog štaba sa prištapskim jedinicama, a u februaru 1944. god. i 1. brigade 35. divizije) bile su organizacijski vezane za Okružni komitet KPH za Liku, dok su partijske organizacije operativno potčinjenih brigada bile u organizacijsko-kadrovskom pogledu vezane za divizijske komitete 13, odnosno -19. divizije. Politički komesar operativnog štaba objedinjavao je rad svih tih organizacija samo u pogledu tekućih političkih zadataka (odnos prema stanovništvu i politički rad u selima, politička priprema jedinica za važnije akcije i si.).

Kada je formirana divizija oformljeno je i partijsko rukovodstvo divizije, u kome su bili zastupljeni partijski rukovodioci (zamenici komesara) svih jedinica. Ovo rukovodstvo je na osnovu uputstava CK KPH u toku februara pripremilo prvu divizijsku partijsku konferenciju, koja je održana u Vrhovinama, noću 10/11. marta.[16]

Osnovne partijske organizacijske divizije bile su na ovoj konferenciji zastupljene sa 140 delegata, a od gostiju bili su zastupljeni predstavnici CK KPH, Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, štaba 11. korpusa, Okružnog komiteta za Liku, te partijska organizacija 13. i 19. divizije.

Osnovni referat o političkoj situaciji u svetu i našoj zemlji, kao i o moralno-političkom stanju u jedinicama divizije podneo je politički komesar Milivoj Rukavina. Izveštaj o bojevoj spremnosti jedinica podneo je komandant Petar Kleut, pa se posle toga razvila živa i sadržajna diskusija, koja je potrajala skoro celu noć. Predstavnik CK

[16] Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta u Hrvatskoj, kut. 237 — Zapisnik S konferencije.

Karlo Mrazović Gašpar izložio je opće smernice za dalji rad, a gosti su izložili svoje sugestije, pa je konferencija usvajanjem rezolucije završila rad.

Rezolucija se nije mnogo bavila nabrajanjem postignutih rezultata, već je njeno težište bilo na kritici postojećih slabosti. Kao osnovne slabosti u političkom radu organizacije, istaknute su: sporo reagiranje partijske organizacije na političke greške u jedinicama; nedovoljan rad na ideološkom i političkom uzdizanju članova Partije; nizak kriterij za prijem u Partiju (često je bila odlučujuća samo hrabrost kandidata, a malo se obraćala pažnja na Ostale vrline); problem dezerterstva nije postavljen dovoljno oštro; nedovoljan uticaj bataljonskih biroa na ceo rad u bataljonu i na sprovođenje donetih odluka u život; nedovoljna pomoć komiteta i biroa ćelijama, kao i nedovoljna pomoć cele organizacije političkim komesarima; zanemarivanje kulturno-prosvetnog rada i slaba veza s organizacijama na terenu. Istaknuto je da skojevci služe kao primer hrabrosti, ali da treba još više politički i odgojno da deluju na ostalu omladinu u jedinicama. Konstatovano je da je odnos članova Partije i svih starešina prema novomobilisanima bio pravilan, ali da se njihovom uzdizanju nije poklanjalo dosta pažnje. Od slabosti na vojnom planu istaknuta je niska taktička veština starešina, neopreznost, slaba prodornost i upornost jedinica u borbi, neracionalno trošenje municije. Ukazano je i na nedostatak discipline, neodgojan odnos nekih starešina prema borcima i neke pojave nepravilnog odnosa jedinica i pojedinaca prema pozadini.

Konferencija je u zaključcima, pred sve organizacije postavila zadatak da se istaknute slabosti što brže otklanjaju; da se pruža stalna pomoć političkim komesarima i vojnim rukovodiocima u naporima da se stanje u jedinicama popravi; da se prouče i propagiraju odluke AVNOJ-a; pojačaju veze s organizacijama na terenu, suzbiju pojave dezerterstva, pojača i omasovi kulturno-prosvetni rad. Višim partijskim rukovodstvima stavljeno je u dužnost da pružaju veću pomoć nižima, a svi skupa da posvete više pažnje skojevskoj organizaciji, ideološko-političkom radu s kandidatima za prijem u Partiju i svakodnevnom političkom delovanju na novomobilisane borce.

Nedelju dana posle ove konferencije OK KPH za Liku obavestio je divizijski komitet da je za 31. mart zakazao okružnu partijsku konferenciju, na koju se pozivaju delegati iz svih jedinica divizije. Na ovoj konferenciji, pored pitanja koja su se odnosila samo na pozadinu, na dnevnom redu bili su svi zajednički problemi vojske i pozadine, kao: borbena aktivnost pozadinskih oružanih jedinica, obaveštajna služba za potrebe operativnih jedinica, mere za suzbijanje dezerterstva, mobilizacija novih boraca, snabdevanje jedinica itd.

Partijske organizacije Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, bataljona »Plavi Jadran«, terenskih partizanskih jedinica i pozadinskih vojnih komandi i ustanova (bolnica, radionice itd) bile su i dalje organizacijski pod Okružnim komitetom za Liku, ali je stalni uvid u njihov rad imao i divizijski komitet.

Obe partijske konferencije (divizijska i okružna) imale su vrlo pozitivan uticaj na razvoj NOB-e u Lici i na čvršću međusobnu saradnju vojske i pozadine, naročito u teškim danima za vreme neprijateljske majske ofanzive.

Napad na Stajnicu i odbrana na Umu (18—21. marta)

Posle odlaska 3. brigade 19. divizije u južnu Liku, 1. brigada preuzela je zadatak da spreči povezivanje gospićke ustaške grupacije i otočačkog garnizona, kao i da sprečava njihove ispade na oslobođenu teritoriju srednjeg dela Like. Druga brigada u novom rasporedu nije bila vezana važnijim odbrambenim zadacima, pa su joj dva bataljona bila slobodna za napadne akcije. Treća brigada >13 divizije, posle uspešnog odbijanja nekoliko neprijateljskih ispada iz Otočca, u prvoj polovini marta, mogla je na kraće vreme prema tom garnizonu da ostavi jedan do dva bataljona, a druga dva da upotrebi za napad. Zato je štab divizije odlučio da glavninu 3. brigade i jedan bataljon 2. brigade upotrebi za napad protiv jedinica 392. divizije, koje su obezbeđivale cestu Brinje — Ogulin, kod Jezerana. Cilj ove akcije bio je da udarom u pozadinu neprijateljskih snaga, koje su operisale u rejonu Plaškog, olakša jedinicama 8. divizije izbacivanje jedinica 392. divizije sa

slobodne teritorije južnog Korduna. Po naređenju štaba korpusa, 1. brigada 13. divizije dobila je zadatak da sadejstvuje u ovoj akciji pritiskom na liniju Brinje — Jezerane kod Križpolja. Cilj napada jedinica 35. divizije bio je neprijateljska posada u Stajnici, bočno obezbeđenje ceste Brinje —• Ogulin.[17]

Treća brigada (bez 3. bataljona) i 1. bataljon 2. brigade krenuli su na ovu akciju 17. marta popodne iz Dabra. Prvi i 4. bataljon 3. brigade imali su zadatak da napad na posadu u Stajnici izvrše sa severa i istoka, a 2. bataljon da obezbedi izvođenje napada od intervencije iz Jezerana i Razvale posedanjem položaja u Sertićima. Na obezbeđenje prema Križpolju i Brinju postavljen je 1. bataljon 2. brigade, na liniji Negorski vrh — Draženovići. Štab 3. brigade kretao se iza spoja svog 1. i 4. bataljona putem od Tonińčeve Drage prema Stajnici. Deo štaba 35. divizije bio je u Lipicama.

Gazeći dubok sneg kroz planinu Kapelu, jedinice su u toku noći 17/18. marta izbile pre zore na položaje za napad i na obezbeđenja. Ustaška posada iz Stajnica otkrila je približavanje naših snaga, pa napad nisu sačekali u selu nego su u manjim grupama poseli sve okolne vrhove i kose. Na tako širokom prostoru 1. i 4. bataljon nisu uspeli da ih opkole, nego su ih frontalno potiskivali. Ipak je 1. bataljon brzim naletom naneo neprijatelju gubitke, proterao manje grupe iz prostora oko crkve, uređenog za odbranu i zarobio nekoliko ustaša. Na obezbeđenju prema Jezeranama 2. bataljon vodio je pre podne borbu s delovima 392. divizije, koji su iz Jezerana i Razvale pošli u pomoć napadnutoj posadi, sprečivši njihovo napredovanje prema Stajnici. Prvi bataljon 2. brigade nije za to vreme na svojim položajima imao sukoba s neprijateljem. S druge strane ceste, kod Križpolja, 1. brigada 13. divizije vršeći pritisak na cestu Brinje — Jezerane vodila je celog dana borbu na širokom frontu.

Pošto nisu postojali uslovi za uspešno produženje akcije u rejonu Jezerana, a pošto su intendantska odeljenja u sporazumu s domaćim političkim terenskim radnicima rekvirirala nešto hrane cd ustaških domaćinstava,

[17] Zbornik V, knj. 25, dok. br. 53 i 73.

jedinicama je rano popodne naređeno da se povuku na konak u Glibodol i Dabar, a idućeg dana u polazne baze.

Dok je glavnina 3. brigade 13. divizije bila u akciji kod Jezerana, artiljerijski divizion premestio je dve baterije iz Vrhovina u Zalužnicu, te iz pet oruđa otvarao povremeno vatru na Otočac, nastojeći tako odvratiti neprijatelja od eventualnog pokušaja da jačim snagama izvrši ispad prema proređenim partizanskim položajima u Glavacama, Škarama i Podumu. Treći bataljon 3. brigade također je radi toga vrlo aktivno izviđao prema Otočcu. Uprkos ovim našim demonstracijama, neprijatelj je 18. marta, u dva maha, sa oko tri čete, uz podršku artiljerije, napao položaje 3. bataljona u Glavacama i Lončarima. Ovi napadi uspešno su odbijeni, bez većih vlastitih gubitaka.

Partizanski položaji na Umu predstavljali su stalnu pretnju otočačkom garnizonu. Sa njih su jedinice 3. brigade mogle mitraljeskom vatrom tući severnu i istočnu periferiju Otočca. Zbog toga je neprijatelj u februaru i martu izvršio čitav niz napada da bi ovladao ovim kupastim brdom, s kojeg se vatrom može kontrolisati veći deo Gackog polja. Mada je desetak prethodnih napada ostalo bez uspeha, neprijatelj je i dalje nastojao da ili brdo zauzme ili da neprekidnim prepadima i nanošenjem gubitaka odbrani Uma, na kraju, prinudi partizansku jedinicu da sama napusti odbranu tih istaknutih položaja. Novi brižljivo pripremljeni napad izvršen je 2.1. marta pre svanuća. Veći deo Izviđačkog odreda 392. divizije i 19. ustaški bataljon u toku noći 20/21. marta oprezno su se privukli preko Spilničkog polja, jugozapadnom podnožju Uma, bez borbe zarobili neopreznu objavnicu 3 bataljona, neprimećeni podišli k. 556 i pred zoru je opkolili i na juriš zauzeli. Odmah zatim artiljerija iz Otočca počela je tući naše položaje u Glavacama, Škarama i na vrhu Uma. Istovremeno s napadom na k. 556 neprijatelj je napao položaje 1. bataljona 2. brigade kod Sv. Marka, gde je također postigao iznenađenje, te posle kraće borbe ovladao južnim padinama Uma, iznad Sv. Marka. Kada su se iznenađene jedinice snašle, uspele su da zadrže napredovanje neprijatelja prema vrhu Uma i pripremile se za protivnapad, radi povratka izgubljenih položaja, ali se neprija-

telj, ne sačekavši protivnapad, povukao u Otočac. U toku ovog prepada neprijatelj je uspeo da zarobi 10 partizana, pretrpevši samo manje gubitke u ranjenima, pa je zato borba ovog dana predstavljala naš neuspeh.[18]

Iz analize borbi u februaru i martu može se izvući zaključak da je divizija svoje osnovne zadatke iz toga perioda — da održi pod kontrolom Gacko polje i spreči povezivanje 4. ustaške brigade sa snagama 392. nemačke divizije — nastojala da reši na taj način što je glavninu snaga stalno držala u Gackom polju i na položajima severno od Perušića. Tako su se 3. brigada 13. divizije i 3. brigada 19. divizije našle u situaciji da svoje bataljone nedeljama drže na istim odbrambenim položajima, što nije bilo neophodno. Slobodni bataljoni 1. i 2. brigade, koji su predstavljali divizijsku rezervu, nisu dovoljno efikasno korišteni za ofanzivna dejstva, Za ovo je, istina, bilo i objektivnih razloga, jer su neprijateljske snage bile grupisane i utvrđene, a vremenske prilike nisu bile podesne za veće sistematske napade, ali je nedovoljna inicijativa u tom pogledu bila delimično rezultat i nedovoljnog nastojanja štabova da pronađu makar i male ciljeve za napadna dejstva u zapadnom delu Like. Neprijatelj je pokazivao više inicijative, pa su njegovi česti ispadi u raspored 3. brigade 19. divizije doveli do uzastopnih neuspeha i osetnih gubitaka, koji su mogli dovesti neke jedinice te brigade u ozbiljnu krizu, da nisu bile na vreme povučene sa toga terena. Odbrana 3. brigade 13. divizije prema Otočcu bila je oprezniija i aktivnija, ali je Gacko polje moglo biti zaštićeno i bez držanja stalnih položaja na Umu, koje je neprijatelj skoro svakodnevno tukao artiljerijom iz Otočca. Na prvoj partijskoj konferenciji (.10. i 11. marta) ukazao je na niz organizacijskih i taktičkih slabosti, koje su se ispoljile u tome periodu, a naročito su bile istaknute nebudnost i nedovoljna briga o borcima. Odmah posle konferencije pristupilo se otklanjanju ovih slabosti, ali je vrlo nepovoljno materijalno stanje, posebno u pogledu ishrane, vršilo i dalje negativan uticaj na pokretljivost i borbenu sposobnost jedinica.

[18] Zbornik V, knj. 25, dok. br. 86.

BORBE ZA GACKO POLJE I ZA LINIJU OTOČAC — PLITVIČKA JEZERA

Naselja u Gackom polju u toku prve dve godine rata nisu bila u tolikoj meri uništavana i ekonomski iscrpljivana kao što su to bili drugi predeli Like. Mada je većina stanovništva, kako u srpskim tako i u hrvatskim selima Gacka, bila na strani narodnooslobodilačkog pokreta, ipak je u nekim selima parola »čekanja s puškom k nozi« još imala znatnog uticaja. Svim ovim objašnjavaju se uporna nastojanja neprijatelja da spreči stalno širenje partizanskog uticaja u ovom delu Like i da ovlada širim rejonom Gacka, posle čega bi se lakše mogla uspostaviti priželjkivana čvrsta veza između ustaške grupacije oko Gospića i delova 392 divizije u Otočcu. Čekalo se samo na vreme kada će 392. divizija moći da odvoji više snaga za ostvarenje ove zamisli. Dotle su snage iz Otočca stalnim ispadima nastojale da održe pod čvrstom kontrolom bar bližu okolinu Garnizona i liniju Otočac — Prozor — Čovići, a snage iz Perušića pokušavale da odbace partizanske snage od ceste Perušić — Lešće.

Za NOP, Gacko polje je predstavljalo važan izvor novih boračkih i političkih snaga, kao i značajnu ekonomsku bazu, pa su jedinice NOV činile velike napore da do povoljne prilike za ponovno oslobođenje Otočca bar spreče okupaciju i pljačku sela Gacke doline. Snage 35. divizije nisu bile dovoljno za efikasni obračun s otočačkim garnizonom, ali je štab divizije posle akcije u Stajnici, uz saglasnost štaba korpusa, odlučio da aktivnim dejstvima u neposrednoj okolini Otočca prinudi neprijatelja na odbranu u samoj varoši, pa tako suzi njegov manevarski prostor. Preko štaba korpusa zatraženo je da 13. divizija pritiskom na delove 392. divizije oko Žute Lokve i'Brinja olakša planiranu akciju 35. divizije.

Stab 35. divizije izdao je 23. marta zapovest za napad na Prozor, Sviću i Staro Selo.[19] U zapovesti su dati približno tačni podaci o neprijatelju u Otočcu i oko njega, te jedinicama dodeljeni zadaci. Prvoj brigadi naređeno je da s dva bataljona (2. i 4.) napadne i likvidira posadu u Prozoru, gde je bila jedna četa legionara iz Izviđačkog odreda

[19] Zbornik V, knj. 25, dok. br. 97 i 102.

392. divizije i vod ustaša, dva bataljona (1. i 3.) ove brigade, na liniji Ivčevića Kosa — Potkoren i dalje su zatvarala pravac od Perušića na sever i severoistok.

Druga brigada dobila je zadatak da sa dva bataljona (rl. i 2.) napadne i likvidira neprijateljsku posadu u Švici, gde je bila jedna četa ustaša; s jednim bataljonom (4.) trebalo je da se osigura na cesti Otočac — Švica, a s jednom četom (iz 3. bat.) iz pravca Brlog, na Vlaškom vrhu; jedan bataljon (3.) imao je da ostane na položajima u Zalu'žnici i južnom delu Poduma.

Trećoj brigadi 13. divizije naređeno je da s dva bataljona (2. i 4.) likvidira neprijatelja u Starom Selu, gde je bila jedna četa ustaša; s jednim bataljonom (1.) trebalo je da se osigura prema Brlogu, a jedan (3.) ostao bi u Dabru, odakle bi jednom četom vršio izviđanje prema Stajnici.

Komandno mesto štaba divizije bilo je na Umu, kod kote 795. Artiljerijski divizion s vatrenih položaja kod Sv. Marka trebalo je da na zahtev štabova brigada pruža va-

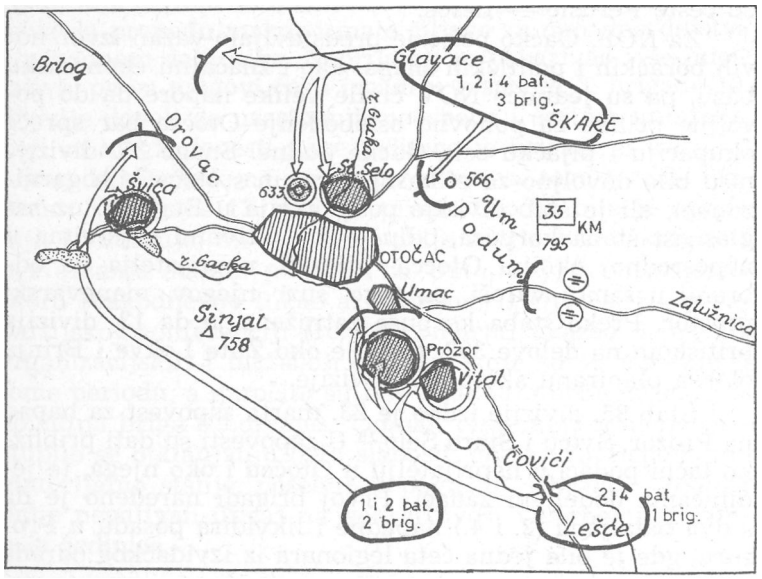

Plan napada na. posade oko Otočca 24. marta

trenu podršku napada tamo gde se za to ukaže potreba. Početak napada predviđen je za 24. mart, u 1 čas posle ponoći.

Bataljoni 3. brigade pod borbom su, pre svanuća, prodrli u Staro Selo sa severa (2) i sa istoka (4), ali se neprijatelj uspeo povući iz sredine sela i organizovati odbranu na padinama Ininog vrha (k. 633). Posle dva časa borbe neprijatelj je s pristiglim pojačanjima iz Otočca uspeo da potisne bataljone 3. brigade prema Glavacama.

Druga brigada sa zakašnjenjem je stigla u Švicu, iz koje se neprijatelj, primetivši približavanje partizana, povukao pre nego je obezbeđenje prema Otočcu poselo svoje položaje. Napad 1. brigade na Prozor imao je u toku noći uspeha, pa se neprijatelj u zoru držao još samo u utvrđenim zgradama oko crkve, ali je izjutra protivnapadom iz Otočca, uz podršku artiljerije i tenkova, ponovo zauzeo Prozorinu i Vital (k. 648) i (k. 557). Zbog slabog i sporog funkcionisanja veza naša artiljerija nije imala prilike da pruži direktnu podršku jedinicama, pa je izjutra 24. marta ispalila nekoliko plotuna po onim delovima Otočca u kojima se pretpostavljalo da se nalaze neprijateljeve snage. Ocenivši da bi u takvoj situaciji zadržavanje naših snaga kod Prozora i u Švici bilo nekorisno, štab divizije naredio je već pre podne svim jedinicama da se povuku u svoje polazne baze. Povlačenje je izvršeno u potpunom redu u toku dana. Neprijatelj je ovu našu akciju ocenio kao početak koncentričnog napada na, sam Otočac, pa se ograničio na lokalne protivnapade i nije vršio jači pritisak na jedinice za vreme njihovog povlačenja.

Za vreme borbi oko Otočca, 24. marta, neprijatelj iz Perušića nije intervenirao. Prvi i 3. bataljon 1. brigade u Ivčevića-Kosi i Potkorenu posvećivali su svoju osnovnu pažnju obezbeđenju i izviđanju duž ceste Perušić — Lešče, a terenskoj četi komande mesta Perušić prepustili su kontrolu terena oko Gostovače i Podboišnog Selišta. Ova četa i komanda mesta bili' su, međutim, neoprezni, pa su tri ustaške čete iz 31. i 34. ustaškog bataljona uspele da ih 26. marta izjutra iznenade u Bašić-poljani, severno od Gostovače, te da komandi mesta i političkom rukovodstvu perušičkog kotara nanesu teške gubitke (27 poginulih, 3 zarobljena i desetak ranjenih). Dok su dve čete 1. bata-

ljona stigle u Gostovaču, da bi napadača napale u bok i presekle mu odstupnicu, borba je već bila završena, a ustaške čete povukle su se za Perušić.[20]

Idućeg dana, 27. marta, 34. ustaški bataljon noću se provukao između Ličkog Osika, pored Zubara (k. 701) na Crni vrh (k. 786), te skrenuvši prema Ostrvici iznenadio vod 1. bataljona Ličkog NOP odreda, na položajima iznad sela. Vod se bez većih gubitaka uspeo povući na vrh Ostrvica (k. 768), odakle je sprečio dalje napredovanje ustaša prema Barletama. Kada je jedna četa 1. bataljona stigla iz Barleta, neprijatelj je odbačen iz Ostrvice i naneti su mu gubici. Pre povlačenja ustaše su ubile 10 uhvaćenih stanovnika, (žene i deca), opljačkale stoku i popalile bajte, podignute uz zidove ranije popaljenih kuća.

Drugi napad na Prozor i povlačenje iz Gackog polja

Štab 35. divizije, na osnovu direktive štaba 11. korpusa, pripremao je krajem marta novi napad na neprijateljsku posadu u Prozoru. U to vreme primljeni su izveštaji od terenske obaveštajne službe da neprijatelj iz Gospića i Perušića vrši pojačana izviđanja u potvelebitskim selima od Smiljana do Kosinja. Da ne bi za vreme novog napada na Prozor doživeli kakvo iznenađenje sa te strane, upućena je 27. marta izviđačka četa divizije, sa zadatkom da detaljno izvidi stanje na ćelom tom sektoru, kojeg već duže vreme nisu efikasno kontrolisale ni partizanske ni neprijateljske vojne jedinice, a stanovništvo je većim delom bilo naklonjeno narodnooslobodilačkom pokretu. I štabu 1. brigade bilo je naređeno da pojača izviđanje prema Perušiću i Kosinju. Saznavši da se u Kosinju nalazi jedna veća ustaška patrola, štab >1. brigade uputio je 28. marta svoj 3. bataljon iz Potkorena da u toku tog dana prokrstari Gornji i Donji Kosinj, te pokuša pronaći i uništiti tu patrolu. Jedna četa toga bataljona uspela je da sustigne i napadne jedan ustaški vod, ali se ovaj uspeo povući u pravcu Perušića.

Da bi se neprijatelj u Otočcu naterao da s više snaga obezbeđuje svoju vezu s Brlogom, te da bi se tako njego-

[20] Zbornik V, knj. 25, dok. br. 132 i 163.

ve snage rastegle i u tome pravcu, upućena je 29. marta 1. četa 1. bataljona 2. brigade, sa zadatkom da noću 29/30. marta postavi zasedu u Oravcu, 4 — 5 km zapadno od Otočca. Ova četa vratila se, međutim, još iste večeri sa izveštajem da nije mogla neopaženo prići u blizinu ceste Otočac — Brlog, jer je bila dobro obezbeđena, a, na njoj se upravo odvijao vrlo živ saobraćaj motorizacije.

Napad na Prozor planiran je za noć 30/31. marta. Pre napada, u toku 29. i 30. marta, izvršena je pregrupacija jedinica na sledeći način: 1. brigada prikupljena je na prostor Lešče, Ramljani; 2. brigada uputila je 2. i 3. bataljon na prostor Ivčevića-Kosa, Janjča, gde su od 1. i 3. bataljona preuzeli obezbeđenja prema Perušiću, a 1. i 4. bataljon zadržala je u Sincu; 3. brigada 13. divizije preuzela je odbranu celog Uma i zadržala raniji raspored.

Stab divizije izvršio je 30. marta pre podne komandantsko izviđanje sa Uma, na kome su učestvovali štabovi sve tri brigade i komandanti onih bataljona koji je trebalo da napadaju neprijatelja u Prozoru ili da ovaj napad neposredno obezbeđuju.'Napad na Prozor poveren je 1. brigadi, kao najprodornijoj. Ona je sa tri bataljona imala da ovlada visovima Prozorina (k. 648) i Vital (k. 557), koji dominiraju Prozorom, a zatim da se obezbedi prema Otočcu i odbije eventualne protivnapade. Desno od 1. brigade nastupaju dva bataljona 2. brigade, pravcem Sv. Marko — Spilničko polje — Spilnik, gde treba da organizuju odbranu i spreče protivnapad neprijatelja iz Otočca, duž ceste Otočac — Lešće. 3. brigada 13. divizije šalje iz rejona Sv. Marka jedan bataljon (4) prema Prozoru, sa zadatkom da ovlada bezimenom kotom severno od Prozora, poveže se s bataljonima 1. brigade i spreči pokušaj neprijatelja da preko Umca pruži pomoć napadnutoj posadi u Prozoru. S jednim bataljonom ova brigada vrši pritisak na Staro Selo, jedan bataljon ostaje u pripravnosti, na prostoru Škare, Podum, a jedan i dalje u Dabru. Artiljerijski divizion s položaja kod Zalužnice podržavaće napad i odbranu tamo gde se za to ukaže prilika. Napad počinje 30/31. marta u ponoć. Komandno mesto štaba divizije je na Mumu, iznad Sv. Marka.[21]

[21] Zbornik V, knj. 25 dok, br. 132.

Posle podne u štab divizije u Brakusovu Dragu došli su komandant, politički komesar i operativni oficir štaba 11. korpusa. Oni su se složili s planom predstojećeg napada. Taktičke, materijalne i političke pripreme u jedinicama tekle su po planu.

U vreme dok je štab 35. divizije stvarao plan i pripremao jedinice za blokadu garnizona u Otočcu, s druge strane fronta u štabovima >1. zbornog područja, komande »Zapoli« u Gospiću i u štabu 392. divizije, koji je prešao u Otočac, pripreman je za 31. mart veliki obuhvatni napad na slobodnu teritoriju severne Like. Neprijatelj se nadao da će ovim napadom postići tri važna cilja: a) razbiti i delom uništiti glavne snage 35. divizije u istočnom delu Gackog polja; b) ovladati prostorom Vrhovine, Plitvička Jezera, Turjanski, naterati Glavni štab Hrvatske na povlačenje iz predela Plitvičkih jezera, te uništiti razne ustanove i zapleniti skladište materijala na tome prostoru; c) trajno ovladati širim rejonom Gackog polja i obezbediti siguran saobraćaj cestom Otočac — Gospić. Svojoj akciji neprijatelj je dao široki naziv: »Poduhvat protiv Glavnog štaba za Hrvatsku i oslobođenje puta Otočac — Split.[22]

Za ovakav pothvat neprijatelj je do 30. marta prikupio dovoljno snaga. Posle operacije u rejonu Plaškog, 846. puk i još neki delovi 392. divizije odmorili su se na prostoru Brinje, Jezerane, odakle su noću 29/30 i 30. marta uveče prebačeni kamionima u Otočac. Dva bataljona (31. i 34) 4. ustaške brigade dobila su iz Gospića, 29. marta, smenu na položajima u Perušiću i Ličkom Osiku, pa su se 30. marta odmarali i pod komandom majora Beherera, delegiranog iz štaba 392. divizije, pripremali za predstojeću operaciju u pravcu Gackog polja i Turjanskog. U Stajnici, 20. ustaški bataljon, uz podršku delova 847. i 392. art. puka, pripremao se da preko Lipice i Dabarskog Glibodola upadne u Dabar. Opšti plan neprijateljske operacije za 31. mart bio je ovakav: sa Izviđačkim odredom 392. divizije, 3. batatljonom 846. puka,, 19. ustaškim bataljonom i jedinicama za podršku 392. divizije, polazeći iz Otočca, uz sadejstvo 20. ustaškog bataljona iz Stajnice, napasti partizanske jedinice u Gackom polju i Dabru, brzim prodorima uništa-

[22] Arhiv VII, kut. 18, dok. 39/14 (Istorijat 392. leg. divizije) i k. 58, dok. 4/1.

vati ih i odbaciti prema Plitvičkim jezerima. Istovremenim dejstvom 32. i 34. ustaškog bataljona iz Perušića, prema Lešću i preko Čanka, prema Turjanskom, ugroziti levi bok partizanskih snaga, ubrzati njihovo izbacivanje iz Gackog polja i čvrsto ovladati pravcem Perušić — Lešće.

U štab 35. divizije stigao je, kao što smo spomenuli, 30. marta podatak (od čete koja je slata na zasedu u Oravac) da je noću 29/30. marta saobraćaj motornih vozila između Otočca i Brloga bio vrlo živ, ali tome podatku nije obraćena dovoljna pažnja, jer se smatralo da se radi o redovnom snabdevanju otočačkog garnizona. Uveče 30. marta, u 20. časova, kada su jedinice divizije već bile u pokretu k polaznim položajima za napad, iz štaba 3. brigade 13. divizije primljen je izveštaj da prema podatku dobivenom iz Starog Sela neprijatelj za iduće jutro priprema napad na partizanske položaje. Ni ovaj podatak nije u štabu 35. divizije uzet kao dovoljan razlog za obustavljanje započete akcije, jer je preovladalo uverenje da se radi o neprijateljskom napadu onakvog obima kakvog su bili nekoliko prethodnih napada na Podum i Glavače. Ovakva procena neprijatelja i njegovih namera presudno je uticala na razvoj situacije idućih nekoliko dana, jer je glavnina 35. divizije ušla idućeg dana u borbu protiv mnogo nadmoćnijeg neprijatelja u borbenom rasporedu, koji joj nije omogućio uspešan otpor u Gackom polju.

Bataljoni iz sve tri brigade, određeni za napad na jugoistočne prilaze Otočcu, izbili su do ponoći, neprimećeni od neprijatelja, na polazne položaje za napad i odmah prešli u odlučan napad. U toku prvog časa borbe 2. bataljon 1. brigade na, juriš je zauzeo Vital i podišao vrhu Prozorine. Čelo dvaju ešeloniranih bataljona 2. brigade bez borbe je izbilo u Spilnik i poselo ga za odbranu. Četvrti bataljon 3. brigade također je bez borbe poseo bezimenu kotu, 1 km severno od Prozora. Neprijatelj je bio iznenađen u Prozoru, ali se dosta brzo snašao i protivnapadom u 3 časa povratio Vital. Na traženje štaba 1. brigade artiljerijski divizion tukao je tada srednji deo Prozora oko crkve, a odmah zatim bataljoni 1. brigade zauzeli su Prozorinu i ovladali celim Prozorom, sem vrha Vitla, odakle je neprijatelj pružao ogorčen otpor.

Dok se odvijala borba u Prozoru, neprijatelj je u Otočcu pripremao snage za odlučan protivnapad, s kojim je prema Špilniku počeo već u 2 časa. Prvi bataljon 2. brigade izdržao je prve napade, ali kada su u 3 časa stigli i tenkovi, oba bataljona 2. brigade povukla su se pod borbom prema Oltarima. Oko 4 časa neprijatelj je počeo s oštrim napadom preko Umca na Prozor i bezimenu kotu. Zbog nelikvidiranog Vitla odbrana položaja u Prozoru i na bezimenoj koti bila je jako otežana, pa su jedinice javljale da na njima neće moći dugo izdržati. Da jedinice ne bi u tako nepovoljnom položaju sačekale svanjivanje, štab divizije naredio je u 5 časova povlačenje svih jedinica, u rejone iz kojih su krenule u napad.[23]

Zbog energičnog pritiska jakih neprijateljksih snaga, povlačenje naših jedinica nije vršeno organizovano. Četvrti bataljon 3. brigade uspeo je da se organizovano i bez većih gubitaka povuče s bezimene kote, preko Oltara prema Podumu. Jedan bataljon 2. brigade, uporedo s 4. bataljonom 3. brigade, povlačio se prema Inićima, dok je drugi odstupao duž ceste Otočac — D. Sinac. Stab 1. brigade, s dva bataljona, pod borbom je odstupao prema Lešču, uz obe strane reke Gacke, dok je neprijatelj jednom bataljonu 1. brigade uspeo preseći odstupnicu u Čovičima, pa je ovaj promenio pravac odstupanja, te preko Majetičevog vrška (k. 618) i Krčevina odstupio u Kosinj.

Stab divizije, s osmatračnice na Umu, u prvim jutarnjim časovima, osmatrao je razvoj situacije na liniji Otočac — Lešće, ali nije više imao veze sa štabom 1. i 2. brigade. Stab 3. brigade javljao je da neprijatelj napada jakim snagama zapadni deo Uma, Glavače i Dabar. Po intenzitetu borbi i brzom nastupanju neprijateljevih streljačkih strojeva preko Gackog polja, štab divizije je došao do zaključka da je u toku napad većih razmera. Zbog toga je štabu 3. brigade naređeno da se u slučaju povlačenja sa sadašnjih položaja orijentiše na odbranu linije Petrinić polje — Doljani — Zalužnica. Oko 9 časova štab divizije napustio je osmatračnicu na Umu i prešao u Brakusovu dragu, odakle je pokušavao da dođe u vezu sa štabom 1. i 2. brigade, ali mu to nije uspevalo. Oko podne je primljen izveštaj da je na položaje 2. i 3. bataljona 2. brigade, u

[23] Zbornik V, knj. 25, dok. br. 132.

Ivčevića-Kosi i Potkorenu, napala jedna jaka ustaška kolona iz pravca Perušića, te da su se ova dva bataljona povukla pod borbom u Ramljane i Lešče. Pošto je na taj način pravac Čanak — Turjanski — Vrhovine ostao otvoren, 2. bataljon 1. brigade, koji se kao rezerva brigade zatekao u Lešću, krenuo je najprečim putem u Crnu Vlast i Klanac (Turjanski) da, bi zaštitio prilaz Vrhovinama s tog pravca. Zbog nejasne situacije u južnom delu Gackog polja artiljerijski divizion i divizijski delovi prebačeni su posle podne u rejon Vrhovina.

U toku popodneva štab divizije uspeo je da dobije samo delimičnu sliku situacije kod jedinica 1. i 2. brigade. Štab 3. brigade javljao je da je neprijatelj ovladao Glavacama i severnim delom Uma, te da se kod Dabra vodi oštra borba s neprijateljskom kolonom koja je naišla od Stajnice, a pritisak na bataljone u Škarama i na Umu stalno se pojačava, pa su slabi izgledi da se ti položaji održe od mraka. Odmah su preuzete mere da se jedinice sa Uma povuku u Doljane i Zalužnicu. Prema nepotpunim i ne svežim usmenim izveštajima pojedinih članova štaba 2. brigade, neprijatelj je prateću četu jedan bataljon 2. brigade, posle njihovog kraćeg otpora na liniji D. Sinac — D. Lešće, nabacio na strme padine Godače, kod Majerovog vrela. Kod Ramljana i železničke stanice Lešće čula se celog dana borba, ali situacija na tom prostoru nije još uvek bila jasna. Sa štabom 1. brigade nije bilo nikakve veze, pa se opravdano pretpostavljalo da je glavnina brigade ostala zapadno od ceste Lešće — Perušić. U stvari, štab brigade s dva bataljona, sukobivši se popodne s 31. ustaškim bataljonom kod železničke stanice Lešće i ustanovivši da je neprijatelj iz Otočca preko Gackog polja izbio u rejon vrela Gacke, odustao je od pokušaja da se odmah probija prema Ramljanima, već je prenoćio na prostoru zapadno od železničke stanice Janjče, povezao se s bataljonom koji je bio odbačen prema Kosinju, pa se idućeg dana pod borbom probio preko Potkorena, južno od Ramljana na Duman, a odatle bez borbe do mraka izbio u Turjanski.

Predveče 31. marta štab divizije odlučio je da se zbog nejasne situacije na levom krilu komandno mesto premesti iz Brakusove Drage u Vrhovine. Pošto nije bila isključena mogućnost da se neprijatelj još u toku noći preko

Godače probije u Vrhovine, javljeno je svim ustanovama ZAVNOH-a i drugim pozadinskim ustanovama koje su bile razmeštene u širem rejonu Vrhovina da se još u toku nastupajuće noći evakuišu u pravcu Korenice i Plitvičkih jezera. Na putu za Vrhovine štab divizije saznao je da su se veći deo jednog bataljona i prateća četa 2. brigade, s prostora oko Majerovog vrela, pod pritiskom sklonili u tunel ispod Godače, kao i da je prateća četa kod Majerovog vrela morala da napusti jedan pt-top 57 mm, jer su tovarni konji izginuli. Odmah je naređeno štabu 2. brigade da s bataljonom koji je bio južno od Zalužnice po svaku cenu obezbedi izvlačenje jedinica iz tunela na severni izlaz, da se poveže s levim krilom 3. brigade u Doljanima, te da u toku noći organizuje odbranu na zapadnim prilazima u Vrhovine.

Posle ponoći počela je jaka snežna vejavica, koja je otežavala pokrete i uspostavljanje veza. Neprijatelj je, koristeći uspehe postignute u toku 31. marta i slabo organizovanu odbranu u rejonu Zalužnice, produžio i u toku noći da oprezno napreduje preko Zalužnice ka Ivančevića Brdu. Štab divizije pokušao je da u toku noći organizuje evakuaciju divizijskog skladišta municije iz Vrhovina, ali u tome nije uspeo, jer je artiljerijski divizion bio u pokretu za G. Babin Potok, a sve zaprege s područja Vrhovina i sva raspoloživa radna snaga bili su iskorišteni od strane ustanova koje su se prethodne večeri evakuisale s tog prostora. Pred zoru, kada. su delovi 2. brigade pod pritiskom počeli napuštati položaje pred Vrhovinama, štab divizije premestio se u G. Babin Potok. Neprijatelj je 1. aprila izjutra ušao u Vrhovine i odmah minirao skladište municije.

Dva bataljona 2. brigade, 31. marta, do mraka, uspešno su pružali otpor koncentričnom napadu triju ustaških bataljona, na sektor Ramljana. Zbog pojave delova 34. ustaškog bataljona na Drvenjaku, tj. na njihovom levom boku, ovi su se bataljoni u toku noći povukli na liniju Turjanski — Crna Vlast. Posle toga 34. ustaški bataljon poseo je Ramljane, a 19. i 31. bataljon izbili su preko Tonkovića i Čoraka, 1. aprila pre podne, u Vrhovine, odakle

su odmah preduzeli napade na Crnu Vlast, otkud su se naše snage pod borbom povukle u zaselke Bogdanovići i Pupavci.

Prvog aprila pre podne neprijatelj je produžio s napadima na ćelom frontu od Petrinić polja na severu do Čanka na jugu. Na našem desnom krilu 3. brigada 13. divizije držala je 1. aprila izjutra liniju Petrinić polja — Brezovac — G. Doljani — Vrhovinski Dugi Dol.[24] Njoj je izdato tog jutra naređenje da i dalje glavninu svojih snaga rokira ulevo prema Rudopolju, radi tešnjeg sadejstva s 2. brigadom u odbrani pravca Vrhovine — Plitvička jezera. Druga brigada imala je dva bataljona na, liniji brdo Perušić (k. 913) — Metla (k. 910 i k. 9.11), jedan bataljon na klancu prema Turjanskom, a jedan bataljon u rezervi u G. Babinom Potoku. Drugi bataljon 1. brigade zatvarao je prilaze Turjanskom sa zapada i juga, dok sa glavninom 1. brigade još uvek nije uspostavljena veza. Desno krilo 3. brigade nije bilo čvrsto povezano s jedinicama 8. divizije, već je patrolama uspostavljalo povremeni kontakt s delovima Plaščanskog partizanskog odreda, između sela Mala Kapela i Dabra. Na levom krilu, bataljon u Turjanskom bio je u neposrednoj vezi sa dve čete Prvog ličkog područja, koje su bile raspoređene u širem rejonu Kozjana. Prvi bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, u vrlo razređenom rasporedu, kontrolisao je i dalje preko 20 km dugu liniju od Podova na Ljubovskom prevoju, preko Široke Kule i Ostrvice do Vrepca. Na istočnim granicama ličke slobodne teritorije, na sektoru Ličkog Petrovog Sela i duž Plješevice, kao ni u južnom delu Like neprijatelj nije ispoljavao veću aktivnost, pa prema tome pozadina glavnine 35. divizije nije bila ugrožena. Štab divizije bio je u mogućnosti da svu pažnju posveti odbrani pravca Vrhovine — Plitvička jezera.

Sa linije Vrhovine — Ramljani neprijatelj je 1. aprila pre podne krenuo u napad u sledečem rasporedu: Izviđački odred 392, divizije'i 3. bataljon 846. puka, s četom tenkova i divizionom artiljerije, napadali su s obe strane ceste u pravcu Plitvičkih jezera; na pravcu Vrhovine, Crna Vlast, Turjanski napadali su 31. i 19. ustaški bataljon; iz Ramljana je, preko Dumana, trebao da napada 34. ustaški

[24] Zbornik V, knj. 26, dok. br. 21.

bataljon, ali je on pokretom glavnine 1. brigade pravcem Janjče, Duman, Turjanski bio primoran da se zadrži u Ramljanima. Ocenivši da je trenutno najugroženiji pravac Crna Vlast, Metla (k. 91 i), G. Babin Potok, štab divizije naredio je štabu 3. brigade da sa jednim bataljonom ojača odbranu 2. brigade na Metli, a artiljerijskom divizionu naređeno je da s vatrenih položaja na Čudinom klancu podrži odbranu kose Perušić (k. 913) i Metle (k. 911 i k. 910).

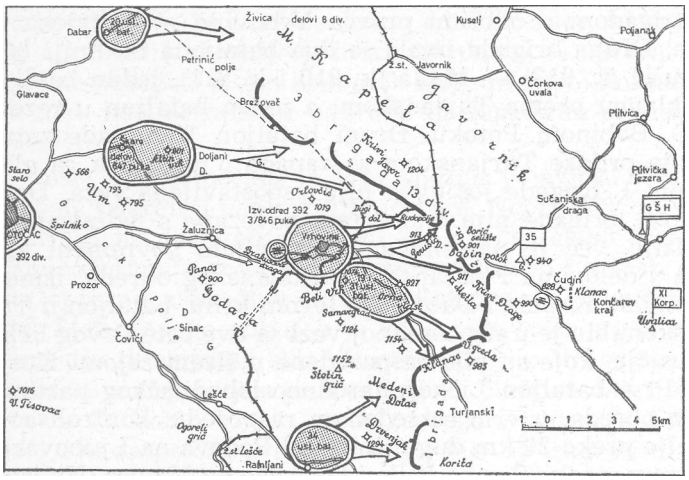

Situacija 1. aprila

Podržan jakom artiljerijskom vatrom i tenkovima, neprijatelj je oko podne zauzeo kosu Perušić i pokušao da uspeh proširi u pravcu Visibabe, ali je čvrstom odbranom dvaju bataljona 3. brigade, na liniji železnička stanica Rudopolje, Ogradak, D. Babin Potok, bio zadržan. Južno od ceste dva bataljona 2. brigade, ojačana jednim bataljonom 3. brigade, posle uporne odbrane k. 910 i k. 911 morali su da napuste Metlu, ali su zatim uspeli da na liniji Kriva Draga, Žutulja (k. 984) zadrže dalji prodor neprijatelja. Napad dvaju ustaških bataljona iz Crne Vlasti prema Turjanskom uspešno je odbijen na Klancu. Tako je pokušaj neprijateljskog prodora prema Plitvičkim jezerima i u

Turjanski toga dana zaustavljen već na prvim kilometrima od Vrhovina. Neprijatelj je zanoćio na liniji Rudopolje, kosa Perušić, kosa Metla, Crna Vlast (zaseoku Bogdanoviči), držeči jedinice ešelonirane po dubini i sa dobro obezbeđenim bokovima.

Štab divizije očekivao je da će neprijatelj idućeg dana ponoviti pokušaj da prodre u rejon G. Babinog Potoka, pa je u toku noći preduzeo sve mere da odbranu na tome pravcu još ojača. Sa štabom 1. brigade konačno je uspostavljena veza i dat mu zadatak da preuzme odbranu šireg rejona Turjanskog, dok su snage 2. i 3. brigade utvrđivale svoje položaje i oformile brigadne rezerve u Stajinama i Boriča Selištu. Međutim, idućeg jutra neprijatelj je iznenada promenio glavni pravac napada. Izviđački odred i 3. bataljon 846. puka nisu napuštali utvrđene položaje na Perušiću i Metli, a deo snaga povukli su na liniju M. Obijaj (k. 835), Crna Vlast. Sa tri ustaška bataljona, ojačana artiljerijom, izvršio je, međutim, koncentričan napad na Turjanski. Iz Crne Vlasti na Klanac napadao je 31. ustaški bataljon, uz podršku dve baterije, dok je 19. ustaški bataljon, zaobilazeći Klanac s juga, napadao preko Medenog Dolca, a 34. ustaški bataljon preko iz Dumana, preko Korita i Mašića Budžaka. Prva brigada bila je primorana da se povuče u severoistočne zaselke Turjanskog, a neprijatelj je popalio srednji i južni deo sela, uništio otkrivena skladišta, pa se pre mraka žurno povukao u polazne baze, tako da ga jedinice 1. brigade nisu ni stigle da gone. Bataljoni 4. ustaške brigade (31. i 34.) povukli su se iz Turjanskog u Ramljane, pa je 34. bataljon poseo Ramljane, Janjče i Lešče, a 31. bataljon vraćen u Perušić i Prvan-Selo. Devetnaesti ustaški bataljon povukao se u Crnu Vlast, gde je idućeg dana počeo da se utvrđuje na k. 827 i k. 793.

Da bi izbegla novi iznenadni koncentrični napad i da bi se bolje povezala s našim jedinicama koje su kontrolisale prostor Gostovača, Podovi, Kozjan, 1. brigada proširila je svoj raspored od Turjanskog na jug, postavljajući jedan bataljon na cesti između Ramljana i Čanka (Golići i Lug).

Zatišje na sektoru D. Babinog Potoka, 2. aprila pružilo je priliku bataljonima 2. i 3. brigade da predahnu. Štabovi ovih dveju brigada izrazili su spremnost da idućeg

dana protivnapadima, uz podršku artiljerije, odbace neprijatelja s najistaknutijih tačaka, tj. s k. 913 (sev. deo Kose Perušić) i k. 911 na Metli. Stab divizije izdao je potrebne usmene zapovesti, pa je 3. aprila, zorom, počela vatrena priprema protivnapada. Neprijatelj nije sačekao bliski napad već se odmah povukao u Vrhovine i Crnu Vlast.

Pokušaj triju bataljona 2. i 3. brigade da neprijatelja potisnu iz Crne Vlasti, pre nego se tamo dobro utvrdi, nije uspeo, ali nije izazvao ni jaču reakciju neprijateljskih snaga iz Vrhovina.

Svi podaci prikupljeni o neprijatelju u toku 3. aprila ukazivali su na to da on bar idućih par dana ne namerava da produži započetu akciju prema Plitvičkim jezerima i Krbavskom polju. Od štaba 11. korpusa primljena je vest da, je 1. brigada 8. udarne divizije upućena s područja Plaškog u Dabar, da bi pritiskom na liniju Otočac — Vrhovine olakšala položaj 35. divizije. Konačno se 4. aprila, posle pet neobično teških dana za 35. diviziju, moglo prići mirnom sređivanju jedinica, planskoj smeni s položaja onih koje su bile najiscrpijenije, popuni izginulog kadra, redovitijoj ishrani i popuni municijom i drugim materijalom.

Gubici divizije u toku ovih pet dana bili su dosta veliki. Poginuo je 51, ranjeno >142 i nestalo preko 100 boraca. Među poginulima svaki treći bio je starešina. Od naoružanja, izgubljeno je: 2 pt-topa 37 mm, 3 mala bacača, 1 mitraljez, 14 puškomitraljeza, 113 pušaka i municija u divizijskom skladištu (470 mina za bacač i 9.900 metaka). Do gubitka relativno velikog broja puškomitraljeza došlo je najviše zbog prakse da puškomitraljesci u najkritičnijim situacijama štite povlačenje svoje jedinice, pa se zatim sami ne uspeju povući. O žestini borbi vođenih tih dana govori i činjenica da su naše jedinice u njima utrošile 67.000 metaka, 200 mina za mali bacač, preko 200 granata za artiljerijska oruđa i 170 ručnih bombi. Neprijatelju su naneti znatni gubici, ali o njima nisu dobiveni pouzdani podaci. Procenjeni su na oko 123 poginula i 183 ranjena.[25]

Neprijatelj je samo delimično ostvario cilj svoje akcije, za koju je upotrebio trostruko brojnije i materijalno mnogo opremljenije snage od naših. On je potisnuo naše

[25] **Zbornik V, knj. 26 dok. br. 146.**

snage iz Gackog polja, ovladao Vrhovinama i komunikacijom Otočac — Gospić, ali nije uspeo prodreti u rejon Plitvičkih jezera, niti razbiti jedinice 35. divizije. Glavni štab Hrvatske obratio se 3. aprila direktno štabu 35. divizije, s pitanjem da li je rejon Plitvičkih jezera obezbeđen od iznenadnog prodora neprijateljskih snaga, s obzirom da se neprijatelj približio tom rejonu mestimično na desetak kilometara, kao i da iza 35. divizije nema, naših većih borbenih jedinica. Štab divizije odgovorio je pozitivno, pa je Glavni štab ostao i dalje u tom rejonu.

Borbe na prilazima Plitvičkim jezerima u aprilu 1944.

Štab 11. korpusa NOVJ, ceneći situaciju na sektoru Vrhovina i Brinja, došao je do zaključka da je gro snaga 392. legionarske divizije (uključujući i pridate ustaške bataljone), angažovan na ova dva sektora, dok su uz štab divizije u Otočcu ostale samo slabije snage. Pritiskom na Gacko polje sa severa neprijatelj se mogao relativno lako prinuditi da smanji pritisak na 35. diviziju kod Vrhovina, kao i na delove 13. divizije kod Brinja. Zbog angažovanosti jedinica 11. korpusa i njhove razvučenosti na velikom prostoru od Istre do Like, u okviru korpusa nisu se mogle naći snage za ovakav manevar. Zato je zatražena intervencija Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, pa je ovaj naredio štabu 4. korpusa da jednu brigadu uputi na sektor Dabra, odakle bi izvršila pritisak na liniju Otočac — Vrhovine. Tako je 2/3. aprila .1. brigada 8. divizije upućena iz Plašćanske doline, preko M. Kapele, na prostor Dabar, Petrinić polje, odakle je uspostavila vezu sa 3. brigadom 13. divizije u Brezovcu.

Cim je 1. brigada stigla u Dabar saznala je da jedna legionarska jedinica upravo pljačka selo Doljane. Odmah je tamo upućen 4. bataljon, sa zadatkom da spreči pljačku. Primetivši približavanje partizana neprijatelj je pobegao iz Doljana u Zalužnicu, napustivši veći deo opljačkane stoke i hrane. Idućeg dana, 4. aprila izjutra, brigada je ostavila jedan bataljon na visovima severno od Dabra da bi obezbedila leda, a s tri bataljona izvršila demonstrativan napad na neprijateljeva bočna obezbeđenja ce-

ste Otočac — Zalužnica. Posle prvih sudara na liniji Staro Selo — Podum — Zalužnica, očekujući brzo reagovanje neprijatelja, bataljoni su se povukli na podesnije položaje za odbranu na liniji Glavače, Drenovac (k. 594), Atlin vrh (k. 801), Brezovac. I zaista, neprijatelj je već 3. aprila pre podne saznavši (preko svojih terenskih obaveštajaca »poverenika«)[26] za prisustvo 1. brigade u Dabru, povukao Izviđački odred 392. divizije iz Vrhovina u Zalužnicu i Podum, odakle ga je 4. aprila uputio u protivnapad na delove 1. brigade u Škarama i severno od Doljana. Taj napad je sačekan i uspešno odbijen.

Stab 392. divizije odlučio je da se što pre oslobodi neugodnog prisustva naših snaga na severnoj ivici Gackog polja. Za idući dan, 5. april, on je organizovao koncentričan napad, sa širokog prostora, na Dabar, Škare i Brezovac. Deo Izviđačkog odreda vraćen je u Vrhovine, a otud povučen 3. bataljon 846. puka i upućen u napad, pravcima Zalužnica, Doljani, Brezovac i Podum, Škare, Dabar. S prostora Brinje i Jezerane, u pravcu Dabra, upućen je 2. bataljon 846. puka, sa ustaškim ojačanjima. Pošto je neprijatelj uspeo da sa severa i zapada prodre u Dabar, štab 1. brigade naredio je svim bataljonima povlačenje u rejon Živice (5 km zapadno od Dabra) i severnije na prevoj M. Kapele. Smatrajući da su partizani »proterani« s dabarskog sektora, jedinice 846. puka povučene su još istog dana u polazne baze, tj. 2. bataljon u Brinje, a 3. bataljon u Škare i Glavače. Bataljoni 1. brigade su se u toku noći rasporedili u Dabar, Petrinić polje i Živicu.

Pretpostavljajući da su se neprijateljske snage, koje su 5. aprila odstupile prema Brinju, zadržale u selima Stajnica, Lipica i Letinac kao bočna obezbeđenja ceste Brinje — Jezerane, štab 1. brigade odlučio je da ih iduće noći tamo napadne. Računajući da će mu za taj napad biti nedovoljne vlastite snage, a znajući da kod Vrhovina vlada zatišje, štab 1. brigade zatražio je 6. aprila, pre podne, od štaba 35. divizije pojačanje od dva bataljona. Traženju je odmah udovoljeno, pa su dva bataljona (2. i 4.) 3. brigade još istog dana upućena u Brezovac, gde su se stavili na raspolaganje štabu 1. brigade. Pokret 1. brigade prema

[26] Arhiv VII, kut. 18, dok. 39/14.

Brinju pokazao se, međutim, kao uzaludan, jer se neprijatelj 6. aprila uveče povukao iz navedenih sela, u utvrđeno Brinje i Jezerane. Drugi i 4. bataljon 3. brigade bili su 7. aprila prikupljeni u Brezovcu, gde je 2. bataljon 8. aprila popodne dobio naređenje da se odmah vrati u sastav brigade.

U štabu 35. divizije,primljen je 6. aprila podatak prema kome su se ustaške snage iz Gospića i Perušića pripremale da jednog od sledečih dana izvrše ispad preko Ljubova u Krbavsko polje. Podatak je izgledao utolilko verovatniji što je prilaz Ljubovu, na položajima kod Široke Kule, zatvarala samo jedna četa 1. bataljona Ličkog partizanskog odreda, a između te čete i snaga 1. brigade 35. divizije, u Turjanskom, nalazila se samo jedna slabija terenska četa komande Prvog ličkog područja, koja je patrolama kontrolisala prostor Ljubovo, Kuzmanovača, Čanak. Smatrajući da Turjanski mogu uspešno braniti dva bataljona, štab korpusa naredio je da dva bataljona 1. brigade odmah pređu na prostor Kuzmanovača -— Podovi, radi zaštite Ljubovskog prevoja i aktivnog dejstva na cesti Perušić — Lešće. Preostala dva bataljona 1. brigade raspoređena su tako da je jedan zatvarao Klanac severno od Turjanskog, a drugi kontrolisao prilaze Turjanskom iz pravca Ramljana. Bataljoni su novi raspored zauzeli 7. aprila do podne.

Da, bi se neprijateljske snage oko Gospića jače vezivale i smanjila mogućnost većih ispada, naređeno je 1. bataljonu Ličkog NOP odreda da svojim četama i terenskim četama 2. područja vrši što češće prepade na južna i zapadna obezbeđenja Gospića. Štab 1. bataljona odlučio je da jednom četom svog bataljona i dve terenske čete napadne 9. aprila četu ustaške milicije, koja je bila raspoređena u Bilaju. Napad nije bio dobro koordiniran, pa se posada Bilaja uspela održati, ali je cilj delimično postignut, jer je neprijatelj stekao utisak da su partizanske snage južno od Gospića jače nego što su stvarno bile.[27]

Neprijatelj je, smatrajući da je na sektoru Dabra situacija popravljena, Izviđački odred iz Škara i Glavača 7. aprila uveče prebacio u Vrhovine, gde su već bili 3. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon. Sa ova tri bataljona

« Zbornik V, knj. 26, dok. br. 106, str. 534.

i 34. ustaškim bataljonom neprijatelj je za 8. april pripremao novi napad na Turjanski i Babin Potok. Napad je počeo pre zore, napadom triju neprijateljskih bataljona na Turjanski. Izviđački odred napadao je iz Crne Vlasti, preko Klanca, 19. ustaški bataljon svojim poznatim stazama preko Medenog Dolca, a 34. ustaški bataljon iz Ramljana, preko Drvenjaka i Mašića Budžaka. Treći bataljon 846. puka upućen je da na pomoćnim pravcima napada preko Metle k Gornjem Babinom Potoku i preko Rudopolja, k železničkoj stanici Rudopolje, veže glavninu naših snaga i spreči njihovu intervenciju prema Turjanskom.

Izviđački odred naišao je na jak otpor jednog bataljona 1. brigade na Klancu, pa je težište napada preneo na spoj tog bataljona sa 3. bataljonom 2. brigade kod Velike grede (k. 983). Prodorom na tom pravcu on je već pre podne uspeo da odbaci 3. bataljon na padine Lisine (k. 1182). Pošto je 19. ustaški bataljon napadom iz Medenog dolca ugrozio levi bok bataljona na Klancu, ovaj se morao povući bez veće borbe, u istočne zaselke Turjanskog, odakle je zajedno sa 1. bataljonom, kojeg je 34. ustaški bataljon potisnuo u južne zaselke Turjanskog, branio taj deo sela od bezobzirnog paljenja i uništavanja. Ni 1. bataljon 2. brigade nije izdržao napad glavnine 3. bataljona 846. puka na k. 911 na Metli, pa se pod pritiskom povukao prema G. Babinom Potoku. Jedna četa legionera, sa kote 911, brzo se prebacila preko ceste i zauzela slabo branjenu k. 90.1, južno od Borić Selišta. Zbog ovog poteza neprijatelja i pritiska neprijatelja iz Rodopolja, 1. bataljon 3. brigade morao je napustiti odbranu kose Perušić i povući se preko V. Ogratka na padine Visibabe.

Pošto je uništio zauzete delove Turjanskog, neprijatelj se posle podne počeo da povlači, ali ne istim pravcima kojima je i nastupao. Devetnaesti ustaški bataljon povukao se preko Klanca u Crnu Vlast, dok je 34. ustaški bataljon krenuo prema Čanku i Kuzmanovači, a izviđački odred iz Sječivice preko Krive Drage, prema zapadnom delu G. Babinog Potoka. Zbog ovog pokreta izviđačkog odreda delovi 2. brigade morali su da napuste Krivu Dragu i Stajine, te da odbranu organizuju s druge strane ceste. Neprijatelj je uspeo da popali D. Babin Potok i zapadni deo Gornjeg Babinog Potoka, a zatim se pod bor-

bom povukao u Crnu Vlast i Vrhovine. Uveče je 2. brigada posela Metlu i kosu Perušić, dok se 3. brigada s dva bataljona nalazila u Borić — Selištu. Drugi bataljon 3. brigade, koji je prilikom povratka iz Brezovca, 8. aprila uveče, kod Vrhovinskog Dugog dola, došao u sukob s delovima 3. bataljona 846. puka, pa ne znajući pravu situaciju oko Babinog Potoka zašao u šumu severno od Rudopolja i tu zanoćio. Zbog nejasne situacije oko Babinog Potoka, u vreme kada se Izviđački odred pojavio iz pravca Turjanskog, štab 3. brigade poslao je svom 4. bataljonu naređenje da se vrati u sastav brigade, ali ne pravcem kojim je već krenuo 2. bataljon, već zaobilaznim putem, preko Saborskog i Plitvičkih jezera. Štab 35. divizije premestio se u Končarev Kraj. Od 1. i 3. bataljona 3. brigade formirana je divizijska rezerva, a 2. bataljon 3. brigade zadržan je u Gornjem Babinom Potoku.

Istovremeno s pokretom 34. ustaškog bataljona, iz Ramljana prema Turjanskom krenuli su iz Perušića 31. ustaški bataljon i 7. četa 2. bataljona 15. peš. puka, preko Konjskog brda ka Potboišnom Selištu i Gostovači. Posle podne, ove neprijateljske jedinice počele su oprezno podilaziti položajima koje je držao bataljon 1. brigade u Kuzmanovači, očekujući dogovorenu pojavu 34. ustaškog bataljona iz pravca Čanka. Pošto je 34. ustaški bataljon oko 16 časova izbio na prostor severno od Kuzmanovače, dao je ugovoreni znak raketom, pa je počeo istovremeni napad na naš bataljon sa severa, zapada i juga.

Naš bataljon je pratio pokrete neprijatelja, na vreme obezbedio bokove i spremno dočekao napad. Posle dvočasovne borbe napad je uspešno odbijen i neprijatelj se povukao prema Ramljanima i Perušiću.

Posle borbi od 8. aprila aktivnost na sektoru Vrhovina bila je nekoliko dana ograničena na obostranu izviđačku delatnost i sukobe patrola. Neprijatelj je Izviđački odred povukao iz Vrhovina u Otočac. Pošto je glavnina 8. divizije bila tih dana zauzeta borbom oko Cazina, a neprijatelj izvršio veći ispad na slobodnu teritoriju Korduna, 1. brigada 8. divizije dobila je naređenje da se hitno prebaci iz rejona Dabra u Perjasicu. Da bi dabarski rejon zadržali i dalje pod našom kontrolom, štab 35. divizije naredio je 3. brigadi da svoj 1. bataljon iz divizijske rezerve uputi na

sektor Dabra. Ovaj bataljon krenuo je 10. aprila iz Končarevog Kraja preko Plitvičkih jezera i Čorkove Uvale prema Dabru, kamo je stigao 11. aprila.

Četvrti bataljon 3. brigade, koji je 8. aprila uveče iz Petrinič-polja, preko Saborskog, maršovao prema Plitvičkim jezerima izbio je 9. aprila popodne u Poljanak. Odatle je po naređenju štaba 11. korpusa upućen u Jezerce, da bi idućeg dana dobio novi zadatak. Zbog spomenute operacije u Cazinskoj krajini protiv delova 373. legionarske divizije, štab 4. korpusa zatražio je od štaba LI. korpusa da ovu operaciju olakša pritiskom na delove 373. divizije oko Bihača. Za izvršenje ovog pritiska štab 35. divizije mogao je da odvoji samo tri bataljona. Četvrtom bataljonu 3. brigade i 3. bataljonu Plaščanskog NOP odreda naređeno je da s linije Ličko Petrovo Selo — Vaganac izvrše pritisak prema Izačiću i Bihaču, a 2. bataljonu Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda da izvrši demonstrativni napad na Zavalje (južno od Bihača).

Za smenu naših jedinica u rejonu Dabra neprijatelj je odmah saznao, pa je odlučio da već idućeg dana opkoli i uništi tek pristigli 1. bataljon 3. brigade 13. divizije. U napad su 12. aprila upućeni 2 bataljon 846. puka, pravcem Glavače — Dabar i 19. ustaški bataljon, pravcem Doljani — Petrinić polje. Prvi bataljon nije prihvaćao blisku borbu s nadmoćnim neprijateljem, već se posle mestimičnog kraćeg otpora povukao prema Živici. Pošto se neprijatelj istog dana uveče povukao u polazne baze, bataljon se odmah vratio na položaje oko Dabra.

U toku 15 dana borbi u trouglu Vrhovine, Turjanski, G. Babin Potok neprijatelj se uverio da prodor k Plitvičkim jezerima neće moći da izvrši snagama koje je za taj cilj bio odredio. Zato je 18. aprila zaključen »poduhvat protiv Glavnog štaba«, a u Izveštaju Ministarstvu oružanih snaga NDH konstatovano je da je izvržen prvi deo plana, tj. potiskivanje partizana iz Gackog polja i povezivanie 4. ustaške brigade sa 392. legionarskom divizijom, na liniji Otočac — Gospić. Grupa »Beherer« raspuštena je, pa je povratkom 31. ustaškog bataljona u Perušić ovaj garnizon bio ponovo jače aktiviran u pravcu Ljubova, dok je 34. ustaški bataljon s prostora Ramljane, Janjče obezbeđivao cestu Lešče — Perušić i vršio ispade prema Turjanskom.

Stab 392. divizije radio je i dalje na pripremama jedne šire' ofanzive protiv ličke slobodne teritorije, koja je najverovatnije bila uvrštena u plan operacije 15. nemačkog korpusa još krajem februara, dok je komandant korpusa obilazio 392. diviziju, ali je zbog nedostatka snaga bila odlagana sve do početka maja. Stab 846. puka dobio je zato zadatak da sa svojom glavninom i pridatim snagama vrši stalni pritisak i napade iz prostora oko Vrhovina na oslabljene i razvučene jedinice 35. divizije, na prostoru Babin Potok, Turjanski, da bi ih čestim lokalnim napadima zamarao i najzad naterao da napuste prostor između Vrhovina i Plitvičkih jezera, koji pruža vrlo pogodnu bazu za ofanzivu protiv Krbavskog polja. Na ovom pravcu, posle 15. aprila, 35. divizija imala je samo 2. brigadu i dva bataljona (3. i 4.) 3. brigade. Ovi bataljoni imali su tada u stroju svaki jedva nešto preko 100 boraca. Prvi bataljon 3. brigade bio je i dalje u rejonu Dabra, a 2. bataljon smenio je sredinom aprila 4. bataljon, na sektoru Prijeboja, u svojstvu korpusne rezerve.

Druga brigada držala je i dalje kompleks pošumljenih kosa južno od glavne ceste, u trouglu između D. Babinog Potoka, Velike grede (k. 983) i Čudinog klanca. Dva bataljona bila su stalno na liniji D. Babin Potok — V. Greda, organizujući odbranu oko kota 911, 910, 984 i 983, dok su druga dva bila u Turjanskom, odakle je >1. brigada pomerena na jug. Treća brigada imala je od 17. aprila svoj 3. bataljon na prostoru kosa Perušić (k. 913 i 944), železnička stanica Rudopolje, Borić Selište, sa zadatkom da spreči prodor neprijatelja glavnom cestom i severno od nje. Četvrti bataljon 3. brigade bio je u G. Babinom Potoku kao divizijska rezerva.

Pošto je 1. brigada po naređenju štaba korpusa pomerena iz Turjanskog na jug, njena dva bataljona bila su raspoređena u rejonu Kuzmanovače, sa zadatkom da aktivnim dejstvima prema cesti Lešće — Perušić vežu neprijateljske snage u Ramljanima i Perušiću, a dva bataljona u rejonu Široke Kule, sa zadatkom da spreče očekivani pokušaj ustaškog ispada iz Gospića, Ličkog Osika i Perušića, prema Ljubovu.

Pripremajući se za nove napade u pravcu Plitvičkih jezera, neprijatelj je sredinom aprila svakodnevno vršio

izviđanje iz vazduha, naročito prostora u trouglu Babin Potok, Korenica, Prijeboj. Izviđački avioni napadali su i uočene ciljeve. Tako je 13. aprila dopunski bataljon 35. divizije, u Vrelu kod Korenice, od ovakvog napada pretrpeo gubitke od 13 poginulih i 16 ranjenih. Iz vazduha je napadnut i štab 11. korpusa u Uvalici, 17. aprila, ali nije pretrpeo veće gubitke, jer je koristio zaklone i masku.

Od 19. do 24. aprila neprijatelj je na bataljone 2. i 3. brigade izvršio niz napada, menjajući pri tom svaki put pravac glavnog napada. Najistaknutiji i najjači položaj na kosi Perušić nikad nije napadan frontalno već je izmanevrisan zaobilasnim pravcem, bilo preko Metle bilo duž železničke pruge Vrhovine — Rudopolje. Neprijatelj je 19. aprila, napadajući 3. bataljonom 846. puka, pravcem Vrhovinski Dugi Dol — Rudopolje — V. Ogradak, a 19. ustaškim bataljonom preko Metle, na prostor između Donjeg i Gornjeg Babinog Potoka, uspeo da zauzme Perušić i posedne ga delom 19. ustaškog bataljona. Idućeg dana, upotrebom bataljona iz divizijske rezerve i uz podršku artiljerijskog diviziona, s položaja na Čudinom klancu, bataljoni 3. brigade izbacili su neprijatelja s Perušića, pa je uspostavljena ranija linija odbrane.

Dva dana kasnije, 22. aprila, 19. ustaški bataljon uspeo je da se noću provuče između Metle i Perušića, te da na prepad zauzme k. 901, zbog čega se 2. bataljon 2. brigade povukao s Metle na Stajinu i k. 990 radi neposredne odbrane G. Babinog Potoka, a glavnina 3. bataljona 3. brigade morala se povući s Perušića u Borić Selište radi organizovanja protivnapada na k. 901. Dok su vršene pripreme za ovaj protivnapad, 3. bataljon 846. puka izbio je preko Rudopolja na V. Ogradak. Treći bataljon morao je zbog toga da odustane od protivnapada i da se povuče na padine Visibabe radi odbrane. Neprijatelj, međutim, nije napadao prema Visibabi, već je napad usmerio prema k. 934 i Gornjem Babinom Potoku. Čim je štab divizije saznao da su u Borić Selište izbile jače neprijateljske snage, iz rezerve je upućen 4. bataljon 3. brigade da bi se povezao sa 3. bataljonom i protivnapadom odbacio neprijatelja prema. Vrhovinama. Između Borić Selišta i k. 934 razvila se kratka susretna borba, posle koje je 4. bataljon morao odstupiti prema Čudinom klancu a neprijatelj je zauzeo k.

934. Štab divizije očekivao je da će neprijatelj upasti u G. Babin Potok i napasti Čudin klanac, ali se on neočekivano uputio šumskim putem prema Biginoj Ogradi. U isto vreme, 19. ustaški bataljon potisnuo je 2. bataljon 2. brigade sa Stajine na Kosu i prema Lisini, odvojivši ga tako od 3. bataljona 2. brigade, koji je bio odstupio u G. Babin Potok. Treći bataljon povučen je odmah iz sela na položaje južno od Čudinog klanca. Pretpostavljajući da bi neprijateljeva kolona iz Bigine Poljane (3. bataljon 846. puka) mogla krenuti prema Sučanjskoj Dragi, pa tim pravcem izbiti u predeo srednjih Jezera, kod Labudovca, štab divizije odlučio je da takav pokret odmah spreči protivnapadom na tu kolonu. Četvrti bataljon 3. brigade upućen je u bočni napad, pravcem k. 923, Bigina Poljana, a dve čete 3. bataljona 2. brigade u protivnapad na k. 940. Istovremeno je o pokretu neprijatelja k Biginoj ogradi obavešten štab korpusa i glavni štab, pa je dogovoreno da tenkovska četa glavnog štaba iz Čorkove Uvale krene k Sučanjskoj dragi, radi presretanja neprijatelja, ako tamo izbije. Čete 3. bataljona 2. brigade, uz podršku artiljerije, protivnapadom su povratile k. 940, a 4. bataljon 3. brigade napadom preko k. 923 primorao je 3. bataljon 846. puka da odustane od pokreta prema Čudinom vrhu i da se okrene prema snagama koje su ga napadale. Povratnim napadom neprijatelj je ponovo zauzeo k. 940. U toku sledećeg časa borbe ova je kota još dva puta prelazila iz ruku u ruke, posle čega su partizani ipak njome ovladali i odbili nove pokušaje neprijatelja da je zauzmu. Odbijen je i pokušaj neprijatelja da podiđe k. 923. U isto vreme 19. ustaški bataljon pokušao je uz snažnu podršku artiljerije da napadom sa Kose i iz Babinog Potoka zauzme Čudin klanac. U jednom trenutku naš položaj na Klancu izgledao je vrlo ugrožen, jer je grupa ustaša s nekoliko automatskih oružja, pod zaštitom oklopnih kola, izbila na raskrsnicu puteva neposredno pod k. 828. Štab divizije koji se nalazio neposredno iza Klanca, bacio je tada u protivnapad na ovu grupu sve borce koji su se zatekli uz štab (štapska straža, vezisti, deo artiljerijske posade i dr.). Protivnapad je brzo i uspešno izveden, a na položaje na. Klancu dovedena još jedna četa 4. bataljona 3. brigade. Uverivši se da ne može izbiti na Čudin klanac i na položaje severnije od njega, nepri-

jatelj se predveče pod borbom povukao sa svih zauzetih položaja u prolaznu bazu oko Vrhovina. Glavnina 19. ustaškog bataljona posela je kosu Perušić i k. 941 (kod Rudopoljskog tunela), te se na ovim položajima stala žurno utvrđivati. Pokušaj 3. brigade da ga iduće noći s tih položaja zbaci nije uspeo. Treći bataljon 846. puka raspoređen je u širem rejonu Vrhovina i u Crnoj Vlasti.

Za vreme neprijateljskog napada na Babin Potok, 22. aprila, 1. brigada uputila je jedan bataljon iz Kuzmanovače da napadne četu 34. ustaškog bataljona, raspoređenu u Janjči i izvidi da li na cesti Perušić — Lešće, u rejonu železničke stanice Janjče, neprijatelj drži stalna obezbeđenja. Kada je bataljon stupio u borbu u Janjči i ustašku četu potisnuo prema Ramljanima, iz pravca Perušića, preko Tomaševića kuća, napao ga je 31. ustaški bataljon. Povlačeći se pod borbom bataljon 1. brigade je bez gubitaka odstupio preko Ivčevića kose u Kuzmanovaču.

Za vreme odbrambenih borbi 19, 22. i 23. aprila bataljoni 2. i 3. brigade pretrpeli su gubitke od 10 poginulih, 12 ranjenih i 5 nestalih. Među poginulima bila su tri komandira vodova, i jedan vodni delegat iz 4. bataljona 3. brigade. Prema našim procenama, neprijatelj je imao oko 30 poginulih i 45 ranjenih.[28]

Bataljoni 2. brigade zauzeli su posle ovih borbi uglavnom raniji raspored, s tim što je 3. bataljon povučen u divizijsku rezervu u Končarev Kraj. Treći i 4. bataljon 3. brigade raspoređeni su na liniji V. Ogradak, k. 901, prema položajima .19. ustaškog bataljona.

Za vreme pojačanog pritiska iz Vrhovina prema Plitvičkim jezerima (19 — 24. aprila) i bataljoni 4. ustaške brigade pokušavali su da ispadima iz Gospića, Bilaja, Ličkog Osika i Perušića prošire okupiranu teritoriju oko Gospića i odbace partizanske jedinice s linije Kuzmanovača, Široka Kula, Ostrvica, Vrebac. Prva brigada 35. divizije imala je 21. aprila 1. bataljon u Vukavi, 2. bataljon u Srdarima (severni zaselci S. Kule), a 3. i 4. bataljon u Kuzmanovači. Toga dana 31. ustaški bataljon izvršio je iz Perušića i Ličkog Osika napad na 1. bataljon u Vukavi, uspevši da ga pred zoru iznenadi i potisne na istok prema

[28] Zbornik V, knj. 26, dok. 111 i 147.

Kneževića stanovima. Drugi bataljon nije pri tom iskoristio priliku da odmah napadne ustaško levo krilo, već je poseo i uređivao položaje oko Srdara očekujući napad prema Ljubovu. Pošto je delimično postigao cilj ispada i naneo gubitke 1. bataljonu (poginuo je komandir čete Đuro Žegarac i još dva borca) neprijatelj se brzo povukao u polazne baze.

Čete 1. bataljona Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, na liniji Ostrvica, Vrebac, Medak, Počitelj, kao i terenska četa Drugog ličkog područja u Čitluku i Divoselu, bile su tih dana aktivnije i opreznije od bataljona 1. brigade. Jedan vod 1. bataljona sačekao je kod Ornica (južno od Bilaja) ustašku četu koja je pošla prema Čitluku radi pljačke, napao je iz zasede, naneo joj gubitke i naterao na povlačenje. Terenska četa postavila je 23. aprila zasedu na cesti Gospić — Karlobag, zapadno od Brušana, te uništila jednu ustašku patrolu i zaplenila jedan puškomitraljez. Postavljajući često zasede jačine jednog voda ili desetine, živom izviđačkom aktivnošću, kao i uspešnom borbom protiv neprijateljske obaveštajne službe, odredske i terenske jedinice stvarale su kod neprijatelja neizvesnost o jačini i rasporedu tih naših snaga, pa su one bile pošteđene od iznenađenja i većih gubitaka.

Pokušaj 35. i 8. divizije da oslobode Vrhovine i neprijateljevi protivnapadi

Uporna nastojanja 392. legionarske divizije da se probije na prostor oko Plitvičkih jezera i poveže s delovima 373. legionarske divizije u rejonu Ličkog Petrovog Sela, te na taj način odvoji ličku slobodnu teritoriju od kordunaške, ukazivali su sve jasnije na to da su tačni podaci o tome da 15. nemački armijski korpus priprema ofanzivu okružavanja protiv prostrane slobodne teritorije u istočnom delu Like i protiv jedinica 35. divizije. Da bi omeo ove neprijateljske planove, kao i olakšao odbranu 13. divizije u Gorskom kotaru, Glavni štab Hrvatske odlučio je da koordiniranom akcijom 35. divizije 11. korpusa i 8. divizije 4. korpusa odbaci legionarske i ustaške bataljone iz rejona Vrhovina, pa tako uspostavi čvrstu kontrolu nad širim re-

jonom Plitvičkih jezera. Istovremeno bi se napadom 13. divizije i dela 8. divizije na posade u Bosiljevu i Drežnici oslobodila ova dva mesta i vezivao deo snage 392. divizije za vreme našeg napada na neprijateljske snage u rejonu Vrhovina.

Borbenom zapovešću Glavnog štaba od 24. aprila bilo je predviđeno da 35. divizija s dve brigade (>1. i 3.) 8. divizije, noću 25/26. aprila, napadne i likvidira neprijateljske posade u Vrhovinama, Rudopolju, Crnoj Vlasti i Zalužnici, sledečim rasporedom snaga:[29]

Prva brigada 35. divizije (s tri bataljona) i po jedan bataljon 2. brigade 35. divizije i 3. brigade 13. divizije trebalo je da nastupaju iz Turjanskog preko Medenog dolca i Radića, da obezbede leđa od napada iz Ramljana, te da, s juga napadnu neprijateljske položaje oko Vrhovina i u Crnoj Vlasti. Dva bataljona 2. brigade i jedan bataljon 3. brigade trebalo je da obezbeđuju krila 3. brigade 8. divizije i da zajedno s njom zauzmu kosu Perušić, a zatim da nastupaju preko M. Obljaja u Vrhovine. Prva brigada 8. divizije dobila je zadatak da sa sektora Dabra nastupi preko Doljana i zauzme Zalužnicu, pa tako neprijateljskim snagama oko Vrhovine preseče vezu s Otočcem i uništava ih ako pokušaju da odstupe u Gacko polje. Artiljerijski divizion 35. divizije trebalo je da haubičkom baterijom, sa Cudinog klanca, podržava najpre napad na kosu Perušić, a zatim napad na Vrhovine.

Koliko je štab 35. divizije očekivao od ove operacije vidi se iz njegovog naređenja štabovima brigada, od 24. aprila, u kome je, pored ostalog, stajalo:[30]

»Naše jedinice vode od početka ovog meseca borbu s neprijateljem, pred kojim smo više puta zbog njegove nadmoći morali odstupati i trpeti gubitke u borcima i materijalu. Sada pak uz pomoć odličnih snaga 8. divizije pruža nam se prilika da uspešno potučemo neprijatelja, da uspesima podignemo borbeni duh i elan kod naših boraca i starešina i da dođemo do plena u materijalu. Da li ćemo u tome uspeti zavisi najviše od štabova, tj. od toga kako će biti izvršene pripreme, kako će jedinice biti vođene, kako će se održavati veze, koliko će biti upornosti i brzine, ko-

[29] Arhiv VII, k. 111, dok. br. 24-1/1.
[30] Zbornik V, knj. 26, dok. br. 109.

liko će se ispoljiti inicijative u radu, koliko će se pokloniti pažnje saradnji i uzajamnom potpomaganju susednih jedinica itd.

Pristupite odmah pripremama za ovu akciju. Jedinice pred akciju trebaju biti prikupljene, koliko je moguće bolje odmorene i nahranjene, borci i starešine upoznati s važnošću i planom akcije, sva oružja pregledana i snabdevena municijom, te predviđene sve mere i stvoren detaljan plan za veze i drugo.

Da akcija ne bi bila otkrivena, pripreme se imaju vršiti tako da sa planom odmah budu upoznati samo štabovi bataljona i brigada, a borci tek pred polazak na akciju, tj. 25. ov. mes. popodne. Treba sprečiti svaki saobraćaj između oslobođene i okupirane teritorije da neprijatelj ne bi doznao za naše pripreme. Zapovest ćete dobiti u toku današnjeg dana.«

Upozorenje da se dobro čuva tajnost akcije bilo je sasvim celishodno, jer je štab divizije bio uveren da neprijatelj ima i na terenu i u partizanskim jedinicama svoje obaveštajce. Štabovi brigada i bataljona nisu, međutim, bili u stanju da ovu tajnu sačuvaju, jer je neprijatelj za pripremu napada na Vrhovine saznao u približno isto vreme kada i ovi naši štabovi. U istorijatu 392. divizije zapisano je: »Pošto je štab korpusa (tj. štab 15. nemačkog armijskog korpusa iz Knina, M. N.) javio da. se pet partizanskih brigada priprema za napad na Vrhovine, naređeno je...« itd.[31] Štab 392. divizije naredio je da se Izviđački odred iz Krivog Puta uputi u Vrhovine, da 31. ustaški bataljon pređe iz Perušića u Ramljane (gde je već bio 34. ustaški bataljon), da deo 847. puka i još neke jedinice iz Jezerana, Križpolja i Josipdola krenu preko Glibodola za Dabar i Ličke Jesenice.

U jedinicama 35. divizije sve su pripreme bile izvršene na vreme, pa je štab divizije o tome izvestio štab korpusa pre nego je 25. aprila uveče operativni deo štaba (s kojim je išao i politički komesar korpusa) krenuo preko Turjanskog na Jurišinu Metlu (k. 1164), gde mu je zapovešću Glavnog štaba bilo određeno KM. Te večeri počela je neobično oštra snežna vejavica, kakva u to doba godine

[31] Arhiv VII, k. 18, dok. 39/14.

može da nastupi samo u višim planinskim predelima. Zbog mećave i pomrčine, veći deo jedinica nije uspeo da se orijentiše i da izađe na polazne položaje za napad, a veze između štabova i jedinica bile su prekinute. Glavni štab ocenio je da u ovakvim vremenskim uslovima neće biti moguće da se napad uspešno izvede, pa je pre ponoći izdao naređenje da se akcija obustavi, a jedinice vrate u polazne rejone. Ni to naređenje zbog pokidanih veza nije na vreme stiglo ni do jedne brigade u pokretu.

Bataljoni 1. i 2. brigade 35. divizije izgubili su orijentaciju već na izlazima iz Turjanskog polja, pa su lutali i susretali se u predelu Medenog dolca, da bi najzad pod teretom promrzlih i iznemoglih odustali od daljeg kretanja i loženjem vatri u vrtačama pokušavali da spasavaju promrzle borce. Samo četa iz 1. brigade, koja je bila u prethodnici i imala odličnog domaćeg vodiča, produžila je put i uz krajnje napore pred zoru potpuno usamljena izbila na Beli vrh, iznad Vrhovina. Neprijateljska predstraža na k. .1074 bila je pojavom partizanskog prednjeg odeljenja na samoj koti toliko iznenađena da se skoro bez otpora u panici povukla u Vrhovine. Uvidevši u zoru da je potpuno sama, četa se odmah najprečim putem povukla u Turjanski.

Stab 35. divizije koji je nešto posle ponoći izašao na Jurišinu metlu nije uspeo uspostaviti radio-vezu s Glavnim štabom, pa je za odluku o povlačenju saznao tek 26. aprila, izjutra, posle čega je krenuo za Končarev Kraj.[32]

Bataljoni 1. i 3. brigade 8. divizije koji su imali da pređu kraći i lakši put stigli su po delovima i sa zakašnjenjem na polazne položaje za napad. Dva bataljona 3. brigade 8. divizije i dva bataljona 35. divizije izbili su pred položaje na kosi Perušić i odmah prešli u napad. U prvom naletu zauzeli su veći deo kose, ali su zatim protivnapadom odbačeni na V. Ogradak. Pošto su dotle stigli i zaostali delovi 3. brigade, napad je obnovljen. Ponovo je zauzeta k. 944, ali je pred k. 913 napad bio zaustavljen. Kada je štab 3. brigade saznao za obustavljanje akcije, jedinice su povučene na liniju železnička stanica Rugopolje, V. Ogradak, Borić Selište. Bataljoni 1. brigade 8. divizije koji

[32] Zbornik V, knj. 26, dok. br. 121.

su imali da pređu najkraći put iz Brezovca preko Doljana u Zalužnicu stigli su tamo s malo zakašnjenja, ali u Zalužnici nisu zatekli neprijatelja, pa. nisu ni stupili u borbu. Pred zoru ih je stiglo naređenje za povlačenje, pa su se vratili u rejon Dabra.

Sve jedinice koje su 25. aprila uveče krenule u akciju pretrpele su te noći gubitke od smrzavanja. U 35. diviziji studen je iz stroja izbacila 138. boraca (18 umrlih, 55 teže i 65 lakše promrzlih). Veliki broj boraca zadobio je tešku prehladu, posle čega su se pojavila mnogobrojna zapaljenja pluća i druga oboljenja.[33]

Očekujući napad na Vrhovine, neprijatelj je 26. aprila pregrupisavao svoje snage, težeći pre svega da Gacku dolinu obezbedi od napada sa severa. Prvi mu je cilj bio da ovlada prostorom zapadno od železničke pruge Vrhovina — Plaški, jer je očekivao da bi s te strane mogao da usledi glavni partizanski napad protiv grupe bataljona u Vrhovinama. Izviđački odred 392. divizije stigao je 26. aprila u Vrhovine i smenio 19. ustaški bataljon, pa je ovaj povučen u Otočac, odakle je idućeg dana upućen u napad preko Škara, u pravcu Dabra. Prva brigada 8. divizije protivnapadom >1. i 2. bataljona primorala ga je da se istog dana povuče s južne periferije Dabra u Glavače. Iz pravca Jezerana 28. aprila krenule su dve čete legionara (2. četa 847. puka i 6. četa 846. puka), sa zadatkom da preko Glibodoia upadnu u Dabar, ali su ih 3. i 4. bataljon 1. brigade sačekali južno od Glibodola i odbacili prema cesti Brinje — Jezerane. I treći uzastopni pokušaj neprijatelja, izvršen 29. aprila, da napadom ojačanog 19. ustaškog bataljona, preko Doljana i Škara, ovlada rejonom Dabra ostao je bez rezultata, jer je 1. brigada uspešno odbila i ovaj napad.

Dok je 1. brigada uspešno odbijala učestale napade s raznih strana, 3. brigada 8. divizije i dva bataljona 2. brigade 35. divizije pripremali su se da uz podršku artiljerijskog diviziona 35. divizije zauzmu k. 944 i kosu Perušić. Napad na ove utvrđene položaje izvršen je 29. aprila. Dva bataljona 3. brigade napadala su glavnim pravcem, polazeći iz V. Ogradka na k. 944 i k. 913, dok je 3. bataljon 2. brigade, zaobilazeći Rudopolje sa severa,

[33] **Zbornik V, knj. 26, dok. br. 127 i 141.**

imao zadatak da sa Odanove kose (k. 1035) dejstvuje prema k. 766, a 1. bataljon da s Metle (k. 911) vrši pritisak na Perušić s jugoistoka. U oštroj bliskoj borbi, vođenoj 29. i 30. aprila, neprijatelj je potisnut s kote 944, ali se uspeo zadržati na jako utvrđenoj koti 913, oko koje su bile postavljene dvostruke žičane i minske prepreke, kao i u rovovima na južnom delu kose.

Posle tri neuspela pokušaja da zauzme Dabar neprijatelj je u napad na ovaj sektor 30. aprila uputio znatno jače snage nego ranije. Radi vezivanja partizanskih snaga kod Vrhovina, na položajima u Crnoj Vlasti i na kosi Perušić, ostavljen je ojačani 3. bataljon 846. puka, a dvama ustaškim bataljonima (31. i 34) naređeno je da iz Ramljana napadnu Turjanski i Kuzmanovaču. Napad na 1. brigadu 8. divizije izvršen je sa tri pravca. Izviđački odred krenuo je iz Vrhovina, preko G. Doljana i Brezovca ka Petrinić polju; 19. ustaški bataljon iz Otočca preko Glavača na Dabar, a dve legionarske čete (grupa Dajncer 2. četa 847. puka i 6. četa 846. puka) iz Jezerana preko Glibodola ka Konjskoj glavici (k. 968). Prva brigada pružila je jak otpor na sva tri pravca, ali se pred mnogo jačim snagama morala u toku dana pod borbom povući preko Kapele u rejon Ličkih Jesenica. Pribojavajući se da bi na oslabljenu posadu Vrhovina partizani u toku noći mogli izvršiti napad, štab 392. divizije povukao je sa sektora Dabra još istog dana uveče Izviđački odred i 19. ustaški bataljon u polazne baze. a njihove položaje u M. Kapeli preuzeo je 1. bataljon 846. puka. Ovaj bataljon i spomenute dve čete produžili su idućeg dana (1. maja) prodor preko Ličkih Jesenica k Plaškom.

Zbog izbijanja neprijateljskih snaga u rejon Ličkih Jesenica, Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je da 3. brigada 8. divizije preda svoje položaje kod Babinog Potoka jedinicama 35. divizije i odmah (30. aprila) krene u Plitvički Lješkovac i Čorkovu Uvalu.

U toku noći i izjutra 1. maja 3. brigada 13. divizije, sa tri bataljona, preuzela je položaje severno od Babinog Potoka i na Čudinom klancu, pa je 3. brigada 8. divizije krenula prema Plitvičkim jezerima. Jedan bataljon 3. brigade 13. divizije ostao je u Končarevom kraju kao divizijska rezerva. Druga brigada 35. divizije povukla je

svoj bataljon sa V. Ogratka na Crni vrh da se odmori od jučerašnje borbe. Jedan njen bataljon bio je i dalje u Prijeboju, radi obezbeđenja prema Bihaću, a dva bataljona bila su na liniji Metla — V. Greda, radi zatvaranja pravca Vrhovine — Turjanski. Prva brigada zadržala je svoj raspored u širem rejonu Trnavca i Turjanskog, obezbeđujući pravac od Ramljana.

Dva ustaška bataljona (31. i 34.) krenuli su 30. aprila u napad iz Ramljana, preko Drvenjaka k Mašiča Budžaku i preko Dumana na Čanak i Kuzmanovaču. Prva brigada 35. divizije spremno je dočekala ovaj napad, pratila neprijateljeve pokrete i popodne ga odlučnim protivnapadom odbacila u polazne rejone. Tenkovska četa 11. korpusa bila je iz Trnavca upućena u Turjanski da bi podržala ovaj protivnapad, ali je do njenog dolaska neprijatelj već bio odstupio.

Pošto je 30. aprila uspeo da sa sektora Dabra odbaci 1. brigadu 8. divizije, pa tako obezbedi svoj levi bok i pošto je naša odbrana na položajima oko Babinog Potoka povlačenjem 3. brigade 8. divizije bila oslabljena, neprijatelj je 1. maja izjutra, dok još 3. brigada 13. divizije nije ni organizovala odbranu preuzetih položaja, prešao u novi vrlo energični napad. Njegove glavne snage, uz podršku artiljerijskih i tenkovskih delova 392. divizije, nastupale su duž ceste Vrhovine — Plitvička jezera, s tim što je 3. bataljon 846. puka, polazeći s Perušića, nastupao preko V. Ogratka i Visibabe ka Crnom vrhu, Izviđački odred cestom, a 19. ustaški bataljon preko Metle i Stajina ka Kosi. Pomoćna kolona, u kojoj su bili 31. i 34. ustaški bataljon, napadala je iz Ramljana preko Turjanskog prema Čudinom klancu.

Naše snage na glavnom pravcu neprijateljevog nastupanja, nisu spremno dočekale ovaj napad. Već u prvim časovima borbe 3. bataljona 846. puka uspeo je da razbije odbranu na V. Ogratku, te zašavši kroz šumu, preko Visibabe, natkriljivao je naše jedinice oko Babinog Potoka i prinudio ih na brzo povlačenje prema Čudinom klancu, zbog čega su i delovi s Metle morali da se povuku na Kosu. U rano popodne, posle jake artiljerijske pripreme, neprijatelj je uz podršku tenkova na juriš zauzeo Čudin klanac (k. 828) i potisnuo bataljon 2. brigade s Kose pre-

ma Previji, ali su naše jedinice bliskom upornom borbom sprečavale dalje širenje proboja prema Končarevom kraju. U isto vreme pomoćna neprijateljska kolona, nastupajući širokim frontom prema Trnovcu i Turjanskom, uspela je da razvuče snage L brigade i da se glavninom 34. bataljona probije kroz Turjanski na Lisinu (k. L182), odakle je došla u vezu s delovima 19. ustaškog bataljona na Kosi. Stvorena je vrlo kritična situacija za dalju odbranu prilaza Plitvičkim jezerima. Stab 35. divizije naredio je tada štabu 3. brigade da do 17. časova izvrši sve pripreme kako bi sa svoja dva bataljona i bataljonom iz divizijske rezerve, uz podršku artiljerije, izvršio protivnapad na Čudin klanac. Štabu 1. brigade naređeno je da težište svog protivnapada usmeri prema Babinom Potoku, a preko štaba korpusa zatraženo je da. 3. brigada 8. divizije delom svojih snaga i sa bataljonom 2. brigade kod Crnog vrha što pre pređe u bočni protivnapad, pravcem Sučanjske Drage — Crni vrh — G. Babin Potok. Treća brigada 8. divizije odmah je na ovaj zadatak uputila dva bataljona, koji su sa delovima 2. i 3. brigade 35. divizije, u 17 časova počeli napad na neprijateljeve položaje severozapadno od Čudinog klanca. U isto vreme počeo je i frontalni protivnapad na klanac iz pravca Končarevog kraja, u kome su učestvovale i sve prištapske jedinice, pa i sam štab divizije sa štapskom stražom. Pod pritiskom ovako koordiniranog napada i zbog pokreta koji su izvršila dva bataljona 1. brigade preko Lisine (sa koje se neprijatelj u međuvremenu bio povukao) prema Kosi, neprijatelj se predveče počeo organizovano povlačiti iz rejona Čudinog klanca prema Vrhovinama. Naše jedinice posele su u toku noći položaje sa kojih su bile potisnute, a bataljoni 3. brigade 8. divizije vratili su se u sastav svoje brigade, u rejon Plitvičkih jezera.

Borbe 1. maja vođene su na širokom frontu i sa velikom žestinom. Pod najjačim udarom našli su se bataljoni 3. brigade, koja zbog naređenog odstupanja pokidanih veza i gubitaka nije posle podne dejstvovala organizovano kao celina. Naši gubici bili su tog dana dosta teški: 15 poginulih i 44 ranjena. Među poginulima bili su komandanti 1. i 3. bataljona 3. brigade: Đuro Ivošević i Stipe Karakaš, te još 4 rukovodioca, a među ranjenima politkome-

sar 1. bataljona 3. brigade Tugomir Grgurić i još desetak rukovodioca. Neprijateljski gubici nisu bili tačno ustanovljeni, ali se pretpostavlja da su bili nešto veći od naših.[34]

Posle ove iscrpljujuće prvomajske borbe, na frontu prema Vrhovinama tri dana nije bilo značajnijih akcija ni sa jedne ni sa druge strane. Jedinice su ovaj predah iskoristile da se srede, odmore i- nahrane. Iz Pokuplja, preko Korduna, stigla je prva značajnija pomoć u hrani (nekoliko desetina grla stoke). Iz raspoloživih skladištenih rezervi municije izvršena je popuna jedinica. U štabu divizije i štabu 2. brigade izvršene su neke promene. Dužnost komandanta 35. divizije primio je potpukovnik Nikola Grubor, a dotadašnji komandant Petar Kleut otišao je posle nekoliko dana na dužnost načelnika štaba 4. korpusa. Dužnost komandanta 2. brigade primio je Miloš Ivošević.

Borbe u Ramljanima

Posle neuspelog pokušaja da se sa pet brigada organizuje napad na neprijateljsko uporište u Vrhovinama (26. aprila), Glavni štab Hrvatske nije odmah pristupio organizaciji novog napada, jer je za to zbog stanja u jedinicama bilo potrebno bar dva — tri dana, a situacija se dotle znatno izmenila. Neprijatelj je ojačao odbranu oko Vrhovina, a istovremeno preduzeo napad na slobodnu teritoriju severno od Plitvičkih Jezera i pokušao zauzeti Čudin Klanac.

Glavni štab je tada naredio štabu 11. korpusa da sa 35. divizijom i dve (1. i 3) pridodate brigade 8. divizije spreči dalje pokušaje prodora prema Plitvičkim jezerima i preseče neprijateljsku vezu između Otočca i Gospića. Stab korpusa ocenio je da se oba spomenuta cilja mogu najbolje postići napadom na južne izlaze iz Gackog polja, tj. na prostor Ramljani — Lešće — Janjče, gde je **Dio** raspoređen 34. ustaški bataljon i deo .19. ustaškog bataljona (u Lešću). Pre početka napada, na ovaj prostor potrebno je bilo uništiti istaknutu predstražu 34. ustaškog bataljona, jednu ustašku četu raspoređenu u Dumanu.

[34] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 17, 19, 20 i 90.

Desio se redak slučaj da štab korpusa izdaje zapovest za napad na jednu neprijateljsku četu. To je, međutim, u datoj situaciji bilo potpuno opravdano. Bilo je potrebno da se 35. diviziji konačno pruži prilika da pod povoljnim uslovima napadom postigne siguran uspeh. S druge strane, ustaška četa u Dumanu nije bila izdvojena jedinica nego samo predstraža koja je mogla računati na brzu i znatnu podršku jakih neprijateljskih snaga iz Ramljana, Vrhovina i Perušića.

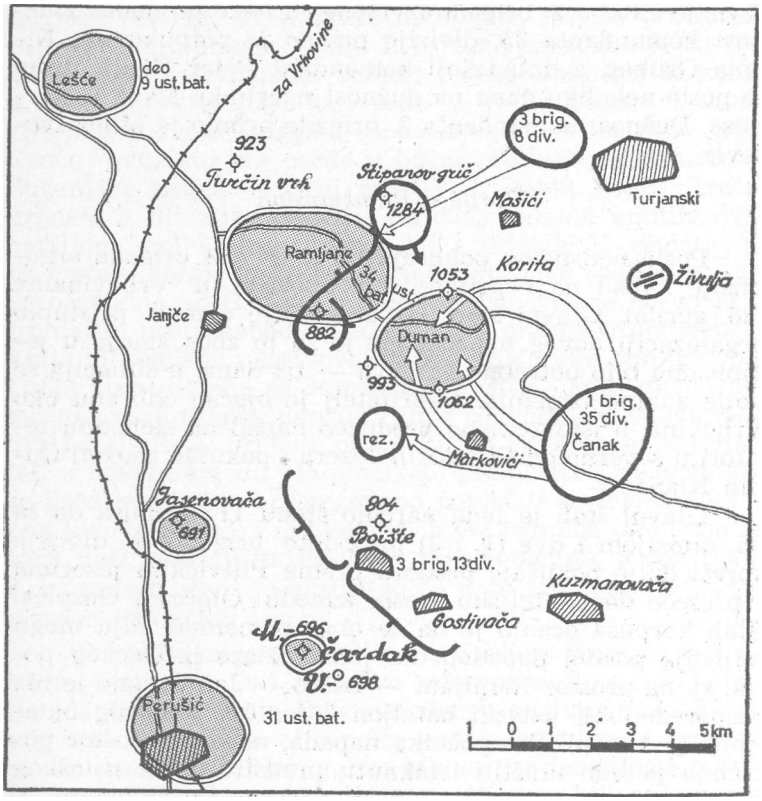

Plan napada na Ramljane 5. maja

Prema zapovesti štaba korpusa od 3. maja,[35] uništenje ustaške čete u Dumanu imala je da izvrši 1. brigada 35. divizije. Druga brigda 35. divizije imala je zadatak da, držeći liniju V. Ogradak — Metla — V. Greda —• Klanac, zatvara pravce koji iz rejona Vrhovina izvode k Plitvičkim jezerima i Turjanskom. Treća brigada 13. divizije obezbeđivala je napad 1. brigade od intervencije iz Perušića. Odsecanje Dumana od Ramljana imala je da izvrši 3. brigada 8. divizije, posedajući liniju Stipanov Grič (k. 1234), k. 909 — Vršak (k. 882), a manjim delovima da se obezbedi od Vrhovina. Pored toga, brdska baterija ove brigade trebalo je da po potrebi podrži napad 1. brigade na Duman i neutrališe neprijateljsku bateriju u Ramljanima. Stab korpusa zadržao je 1. brigadu 8. divizije kao svoju rezervu u Končarevom kraju, i Homoljcu, a tenkovsku četu u Trnavcu. Zapovešću štaba korpusa bio je dalje predviđen sistem veza raspored KM, pa — odbrana zaprečavanja, sanitetsko zbrinjavanje i evakuacija. Početak akcije određen je za 5. maj, u 4 časa. (vidi skicu).

Stab 35. divizije izdao je 4. maja svoju zapovest za ovu akciju, u kojoj je precizirao zadatke svoje 1. i 3. brigade.[36] Prva brigada imala je da likvidira ustašku četu u Dumanu, napadajući 2. i 3. bataljonom iz pravca Markovići — Lisac i Markovići —- Goli vrh (k. 993), a 1. bataljon pravcem Korito — Oštri Grič (k. 1053), dok je 4. bataljon ostavljen u brigadnoj rezervi, u istočnom delu Ivčevića-Kose. Treća brigada (13. divizije), radi osiguranja prema Perušiću, imala je postaviti dva bataljona, na liniji: V. Vidoviča (k. 741) — Boište (k. 804) — Vijenac (k. 734). Jedan bataljon zadržala bi u svojoj rezervi u Magaricama, a jedan bataljon dala bi u divizijsku rezervu u Markoviće. Haubička baterija artiljerijskog diviziona postavljena je u Življu, sa zadatkom da podrži napad 1. brigade na Dumanu.

Nastupanje na Dumanu počelo je u predviđeno vreme, pa je do bliske borbe na položajima došlo u 5 časova. Pokazalo se da su u Dumanu bile dve čete 34. ustaškog bataljona, a ne jedna.

[35] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 11.
[38] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 23.

Brzim oštrim napadom 1. brigada je za nepun čas borbe slomila otpor neprijatelja na svim položajima oko Dujnana i naterala ga u paničan beg prema Ramljanima, Treća brigada 8. divizije, koja zbog magle nije još posela sve položaje prema Ramljanima, presrela je i uništila deo razbijenih ustaških snaga, dok je jedan deo uspeo da pored k. 909 i Vrška (k. 882) pobegne prema Ramljanima, Janjči i Perušiću. Kada je 1. brigada, goneći razbijenog neprijatelja iz Dumana, stigla do položaja 3. brigade 8. divizije, ona je dalje gonjenje prepustila toj brigadi i prikupila se oko Golog vrha (k. 993). Neprijatelj u Ramljanima nije uspeo da pruži jači otpor 3. brigadi 8. divizije, pa je ona brzo izbila na železničku prugu od železničke stanice Sinac do železničke stanice Lešće, zadržavajući glavninu na položajima oko Ramljana.

Treća brigada <13. divizije nije uspela da na vreme posedne položaje prema Perušiću, jer su se na njima, a, delimično i ispred njih, nalazili delovi 31. ustaškog bataljona. Brigada je ove položaje morala prethodno zauzimati. Neprijatelj je pri tom pokušao da protivnapadom zaobiđe levo krilo brigade kod Gostovače, spreči njeno napredovanje prema Boištu i V. Vidovači. U tome je delimično uspeo, jer je 2. bataljon, koji je trebalo da zauzme Boište bio povučen na ugroženo levo krilo, a 4. bataljon, koji je trebalo da izbije na Vijenac (k. 734), pomeren istočno na Gradinu (k. 882). Posle ovog manevra bataljoni 3. brigade prešli su u napad i zauzeli Vijenac, ali je pravac Perušić — Konjsko brdo — V. Vidovača — Ivčevića-Kosa ostao otvoren, jer je neprijatelj i dalje držao V. Vidovaču i Boište.

Stab divizije naredio je u 10 časova 1. brigadi da iz Ivčevića-Kose pređe u napad na Boište i V. Vidovaču. Ona je to uspešno izvršila i odbacila neprijatelja s tih položaja. Predveče je neprijatelj protivnapadom povratio Boište, pa je 1. brigada povukla svoje snage' i sa V. Vidovače prema Ivčevića-Kosi. U isto vreme neprijatelj je izvršio pritisak na 3. brigadu 8. divizije i to s više koncentričnih pravaca, iz Janjče, Lešća i sa visova južno od Vrhovina. Zbog toga se ova brigada povukla u Duman, dok

je 3. brigada 13. divizije zadržana na prostoru Gostovača, Podovi, Kuzmanovača. U toku noči- 5/6. maja 1. brigada 8. divizije prebačena je iz Turjanskog u Canak.

Idućeg dana, 6. maja, neprijatelj je sa oko dva bataljona iz rejona sevreno od Perušića pokušao da odbaci 3. brigadu 13. divizije i da se probije u Bašića Poljane. Protivnapadom 1. bragade, ojačane jednim bataljonom 1. brigade 8. divizije, pravcem Ivčevića-Kosa—Konjsko brdo i 3. brigade 13. divizije, pravcem Gostovača — Lipova glavica, uz podršku artiljerije s Ljubova, neprijatelj je odbačen na Konjsko brdo.

Neprijatelj je tada pokušao da napadom 19. ustaškog bataljona i grupe »Dajncer« iz Janjče, prema Ivčevića Kosi zađe za leđa 1. brigadi 35. divizije, ali je brzom akcijom 1. brigade 8. divizije odbačen nazad u Janjču.

S novim pojačanjima, prebačenim kamionima iz Gospića, neprijatelj je uveče potisnuo 1. i 3. brigadu s linije Jasenovača (k. 69.1) — Višić (679) — V. Čardak (698), na liniju Ivčevića-Kosa — Gostovača — Podovi, gde je zaustavljen i prinuđen na povlačenje, ali ga naše premorene jedinice nisu gonile, nego su zanoćile na spomenutoj liniji. Prva brigada 8. divizije povučena je te noći u Trnavac. Treća brigada 13. divizije povučena je također na odmor u Krbavicu.

Dvodnevne borbe (5. i 6. maja) na širokom prostoru oko Ramljana imale su karakter vrlo pokretnih i brzih dejstava, po vrlo ispresecanom terenu i bile su za nas uspešne, naročito prvog dana borbe, kada je raspršen 34. ustaški bataljon i naneti mu znatni gubici (preko 100 mrtvih i ranjenih) , zaplenjeno je: 1 pt-top, 2 minobacača, 2 mitraljeza, 32 puške i dosta druge ratne opreme.

Poraz 34. ustaškog bataljona u Ramljanima i energični partizanski napadi severno od Perušića imali su znatnog uticaja na opadanje borbenog morala u ustaškim jedinicama, kao i na porast samopouzdanja u jedinicama 35. divizije.

Vlastiti gubici u 1. i 3. brigadi 35. divizije bili su: 20 poginulih, 37 ranjenih i 15 nestalih, a od oružja izgubljen je 1 puškomitraljez i 11 pušaka.[37]

[37] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 39, 37, 107, 135.

BORBE U JUŽNOJ LICI I PRIMORJU

U razdoblju mart-april, dok je glavnina 35. divizije vodila česte i oštre borbe u severnom i severozapadnom delu Like, protiv vrlo aktivnih ustaških i legionarskih snaga, četnički i nemački garnizoni u južnoj Lici držali su se uglavnom defanzivno. Treća brigada 19. divizije posle povlačenja s Ljubova na jug (sredinom marta), štitila je slobodnu teritoriju istočno od Gračaca u relativno povoljnim taktičkim uslovima. To joj je omogućilo da se dosta brzo organizacijski učvrsti, popuni jedinice i pristupi aktivnim dejstvima protiv neprijateljskih uporišta na komunikaciji Lapac — Srb —- Otrić — Gračac. Pod sličnim uslovima dejstvovali su u to vreme 2. bataljon Ličkog NOP odreda s Plješevice, protiv linije Bihać — D. Lapac, kao i partizanski bataljon »Plavi Jadran«, koji je s velebitskih padina kontrolisao primorsku cestu Obrovac — Karlobag, na delu od Selina do Barič Drage.

Mada je štab divizije imao stalnu telefonsku vezu sa štabom 3. brigade 19. divizije i štabom Ličkog NOP odreda, on u to vreme nije znatnije uticao na aktivnost ovih jedinica, jer je od njih bio prilično udaljen, a k tome preokupiran odbranom prilaza Plitvičkim jezerima. Ovim dvema jedinicama, kao i bataljonu »Plavi Jadran«, slate su samo povremeno direktive za dejstvo, na osnovu kojih su one po vlastitoj inicijativi birale mesto i vreme za akcije.

Na osnovu opšte direktive Vrhovnog štaba da se u prvoj polovini aprila pojačaju napadi na neprijateljske komunikacije koje izvode prema jadranskoj obali, snage 1, 4, 8. i 11. korpusa NOVJ vršile su pritisak na komunikaciju Kostajnica — Bihać — Knin — Sinj — Split. Trideset i peta divizija učestvovala je u ovoj operaciji sa sedam bataljona. Sa sektora Vaganac — Ličko Petrovo Selo protiv severnih obezbeđenja Bihaća dejstvovali su, kao što smo spomenuli, 3 (odnosno kasnije 4) bataljon 3. brigade 13. divizije i >1. bataljon Plašćanskog NOP odreda. Drugi bataljon Ličkog NOP odreda pojačao je aktivnost južno od Bihaća, a 3. brigada 19. divizije orijentisala je glavninu svojih snaga prema cesti D. Lapac — Srb — Otrić, dok se manjim snagama obezbeđivala prema Gračacu..

Prema direktivi štaba 8. korpusa i glavnina 19. divizije, trebalo je početkom aprila da se iz severne Dalmacije prebaci u južnu Liku, da bi sadejstvovala 6. ličkoj diviziji u napadu na komunikaciju Bihać — D. Lapac — Srb. Pošto je 19. divizija na ovaj zadatak krenula sa zakašnjenjem, njena 1. i 2. brigada izbile su na prostor oko Otrića tek 9. aprila. Zbog toga je njen dalji pokret prema Bruvnu obustavljen, pa je štab divizije doneo odluku da odmah napadne komunikacijski čvor u Otriću.[38]

Trodnevne borbe oko Otrića (10. i 11. aprila) nisu dale značajnijih rezultata. Mada brojno dosta slabi (oko 300 vojnika) četnici i legionari uspeli su se održati zahvaljujući topografski jakim i dobro utvrđenim položajima. Treća brigada 19. divizije, koja je od štaba 35. divizije dobila direktivu da sadejstvuje glavnini 19. divizije za vreme njenih akcija oko Otrića, prebacila je 11. aprila glavninu svojih snaga sa sektora Mazin — Bruvno na prostor oko Glogova, odakle je noću 11/.12. aprila napala četničku posadu u Vučipolju (7 km jugoistočno od Gračaca). U Vučipolju je bilo 120 četnika, kojima su kao oslonac odbrane služili železnički tuneli »Ćulum« i okolna betonska utvrđenja, sagrađena još u vreme kada su talijanske okupatorske jedinice pokušavale da održe u saobraćaju ličku železničku prugu. Pošto je 3. brigada uspela već u početku napada da zauzme veći deo ovih utvrđenja i da četnike blokira u tunelu, štab divizije pregrupisao je 12. aprila 1. i 2. brigadu tako da obezbedi dalje napade 3. brigade na tunel od intervencije neprijateljskih snaga iz rejona Otrića i od Gračaca, ostavljajući manje snage za dejstvo prema Zrmanji.

Blokada četnika u Culumu potrajala je pet dana. Za to vreme neprijatelj nije preduzimao značajnije akcije da bi oslobodio četnike iz tunela, jer se garnizon u Gračacu osećao i sam blokiran a delovi 373, legionarske divizije i četničke jedinice na liniji Knin — Otrić — Srb — D. Lapac morale su da brane ovu glavnu saobraćajnicu od pojačanih napada koji su još trajali. Manje četničke grupe prebačene su ipak iz Gračaca u vrleti Crnopca, odakle su više puta pokušavale da prepadima na partizanska obez-

[38] Zbornik V, knj. 26, dok. br. 22 i 48.

bedenja oko Čuluma omoguće izlaz vučipoljskih četnika iz tunela i probijanje prema Gračacu. Jedna od tih grupa zauzela je 14. aprila, na prepad, vrh Planu (k. 951), ali je protivnapadom brzo otud odbačena. Da bi se oslobodila ovih četničkih ispada iz Velebita, 3. brigada predala je 16. aprila blokadu tunela i obezbeđenje prema Gračacu bataljonima 1. i 2. brigade, pa je sa svoja tri bataljona krenula u istočne padine Crnopca da ih očisti od četnika — špiljara. Koristeći ovo udaljavanje 3. brigade neprijatelj je pokušao da ispadom iz Gračaca, preko Kamere (k. 804), omogući izvlačenje vučipoljskih četnika, ali je brzim silaskom 3. brigade s Crnopca u Grab bio u tome sprečen.[39]

Pošto je sredinom aprila pritisak naših snaga na unskokninsku komunikaciju popustio, neprijatelj je smogao snage za intervenciju iz rejona Otriča prema Gračacu. Jedan bataljon 373. legionarske divizije, ojačan tenkovima, krenuo je 17. aprila iz Pađena prema Otriću. Pošto se posle borbe s bataljonom iz 1. brigade 19. divizije u Zrmanji probio u Otrić, ovaj je bataljon, ojačan četnicima, produžio posle podne nadiranje s one strane ceste i duž pruge preko Malovana prema Vučipolju. Posle borbi oko Malovana ova kolona uspela je da se probije u Vučipolje, da deblokira četnike iz tunela i da zajedno s njima izbije u Gračac. Mada je u dnevnom kominikeu Ministarstva oružanih snaga NDH, od 20. aprila 1944., ovaj nemačko-četnički prodor u Gračac oglašen kao deblokiranje Gračaca, jedinice >19. divizije stvarno su još nekoliko dana, pre povlačenja u Bukovicu, sprečavale svaki saobraćaj između Gračaca i Otrića.

Za vreme dok je glavnina 3. brigade vodila borbu oko Vučipolja jedan njen bataljon i dve terenske čete Drugog ličkog područja obezbeđivale su prostranu slobodnu teritoriju Bruvno, Mazin, Dabašnica od ispada iz Gračaca i s linije D. Lapac — Srb — Otrić. Koristeći odsustvo naših jačih snaga s toga terena i da bi olakšao svojim snagama ponovno ovladavanje linijom Gračac — Otrić, neprijatelj je »18. aprila s jednom motorizovanom kolonom izvršio ispad iz D. Lapca u Mazin. Pošto je zauzeo Mazin neprijatelj je popalio selo, opljačkao stoku, deo uhvaćenih stanovnika neboraca na mestu poubijao a deo odveo sa so-

[89] **Zbornik V, knj. 26, dok. br. 93.**

bom u D. Lapac. Treća brigada, koja je toga dana hitno prebačena iz Vučipolja i Glogova u Bruvno i Mazin, nije stigla da goni neprijatelja prema Lapcu. Do kraja aprila 3. brigada bila je aktivna prema liniji D. Lapac — Srb, a obezbeđivala se prema liniji Gračac — Otrić, koju je neprijatelj ponovo poseo.

Borbe u Primorju

Bataljon »Plavi Jadran« u proleće 1944. god. nije imao čvrste i redovne veze ni sa jednom većom partizanskom jedinicom, pa ni sa štabom 35. divizije. Patrole za vezu s mukom su se probijale preko snegom pokrivenog južnog Velebita, da bi prenele direktive za rad bataljona i donele usmene izveštaje o njegovim dejstvima i rasporedu. Osnovni zadatak ovog bataljona bio je da neprijatelju sprečava vezu primorskim putem između Obrovca i Karlobaga, kao i da sprečava delove 9. ustaškog bataljona da s linije Oštarije — Karlobag zalaze u masiv južnog Velebita. Svoje tri male čete imao je raspoređene po vodovima u velebitskim i primorskim zaselcima Tribnja i Starigrad — Paklenice. Povremenu neposrednu vezu i sadejstvo ostvarivao je s jedinicama 13. divizije, u rejonu Sušnja i Baških Oštarija, preko voda komande mesta Karlobag, a sa Zadarskim narodnooslobodilačkim partizanskim bataljonom preko Podvelebitskog kanala.

Početkom aprila bataljon je vodio nekoliko značajnih borbi i sprečio pokušaj neprijatelja da ovlada i ovim delom jadranske obale.[40] Jedna četa 9. ustaškog bataljona bila je 2. aprila brodovima prebačena iz Karlobaga u Barič Dragu, odakle je pokušala da upadne u Tribanj. Ceta iz »Plavog Jadrana« veštim i brzim bočnim napadima iz Velebita uspela je da odbaci ustaše u forticu Barič Drage. Očekujući da će neprijatelj ponovo pokušati da nastupa iz Barič Drage, štab bataljona povukao je deo čete iz Selina (kod Starigrada) u Tribanj. Međutim, neprijatelj je 3. aprila napao iz pravca Obrovca vod u Selinama, potisnuo ga u Paklenicu, te preko Starigrada produžio na sever, prema Tribnju. Jedan partizanski vod zadržao je ovog

[40] **Zbornik V, knj. 26, dok. br. 106.**

neprijatelja kod Šibuline, a zatim uz pomoć još jednog voda odbacio ga nazad u Starigrad. Idućeg dana neprijatelj je ponovo pokušao da istovremenim napadom iz Barič Drage prema Tribnju, a iz Starigrada prema Sibulini ovlada primorskim putem, ali je na oba pravca veštom i aktivnom odbranom bio odbijen. Posle ovog neuspeha neprijatelj se počeo povlačiti u polazne baze, Karlobag i Obrovac. Pošto je ustaškoj četi iz Barič Drage bio presečen kopneni pravac za povlačenje, ona je opet ukrcana na brodove, a oklopna kola koja su štitila ukrcavanje partizani su uništili. Iz Starigrada neprijatelj je vatrom gonjen preko Selina do Rovanjskog. Posle ovih borbi, do kraja aprila vladalo je na ovom sektoru relativno zatišje, uz manje okršaje na severu, oko Oštarija, a na jugu, oko Masleničkog tesnaca. Manje ustaške grupe pokušavale su da se prokradu kroz velebitske vrleti i s leđa napadnu pojedine vodove u Tribunju, na Rujnu i u Paklenici, ali su uvek bile na vreme otkrivene i proterane.

Početkom maja bataljon »Plavi Jadran« doživeo je jedan od svojih najvećih borbi. Ovog puta prema sebi nije imao samo ustaše kao ranije, nego i jake motorizovane jedinice iz 264, i 392. nemačke divizije. U istorijatu 392. divizije taj boj opisan je pod posebnim naslovom: »Otvaranje obalskog puta Karlobag — Obrovac« i prikazan je ovako:

»Štab korpusa naredio je da se otvori put uz obalu od Karlobaga do Obrovca, da bi se njime prebacio jedan divizion obalske artiljerije iz severnog Primorja za 264 diviziju. Ovaj zadatak dat je 9 ustaškom bataljonu, čije su dve čete 2 maja krenule iz Karlobaga, da bi se susrele s delovima 264 divizije koji su nastupali s juga. Njima je kod Barič Drage pružen otpor koji je savladan, pa je produženo s raščišćavanjem i razminiranjem puta. U međuvremenu je primljena depeša od 264 divizije, da su njeni delovi naišli severno od Starigrada na jak otpor i da su opkoljeni. Komandant 392 divizije naredio je tada da se na prostor severno od Starigrada iskrcaju dve čete 847 grenadirskog puka sa zadatkom da oslobode borbenu grupu 264 divizije i zajedno s njom prodru prema severu, da bi se spojili s dvema ustaškim četama. Ovo je izvršeno bez većih teškoća.[41]«

Oko stotinu partizana bataljona »Plavi Jadran« zadali su, kao što se vidi, neprijatelju teške brige i angažova-

[41] Arhiv VII, k. 18, dok. 39/14.

nje jakih snaga radi kratkotrajnog otvaranja ovog primorskog puta. Kako je to bio veliki »uspeh« u očima neprijatelja vidi se i po tome što je našao mesta u dva dnevna kominikea Ministarstva oružanih snaga NDH (4. i 5. maja 1944)[42].

U prvoj polovini maja od Zadarskog bataljona formiran je Zadarski narodnooslobodilački partizanski odred, koji je kontrolisao veći deo Ravnih kotara. Pošto je tada oslobođena i Posedarija, slobodna teritorija Ravnih kotara povezana je sa slobodnim Podgorjem oko Starigrada — Paklenice. Na predlog štaba 19. divizije bataljon »Plavi Jadran«, koji je sada imao mnogo bolje veze sa severnom Dalmacijom nego s Likom, ostajući u sastavu 35. divizije, bio je u operativnom pogledu potčinjen štabu Zadarskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda.

NEPRIJATELJSKA MAJSKA OFANZIVA

(Operacija »Morgenstern«)

Zimske operacije nemačke 2. oklopne armije (šesta ofanziva) bile su završene u Lici s polovičnim rezultatima za neprijatelja. Snage 15. brdskog armijskog korpusa, koje su se posle tih operacija zadržale u Lici i okolnim područjima radi obezbeđenja najvažnijih komunikacija između doline reke Save i jadranske obale, uspevale su uglavnom da drže pod kontrolom dva osnovna pravca. Nemačka 373. legionarska divizija, 264. nemačka divizija i odredi četničke Dinarske divizije držali su komunikaciju Sunja — Bihać — Otrić — Knin — Zadar, dok je 392. legionarska divizija, sa 7—8 ustaških i domobranskih bataljona, kontrolisala osnovni pravac Ogulin — Brinje — Senj, a od 1. aprila i pomoćni pravac Brinje — Otočac — Gospić — Karlobag. Široki pojas teritorije između dva spomenuta pravca koji se protezao od Pokuplja, preko Korduna i Like pa sve do jadranske obale, između Obrovca i Karlobaga, ostao je i posle zimskih operacija pod čvrstom kontrolom partizanskih snaga, 8. kordunaške udarne i 35. ličke divizije. Štab nemačkog 15. brdskog

[42] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 174 i 175.

korpusa iz Knina mogao je kopnenu vezu sa svojom 392. divizijom održavati jedino preko Zagreba, ako se isključi nesigurna veza morskim putem od Zadra do Karlobaga.

Posednute komunikacije neprijatelj je obezbeđivao primenom taktike aktivne odbrane, koju je u većoj meri mogla da primenjuje prikupljenija i pokretljivija 392. divizija, a u manjoj meri razvučena 373. divizija, na koju su stalan i snažan pritisak neprestano vršile jedinice 1, 4. i 8. korpusa. Stab 15. brdskog korpusa planirao je da, čim mu to situacija dozvoli, pristupi čvršćem povezivanju svojih divizija rokadnim pravcima Bihać — Plitvička jezera — Otočac, Otrić — Gračac — Gospić — Otočac, te primorskim putem Obrovac — Karlobag. Da bi se uspostavila i održala prva dva rokadna pravca bilo je potrebno, pre svega., likvidirati ili neutralizirati partizanske snage koje su dejstvovale s ličke slobodne teritorije, u čijem je središtu bilo Krbavsko polje. Plan za operaciju protiv ličke slobodne teritorije i partizanskih jedinica na njoj bio je stvoren još u februaru ili martu pod konspirativnim nazivom operacija »Morgenstern« (»Zvezda Danica«), ali je zbog nedostatka snaga bio odgađan sve do početka maja. Pripremajući povoljnije operativno-taktičke uslove za otpočinjanje ove operacije neprijatelj je početkom aprila glavninu 392. divizije i njoj potčinjene ustaške bataljone angažovao za zauzimanje pravaca Otočac — Gospić i Otočac — Plitvička jezera, da bi tako suzbio slobodnu teritoriju i došao do povoljnijih polaznih linija za napad na Krbavsko polje i jedinice 35. divizije, čiji je raspored i pokrete budno pratio preko svojih obaveštajnih poverenika na terenu. Posle jednomesečnih skoro neprekidnih borbi između Vrhovina i Plitvičkih jezera pokazalo se da snagama 392. divizije i 4. ustaške brigade neće moći da se postignu postavljeni ciljevi. Pored toga, razbijanjem 34. ustaškog bataljona 5. maja u Ramljanima ponovo je bila ozbiljno ugrožena veza između Otočca i Gospića. Zbog toga je štab 15. korpusa odlučio da bez daljeg odlaganja pristupi izvođenju operacije »Morgenstern«. Evo kako je u službenom istorijatu 392. divizije ta odluka opisana:

»Krbavsko polje, najveći centar bandi na području korpusa, zavičajno ratno područje bandi, već odavno je uz pomoć korpusnih trupa trebalo da bude likvidirano. Otkako je izvršeno poseda-

nje Hrvatske nije ni jedna jedinica stupila na ovo područje. Pored oficirskih škola ovde su obučavane i klase regruta, a prema izveštajima poverenika ovde su se nalazila velika profijantska slagališta materijala i jedan aerodrom. Uprkos tome što je ova oblast bila van divizijskog operativnog područja, divizija je davno pripremila jedan poduhvat koji je stalno morao da bude odlagan, iz razloga što nije bilo dovoljno raspoloživih snaga. Napad bandi na Ramljane i Perušić sada je doveo do preduzimanja ovog velikog poduhvata ... «[43]

Početna situacija i odbrana severnih prilaza Krbavskom polju (7-10. maj)

Naše snage nalazile su se 7. maja u sledečem rasporedu:

Trideset i peta divizija imala je 1. brigadu na prostoru Kozjan, Kuzmanovača, Ljubova, sa kojeg je zatvarala pravce: Ramljani — Kozjan — Bunić; Perušić — — Gostovača — Ljubovo i Lički Osik — Široka Kula — — Ljubovo. Druga brigada (bez 4. bataljona) bila je na liniji V. Ogradak — Metla — V. Greda — Klanac, zatvarajući pravce Vrhovine — Plitvička jezera i Crna Vlast — Turjanski. Njen 4. bataljon bio je u rejonu Ličkog Petrovog Sela, gde je zatvarao pravac Bihać — Plitvička jezera. Treća brigada 13. divizije bila je prikupljena u Živulji (južno od Turjanskog), na odmoru. Treća brigada 19. divizije bila je na prostoru istočno i severno od Gračaca, obezbeđujući taj prostor od neprijateljskih ispada s linije D. Lapac — Srb — Otrić — Gračac i progoneći ustaške grupe koje su se iz Gospića preko Velebita infiltrirale na oslobođeni teritorij oko Sv. Roka. Lički narodnooslobodilački partizanski odred imao je 1. bataljon, ojačan s dve terenske čete, na liniji Široka Kula — Vrebac — Medak — Divoselo, sprečavajući ispade ustaša iz rejona Gospića na jug i istok, a 2. bataljon odreda, ojačan terenskom četom, bio je na Plješevici i zatvarao pravce koji s linije Bihać — D. Lapac izvode u Krbavsko polje. Stab 35. divizije i njen artiljerijski divizion bili su u Končarevom kraju. Prva i 3. brigada 8. divizije bile su u Trnavcu na odmoru. Stab 11. korpusa bio je u Uvalici, a artiljerijski divizion korpusa na Ljubovu.

[43] Arhiv VII, k. 18, dok. 39/14.

Neprijatelj je za operaciju »Morgenstern« imao na raspolaganju glavninu 392. legionarske divizije, 4. ustašku brigadu, delove 373. i 264. divizije, neke četničke i druge pomoćne jedinice. Da bi pre svega odsekao ličku slobodnu teritoriju i naše snage razmeštene na njoj od velike kordunaško-pokupsko-banijske slobodne teritorije, neprijatelj je 6. maja formirao četiri borbene grupe, koje su u prvoj fazi operacije imale da kao odvojene borbene kolone nastupaju koncentričnim pravcima prema severnom delu ličke slobodne teritorije. Prva grupa oformljena je na taj način što je 1. bataljon 846. puka 392. divizije ojačan divizijskom artiljerijom, izvršio prodor iz Josipdola preko Plaškog u Ličke Jesenice, a Izviđački odred 392. divizije istovremeno iz Otočca preko Dabra, kamionima prebačen u Ličke Jesenice, odakle su obe ove jedinice kao samostalna borbena kolona krenule 8. maja na jug prema Plitvičkim jezerima. Drugu kolonu sačinjavali su 3. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon (koji je 7. maja kamionima prebačen iz Ramljana u Vrhovine). Ova kolona imala je zadatak da zauzme Čudin klanac i Turjanski, a zatim da preko Homoljca nastupa ka Korenici. Treća borbena grupa formirana je na prostoru Ramljani, Janjče, Ivčevića kosa, od 31. i 32. ustaškog bataljona i polubataljona »Dajncer« (2. četa 847. puka i 6. četa 846. puka 392. divizije), a imala je zadatak da nastupa preko Kuzmanovače i Trbavca u severni deo Krbavskog polia. Najzad, kao četvrta kolona nastupao je ojačani Izviđački odred 373. legionarske divizije, koji je polazeći iz Bihaća imao zadatak da započne operaciju iznenadnim upadom Ličkog Petrovog Sela u Prijeboj, da se u predelu Jezera spoji sa severnom kolonom, a zatim da preko Koreničke Kapele napreduje ka Korenici.

Ostale neprijateljske snage predviđene za operaciju »Morgenstern«, u njenoj drugoj fazi, pripremane su za akciju, ali do 10. maja nisu bile pokrenute u napad na drugim pravcima, sem što su delovi 4. ustaške brigade ispadima na sektoru Široke Kule nastojali da zauzmu povoljnije polazne položaje za kasnije nastupanje prema Ljubovu i Podlapači.

Izviđački odred zauzeo je 7. maja pre podne Ličko Petrovo Selo, potisnuvši 4. bataljon 2. brigade na prevoj

kod Matiča Krčevine, a zatim zaobilazeći mu levo krilo preko Klokočevice primorao ga da se popodne povuče na položaje južno od Prijeboja. Drugi bataljon 2. brigade, koji je oko podne upućen iz Turjanskog u pomoć 4. bataljonu, stigao je do Prijeboja kada je neprijatelj već bio u njemu, pa je zajedno s 4. bataljonom pristupio uređenju položaja za odbranu zapadno i južno od Prijeboja.

Stab 11. korpusa, ceneći situaciju 7. maja posle podne, pravilno je zaključio da će neprijateljske snage iz Vrhovina, Ličke Jesenice i Prijeboja idućeg dana napasti rejon Plitvičkih jezera radi presecanja veze između ličke slobodne teritorije i Korduna, da bi posle toga izvršile upad u Koreničko polje. Na osnovu takve procene naređeno je štabu 8. divizije da s 1. brigadom zatvori pravce koji iz Prijeboja vode preko Jezerca ka Plitvičkim jezerima i preko Mirič Stropine ka Plitvičkom Ljeskovcu.[44] Jedan bataljon ove brigade trebalo je da posedanjem položaja oko Poljanka spreči izbijanje neprijatelja u predeo Plitvičkih jezera sa severa, bilo pravcem Ličke Jesenice — Kuselj — Poljanak, bilo pak pravcem Drežnik — Poljanak. Treća brigada 8. divizije dobila je zadatak da zatvori pravac Vrhovine — Babin Potok — Plitvički Ljeskovac i Babin Potok — Homoljac, posedanjem položaja Crni vrh — Cudin klanac — Kosa. Stab divizije, s divizijskom artiljerijom i komorom, imao je odmah da se prebaci severno od ceste Prijeboj — Plitvički Ljeskovac, da bi se otud mogli, po potrebi, prebaciti na Kordun. Stab 8. divizije, pošto je izdao naređenja jedinicama, premestio se iz Uvalice u s. Plivička jezera.

Štabu 35. divizije naređeno je da 1. brigadu zadrži na zatečenim položajima, 3. brigadu 13. divizije uputi u Krbavicu, gde će biti u korpusnoj rezervi, a 2. brigadu da povuče s položaja pred Vrhovinama, s tim da 1. i 3. bataljon posednu i brane položaje oko Cudinog klanca, do dolaska 3. brigade 8. divizije. Pošto iduće noći predaju položaje 3. brigadi, ova dva bataljona posedaju i uređuju za odbranu Homoljački klanac radi zatvaranja pravca Babin Potok — Korenica. Stab 35. divizije, s artiljerijskim divizionom i prištapskim delovima, imao je da pređe u Balj-

[44] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 31 i 36.

kušu (kod Krbavice). Jedinice 35. divizije zauzele su novi raspored u toku noći 7/8. maja.

Štab 11. korpusa, saznavši 8. maja oko podne da je neprijatelj iz Prijeboja prodro ü Jezerce, kao i da je neprijateljska kolona iz Ličkih Jesenica prošla kroz Kuselj, te da se preko Sertić Poljane i Čorkove Uvale približava Poljanku i Biginoj Poljani, uvideo je da je potcenio opasnost od brzog prodora neprijatelja sa severa, pa je promenio donekle jučerašnju odluku i poslao novo naređenje štabu 8. divizije. Prema ovom naređenju cela .1. brigada trebalo je da posedne prostor Poljanak, Plitvice, Plitvička jezera, sa zadatkom da neprijatelja odbaci od raskrsnica putova i omogući prebacivanje artiljerije, komore i štaba 8. divizije prema Rakovici. Treća brigada trebalo je također da se s Cudinog klanca pomeri na prostor Plitvički Ljeskovac, Jezerce, s. Plitvička jezera, te da spreči prodor neprijatelja iz Prijeboja i preko Plitvičkog Ljeskovca na sever, u rejon sela Plitvička jezera. Na taj bi se način obe brigade 8. divizije našle između linije Prijeboj — Babin Potok i neprijateljske grupe koja je nastupala sa severa, te bi se u slučaju potrebe povukle u Kordun. Međutim, štab 8. divizije, pre nego je ovo naređenje primio, saznavši za neprijateljevo približavanje Poljanku, krenuo je oko podne s artiljerijom i prištapskim delovima preko Poljanka za Rakovicu. Tako 1. i 3. brigada 8. divizije nisu ni dobile naređenje za novi borbeni raspored.[45]

Prva brigada 8. divizije krenula je iz Trnavca na zadatak 8. maja, u 4 časa, pravcem Homoljačko polje — Uvalica, odakle je 1. bataljon produžio preko Plitvičkog Ljeskovca i sa Plitvičkih jezera prema Poljanku. Pred Poljanak je stigao posle podne, kada su prednji motorizovani delovi Izviđačkog odreda 392. divizije već bili u Poljanku. U susretnoj borbi bataljon je odbačen zapadno od ceste, u šumu Plitvički klanac, pa su delovi Izviđačkog odreda produžili napredovanje prema Plitvičkim jezerima, a bataljon se uveče prebacio preko ceste između Sertić Poljane i Poljanka, te na Lisini zatvorio pravac Drežnik — Poljanak. Ne znajući situaciju kod Poljanka, motorizovana komora 8. divizije naletela je predveče severno od sela

[45] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 164, fusn. 66.

Plitvičkih jezera na tenkove iz prethodnice Izviđačkog odreda, pa je bila delom uništena, a delom zaplenjena. U isto vreme 1. bataljon 846. puka, odvojivši se od Izviđačkog odreda kod Kuselja, preko Čorkove Uvale i Bigine Poljane izbio je u Plitvice. Pošto je uspostavio vezu s delovima Izviđačkog odreda 373. divizije, neprijatelj je 9. maja, uz obe obale Jezera, produžio napredovanje na jug prema Plitvičkom Ljeskovcu.

Neprijateljske jedinice kod Vrhovina nisu 7. maja napale bataljone 2. brigade, niti su na njih vršile pritisak dok su se povlačili na nove položaje oko Čudinog klanca. Napad koji su izvršile idućeg dana na 3. brigadu 8. divizije uspešno je odbijen. Međutim, kada su se 9. maja izjutra u Plitvičkom Ljeskovcu pojavili delovi Izviđačkog odreda 392. divizije, odbrana Čudinog klanca postala je neodrživa, pa je 3. brigada dobila naređenje da se povuče preko Končarevog kraja na Karleušine Plaše i pripremi za prebacivanje na Kordun, što je ona izvršila iduće noći.

Grupa *»Dvk«* (dve ustaške i jedna nemačka četa) prešla je 8. maja u napad na jedinice 1. brigade, pravcima Duman — Trnovac i Gostovača — Kuzmanovača. Na prvom pravcu neprijatelj je, koristeći maglu, uspeo da se probije na visoVe zapadno od Trnavca (Vršak, k. 1030), ali je predveče protivnapadom dvaju bataljona 1. brigade odbačen u Duman. Na drugom pravcu, kod Kuzmanovače, jedan bataljon 1. brigade odbacio je neprijatelja već pre podne u pravcu Gostovače.

Izviđački odred 373. divizije prešao je 9. maja u napad na levo krilo 1. brigade 8. divizije, na Rapajinom Paležu. Treći bataljon koji je branio te položaje bio je odbačen od ceste, pa je neprijateljska motorizovana prethodnica produžila preko Mirič Štropine za Plitvički Ljeskovac. Stab 1. brigade odlučio je tada da odbranu pravca Prijeboj — Uvalica poveri 3. bataljonu, a s preostala dva bataljona (2. i 4.) da izvrši bočni napad na neprijatelja koji je iz Plitvičkog Ljeskovca krenuo preko Trnovskih Tavana, prema Karleušinim Plasama i M. Javorniku. Dok su ova dva bataljona čekala na nailazak neprijatelja kod Malog Javornika, delovi Izviđačkog odreda iz Prijeboja napali su 3. bataljon, odbacili ga na Žigi vrh, te upali u Uvalicu i popalili je. Brigadi je tada naređeno da se povuče na

prostor Korenička Reka, Glibovito polje, gde je trebalo da se odmori i pripremi za prebacivanje na Kordun.

Prvi bataljon 1. brigade, po izlasku na Lisinu, 9. maja, nije se više osećao ugrožen, pa se bez dovoljno obezbeđenja prepustio odmaranju. Izviđački odred 392. divizije, koji je hteo da ima obezbeđena leđa, uputio je u pravcu Lisine dve čete, koje su iznenadile bataljon, razbile ga i odbacile prema Catrnji, a zatim se povukle u sastav odreda ka Plitvičkim jezerima[46].

Ustaško-nemačka grupa *»Dvk«* prešla je 9. maja ponovo u napad, s težištem na pravcu Duman — Trnavac. Njeni prednji delovi do podne su ponovo izbili na kote zapadno od Trnavca i u Živulju. Dva bataljona 1. brigade, uz efikasnu podršku haubičke i brdske baterije art. diviziona, uspeli su da na ovim položajima zadrže dalje napredovanje neprijatelja. Štab 35. divizije, uz saglasnost štaba korpusa, naredio je tada 3. brigadi 13. divizije da iz Krbavice krene pravcem Budima kosa — Korita — Mali Čanak radi bočnog napada na neprijateljske snage pred Trnavcem. Do borbe, međutim, nije došlo, jer je neprijatelj otkrio ovaj manevar pa se brzo odvojio od bataljona 1. brigade i povukao u pravcu Dumana. Trećoj brigadi naređeno je da preuzme položaje 1. brigade, pa je ova povučena u Krbavici u korpusnu rezervu.[47]

Posle spajanja triju neprijateljskih napadnih kolona u predelu Plitvičkih jezera, i pošto su one 9. maja čvrsto ovladale komunikacijom Bihać — Prijeboj — Vrhovine, veza između naših jedinica na ličkoj i onih na kordunaškoj slobodnoj teritoriji bila je potpuno presečena. Štab korpusa složio se s odlukom štaba il. brigade 8. divizije da noću 9/10. maja pokuša da se probije na Kordun, pravcem Uvalice — Jezerce, radi ulaska u sastav svoje divizije. Da bi to prebacivanje olakšao, kao i da bi ustanovio stanje u rejonu Gornjeg Babinog potoka, štab 35. divizije naredio je 2. brigadi da jednim bataljonom s Homoljačkog klanca napadne neprijatelja na Čudinom klancu. Ovaj napad izvršen je iz Končarevog kraja, u ponoć, a istovremeno je 1. brigada 8. divizije krenula navedenim pravcem preko Uvalice. Jake neprijateljske snage s Čudinog klanca brzo

[46] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 102.
[47] Isto, br. 74.

su odbile napad 3. bataljona 2. brigade i odbacile ga u Končarev kraj, odakle se još u toku noći glavnina bataljona povukla u Karleušine Plaše. Neprijatelj je osmotrio pokret 1. brigade 8. divizije preko Uvalice, pa je brzo reagirao bočnim napadima iz Prijeboja i Plitvičkog Ljeskovca. Prelaz preko ceste Prijeboj — Vrhovine bio je onemogućen, pa se 1. brigada u toku noći povukla u Koreničku reku.

Izjutra 10. maja neprijatelj je krenuo u napad pravcima Prijeboj — Korenica, Plitvički Ljeskovac — Uvalica — Korenička Reka i Čudin klanac — Homoljac. Na sva tri pravca, a naročito na prvom i trećem, neprijatelj je nastupao uz znatnu podršku artiljerije i tenkova. Našu odbranu kod Koreničke Kapele probio je Izviđački odred 373. divizije već u jutarnjim časovima. Drugi bataljon 2. brigade bio je nabačen na padine Plješevice, između Mladenovog vrha i Oštrog Mihaljevca, a 4. bataljon bio je potisnut prema Koreničkoj reki. Put prema Korenici bio je tako otvoren, pa six neprijateljski tenkovi već pre podne sišli u Koreničko polje, a oko podne ušli i u nebranjenu Korenicu. Pošto je zbog ovog prodora odbrana pravca Uvalica — Korenička Reka bila kompromitovana, štab korpusa naredio je 1. brigadi 8. divizije da posedne Pogledalo i tako ojača odbranu pravca Homoljac — Korenica. Četvrti bataljon 2. brigade povukao se preko Pogledala prema Krbavici.[48]

Prvi i 3. bataljon 2. brigade pružili su pre podne, u rejonu Homoljačkog klanca, jak otpor neprijatelju, koji je od Čudinog klanca nastupao trima pravcima. Glavna kolona nastupala je tenkovima i artiljerijom duž ceste preko Brezovca, a za napad na klanac razvila se na liniji Lukići — Obijaj (k. 800). Pomoćne kolone išle su pravcima Končarev kraj — Karleušine Plaše i Sosa — Previja — Selište. Pošto je na glavnom pravcu zadržan, naročito uspešnim dejstvom naših pt-oruđa, neprijatelj je nastojao da krilnim napadima i izmanevriše odbranu na Homoljačkom klancu. Opasnost na levom krilu brzo je otklonjena izlaskom jedne čete na Previju, zapadno od klanca, ali 3. bataljon, koji je bio zamoren noćnom borbom i pokretima,

[48] Zbornik V, knj. 37 dok. br. 63.

nije na desnom krilu izdržao pritisak od Kika i Uvalice, pa je neprijatelj izbio na M. Javornik (k. 980) i prinudio bataljon na povlačenje prema Homoljačkom polju, posle čega se i 1. bataljon morao pod borbom povući preko Homoljačkog polja na Vujinovu glavu, a neprijatelj je oko podne izbio u Homoljac. Prva brigada 8. divizije uspela je da zadrži neprijatelja pred Pogledalom, dok motorizovani deo Izviđačkog odreda 373. divizije nije iz Korenice preko Vrela napao Pogledalo i sa istoka, a zatim se povukla na položaje prema Krbavici.

Dok je neprijatelj 10. maja pre podne nadirao sa severa prema Korenici, 3. brigada 13. divizije i deo 1. brigade 35. divizije uspešno su odbijali sve pokušaje grupe »Dvk« da se preko Trnavca, Čanka i Gostovače približe Krbavici i Buniću. Pojavila se, međutim, jedna nova opasnost s pravca otkud nije mnogo očekivana. Jedan bataljon 373. divizije, ojačan četnicima, krenuo je 10. maja izjutra s prostora severno od D. Lapca prema Kamenskom. Manji delovi 2. bataljona Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda pokušali su da otporom na Kamenskom i kod Bijelih Potoka zaustave ovu kolonu, ali u tome nisu uspeli, pa je ona posle podne prodrla u Frkašić. Ovim prodorom stvorena je neposredna opasnost za prostor između Frkašića, Pečana i Jošana, gde su u padinama Plješevice bile smeštene partizanske bolnice i skladišta materijala.[49]

Na osnovu situacije stvorene neprijateljskim prodorima 10. maja do podne, štab 11. korpusa izdao je popodne naređenje za novi raspored jedinica radi odbrane Krbavskog polja, prema kojem je <1. brigada 35. divizije trebalo da se povuče u rejon Podlapače, 1. brigada 8. divizije da brani liniju Debelo brdo — Krbavica — Kozjak, 2. brigada 35. divizije da bude prebačena na prostor Gorica, Padališta, Frkašić, a 3. brigada 13. divizije da zatvori prevoj Ljubovo i spreči prodor neprijatelja iz Široke Kule u Bunić.[50] Brzi nepovoljni razvoj situacije, prodor neprijatelja iz Korenice u Krbavicu i Krbavsko polje, onemogućili su izvršenje ovog naređenja, pa je štab 35. divizije njegovu ideju sprovodio u nešto izmenjenom obliku. Zbog prodora

[49] Zbornik V, knj. 27 dok. br. 131.
[60] Zbornik V, knj. 27 dok. br. 45.

Izviđačkog odreda 392. divizije u Krbavicu i Bunić, front prema grupi »Dvk« potpuno je napušten. Prvoj brigadi 35. divizije naređeno je da se najprečim putem iz rejona Trnavca prebaci u rejon Frkašić, Pečani, Gorica, a 1. brigadi 8. divizije i 2. brigadi 35. divizije da se prikupe kod Svračkovog sela. Treća brigada 13. divizije zadržata je na Ljubovu, sa zadatkom da organizuje odbranu prevoja, kako iz pravaca Širokih Kula, Perušića, Kuzmanovače i Kozjana, tako i iz pravca Bunića. Sve jedinice odmah su pristupile izvršenju ovog naređenja. Prva brigada 35. divizije, krećući se od Trnavca pored Krbavice na nove položaje kod Gorice, sukobila se kod Vrpila s neprijateljskim delovima koji su od Korenice nastupali prema Buniću. Posle kraće borbe brigada se probila u Debelo brdo i pre mraka stigla na nove položaje. Posle povlačenja naših jedinica iz rejona Trnavca i Kozjana deo jedinica grupe »Dvk« spustio se iz Kozjana cestom u Bunić.

U toku noći 10/11. maja naše jedinice sređivale su se na novim položajima, snabdevale hranom, zbrinjavale ranjenike i uređivale nove položaje za odbranu. Na zauzetom delu slobodne teritorije, severno od linije Frkašić, Debelo brdo, Bunić, Kuzmanovača, neprijatelj je pretresao teren uz okršaje s našim zaostalim delovima, pljačkao i palio sela i pregrupisavao snage za produžetak napada na srednji deo Krbavskog polja.

Jedan od najtežih problema koji su partizanski štabovi morali rešavati u toku ove ofanzive bio je problem zbrinjavanja ranjenika. Već 7. maja, čim je ova ofanziva bila na pomolu, štab 35. divizije i štab 11. korpusa ukazali su Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske na teškoće koje mogu nastati ako se preko hiljadu ranjenika bude moralo naglo evakuisati iz ličkih partizanskih bolnica. Nešto raniji pokušaji (u martu i aprilu) da se teži ranjenici prebace u Dalmaciju, a otuda na Vis, nisu uspeli zbog vrlo žive neprijateljske aktivnosti uz jadransku obalu i na ostrvima, zbog čega je slobodni kanal preko severne Dalmacije bio prekinut. Glavni štab zatražio je 9. maja, depešom od Vrhovnog štaba, da se saveznički transportni avioni spuste na improvizirani aerodrom na Krbavskom polju i evakuišu teške ranjenike iz ličkih bolnica u Italiju.[51] Vrhovni

[51] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 164, fusn. 71.

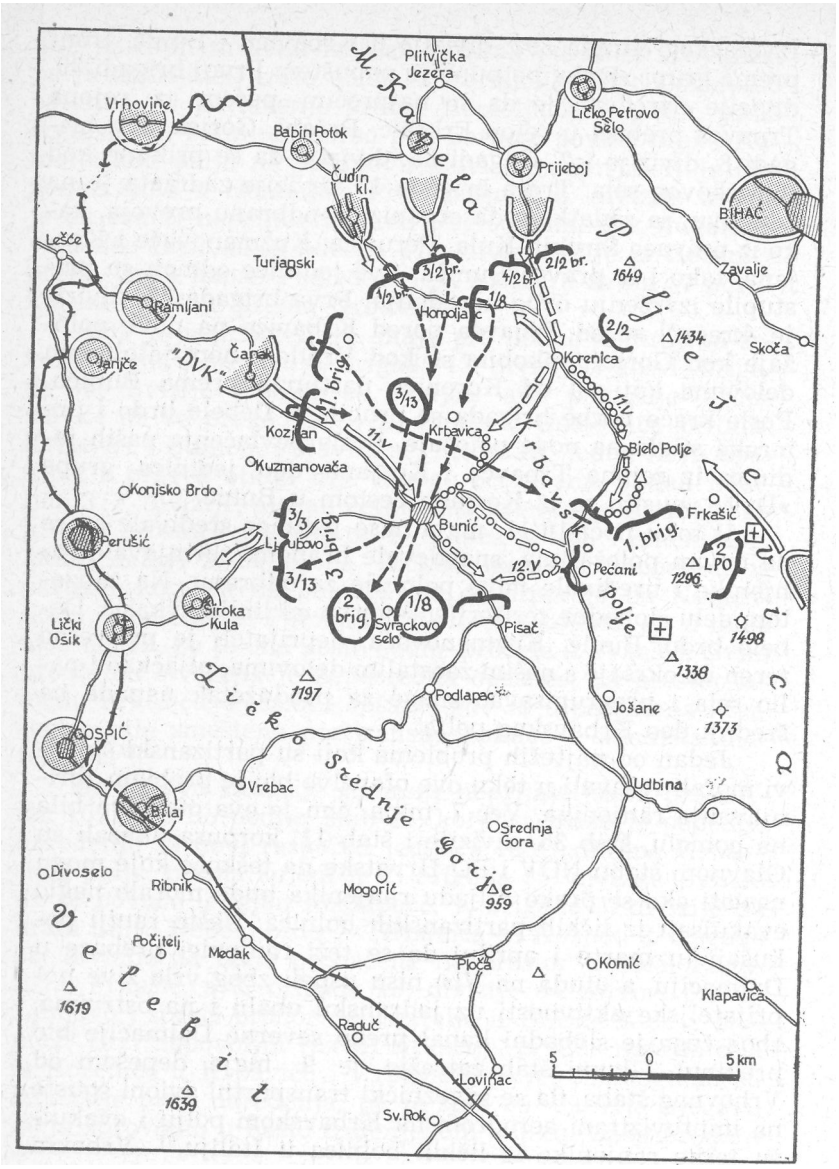

Situacija kod Korenice 10—12. maja

- j

štab upitao je 11. maja depešom Glavni štab NOV i PO Hrvatske da li se jedan saveznički avion može spustiti u Krbavsko polje, da bi se sa oficirom koji u njemu doleti uredilo pitanje evakuacije ranjenika vazdušnim putem. Odmah je odgovoreno da zbog nastale situacije otpada mogućnost korištenja aerodroma u Krbavskom polju. Moralo se tražiti neko drugo rešenje. Deo teških ranjenika prebačen je iz otvorenih bolnica u novosagrađene podzemne bolnice kod Udbine. Deo pokretljivih ranjenika i bolesnika bio je prikupljen u rejonu Srednje gore, da bi otud po potrebi bio evakuisan u Velebit, a ostali ranjenici ostali su u bolnicama u Plješevici, s tim da ih operativne jedinice brane dok se ne pruži mogućnost za njihovu evakuaciju u Velebit, u Bosansku krajinu ili Kordun.

Stab 11. korpusa i pojedini odvojeni njegovi članovi, nalazeći se u odnosu na jedinice oko Krbavskog polja u skoro istom položaju kao i štab 35. divizije, izdavali su tih dana često naređenja za dejstvo kako štabu 35. divizije i štabu 1. brigade 8. divizije, tako i neposredno štabovima brigada 35. divizije. Tako je štab .1. brigade 35. divizije 11. maja primio tri pismene zapovesti za raspored i dejstvo svojih jedinica: jednu od štaba 35. divizije, prema kojoj je brigada imala i dalje štititi rejon bolnica i skladišta u trouglu Padališta, Pečani, Duboko, a pridaju joj se 2. bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda i tri terenske čete komandi ličkih područja. Drugu zapovest dobila je od zamenika komandanta korpusa (pod br. 315), po kojoj je brigada svu pažnju trebalo da posveti zaprečavanjima na cesti Bjelopolje — Gorica — Pečani i izviđanju neprijatelja u rejonu Bjelopolja. Treću pismenu zapovest brigada je dobila direktno od štaba korpusa (pod br. 319), a prema njoj je trebalo krenuti preko Ponora i Mihaljevca, na prostor oko Uvalice i dejstvovati u pozadini neprijatelja, sprečavajući saobraćaj na linijama Bihać — Prijeboj — Korenica i Vrhovine — Homoljac — Korenica.[82] Stab brigade odlučio je da izvršava zadatke iz prvih dveju zapovesti, jer nije smeo bez smene napustiti prostor na kojem se brigada nalazila, a pokret prema Uvalici, samo sa delom snaga, bio je skopčan s velikim teškoćama i rizikom. Zamenik komandanta i načelnik Štaba 11. kor-

[52] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 50, 51, 52, 53, i 54.

pusa bili su od 11. maja posebno zaduženi da koordiniraju rad jedinica koje su se nalazile južno i jugozapadno od Krbavskog polja, kao i da se brinu o evakuaciji ranjenika iz rejona Srednje gore u Velebit, dok je ostali deo štaba korpusa ostao i dalje u blizini štaba 35. divizije.

Posle izbijanja na severnu ivicu Krbavskog polja i letimičnog pročešljavanja zauzetog terena, neprijatelj je 11. maja, odvojivši prethodno deo snaga 1. bataljona 846. puka za obezbeđenje komunikacija i veza s bazama iz kojih je krenuo, pristupio izvršavanju plana po kojem jedinice četiri kolone treba sa severa da zatvore obruč oko Krbavskog polja sa zapada, severa i istoka. Istovremeno su u pokret stavljene snage koje, nastupajući iz južnog dela Like, treba obruč oko Krbavskog polja da zatvore s juga. Odsudni napad na opkoljene partizanske jedinice trebalo je da se izvrši 12. maja. Za potpuno zatvaranje obruča sa severa i zapada za neprijatelja je bilo važno da prethodno ovlada Ljubovskim prevojem, s kojeg bi snage 4. ustaške brigade krenule kroz Ličko srednje gorje, presekle cestu Vrebac — Podlapača i u predelu sela Srednja Gora spojile se sa snagama koje nastupaju s juga. Treća brigada 13. divizije uspela je da 11. maja odbije koncentrične napade na Ljubovo, iz pravca Bunića, Kuzmanovače i Široke Kule. Prva brigada, sa ojačanjima, odbila je napade iz rejona Bjelopolje, na liniju Frkašić — Gorica, a 2. bataljon 2. brigade napadao je iz Plješevice neprijateljske delove na cesti Prijeboj — Korenica.

Deo Izviđačkog odreda 392. divizije, pod zaštitom tenkova, uspeo je oko podne da iz Bunića prodre preko Šalamunića u Laudonov gaj, gde je pronašao i opljačkao zemunice. Kada je 1. brigada 8. divizije krenula da napadne neprijatelja u Laudonovom gaju on se bez većeg otpora povukao u Bunić. Tako je situacija .11. maja ostala uglavnom nepromenjena, pa je to većem broju naših jedinica omogućilo da se sredi, predahne i pripremi za borbe idućeg dana.

Krajem dana, 11. maja, štab korpusa poslao je štabu 35. divizije naređenje da izvrši izvesne promene u rasporedu svojih snaga. Ponovljeno je naređenje da 1. brigada 35. divizije treba da krene u pozadinu neprijatelja, a 2. brigada da preuzme njene položaje na Gorici. Prva briga-

da 8. divizije i 3. brigada 13. divizije trebalo je i dalje da ostanu na prijašnjim položajima. Pošto su primljeni podaci o pokretima neprijatelja u južnoj Lici, naređeno je da se 3. brigadi 19. divizije da zadatak da sa dva bataljona zatvori pravac Gračac — Udbina, a sa dva pravca D. Lapac — Udbina. U naređenju štaba korpusa skrenuta je pažnja štabu divizije na urednije održavanje veza, na efikasnije zaprečavanje na komunikacijama, kao i na potrebu stalnog izviđanja. Saopćeno je i to da će štab korpusa i dalje izdavati naređenja neposredno onim jedinicama divizije s kojima bude imao dobre veze (1. i 2. brigada 35. divizije i 3. brigada 19. divizije), te da se 1. brigada 8. divizije pripremi za prebacivanje na prostor oko Plitvičkih jezera čim to situacija dozvoli. U smislu ovog naređenja štab 35. divizije izdao je 12. maja, pre zore, naređenje svojim jedinicama za dejstva u toku toga dana. Razvoj situacije nije ipak omogućio da 1. brigada krene ni tog dana na predviđeni zadatak u pozadini neprijatelja, severno od Krbavskog polja.

Odbrana južnih prilaza Krbavskom polju i borbe sredinom maja

Neprijateljske jedinice koje su po planu operacije »Morgenstern« imale zadatak da s juga i jugoistoka zatvore obruč oko Krbavskog polja, krenule su 11. maja u napad, na slobodnu teritoriju južne Like, s polukružne polazne linije D. Lapac — Srb — Otrić — Gračac. Glavne snage nastupale su dvama odvojenim pravcima. Prvi nemački puk »Brandenburg«, ojačan četničkim jedinicama, nastupao je prema jugozapadnoj ivici Krbavskog polja, tako da su se glavne snage kretale pravcem Gračac — Rudopolje — Udbina, a pomoćne pravcem Gračac — Lovinac — Ploča — Srednja Gora. Devedeset drugi motorizovani puk s četnicima, delovima 373. legionarske divizije i delovima 202. tenkovskog bataljona nastupao je prema jugoistočnoj ivici Krbavskog polja, pravcima D. Lapac — Kuk — Udbina i Dobroselo — Mazin — Klapavica — Udbina. Manje četničke i legionarske jedinice, iz sastava 373. legionarske divizije, vršile su za to vreme ispade na slo-

bodnu teritoriju istočno od Gračaca, da bi za vreme prodora vezivale izvestan deo partizanskih snaga.[63]

Štab 3. brigade 19. divizije, pošto je LI. maja ustanovio da se oko Gračaca i na liniji D. Lapac — Dobroselo neprijatelj koncentriše radi napada na slobodnu teritoriju, odlučio je u duhu dobivenih direktiva da povuče svoje bataljone iz najjužnijih delova slobodne teritorije, te da dva bataljona rasporedi i u širem rejonu Bruvna, radi zatvaranja pravca Gračac — Rudopolje —[1] Udbina i G. Lapac — Mazin — Klapavica — Udbina, dok je jedan bataljon iz Klapavice upućen na Kuk da bi ojačao odbranu pravca D. Lapac — Kuk — Udbina, na kojem se tada nalazila samo jedna četa 2. bataljona Ličkog partizanskog odreda.

Puk »Brandenburg« uspeo je da se u toku 12. maja probije kroz odbranu 3. i 4. bataljona 3. brigade kod Bruvna, te da tog dana uveče preko Klapavice izbije u rejon Udbine. Istovremeno se pomoćna kolona ovog puka probila iz Gračaca preko Lovinca na Pločanski klanac, savladavši usput otpor koji su joj pružale terenske partizanske jedinice. Deo 92. motorizovanog puka probio se istog dana preko Kuka u Visuć, a ostale njegove snage 13. maja izjutra probile su se pravcem G. Lapac — Mazin — Klapavica — Udbina. Brzim neprijateljevim prodorom, snage 3. brigade bile su 12. maja ispresecane ali ne i razbijene, pa su se već u toku 13. maja prikupile na masivu Kremena, a 14. maja tri bataljona prešla su na prostor oko Gubavčevog polja, a jedan u Tomin gaj, pa je na taj način veći deo slobodne teritorije u južnoj Lici ostao i dalje pod kontrolom partizanskih snaga.[54]

Izbijanjem neprijatelja 12. maja u Kurjak bio je neposredno ugrožen rejon partizanskih bolnica u Srednjoj Gori, pa je zato štab korpusa naredio da 1. brigada 8. divizije odmah uputi svoj 2. bataljon u Srednju Goru radi zaštite tog rejona dok se ne izvrši evakuacija ranjenika i bolesnika u pravcu Velebita, što je odmah i učinjeno.

Izbijanjem dvaju nemačkih pukova na južnu ivicu Krbavskog polja bile su konačno uvedene u borbu sve snage koje je 15. brdski korpus mogao u to vreme odvoji-

[53] Oslobodilački rat, knj. II, str. 144 — 146.
[54] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 61, 80, 94, 112.

ti za izvođenje operacije »Morgenstern«. Po planu operacije trebalo je 12. maja obruč oko Krbavskog polja da bude čvrsto zatvoren. Taj plan, međutim, nije bio ostvaren, jer toga dana niti je obruč bio zatvoren, niti su glavne partizanske snage bile u opasnosti da obručem budu zahvaćene. Srednji masiv Plješevice i Ličko srednje gorje bili su još u partizanskim rukama, a i put prema Velebitu preko južnog dela Ličkog polja (širi rejon Metka) kontrolisale su partizanske snage.

Za vreme dok su se nemački pukovi s juga približavali Udbini, ustaške i legionarske jedinice sa severa pokušavale su da ovladaju Ljubovskim prevojem, Ličkim srednjim gorjem i zapadnim padinama Plješevice između Bjelopolja i Jošana, ali im je to uprkos velikoj nadmoći u snagama slabo uspevalo. Naročito sporo napredovanje neprijatelja bilo je na Ljubovu. Da bi ubrzao zauzimanje Ljubova neprijatelj je 12. maja uputio Izviđački odred 392. divizije u napad, pravcem Bunić — Salamunić — Laudonov gaj, a deo 3. bataljona 846. puka iz Debelog brda također u Laudonov gaj, da bi se obe kolone zatim uputile prema Svračkovom selu i Podlapači. Kada je neprijatelj izbio u Laudonov gaj, dalje napredovanje presekla mu je 1. brigada 8. divizije, te se on, osećajući se u polju ugrožen, ponovo povukao na polazne položaje. Ni pokušaj Izviđačkog odreda 373. divizije da iz Bjelopolja preko Gorice prodre u Pečane nije toga dana uspeo. Prva brigada 35. divizije zadržala je najpre ovaj napad na Gorici, a kada je posle podne deo neprijateljskih snaga iz Debelog brda izbio u Pečane, jedan bataljon 1. brigade, protivnapadom preko Vršeljka (k. 75.1), primorao ga je da se povuče na polazne položaje.[55]

Treća brigada 13. divizije na Ljubovskom prevoju uspevala je 12. maja da manevarskom odbranom i protivnapadima zadržava napredovanje triju ustaških bataljona sve do pred kraj dana. Kada je uveče bila stešnjena na prostor oko Čardaka (k. 942), brigada se morala povući s prevoja kroz Ličko srednje gorje, u pravcu Vrebačke staze. Posle ovog povlačenja 3. brigade, zapretila je opasnost da se neprijateljske snage sa severa i juga spoje u predelu Podlapače i Srednje Gore, pa tako Krbavsko polje odseku

[55] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 131.

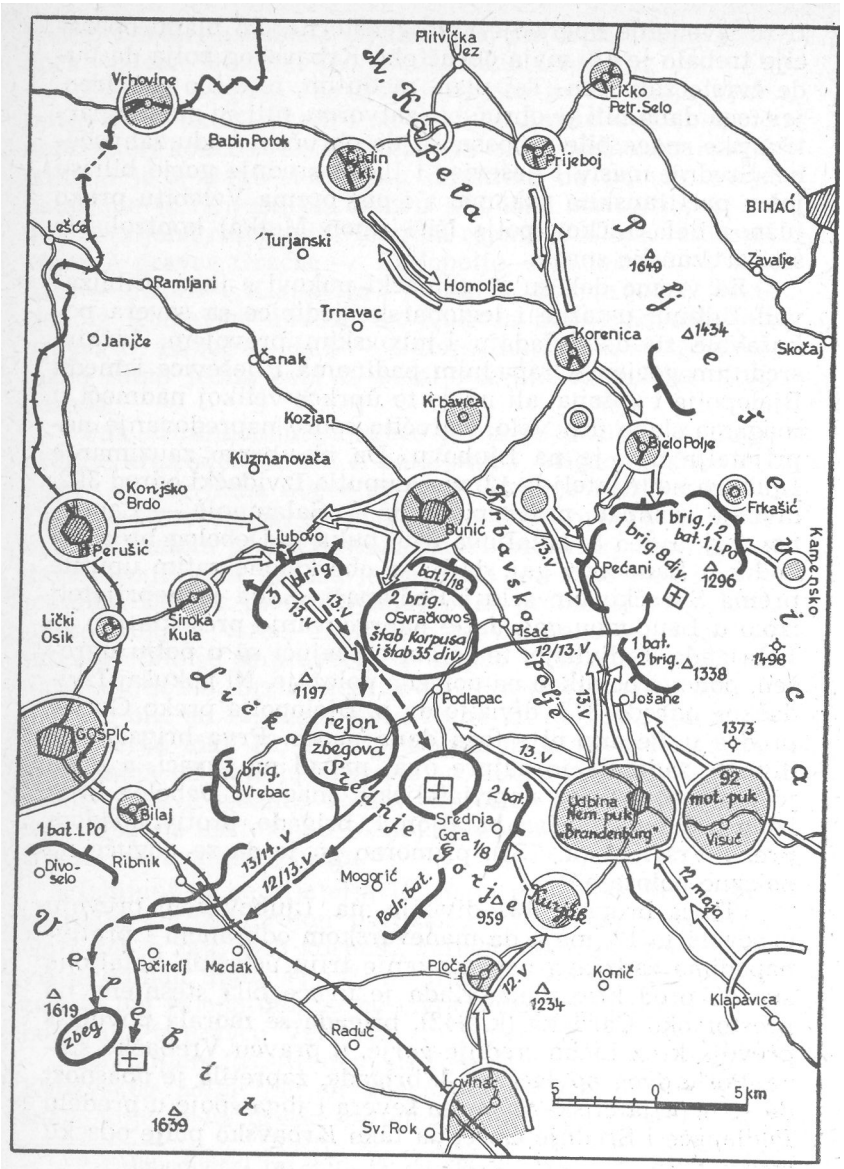

Situacija oko Krbavskog polja 12—14. maja

od Ličkog polja i od prilaza Velebitu. Ovim ne bi bile znatno ugrožene same partizanske borbene jedinice, ali bi zapretila opasnost partizanskim bolnicama, pozadinskim ustanovama i zbegovima koji su se nalazili u širem rejonu Srednje Gore. Stab korpusa i štab 35. divizije doneli su tada odluku da preduzmu sve mere za evakuaciju ugroženog područja, kao i da se jedinice ne dovedu u situaciju da vode borbu u okruženju. Rejon podzemne bolnice, s teškim ranjenicima, prešao je odmah na režim konspiracije. Preko 300 pokretnih ranjenika i bolesnika, kao i razne pozadinske ustanove dvaju ličkih područja imali su se iz rejona Srednje Gore, noću 12/13. maja, evakuisati preko Mogorića i Metka u Velebit. Za zaštitu ove evakuacije određeni su 3. brigada 13. divizije, dva bataljona 1. brigade 8. divizije. Prvi bataljon Ličkog partizanskog odreda i jedan ba,taljon koji je upravo formiran u Srednjoj Gori od tri terenske čete komandi područja. Sve ostale snage koje su se 12. maja uveče zatekle u rejonu Podlapače (2. brigada 35. divizije, štab i jedan bataljon 1. brigade 8. divizije, štab korpusa i štab 35. divizije sa, prištapskim delovima) imale su se u toku noći prebaciti na sektor koji je držala 1. brigada 35. divizije da bi pojačale zaštitu bolnica, skladišta i zbegova na obroncima Plješevice, između Kamenskog, Gorice i Jošana.

Treća brigada 13. divizije, zadržana borbom oko Vrebačke staze, nije na vreme stigla da vrši obezbeđenje evakuacije iz Srednje Gore, jer je kasno dobila naređenje, pa je kolona, s većinom ranjenika krenula prema Mogoriću, pod zaštitom ostalih triju bataljona. Nekim nesporazumom 2. bataljon 1. brigade 8. divizije, sa oko 100 ranjenika, krenuo je iz Srednje Gore preko Mekinjara, Krbavskog polja i Jošana u Duboko i Padališta umesto prema Velebitu. Idućeg dana i noću 13/14. maja, pod zaštitom 3. brigade .13. divizije, iz zbegova u Ličkom srednjem gorju prebačeno je u Velebit preko 12.000 žena, staraca i dece, sa nešto stoke.[56]

Neprijatelj je 13. maja, bez većeg otpora, ušao u rejon Podlapača, Srednja Gora, zatvorivši tako obruč oko Krbavskog polja sa zapada. Zauzeta sela neprijatelj je pa-

[56] Zbornik V, knj. 27 dok. br. 105.

lio, pljačkao stoku i otkrivene zemunice, ubijao uhvaćeno neboračko stanovništvo. U masakriranju stanovništva posebno su se isticale ustaške jedinice, a među ovima svojom okrutnošću prednjačio je 19. ustaški bataljon, čije je divljanje po Krbavskim selima ocenjeno i od samih nemačkih nacista kao zločinačko iživljavanje mračnih nagona. Po naređenju štaba 392. legionarske divizije, ovaj bataljon povučen je 13. maja iz Krbavskog polja na obezbeđenje komunikacija na sektoru Plitvičkih jezera.

U Plješevici, naše snage bile su 13. maja raspoređene na ovaj način: 1. brigada 35. divizije bila je prikupljena u Padalištima; severno od nje, oko Frkašića, bio je 2. bataljon Ličkog partizanskog odreda; 2. brigada 35. divizije imala je 3. i 4. bataljon na prostoru Gorica, Pečani, a 1. bataljon u Dubokom i 2. bataljon u Plješevici iznad Seganovca i Ponora; 1. brigada 8. divizije imala je 2. i 4. bataljon južno od Pedališta, na položajima oko Metle (k. 1173) i Svilarovog stana; prema Kamenskom bile su raspoređene tri terenske čete i četa 2. bataljona Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, koja je povučena sa Kuka; deo štaba korpusa i deo štaba 35. divizije nalazili su se u Padalištima. Cela ova grupa naših jedinica nalazila se od 13. maja stvarno u poluokruženju, jer je neprijatelj držao sa oko 10 bataljona, liniju Bjelopolje — Pečani — Jošane — Tuk — Oraovac — Dnopolje — Kamensko. Obruč nije bio sastavljen samo od Kamenskog do Frkašića, tj. preko najvišeg dela masiva Plješevice.

Drugi deo jedinica 35. divizije bio je potpuno odvojen od ove grupe i nalazio se u južnom i jugozapadnom delu Like. Na podvelebitskom sektoru, od Divosela do Raduča, bio je 1. bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, sa zadatkom da štiti bolnice i zbegove u Velebitu. Novoformirani područni bataljon bio je u Mogoriću orijentisan prema neprijatelju u Ploči i Srednjoj Gori. Treća brigada 13. divizije bila je u Vrepcu orijentisana prema Barletama i Bilaju, gde je bio .1. bataljon 3. posadne (ustaške) brigade i prema Podlapači, gde su bili delovi 4. ustaške brigade. Treći bataljon 1. brigade 8. divizije posle ispraćaja ranjenika u Velebit razmešten je u Međugorje (severno od Mogorića) s predstražama prema Breštanima. Ovom grupom jedinica i 3. brigadom 19. divizije rukovo-

dio je poseban štab, na čijem je čelu bio zamenik komandanta korpusa (Stevo Opsenica).

Neprijatelj je 14. maja pokušao da prodre na prostor koji su držale naše jedinice na Plješevici, napadajući koncentrično iz više pravaca. Puk »Brandenburg« napadao je iz Jošana na Duboko, gde mu je 1. bataljon 2. brigade pružio uspešan otpor i sprečio mu prodor u pravcu Orlovače (k. 1338), oko koje su bile razmeštene partizanske bolnice. Istovremeno je jedan bataljon 384. puka, 373. divizije, s četničkim jedinicama iz Lapačkog polja i Nebljusa izbio na Kamensko, nastojeći da se probije prema Unjki i Bjelini potocima, ali su ga jedna četa 2. bataljona Ličkog partizanskog odreda i jedna terenska četa zaustavile pred Bjelim Potocima i odbacile u polazne baze. Izviđački odred 373. divizije pokušao je da se sa Frkašića probije ka Bijelim Potocima ususret koloni koja je nastupala od Kamenskog, ali je upornom bliskom odbranom dveju četa 2. bataljona odreda, kod Frkašića primoran na, povlačenje. Minerske jedinice 35. divizije svake su noći silazile na cestu Bjelopolje — Pečani — Jošane i minirale je, tako da su delovi 92. motorizovanog puka trpeli svakog dana gubitke od tih mina.

Mada je 14. maja upornom odbranom sprečen pokušaj neprijatelja da dublje prodre u Plješevicu, veliki broj ranjenika u tamošnjim bolnicama nije bio u punoj bezbednosti, jer mogućnost dubljih neprijateljskih prodora u toku sledečih dana nije bila isključena. Zato je štab korpusa doneo odluku da se oko 800 ranjenika i bolesnika iz rejona Orlovače, pod zaštitom dva bataljona 1. brigade 8. divizije, odmah prebace na Kordun. Štab 1. brigade, sa 2. i 4. bataljonom, preuzeo je 14. maja pre podne bolnice pod Orlovačom i sa njima krenuo na prostor iznad Frkašića, odakle je noću 14/15. maja kolona trebalo da se podnožjem Plješevice kroz Frkašić prebaci u Poljanu, istočno od Ponora, gde bi predanila, a iduće noći preko Šeganovca izbila na Mihaljevac. Međutim, 2. bataljon 2. brigade izvestio je 14. maja uveče da nije uspeo odbaciti neprijateljske delove s Tičeva (k. 1046) i od crkve Ružice (pod Tičevom), pa je na taj način prolaz kolone iz Frkašića za Poljanu, preko Bubina-Gaja, bio nemoguć. Kolona je zbog toga morala da se vrati iz Frkašića na Bjele Potoke, da bi otud krenula kroz

besputne strme padine Plješevice, preko Skorine i Šuputove poljane, zatim se prebacila preko bila južno od Gole Plješevice i 15. maja uveče zakonačila u Uvali, zapadno od Trolokvice (k. 1208). Premorena, gladna i prokisla do kože kolona je 16. maja, odloživši deo teže opreme na skrovito mesto u planini, produžila ovaj naporni marš ispod bila Gole Plješevice, u pravcu Prijeboja. Noću 16/17. maja, pošto je izviđena cesta i postavljena osiguranja prema Prijeboju i Ličkom Petrovom Selu, svi ranjenici i bolesnici, sem nekoliko usput umrlih od napora, prešli su još desetak kilometara kroz ugroženi teren, pre nego su izbili na Koranu kod Smoljanca, gde su ih na slobodnoj teritoriji prihvatile i nahranile kordunaške partizanske jedinice.[57]

Posle evakuacije bolnica za Kordun, nisu više postojali razlozi da na sektoru Frkašić, Pečani, Kamensko bude koncentrisano 8 bataljona, jer su preostala skladišta i zbegove mogla braniti 3—4 bataljona. Štab korpusa naredio je da odbranu tog sektora preuzme 2. brigada i 2. bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, a 1. brigada da pređe na sektor Krbavica, Trnavac, Turjanski radi dejstva protiv neprijateljevih komunikacija severno od Krbavskog polja.[58] Druga brigada preuzela je 14/15. maja položaje u Frkašiću i Gorici, 2. bataljon odreda položaje nad Kamenskim, a 1. brigada prikupila se iznad Pečana i u Dubokom, ispitujući mogućnost da se prebaci na, novi sektor preko Krbavskog polja ili preko Debelog brda. Međutim, neprijatelj je u Pečanima i na Goričkom prevoju imao dosta jake snage, a situacija severno od Krbavskog polja nije bila poznata, pa se od prebacivanja u toku iduće noći odustalo. Odlučeno je da >1. brigada napadne neprijateljski logor u Pečanima, a jedan njen bataljon da se za vreme toga napada prebaci preko Krbavskog polja u rejon Srednje Gore, da bi uspostavio vezu s 3. brigadom 13. divizije.

Napad na logor u Pečanima izvršen je noću 15/16. maja.[59] Sam napad izveo je ojačani 2. bataljon, dok su ostale snage 1. brigade i jedan bataljon 2. brigade postavljeni kao obezbeđenja prema Gorici i Jošanima. Neprijatelj je

[57] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 102.
[58] Isto, dok. br. 65.
[59] Isto, dok. br. 78, 79 i 86.

bio jači nego što se pretpostavljalo, pa napad nije uspeo. Prvi bataljon probio se i uputio na sektor Srednja Gora, Podlapača. Izjutra 16. maja, kada su se naše snage počele povlačiti od Pečana i sa obezbeđenja, 92. motorizovani puk prešao je u protivnapad s linije Gorica — Pečani, a Izviđački odred 373. divizije s pravca Bjelopolje — Vedašić. Podržan jakom artiljerijskom vatrom, a na pravcu Gorica — Vlaisavljevića stanovi i tenkovima, neprijatelj je uspeo da prodre u rejon Zečevih i Vlaisavljevića stanova, gde je otkrio nekoliko naših ukopanih skladišta i odmah organizovao njihovu evakuaciju. Predveče su po dva bataljona 1. i 2. brigade, sa linije Padališta — Metla —- M. Greda, prešli u povratni napad, pa je neprijatelj bio primoran da se povuče pre nego je stigao odvući ili uništiti sav materijal pronađen u zemunicama.

Borbom kod Gorice, 16. maja, završena je prva etapa operacije »Morgenstern«. Neprijatelj više nije bio u mogućnosti da pod Plješevicom, od Bjelopolja do Udbine, zadržava velike snage. Zbog pritiska jedinica 8. divizije na sektor Plitvičkih jezera sa severa, te pojačanog miniranja cesta severno od Krbavskog polja, neprijatelj je 16. maja uveče povukao Izviđački odred 373. divizije u rejon Prijeboja. Prvi puk »Brandenburg« povučen je 17. maja u Lapačko polje, da bi učestvovao u pripremnim akcijama za drvarsku operaciju. Tako su u širem rejonu Krbavskog polja od većih neprijateljskih formacija ostali 92. motorizovani puk, sa svojim tenkovskim ojačanjima u rejonu Udbine, 3. bataljon 846. puka i grupa »Dajncer« 392. legionarske divizije, na sektoru Korenica — Bunić, ustaška grupa »Dvk« i delovi 4. ustaške brigade, na prostoru Podlapača — Ljubovo.

Produžetak ofanzive u Ličkom srednjem gorju

Na predlog komande operativnog područja »Velebit« (reorganizovana komanda »Zapoli«), pod kojom su bile 4. ustaška brigada, 3. posadna birgada i druge manje jedinice operacija »Morgenstern«, produžena je od 17. maja protiv slobodne teritorije u Ličkom srednjem gorju i Ličkom polju. Da bi uverila štab 15. brdskog korpusa u po-

trebu da nemačke jedinice (delovi 392. divizije i 92. motorizovanog puka, s ojačanjima) učestvuju u produžetku operacije, ustaška komanda iz Gospića izmislila je tobož »pouzdani« podatak (ili je bila preko naših veza obmanuta) da su partizani sakupili jake snage u Ličkom polju radi napada na Gospić s juga.[60] U stvari, južno od Gospića od naših jedinica bila je tada Samo 3. brigada 13. divizije na prostoru Medak — Počitelj, 3. bataljon 1. brigada 8. divizije u Počitelju, 1. bataljon Ličkog narodnooslobidilačkog partizanskog odreda u Divoselu i Čitluku i 2. terenska bataljona u Vrepcu i Mogoriću. U Velebitu, iznad Počitelja, kao nesporedna zaštita ranjenika, bila su još 3 — 4 bataljona, formirana od artiljeraca i raznih pozadinskih jedinica.[61] Pošto je »1. bataljon 3. ustaško-domobranske posadne brigade 16. maja pokušao da preko Ribnika prodre u Medak, te u sukobu s 2. bataljonom 3. brigade 13. divizije doživeo neuspeh i u neredu se povukao u Bilaj, možda je to bio neposredni povod za alarmni izveštaj komande »Velebit« štabu 15. brdskog korpusa u Kninu i štabu 392. divizije u Otočcu, o neposrednoj opasnosti od napada na Gospić.

Pregrupacija neprijateljskih snaga izvršena je 17. maja na sledeći način: Grupa *»Dyk«.* (31. i 32. ustaški bataljon) s prostora Podlapača — Šalamunić — Svračkovo Selo krenula je najprečim pravcem preko — Jezeranskog vrha i Ostrvice u Barlete i Bilaj. Grupa »Dajnciger« iz Homoljca upućena je u Babin potok i na Čudin klanac, a 1. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon s linije Vrhovine — Plitvički Ljeskovac krenuli su preko Turjanskog i Čanka za Perušić. Izviđački odred 392. divizije prebačen je iz rejona Bunića u Gospić, a odmah zatim u borbu u Vrepcu. Treći bataljon 846. puka i komandni deo štaba 392. divizije prešli su iz Bunića u Lički Osik.

92. mobilni puk krenuo je iz rejona Udbine preko Pločanskog klanca, te posle kraće borbe zauzeo Ploče, Mogorić i Medak. Istovremeno je jedna motorizovana kolona s četom legionara 373. divizije i četnicima iz Gračaca, preko Lovinca izbila u Raduč i Kruškovac.

[60] Arhiv VII, knj. 18, dok. 39/14.
[61] Zbornik V, knj. 27 dok. br. 105.

Dok je neprijatelj vršio ovu brzu pregrupaciju, čiji pravi smisao partizanski štabovi nisu odmah shvatili, naše snage zauzimale su 17. maja pre podne novi raspored.[62] Prva brigada krenula je na sektor Srednja Gora, Podlapača, Ljubovo, sa zadatkom da izvidi situaciju u severnom delu Ličkog srednjeg gorja i na cesti Široka Kula — Bunić. Druga brigada upućena je preko Korenice na sever, prema liniji Prijeboj — Babin potok, sa zadatkom da ispita situaciju oko Plitvičkih jezera i na sektoru Trnovac — Turjanski, te da se u saradnji sa minerskim grupama dejstvuje protiv neprijatelja na komunikacijama na tom sektoru.

Trećoj brigadi 13. divizije naređeno je da sve snage prebaci na prostor Vrebac — Pavlovac i spreči izviđačke ispade prema Vrepcu, koje je neprijatelj iz Bilaja i Barleta počeo 16. maja.

Drugi bataljon Ličkog partizanskog odreda preuzeo je ponovo kontrolu prelaza iz Lapačkog u Krbavsko polje preko Kamenskog i Kuka. Štab divizije krenuo je u Krbavicu. Ostale jedinice zadržane su na dosadašnjim položajima. Treća brigada 19. divizije, prema naređenju koje joj je uputio štab korpusa, imala je da dejstvuje na cestama koje iz Gračaca vode ka Gospiću i Udbini. Ona je, međutim, 17. maja već bila angažovana u borbi za Vučipolje, koje je zauzela i presekla vezu između Gračaca i Zrmanje, pa je na novi zadatak krenula 19. maja.

Dok je još pregrupisavanje neprijateljskih glavnih snaga bilo u toku, 1. bataljon, 3. posadne brigade krenuo je .17. maja izjutra iz Bilaja i Barleta u napad na Vrebac, gde je upravo pristizala 3. brigada, 13. divizije. U prvom sukobu 3. bataljon, 3. brigade razbio je četu iz neprijateljske prethodnice i proterao u Barlete. Pred podne neprijatelj je ponovio napad celim bataljonom, uz podršku jedne baterije topova. Posle oštre borbe u samom selu 3. brigada uspela je da odbaci napadača prema Bilaju, a na putu prema Barletama odsečena je odstupnica njegovoj motorizovanoj bateriji koju je štitila četa ustaša. Pre nego je organizovan napad jačim snagama na opkoljenu artiljeriju, iz Gospića je u Barlete prebačen je Izviđački odred

[62] Zbornik V, knj. 27 dok. br. 92.

392. divizije, koji je uveče uspeo da potisne 3. brigadu na visove iznad Vrebačkog Pavlovca. U to vreme u Mogorić i Medak su već prodrli delovi 202. tenkovskog bataljona, iz sastava 92. motorizovanog puka, a 31. i 32. ustaški bataljon izbijali su preko Gavanuše na Vrebačku stazu. Za 3. brigadu, uklještenu sa tri strane jakim neprijateljskim snagama, bio je jedini izlaz da se povuče u Razdolje i Međugorje, što je ona u toku noći i učinila.[63] Čim je 92. motorizovani puk izbio u Medak, stupio je u vezu sa 3. posadnom i 4. ustaškom brigadom u Gospiću, te je u sadejstvu s njihovim delovima napadao podvelebitska sela Počitelj, Čitluk i Divoselo. Okosnicu odbrane na ovom sektoru, posle odlaska 3. brigade, 13. divizije u Vrebac, činili su 1. bataljon Ličkog partizanskog odreda, 3. bataljon (omladinski), .1. brigade 8. divizije, koji je dopratio ranjenike iz Srednje gore u Velebit. Upornom i veštom odbranom ovih dvaju bataljona sprečen je pokušaj neprijatelja da prodre prema Razbojnoj dragi nad Počiteljem, u kojoj su bile bolnice i zbegovi. Neprijatelj je noću 17/18. maja povukao ispod Velebita ustaške jedinice u Gospić, a 92. motorizovani puk povukao se u Mogorić i Ploču.

Štab 3. brigade, 18. maja pre podne, s obizrom na pojavu jakih snaga iz pravca Mogorića, Vrepca i na Vrebačkoj stazi (grupi »Dvk« Izv. odred i 3. bat. 846. puka) došao je do zaključka da brigadi preti neposredno opkoljavanje, pa je doneo odluku da se dva bataljona (1. i 4.) posle podne probiju na sever, prema cesti Vrebac — Podlapača, u pravcu Ljubova, a dva (2. i 3.) u pravcu Srednje Gore. Pokušaj prodora na sever nije uspeo, jer je neprijatelj bio već izbio u Breštane, pa su se 2, 3. i 4. bataljon pod pritiskom i neplanski povukli prema Srednjoj Gori, dok je 1. bataljon, razbijen na više grupa, zanoćio u šumi južno od Međugorja. Na položajima kod Karaule, Bajnovca i Jasenovog vrha, bataljone 3. brigade prihvatili su Izviđačka četa: 1. bataljon 1. brigade i sperčili pokušaj neprijatelja da prodre u Srednju Goru. Drugi bataljon u Podlapaču, ali u tome nije uspeo, pa se preko Podlapače i Jagodnje sa štabom brigade povukao u Ratkovićeve Poljane, kod Ljubova. Treći bataljon 1. brigade, koji je iz Jo-

[63] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 95.

šana 18. maja pokušao da pređe preko Krbavskog polja u Podlapaču, naišao je na već posednutu liniju Podlapača — Pišać — Bunić, pa se morao povući nazad u Jošane, da bi se idućeg dana prebacio u Srednju Goru. Četvrti bataljon koji je 18. maja izjutra preko Salamunića izbio na Ljubovo vodio je pre podne borbu s 1. bataljonom 846. puka i 19. ustaškim bataljonom kod Rakića, ali je zatim pred nadmoćnim snagama morao da se povuče na sever, prema Kozjanu, pa je ostao bez veze sa štabom brigade i delovao sledečih dana u rejonu Trnovca.

Stab 1. brigade, s dva bataljona, krenuo je noću 18/19. maja iz Ratkovića Poljane na jug, pa je idućeg jutra izbio na teško prohodni masiv Stara šuma, gde je bilo više zemunica i zbegova stanovništva iz desetak okolnih sela. Neprijatelj je tog dana izviđao iz vazduha taj teren i mitraljirao i bombardirao otkrivene jedinice i zbegove, a jake neprijateljske snage (1/846. i 19. ustaški bataljon) sa Ljubovskog prevoja i sa prevoja Vrebačke staze kretale su se prema Staroj šumi, pretresajući teren. Na Velikoj Lisini 1. brigada sukobila se s neprijateljskom kolonom koja je nastupala od Vrebačke staze. Posle višečasovne borbe neprijatelj je odbačen, a bataljon je zanoćio na Ljutiku (k. 1091). Istog dana neprijatelj je pretresao teren istočno od Vrebačke staze i rejonu Međugorja i Jelovog vrha (k. 987), nastupajući iz Pavlovca, Vrepca, Vrebačke staze, iz Bre;-štana i iz Kurjaka preko Srednje Gore. Treća brigada 13. divizije, koja je posle teških borbi prethodnog dana bila na sređivanju i odmoru u Srednjoj Gori, morala se 19. maja, zbog prodora 92. motorizovanog puka iz Kurjaka u Srednju Goru bez značajnijeg otpora povući preko Vršina i Tušica u masiv Trovrha. Borbu u rejonu Međugorja i Vučije glavice (k. 815) vodili su tog dana 1. i 3. bataljon 1. brigade, koji su vešto manevrišući uspeli da spreče pljačku jednog dela zemunica i da zaštite zbegove. Idućeg dana, 20. maja, 1. bataljon 1. brigade prebacio se preko ceste Vrebac — Podlapača i ušao u sastav glavnine svoje brigade, u rejon Velika Lisina, Razbojište, Prkos, a 3. bataljon ostao je u Međugorju.

Izviđački odred 392. divizije i 3. bataljon 846. puka, posle prodora (18. maja) iz Vrepca u Podlapaču i 1. bataljon 846. puka, posle borbi kod Ljubova, spojili su se u

Buniću, pa je deo ovih snaga 19. maja produžio nastupanje prema Krbavici, Korenici i Prijeboju.

Pošto je u Krbavici bio ugrožen, štab 35. divizije, premestio se 19. maja u Vujinove glave. Druga brigada imala je od 17. do 20. maja po jedan bataljon u Trnovcu, Homoljcu, Homoljskom klancu i kod Prijeboja. Njen 2. bataljon izvršio je 19. maja uspešan prepad na neprijatelja u Prijeboju. Kada se štab 35. divizije, po naređenju štaba korpusa, prebacio 20. maja u Frkašić prešla su tamo i dva bataljona 2. brigade. Usput je 4. bataljon došao u sukob s manjim delovima Izviđačkog odreda 392. divizije, koji su se iz Korenice kretali za Prijeboj i razbio ih.

Neprijatelj je 20. maja povukao 92. motorizovani puk iz rejona Udbine preko Kuka i Donjeg Lapca u Bihać, a četničke, legionarske i ustaške jedinice iz rejona Ploča — Raduč — Medak povukli su se u Lovinac i Gračac. Na taj način 20. maja uveče južni deo Krbavskog i južni deo Ličkog polja bili su opet slobodni i povezani sa slobodnom teritorijom u južnoj Lici. Treća brigada 19. divizije napala je 19. maja ustaške grupe u Sv. Roku i razbila ih, a zatim se sa glavninom snaga vratila na sektor Bruvna. Treća brigada 13. divizije vratila se 20. maja iz Komića u Srednju Goru, a 3. bataljon 1. brigade 8. divizije povučen je iz Počitelja u Mogorić. Neprijatelj je 20. maja držao pod kontrolom cestu Gospić — Bilaj — Vrebac — Podlapača — Bunić — Korenica — Prijeboj. Glavnina snaga 35. divizije nalazila se oko ove ceste raspoređena tako da je oko deset bataljona bilo neposredno južno od nje, a tri bataljona i nekoliko manjih jedinica neposredno severno od ceste. Glavnina neprijateljskih snaga u Lici bila je raspoređena takođe duž ove ceste, zatim duž ceste Karlobag — Gospić — Ljubovo — Bunić i na pravcu Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Plitvički Ljeskovac — Vrhovine — Otočac.

Stab korpusa izdao je 20. maja popodne naređenje za novi borbeni raspored jedinica, prema kojem je 1. i 2. brigada 35. divizije trebalo da dejstvuje protiv neprijatelja na komunikacijama oko Korenice, 3. brigada 13. divizije protiv linije Vrebac — Podlapača, a 3. brigada 19. divizije da zatvori pravce koji od Gračaca i Donjeg Lapca vode ka Udbini. Treći bataljon 1. brigade 8. divizije imao je da se

prebaci u rejon Plitvičkih jezera radi odlaska na Kordun, u sastav svoje brigade. Zbog spornih i nesigurnih veza sa brigadama i bataljonima, kao i zbog brzih promena situacije i zamorenosti jedinica, ovo naređenje je u toku sledeča tri dana samo delomično izvršeno. Prva brigada 35. divizije uputila je 21. maja 4. bataljon iz rejona Trnovca u Čujič Krčevinu, 3. bataljon bio je i dalje kod Udbine, na osiguranju bolnice u Ondiću, dok je štab brigade s 1. i 2. bataljonom ostao do 24. maja u Staroj šumi, a zatim se prebacio u Srednju Goru. Druga brigada zadržala je 21. i 22. maja tri bataljona pod Plješevicom, od Koreničke Kapele do Frkašića, a jedan bataljon bio joj je u Končarevu kraju. Treća brigada 13. divizije ostala je u Srednjoj Gori, izviđajući u pravcu Vrebačke staze i Podlapače i pripremajući napad na neprijatelja u Mekinjaru. Neprijatelj je bez mnogo uznemiravanja saobraćao 21. i 22. maja pravcima koji od Gospića, preko severne ivice Krbavskog polja, vode ka Plitvičkim jezerima, trpeći ovde-onde gubitke od naših nagaznih mina.

Do 22. maja u rasporedu neprijateljskih snaga nije bilo značajnijih promena. Ustaške i legionarske jedinice vršile su i dalje upade u pojedine predele Ličkog srednjeg gorja, u rejon Krbavice i na masiv Mrsinja, tražeći i pronalazeći pojedine zemunice s ratnim materijalom i hranom. Izviđački odred 392. divizije i 19. ustaški bataljon postepeno su se pomerali u rejon Korenice, odakle je Izviđački odred 22. maja preko Homoljca kamionima prebačen u Vrhovine i Otočac. Korenicu je poseo 19. ustaški bataljon.

Deo 3/846. bataljona prebacio se iz Bunića preko Kozjana u Ramljane, a deo na Ljubovo i Široku Kulu.

Oko Gospića je neprijatelj izvršio neke promene u rasporedu snaga. Na položaje oko Vrepca izbacio je 34. ustaški bataljon, a 1. bataljon 3. posadne brigade povukao u Bilaj. U Perušiću je držao samo jednu četu, a glavninu 1. bataljona 846. puka prebacio je preko Lešća u Vrhovine.

Treća brigada 13. divizije napala je 23. maja uveče, sa dva bataljona, jednu četu 32. ustaškog bataljona u Mekinjaru, dok su druga dva bataljona obezbeđivala akciju od intervencije glavnine 31. bataljona s prostora oko Brešta-

na. Napad je uspeo i neprijatelj je pobegao, ostavivši jedan protutenkovski top 47 mm i nešto materijala.

Posle ovog napada i dolaska dvaju bataljona 1. brigade u Srednju Goru (24. maja), neprijatelj je na cestu Vrebac — Podlapača — Bunić prešao na odbranu, a od 25. maja počeo da povlači 32. ustaški bataljon ka Ljubovu.

S obzirom da je od 22. do 26. maja neprijatelj povukao veći deo snaga iz Krbavskog polja i prestao da napada sa linije Vrebačka staza — Podlapača — Šalamunić, ovo može da se smatra kao završetak druge etape operacije »Morgenstern«, koja je dvadeset dana vrlo intenzivno izvođena u srednjem delu Like.

Osvrnemo li se na rezultate i glavne karakteristike dejstva naših jedinica u toku ove neprijateljske ofanzive, možemo izvesti nekoliko sumarnih zaključaka. Mada je brojčana i tehnička nadmoć neprijatelja, u prošeku, bila trostruka do četvorostruka, partizanske jedinice koje su vodile odbrambene bojeve (35. divizija sa dve pridodate brigade, 1. brigada 8. divizije, Lički partizanski odred i desetak teritorijalnih četa) nisu u toku ofanzive pretrpeli velike gubitke u ljudstvu. Ukupno je iz stroja izbačeno oko 150 boraca, od čega je bilo oko 30 poginulih. Neprijateljski gubici bili su veći od naših. Naše jedinice nisu prihvatale odsudnu odbranu, sem kada su branile rejone bolnica, niti su preduzimale veće protunapade, sem kada su manevrom zaobilaženja mogle doći u taktički povoljan položaj za protunapad. Dešavalo se ipak dosta često da su jedinice odstupale ne koristeći sve mogućnosti za manevarsku odbranu na uzastopnim položajima. Najbrže napredovanje neprijatelj je postizao tamo gde je mogao upotrebiti svoje tenkovske jedinice, jer odbrana komunikacija nije bila organizovana po dubini, niti je u prvom periodu ofanzive efikasno korišteno zaprečavanje.

Rukovođenje borbenim dejstvima nije u dosta slučajeva bilo efikasno. Tome je s jedne strane doprinela razvučenost jedinica na velikom prostoru, nedovoljna i spora sredstva za vezu, a s druge strane slaba organizacija komandovanja. Spomenuti slučaj da je štab brigade u toku jednog dana primio od triju različitih komandnih instancija tri različite borbene zapovesti, ponavljao se u raznim varijantama više puta. Na taj su način komande jedinica

zbunjivane, pa je kod njih tupio osećaj odgovornosti za neizvršenje naređenja. Učestalo slanje naređenja, neposredno brigadama, od strane štaba korpusa i njegovih članova u većem broju slučajeva nije bilo opravdano. Pored toga, neka od tih naređenja bila su u datoj situaciji neostvariva, jer su precenjivala mogućnost zamorenih, izgladnelih i materijalno slabo opremljenih jedinica.

Zaštita i evakuacija ranjenika i bolesnika u bolnicama, kojih je na ličkoj oslobođenoj teritoriji bilo relativno mnogo, bila je u središtu pažnji štabova i uspešno je obavljena. Evakuacija pokretnih ranjenika kroz Plješevicu na Kordun predstavljala je pravi podvig. Podvig evakuacije ranjenika u Velebit, a zatim preko Velebita u prihvatna mesta na morskoj obali bio je izvodiv samo zahvaljujući odličnoj organizaciji pozadine i stanovništva. Ova organizacija omogućila je, pored toga masovno sklanjanje stanovništva u zbegove, manevrisanje s tim zbegovima i njihovu ishranu. Iako je u zbegovima bilo preko 30.000 nejakih stanovnika, od kojih većina nije sa sobom ponela ništa od hrane, nigde nije bilo dugog teškog gladovanja, jer je svuda sve bilo zajedničko, a zalihe su trošene vrlo organizovano i racionalno. Problem ishrane bio je povremeno vrlo težak za jedinice, dok su se one nalazile odsečene od svojih baza ili kada zbog dugih iscrpljujućih pokreta nije bilo moguće organizovati ishranu.

Mada je usred ofanzive i pred njen završetak, iz Like na Kordun i na Vis otpremljeno preko 1000 ranjenika i bolesnika, još uvek je oko Udbine i u Plješevici ostalo preko stotinu teških i nekoliko stotina lakših ranjenika i bolesnika. Sanitet glavnog štaba nastojao je neko vreme, dok su putovi k moru bili presečeni. da se deo ovih ranjenika prebaci u Bosnu, ali to je bilo onemogućeno koncentracijom neprijateljskih snaga na liniji Bihać — Zrmanja, krajem maja, pred početak drvarske operacije.

Neprijatelj je, ipak, nesumnjivo ostvario jedan od ciljeva svoje ofanzive. Ličkoj oslobođenoj teritoriji naneta je teška materijalna šteta. Sela su popaljena, veći deo stoke i žita zatečenih u selima opljačkani su. Ono što je iznenadilo vojna i politička rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta u Lici bila je činjenica da je neprijatelj pre ofanzive, preko ubačenih agenata, pribavio tačne podatke ne

samo o partizanskim jedinicama i pozadinskim organima nego i o mestima razmeštaja skrivenih skladišta hrane i ratnog materijala u teže pristupačnim i pošumljenim rejonima. Svoje prodore usmeravao je tačno prema tim rejonima. Tamo gde se uspeo dokopati ovih skladišta nastojao je da što više materijala, naročito hrane odvuče pomoću već unapred pripremljenog transporta, a kada mu to nije bilo moguće uništavao je miniranjem i palenjem. Od zabunkerisanih artiljerijskih oruđa neprijatelj je pronašao topove brdske baterije 8. divizije (kojima je bila ojačana 1. brigada, a sklonjeni su u Vrebačkoj stazi, bez zatvarača) i tri oruđa poljske baterije artiljerijskog diviziona 35. divizije, zakopana u Laudonovom gaju.[64]

Odmah po prestanku ofanzive organizovano je dopremanje hrane u Liku iz severnih bogatijih predela Hrvatske, a nešto hrane i lekova dopremano je i vazdušnim putem iz južne Italije.

Pregrupacija i protivnapadi 35. divizije (krajem maja i početkom juna)

Glavni štab Hrvatske i štab 11. korpusa nameravali su da pred kraj maja aktivnost glavnine 35. divizije usmere na sektor Plitvičkih jezera, da bi uz sadejstvo 1. brigade 8. divizije to područje bilo oslobođeno. Neprijatelj je, međutim, u to vreme počeo operaciju »Sah«, usmerenu protiv slobodne teritorije Korduna i Banije, u sklopu operativnih priprema za drvarsku operaciju, pa su sve snage 8. divizije morale da se angažuju u odbrambenim bojevima na Kordunu.[65] Od štaba 11. korpusa zatraženo je da pritiskom na liniji Bihać — Plitvička jezera, a eventualno i prema Rakovici olakša položaj 8. divizije. Ovaj zadatak dat je 2. brigadi 35. divizije, a 3. brigada 13. divizije privučena je iz Srednje Gore u Koreničko polje. Operacija »Sah« brzo je jenjavala, pa je prestala potreba većeg angažovanja 35. divizije prema severu. Neprijatelj je 25. maja napustio Prijeboj i Plitvički Ljeskovac. Stab

[84] Prema neobjavljenim zabeleškama Milanka Mihoviloviča, pukovnika u penziji, koji je tada bio komandant art. diviziona 35. divizije.

[85] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 123.

korpusa odlučio je tada, pre planiranog napada na Čudin klanac, da snage 35. divizije usmeri na oslobođenje Korenice, Bunića, Ljubova, Podlapače i Vrepca, tj. svih mesta okupiranih u toku ofanzive »Morgenstern«. Treća brigada 19. divizije privučena je sa udbinskog sektora u Srednju Goru, da bi zajedno sa 1. brigadom, koja je bila u Jošanima, napala liniju Vrebac, Podlapača i Bunić. Druga brigada 35. divizije i 3. brigada 13. divizije dobile su zadatak da zajedno, kao Prva grupa brigada, pod komandom štaba divizije, operišu na sektoru Korenice. Radi lakšeg rukovođenja istovremenim akcijama na oba sektora, naređenjem štaba korpusa od 23. maja, formiran je štab jugozapadnog sektora, na čelu sa načelnikom štaba korpusa Stankom Perhavcem (komesar Viktor Lenac), koji je pod neposrednom komandom štaba korpusa rukovodio Drugom grupom brigada (1. brigade 35. divizije i 3. brigade 19. divizije).

Prva grupa brigada napala je 26. maja, uveče, utvrđene neprijateljske položaje oko Korenice. Treća brigada trebalo je da uz sadejstvo dvaju bataljona 2. brigade zbaci neprijatelja s položaja na visovima, zapadno i južno od Korenice, posle čega bi usledio napad na samo mesto. Dva bataljona (1. i 2.) 3. brigade napadali su iz Jasikovca i Tuka na visove oko Varićaka i Polica. Druga dva bataljona (3. i 4) 3. brigade trebalo je da na visove oko Polica izbiju sa severa, nastupajući od Pogledala, dva bataljona 2. brigade nastupajući od Vrela padinama Mrsinja trebalo je da izbiju u Vranovaču, dok su druga dva bataljona ove brigade postavljena na osiguranje prema Homoljcu i Prijeboju. Napad je počeo u zoru 27. maja — na utvrđenu Derikravu (k. 907). kod Varićaka, koju naše jedinice nisu uspele zauzeti u prvom napadu, pa su se povukle nekoliko stotina metara prema Dubravi radi pripreme novog napada. Ni druga dva bataljona 3. brigade nisu postigla veći uspeh u napadu na položaje kod Polica, jer ih je neprijatelj protivnapadom od Varićaka otisnuo prema Homoljcu. Dva bataljona 2. brigade, pošto su stigla sa zakašnjenjem i videla povlačenje 3. i 4. bataljona 3. brigade od Polica, povukla su se i sama u Vrelo, bez borbe.[66]

[66] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 157.

Dok je štab 3. brigade nastojao da bolje organizuje i energičnije povede u napad na Derikravu svoj 1. i 2. bataljon, deo 32. ustaškog bataljona iz Bunića, dolazeći u pomoć 19. ustaškom bataljonu, stigao je u Vrpila i napao s boka ove naše polo?aje u Dubravi, pa su se 1. i 2. bataljon morali povući u Tuk. Tako je naš napad toga dana doživeo neuspeh.

Po naređenju štaba divizije, 3. brigada pripremala se da iduće noći ponovi napad s više odlučnosti, a dva bataljona 2. brigade imali su da u prikupljenom rasporedu nastupe od raskrsnice kod Vrela, pravo prema Korenici. Komanda 19. ustaškog bataljona procenila je da bi kod Korenice idućih dana mogla doći u težak položaj, pa je pre početka napada, iduće noći, vešto zaobilazeći bataljone 2. brigade, izvukla svoje snage preko Homoljca u Babin Potok, a da to naše jedinice nisu ni primetile. Jedinice 3. brigade naišle su na napuštene položaje oko Korenice. Posle toga 2. brigada rasporedila je svoje snage na sektore između Prijeboja i Plitvičkih jezera, a 3. brigada prešla je u rejon Trnovca.

Štab jugozapadnog sektora organizovao je 27. maja svoje jedinice za napad na liniju Vrebac — Podlapača —-— Bunić da bi neprijatelja odbacio s te linije, a potom napao i oslobodio Ljubovo i Bunić. Veliki zbeg u Velebitu bio je 24. i 25. maja delom vraćen na slobodni teritorij oko Udbine, a deo ranjenika upućen je u Primorje radi evakuacije morskim putem. Štab sektora ostavio je za odbranu podvelebitskih sela dva područna bataljona, a 1. bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda 26. maja prebacio je iz Počitelja u Vrebački Pavlovac, da bi u sadejstvu sa 3. brigadom 19. divizije 27. maja napao 34. ustaški bataljon u Vrepcu.

Prva brigada 35. divizije (bez 4. bataljona) prebačena je 26. maja iz Jošana u Mekinjar, gde je dobila zadatak da 27. maja nastupi s jednim bataljonom preko Podlapače i Svračkovog sela prema Tonkovićima radi odsecanja Bunića od Ljubova, a s jednim bataljonom preko Ledenica na Malu i Veliku Lisinu radi sadejstva sa 3. brigadom 19. divizije u čišćenju Vrebačke staze od neprijatelja. Njen 3. bataljon zadržao je operativni štab u svojoj rezervi. Treća brigada 19. divizije imala je zadatak da sa dva ba-

taljona očisti rejon Vrebačke staze od delova 31. ustaškog bataljona da bi se stvorili uslovi za nastupanje prema Jezeranskom vrhu i Srdarima, radi presecanja ceste između Široke Kule i Ljubova. Ša druga dva bataljona brigada je trebalo u sadejstvu s 1. bataljonom Ličkog partizanskog odreda da odbaci 34. ustaški bataljon iz Vrepca, Barleta i Ostrvice.[67]

Treća brigada stupila je u dejstvo 27. maja napadom na Vrebačku stazu. Neprijatelj je pružio otpor na liniji Tavani —- Jelov venac, ali su ga bataljoni 3. i 1. brigade uspeli odbaciti prema Jezeranskom vrhu. U isto vreme napad na 34. ustaški bataljon u Vrepcu uspešno se razvijao, pa je neprijatelj odbačen u Bilaj i oslobođena sela između Vrepca i Široke Kule. Dva bataljona 1. brigade izbila su 27. maja na prostor Velika Lisina, Jagodnje, ali nisu dalje napredovala, što je omogućilo neprijatelju da iz Bunića intervenira prema Korenici. Idućeg dana bataljon koji je krenuo prema Ljubovu naišao je na jače snage 32. ustaškog bataljona, pa je protivnapadom bio potisnut ka Svračkovom selu. Zbog ovoga ni 3. brigada koja je tog dana trebalo da izbije na prostor između Ljubova i Široke Kule, nije uspela da napreduje dalje od linije Tgpšanovac (k. 852) — Velonj gde je zanoćila. Zbog napada neprijatelja na oslobođeni teritorij kod Gračaca, 3. brigadi 19. divizije naređeno je da se 29. maja povuče u Breštane, a zatim da krene u južnu Liku na svoje ranije položaje. Prvi bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda preuzeo je kontrolu linije Vrebac — Ostrvica — — Široka Kula, a 1. brigada rasporedila je deo snaga prema Ljubovu, a deo prema Širokoj Kuli. Naređenjem štaba korpusa od 29. maja rasformiran je operativni štab za jugozapadni sektor i njegove jedinice stavljene su pod neposrednu komandu štaba 35. divizije.[68]

Nastojeći da zadrži inicijativu na koreničkom sektoru, neprijatelj je 29. maja prikupio podatke o rasporedu naših snaga oko Krbavice i Trnovca, te ih je 30. maja napao jakim snagama, sa više pravaca. Iz Široke Kule glavnina 3.1. i 32. ustaškog bataljona i deo 3. bataljona 846. puka

[67] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 170.
[68] Zbornik V, knj. 27, dok. br. 151.

krenuli su preko Gostovače i Čanka, a iz Babinog Potoka 1. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon preko Turjanskog, da bi istovremeno napali i opkolili naše snage oko Trnovca.[69] Treća brigada 13. divizije, koja je glavninu snaga imala oko Krbavice, pružila je otpor kod Kozjana koloni koja je dolazila iz Široke Kule, a zatim se povukla na položaj istočno od Krbavice. Neprijateljska kolona iz Vrhovina, posle kraće borbe, ušla je u Trnovac, a južna kolona iz Korjana u Krbavicu. Pošto je opljačkala Krbavicu južna kolona povukla se u Kozjan. Severna kolona prešla je uveče iz Trnovca u Turjanski, odakle se 1. bataljon 846. puka povukao u Babin Potok, a 19. ustaški bataljon potisnuo je iz Homoljca i Vrela 4. bataljon 2. brigade, te zanoćio na tom prostoru. Štab divizije naredio je štabu 3. brigade da u toku noći uputi jedan bataljon preko Mrsinja u napad na Pogledalo. Međutim, 19. ustaški bataljon povukao se izjutra 31. maja pre napada u Babin Potok, a napušteno Pogledalo poseo je ponovo 4. bataljon 2. brigade.[70]

Idućeg dana 1. juna. 1. bataljon 846. puka napao je pravcem Babin Potok — Plitvički Ljeskovac — Priboj, a 33. ustaški bataljon iz Končarevog kraja preko Uvalice, pa su se obe kolone, odbacivši 1. bataljon 2. brigade pirema Koreničkoj Kapeli, sastale u Prijeboju. Dok je neprijateljska kolona iz Babinog Potoka prodirala prema Prijeboju, 19. ustaški bataljon ponovo je sa Čudinog klanca prešao u Homoljac, i tamo zanoćio. U toku noći 1./2. juna neprijatelj je napustio Prijeboj, iz kojeg se 1. bataljon 846. puka povukao nazad u Babin Potok, a 33. ustaški bataljon produžio preko Sertić Krčevina za Ličko Petrovo Selo. Devetnaesti ustaški bataljon nije se, međutim, povukao iz Homoljca, već je 2. juna napao 4. bataljon 2; brigade na Pogledalu, odbacio ga prema Rudanovcu, pa se preko Vrela spustio u Korenicu i odmah počeo da se utvrđuje na okolnim položajima.[71]

Pojačanje neprijateljskih snaga na sektoru Vrhovina, dolaskom 33. ustaškog bataljona iz Ogulina, te prodori na pravcu Babin Potok — Prijeboj i u Korenicu, poreme-

[69] Arhiv VII, reg. br. 39/14, kut. 18.
[70] Arhiv VII, dok. br. 9 — 8/6, knj. 1234.
[71] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 85.

tili su plan štaba LI. korpusa da se snagama 35. divizije, uz pomoć dela snaga 8. divizije, posle odmora od nekoliko dana, pristupi oslobađanju šireg rejona Plitvičkih jezera, radi čvršćeg povezivanja ličke i kordunaške slobodne teritorije. Pored toga, od štaba 4. korpusa stiglo je obaveštenje da 1. brigada 8. divizije, koja je bila u Poljanku, neće idućih dana moći da učestvuje u planiranim akcijama oko Plitvičkih jezera, jer je dobila drugi zadatak u vezi sa napadom na komunikacije Karlovac — Ogulin, pa je na Poljanak morao biti upućen jedan bataljon 2. brigade. Zbog svega ovoga štab 11. korpusa zatražio je depešom od Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske odobrenje da svoju 13. diviziju prebaci privremeno iz Gorskog kotara u severnu Liku radi izbacivanja neprijatelja sa sektora Vrhovina i Plitvičkih jezera. Glavni štab nije usvojio ovaj predlog, jer je smatrao da bi grupisanje snaga u severnom delu Like bilo taktički necelishodno, a povećalo bi teškoće oko ishrane jedinica. Štabu korpusa preporučeno je da raspoložive snage u Lici aktivira u najvećoj mogućoj meri, te da postepeno oslobađa teritoriju oko Plitvičkih jezera.[72] Štab korpusa i štab 35. divizije odlučili su tada da s glavninom snaga 35. divizije što pre organizuju i izvrše napad na 19. ustaški bataljon u Korenici, a zatim da se prema razvoju situacije težište borbi prenese na rejon Ćudinog klanca ili pak na sektor Ljubovo, Perušić — Janjče.

Dok je pripreman napad na 19. ustaški bataljon u Korenici, četnička banda iz Donjeg Lapca, uz ustaško i nemačko obezbeđenje, provukla se preko Plješevice u rejon Udbine, preko svojih simpatizera pronašla našu bolnicu nepokretnih ranjenika u Krčani i izvršila masakriranje ranjenika. Ubijena su dva lekara (Kajfeš i Uppe) i 34 ranjenika, među kojima i Aleksandar Backović, politički komesar 8. kordunaške divizije. Ovaj zločinački akt ujedinjenih neprijatelja NOB-e, ustaška vrhovna komanda prikazala je u svom izveštaju od juna kao veliki uspeh svojih i nemačkih snaga, koje su tobož u borbi ubile oko 119. partizana, iako iznenađeno obezbeđenje bolnice nije uopšte uspelo da pruži otpor.[73]

[72] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 106 (Depeša br. 74 od 4. juna).
[73] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 106 (Depeša br. 311 od 4. juna).

Ustaše su nastojale da po svaku cenu zadrže topografski jaki položaj na Varićaku, pa su ga u 6 časova pojačale snagama iz rezerve, uprkos tome što je on već bio u poluokruženju.

Stab divizije naredio je da se u 7 časova izvrši odlučan koncentričan napad na Varićak, uz podršku haubičke baterije i brigadnih minobacača. Napad je izvršen i k. 860 zauzeta je na juriš, a preživeli ostaci odbrane odstupili su u Korenici.

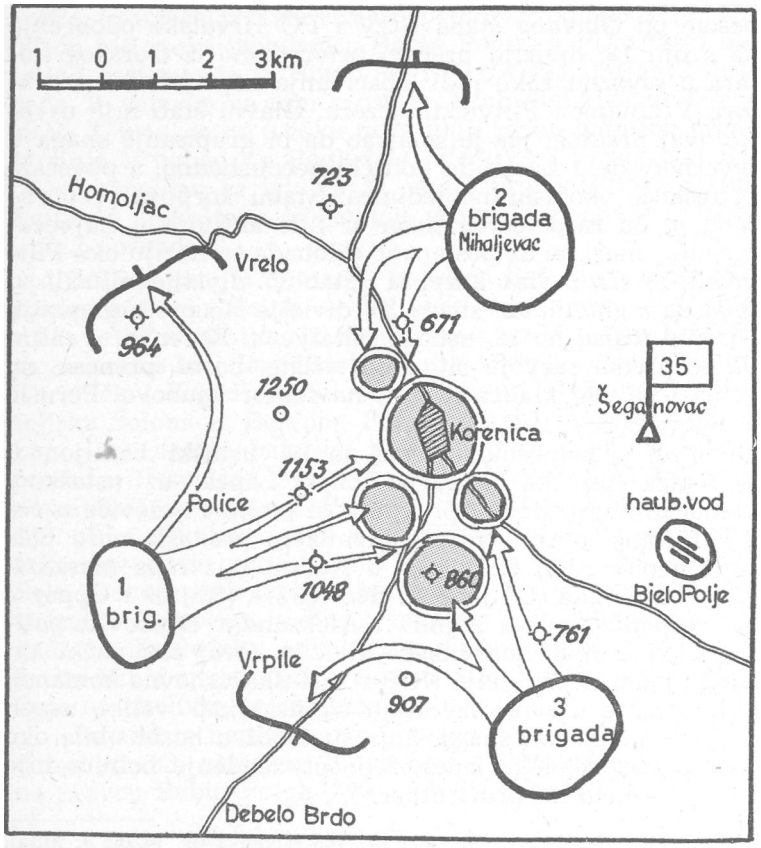

Plan napada na Korenicu 4. juna

Za napad na Korenicu uzdao je štab 35. divizije 3. juna Zapovest, prema kojoj je napad imao biti 4. juna, u 4 časa, sledečim rasporedom snaga:[74]

1. brigada polazila je u napad iz Krbavica. Sa dva bataljona imala je da napadne neprijatelja u Korenici, nastupajući preko Mrsinja, oslanjajući desno krilo na cestu Bunić — Korenica. Njen jedan bataljon upućen je na osiguranje prema Homoljcu, s tim da se oslanja na k. 964, a jedan bataljon je ostavljen u brigadnoj rezervi;

3. brigada polazila je u napad iz Bijelopolja i nastupala na neprijateljske položaje južno od Korenice, sa težištem na Varićaku (k. 860). Jedan bataljon imao je da obezbedi akciju od intervencije iz Bunića, posedanjem položaja od Vrpila;

2. brigada trebalo je da sa dva bataljona napadne Korenicu sa severa, od Vrela preko Vranovače i padina Mrsinja, s tim da joj se desno krilo poveže sa levim krilom 1. brigade. Jedan njen bataljon obezbeđivao je akciju od intervencije iz Prijeboja, posedajući položaje oko Budinovca.

Haubička baterija podržavala je napad sa vatrenih položaja u Ponoru. Štab divizije imao je komandno mesto u Šeganovcu.

Napad je počeo 4. juna i to ne jednovremeno u 4 časa, prema Zapovesti, već uzastopno, s tim što je prva napala 3. brigada u 4,30, zatim 1. brigada čitav sat kasnije, a druga brigada tek u 6,20. Pored toga, 2. brigada nije se držala naređenog pravca, jer su joj oba bataljona nastupala uz cestu, pa nije bila uhvaćena veza sa 1. brigadom. Ni njen bataljon na osiguranju nije se držao plana, te nije čvrsto poseo k. 723 severno od Vrela. Na taj način Korenica nije bila čvrsto odsečena od Homoljca.

Otporna tačka kod Varićaka (k. 860) uporno se branila. Snage 3. brigade postepeno su je zaobilazile sa istoka, napadajući Gradinu, a snage .1. brigade takođe su zaobilazile Varićak sa zapada, spuštajući se niz cestu prema Kalebovcu. Levokrilni bataljon 1. brigade vršio je jak pritisak prema Vranovači, ali nije imao veze s prednjim delovima 2. brigade, koji su do 7 časova napredovali uz cestu, do k 671.

[74] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 14.

Štab ustaškog bataljona ocenio je tada da će mu dalja odbrana u Korenioi biti neodrživa, pa je sa prikupljenim snagama krenuo u proboj prema Vrelu. Pošto je odbacio delove 2. brigade prema Mihaljevcu, probio se preko Vrela na Pogledalo, a zatim preko Homoljca za Babin Potok. Bataljoni 2. brigade, kao ni bataljon 1. brigade, koji je vršio obezbeđenje prema Homoljcu, nisu dovoljno energično izvršili pritisak na neprijatelja koji je odstupao. Zbog toga se njegov poraz nije pretvorio u katastrofu, već se izvukao sa gubicima od 20 mrtvih i 30 ranjenih. Ustaško ministarstvo oružanih snaga, u svom dnevnom izveštaju za 7. iuni, priznaje poraz 19. ustaškog bataljona kod Korenice, ali za utehu navodi da su partizani u toj borbi imali 97 poginulih (»izbrojano«). Naši gubici, međutim, bili su 7 poginulih i 15 ranjenih.[75]

Uspešnim napadom na 19. ustaški bataljon i oslobođenjem Korenice stvoreni su povoljni uslovi za produžetak akcije glavnim snagama divizije prema Vrhovinama. Da bi se za to vreme sprečili ispadi jedinica 3. i 4. ustaške brigade sa linije Gospić — Perušić, u pravcu Krbavskog polja, ponovo je iz južne Like 3. brigada 19. divizije prebačena u rejon Podlapače i Ljubova.

Na prostoru Vrhovine, Babin Potok, Čudin klanac nalazio se tada ojačani 1. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon. Zapovešću štaba divizije od 6. juna bilo je predviđeno da se Čudin klanac i okolni položaji napadnu 7. juna, sledećim rasporedom snaga:[76]

1. brigada napadala je sa tri bataljona preko Končarevog kraja na Čudin klanac, a jedan bataljon je zadržala u svojoj rezervi; 2. brigada, polazeći iz Plitvičkog Ljeskovca, imala je zadatak da preko Crnog vrha napadne i zauzme k. 923, a zatim i k. 940, pa da na taj način ugrozi bok i pozadinu snaga koje su branile Čudin klanac; 3. brigada nastupala je iz Turjanskog, sa dva bataljona prema Gornjem Babinom Potoku, a sa dva bataljona obezbeđivala je levi bok, na liniji Zutulje — Velika Greda, od intervencije iz pravca Crna Vlast. Napad je podržavala haubička baterija. Ideja je bila da se čelnim i bočnim na-

[75] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 86.
[76] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 22.

padima zauzmu najjači neprijateljski položaji na Čudinom klancu, a zatim da se neprijatelj protera iz Babinog Potoka.

Napad je trebalo da počne 7. juna u 3 časa. Međutim, neprijatelj je 6. juna izvršio ispad prema Trnovcu, sa dva bataljona iz rejona Vrhovina, a sa dva ustaška bataljona iz Široke Kule preko Kozjana, sa istim rasporedom snaga i istim ciljem kao što je to učinio 7 dana ranije. Ovog puta neprijatelj je na oba pravca bio odbijen već istog dana pre podne. Napad na Čudin klanac morao je zbog ovog ispada da bude odložen za idući dan uveče.

Prva brigada počela je sa napadom tek posle ponoći, a 2. i 3. brigada, pošto neprijatelja nisu zatekle na predviđenim predstražarskim položajima, u napad su prešle tek pred zoru. Izolovani napad 1. brigade, bez podrške artiljerije i sadejstva suseda, mada je bio vrlo odlučan — — nije uspeo, pa su se bataljoni izjutra povukli s jurišnih položaja na oko 200 metara unazad radi sređivanja i organizovanja novog napada.

U 9 časova 8. juna izvršen je opšti napad uz podršku artiljerije, ali ni on nije doneo rezultata. Štab divizije odlučio je tada da se dalji napadi u toku dana ne vrše, nego da se jedinice pripreme za odlučan noćni napad koji bi počeo u 21 čas.

U toku dana neprijatelj je vršio lokalne ispade i pojačavao snage oko Gornjeg Babinog Potoka, a za odbranu Vrhovina dovukao je iz Otočca nove snage, ojačane tenkovima.

Večernji napad naših jedinica počeo je jakim vatrenim pritiskom na frontu ove tri brigade. U žestokoj bliskoj noćnoj borbi 1. brigada uspela je da ovlada delom utvrđenja na Čudinom klancu, a i 2. brigada do pola noći zauzela je položaje sevreno od Babinog Potoka. Treća brigada nije uspela da napreduje dalje od kose, pa se neprijatelj u Gornjem Babinom Potoku uspeo da održi i da pod Čudin klanac privuče nekoliko težih tenkova.

Pošto su izgledi za zauzimanje preostalih utvrđenja na južnom delu Čudinog klanca i u Babinom Potoku bili dosta slabi, a gubici naših jedinica, naročito u 1. brigadi bili dosta veliki, štab divizije naredio je da se jedinice pre zore 9. juna povuku u polazne rejone za napad.

Neprijatelju su u ovoj borbi naneseni gubici od oko 100 izbačenih iz stroja, što on i sam delimično priznaje, ali su i vlastiti gubici bili dosta veliki. Među 10 poginulih bilo je 5 starešina, a među 30 ranjenih 16 starešina.[77]

Posle borbe u Babinom Potoku vladalo je na ovom sektoru nekoliko dana relativno zatišje. Jedan ispad iz Vrhovina prema Turjanskom 14. juna, lako je odbio 2. bataljon 3. brigade.

Odmah po dolasku u širi rejon Podlapače, 5. juna, 3. brigada 19. divizije, kojoj je teren između Podlapače i Ljubova bio dobro poznat iz prethodnih borbi, pristupila je pripremama za napad na Ljubovo, sa kojeg je dva dana ranije povučena 1. brigada radi napada na Korenicu. Već 6. juna brigada je napala položaje 31. ustaškog bataljona na Konjskom vrhu, Velonju i Tepšanovcu i posle uporne borbe, koja je potrajala celi dan. zauzela ih odbacivši ustaške čete prema Širokoj Kuli. Ovim brzim napadom ometen je neprijatelju plan da tog dana s Ljubova preko Kozjana uputi 31. i 32. ustaški bataljon u susret snagama koje su istovremeno krenule iz Babinog Potoka prema Trnovcu. Dva dana kasnije, 8. juna, 31. i 32. ustaški bataljon, koji je po naređenju štaba 392. divizije, trebalo da sa juga preko Ljubova i Kozjana izbiju u rejon Trnovac i tako ugroze leđa partizanskim snagama koje su napadale Babin Potok, naišli su na jak otpor dvaju bataljona 3. brigade na Ljubovu, ali su uspeli zauzeti Tepšanovac i Velonj. Protivnapadom 3. brigade oni su istog dana zbačeni s tih položaja i potisnuti prema Širokoj Kuli. Na pokušaj neprijatelja da se 9. juna novim napadom dokopa ljubovskih položaja, koji dominiraju Bunićem, nisu uspeli, jer je tog dana 3. brigada odbila neprijateljske ispade već u samom početku. Posle ovog neuspeha idućih nekoliko dana neprijatelj je sa linije Široka Kula — Gostivača — — Čanak vršio samo manje izviđačke ispade, a položaje oko Široke Kule (Gradina, Karaula) počeo je utvrđivati za odbranu.

Od 10. do 13. juna, 3. brigada, kao ni ostale jedinice 35. divizije, nije imala većih sudara s neprijateljem. Ona je za to vreme izviđala i pripremala se za napad na neprijateljske položaje u rejonu Široke Kule, da bi se na taj

[77] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 87.

način približila osnovnoj ličkoj komunikaciji Gospić — — Otočac. Napad na ove položaje izvršen je 14. juna, sledečim rasporedom snaga.[78] Dva bataljona (1. i 4) napali su najpre položaje na Krivoj glavici, pa pošto su ih zauzeli produžili su napred prema Širokoj Kuli i Karauli. Drugi bataljon upućen je, zatim, oko podne u napad na Gradinu (k. &12) i na juriš je zauzeo. Neprijatelj je na taj način bio zbačen s dominantnih visova, istočno od Široke Kule i primoran da se brani u samom selu. Za vreme ovog napada 3. bataljon obezbeđivao je desni bok brigade od intervencije s prostora Kozjan, Gostovača, rasporedivši se na liniji Crni vrh — Kuzmanovača. Neprijatelj je pred veče dovukao preko Perušića i Ličkog Osika znatna pojačanja u Široku Kulu, pa je prešao u protivnapade, koji su uspešno odbijeni, ali su onemogućili dalje napredovanje brigade. Zato je štab doneo odluku da se u toku noći odvoji od neprijatelja i jedinice povuku na podesnije položaje za odbranu između Široke Kule i Ljubova (Jezerski vrh, Tepšanovac, Čardak). U toku ove borbe neprijatelju je oko 70 vojnika izbačeno iz stroja, a zaplenjena su dva puškomitraljeza i 20 pušaka, uz vlastite gubitke od 2 poginula i 6 ranjenih.

Ponovnim dolaskom 3. brigade 19. divizije na Ljubovo smanjena je opasnost od većih neprijateljskih ispada iz šireg rejona Gospića na jug, pa je zato 1. bataljon Ličkog odreda mogao početkom juna svoje položaje u Vrepcu i Ostrvici predati terenskim četama komande Drugog ličkog područja i povratiti se u sastav odreda na Kamensko. Štab odreda, u duhu direktive Vrhovnog štaba, da se napada linija Bihać — Knin, zaplanirano je i 8. juna s glavninom odreda izveo jedan veći napad u neposrednoj blizini Bihaća.[79] U Zavalju, logorovala je po kućama, pod šatorima i u kamionima jedna motorizovana jedinica 373. divizije, ostavivši na obezbeđenjima prema Donjem Lapcu, Dnopolju, Kruzama i Nebljusima samo manja obezbeđenja. Štab odreda poslao je glavninu svojih bataljona kroz Plješevicu, u napad na taj logor. Napad je uspeo i neprijatelju su naneti gubici. Naše snage su se morale ubrzo posle upada u logor povući u šumu Skrivenku.

[78] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 77.
[79] Zbornik V, knj. 28. dok. br. 85.

Posle ove akcije čete ova dva bataljona do sredine juna postavljale su zasede duž ceste Bihać — Donji Lapac i minirala tu važnu komunikaciju, primoravajući neprijatelja da se kreće oprezno i sa obezbeđenjima. Kod bataljona je, međutim, bila popustila opreznost za vreme odmora i kretanje prema položajima za zasedu. To su iskoristili lapački četnici, koji su dobro poznavili staze na Plješevici, pa su jedna njihova četa i jedna četa legionara, noću 17/18. juna, zašle iz Dnopolja i Nebljusa, sa leđa 1. bataljonu, koji se nalazio na položajima između Velikog Kamenskog i Kruga i 18. juna izjutra iznenada ga napale. Bataljon se uspeo probiti prema Velikom Kamenskom, bez velikih gubitaka. Pošto se sredio prešao je oko podne u protivnapad i odbacio napadače prema Dnopolju. Poučene ovim slučajem jedinice odreda povećale su svoju budnost i poboljšale način obezbeđenja.

U celini posmatrane aktivnosti jedinica 35. divizije, od završetka ofanzive »Morgenstern« do sredine juna, pruža zadovoljavajuću sliku. Činjenica da je divizija odmah po završetku ove ofanzive bila u stanju da pređe u opšti protivnapad pokazuje da njena udarna snaga nije dugim odbrambenim bojevima u maju bila znatnije narušena. Nizom uspešnih akcija neprijatelj je do 15. juna bio proteran iz svih uporišta koja je uspostavio na ličkoj slobodnoj teritoriji u toku ofanzive. Inicijativa je opet bila u partizanskim rukama. Povoljna operativna situacija u Lici i susednim sektorima omogućila je višim štabovima i političkim rukovodećim organima u Hrvatskoj da početkom juna pruže materijalnu pomoć 35. diviziji i narodu Like, pa su posledice uništavanja pozadine u majskoj ofanzivi bile delimično otklonjene.

REORGANIZACIJA 35. DIVIZIJE I BORBE DO KRAJA JUNA

Lika je zbog svog geografskog položaja i važnih komunikacija koje kroz nju vode k jadranskoj obali predstavljale za okupatora i domaće fašističke vojne formacije vrlo važno operativno područje. To se videlo i iz činjenice što su oni u toku 194'4. godine u Lici i na područjima koja graniče s njome držali jake vojne snage, neprekidno ih

pojačavali, te u više mahova nastojali ofanzivnim akcijama ponovo okupirati slobodnu teritoriju i uništiti jedinice 35. divizije. Glavni štab NOV i PO Hrvatske, imajući ovo u vidu, držao je u Lici, pored organskih jedinica 35. ličke divizije (dve brigade i odred), još od početka 1944. godine 3. brigadu 13. primorsko-goranske divizije i 3. brigadu 19. severno-dalmatinske divizije, koje su u operativnom pogledu, a postepeno sve više i u pogledu popune, bile stalno potčinjene štabu 35. divizije. Strategijska i operativna situacija u ovom delu Jugoslavije razvijala se tako da se potreba za angažovanjem sve jačih snaga u Lici stalno povećavala, pa uopšte nije dolazila u obzir mogućnost da se te dve pridate brigade povuku iz Like. Naprotiv, sve češće se pojavljivala potreba da se za izvođenje operacija u severnom delu Like angažuju još i delovi 8. kordunaške divizije, a na akcije u južnom delu Like da se upućuju i druge jedinice 19. divizije. Dve spomenute brigade, ratujući već više od pola godine u Lici, bile su se već prilagodile ličkom terenu i klimi, zbližile s pozadinom s kojom su delile teške uslove smeštaja i ishrane, naročito u toku majske ofanzive.

Imajući u vidu sve ove okolnosti, Glavni štab NOV i PO Hrvatske odlučio je da 3. brigadu 13. divizije i 3. brigadu 19. divizije i organski uključi u sastav 35. divizije. Ta odluka sprovedena je polovinom juna.[80] Ona je povukla za sobom i druge organizacijske promene unutar divizije.

Na predlog štaba 35. divizije štab 11 korpusa i Glavni štab složili su se da se 2. brigada rasformira kao brojno i organizacijski najslabija, a njenim ličnim sastavom da se popune ostale jedinice, a u prvom redu 3. brigada 13. divizije, koja je zatim preimenovana u »2. brigada 35. divizije«. Treća brigada 19. divizije postala je »3. brigada 35. divizije.« Izvršene su odgovarajuće promene u sastavu štabova brigada. Bataljon »Plavi Jadran« koji je već početkom maja bio u operativnom pogledu potčinjen štabu Zadarskog odreda, sada je i organizacijski ušao u njegov sastav.[81]

Posle reorganizacije, sastav 35. divizije izgledao je ovako:

[80] Zbornik V. knj. 28, dok. br. 91.
[81] Zbornik V, knj. 28, dok. 106, fusn. 44.

Štab divizije bio je popunjen. Na mesto majora Vlade Slobođaninova, premeštenog u štab 11. korpusa, za načelnika štaba postavljen je major Momčilo Novković, koji je dužnost načelnika operativnog odseka predao kap. Šimi Moroviću, ranijem načelniku štaba 3. brigade 19. divizije.

Prva brigada imala je popunjen štab, sem što je nedostajao obaveštajni oficir. Komandant je bio Mirko Koprivica, a komesar Nenad Drakulić. Za pom. komesara u štabu brigade postavljen je Nikola Radulović. Brigada je imala 4 bataljona, prateću četu, četu za vezu, izviđačku četu, minerski vod i prištapske delove; prosečno brojno stanje bataljona bilo je oko 160 boraca po spisku, odnosno po 140 boraca u stroju. Od naoružanja bataljoni su sem pušaka imali po 1 teški mitraljez, .12 puškomitraljeza, 5—9 automata i po 1 laki bacač. Prateća četa imala je na licu 50 boraca, mitraljeski vod sa dva mitraljeza, minobacački vod, sa 3 srednja bacača i protivavionski vod sa 3 pa-mitraljeza. Ceta za vezu imala je 36 boraca, izviđačka četa 20 boraca (1 puškomitraljez) i minerski vod, sa svega 6 boraca. U štapskoj straži bilo je 17 boraca (1 puškomitraljez), u sanitetskom vodu 20 boraca, te u intendanturi (sa pokretnim radionicama) 13 boraca.

Ukupno je 1. brigada imala po spisku 877, a na licu svega 590 boraca, od čega 31 žena. Trećina ličnog sastava bila je u rashodu. Veći deo vođenih u rashodu bili su ranjenici i bolesnici u bolnicama, a manji deo činili su oni za koje se nije znalo da li su samovoljno prešli u neku drugu jedinicu (odred, terenske jedinice) ili su dezerteri koji su se privremeno zadržavali kod svojih kuća.

Druga brigada imala je popunjen štab brigade (komandant Bogdan Mamula, komesar Ratko Bojović). Njeni bataljoni imali su po spisku, prosečno, oko 150 boraca, ali je od toga u stroju bilo svega 95 — 100 boraca. Njihovo naoružanje bilo je približno kao i u bataljonima 1. brigade.

Prateća četa imala je na licu samo 31 borca, a sastojala se od dva voda: minobacačkog, sa dva bacača i protivavionskog voda, sa 2 pa-topa. (Teški mitraljezi bili su u naoružanju bataljona). Vod za vezu imao je na licu 37 boraca (tj. koliko i četa za vezu u 1. brigadi). U brigadnom sanitetu bilo je 19 boraca. Brigada nije imala posebnu iz-

viđačku jedinicu, ali je zato imala jedan jači vod pri štabu (54 borca, sa 2 puškomitraljeza), koji je po potrebi jednim delom mogao biti korišten i za izviđanja.

Svega po spisku brigada je imala 850, a na licu 540 boraca, među kojima 20 žena.

Treća brigada imala je popunjen štab (komandant Mane Breka, komesar Stevo Ilić), 4 bataljona, prateću četu, četu za vezu, inžinjerijsku četu, sanitetski vod i vod pri štabu.

Bataljoni su po spisku imali, u prošeku, po 160, a u stroju po 93 borca. Od naoružanja imali su, pored pušaka i automata, po 11 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez i 1 laki bacač mina. Prateća četa imala je 53 borca, u minobacačkom vodu 2 srednja bacača mina, u protivavionskom vodu 3 pa-mitraljeza i u protivtenkovskom vodu 4 pt-puške. Četa za vezu (kurirski i telef. vod) imala je 24 borca, inžinjerijsku četu 17 boraca; sanitetski vod 68 boraca; i vod pri štabu 31 borca (sa 1 puškomitraljezom).

Po spisku brigada je imala 896 a u stroju 577 boraca, među kojima je bilo 31 žena.

Lički NOP odred imao je dva bataljona i vod pri štabu. (Komandant Petar Rašeta, komesar Stevo Sunajko). Prvi bataljon, koji je od marta do juna dejstvovao južno od Gospića, imao je na licu u tri čete 104 borca, a od naoružanja 2 mitraljeza, 7 puškomitraljeza, il pt-pušku i 1 laki bacač mina. Drugi bataljon, koji je stalno bio na Plješevici, imao je u dve čete 86 boraca, 1 mitraljez i 7 puškomitraljeza. Stapski vod je imao 40 boraca, sa 1 puškomitraljezom. Ukupno je odred imao po spisku 317 boraca, a na licu 238 boraca, od čega 22 žene. Štab se pretežno nalazio na Plješevici, ili u Krbavskom polju, a njegovi pojedini članovi nalazili su se sa 1. bataljonima dok je on bio kod Gospića.

Artiljerijski divizion (komandant Stevo Sladić, komesar Milan Narančić) imao je tri baterije i vod za vezu. Haubička baterija imala je dve haubice 100 mm, poljska baterija tri topa 75 mm, a pt-baterija 3 pt-topa od 47 i 37 mm. Prve dve baterije imale su, pored ličnog naoružanja, još i po 3 puškomitraljeza. Ukupno je divizion imao, po spisku, 168, a na licu 150 boraca, od čega 7 žena. Osnovni

problem u diviziji bio je nedostatak zaprega. Od 7 pari konja svega tri para imala su odgovarajuću kondiciju za vuču topova.

Sanitetski odsek divizije rukovodio je divizijskom bolnicom, sanitetskim vodom, u kome je bilo pomoćno osoblje i sanitetskom četom, koja je pored ostalog obezbeđivala bolnicu. Ukupno je u sanitetu bilo, po spisku, 74 a na licu 57 boraca (od čega 18 žena), sa 1 puškomitraljezom, 40 pušaka i 7 automata. Na teritoriji Like bila je i korpusna bolnica.

Četa za vezu imala je u dva voda 53 borca, a izviđačka četa 31 borca, sa 5 puškomitraljeza. Stražarski i kurirski vod pri štabu divizije imali su još oko 50 boraca. U radnoj četi, intendanturi i radionicama bilo je jo? 58 boraca.

Prema tome, od ukupno 3.450 boraca, koji su po spiskovima vođeni u 35 diviziji, u stroju je bilo 2.350 boraca, među kojima 150 žena.

U pogledu formacijskog sastava vredno je uočiti malo brojno stanje bataljona. U svih 14 streljačkih bataljona nije u stroju bilo ni 1400 boraca, tj. bataljoni su u prošeku imali svega 98—100 boraca. Brojno stanje naših brigada bilo je osetno manje od brojnog stanja neprijateljskih bataljona, što je potrebno stalno imati u vidu prilikom promene odnosa snaga i praćenja razvoja situacija.[82]

Naoružanje jedinica divizije bilo je relativno dobro. Ako se iz upoređenja isključe oklopne jedinice, onda jedinice, srazmerno svom brojnom stanju, uglavnom nisu bile slabije naoružane od neprijatelja. Međutim, neprijatelj je imao znatne prednosti u pogledu transportnih i tehničkih borbenih sredstava i opreme, te sigurnije izvore snabdevanja municijom, hranom, odećom, logorskom opremom i ostalim sredstvima.

Borbeni moral jedinica 35. divizije u vreme reorganizacije bio je dobar, uprkos činjenici što su protiv sistematskog podizanja borbenosti delovala dva jaka faktora. Prvi od negativnih faktora bio je što je 35. divizija od svog formiranja pa do kraja maja neprekidno pred sobom imala brojno i tehnički nadmoćne, vrlo dobro opremljene i

[82] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 92.

uvežbane fašističke vojne formacije, pa je bila prinuđena da se stalno brani i često odstupa. Drugi negativni faktor predstavljala je nestašica hrane i odela, zbog čega je nastupala kronična iscrpljenost i neotpornost na obolevanja. Čak i u proleće, kada je hladnoća popustila, a u Liku počela stizati pomoć u hrani iz drugih delova zemlje, nije problem ishrane bio rešen, jer je jednolična neslana hrana (meso, grah, brašno) dovodila do teških avitaminoza. Iz stroja je više boraca bilo izbačeno promrzavanjem, kroničnim gladovanjem i bolestima nego u samoj borbi.

Štabovi i starešine, imajući u vidu ove okolnosti opravdano nisu od jedinica zahtevali i očekivali podvige u kojima bi se pored hrabrosti morala pokazati još i brzina dejstva i veliki fizički napor. Ako je neprijatelj negde uspeo da izvrši brz dubok prodor i da sa dve strane natkrili položaje naših jedinica, obično se tolerisalo da jedinica napusti branjene položaje i pre nego iscrpi sve mogućnosti za odbranu, jer se znalo da ona nije fizički sposobna za proboj iz okruženja ili poluokruženja. Pošto je naša tovarna stoka u zimi i ranom proleću, zbog neishranjenosti i sticajem drugih okolnosti, gotovo sva uginula ili poginula, borci su morali nositi i teže oružje: minobacače, mitraljeze, rezervu municije. Pod takvim teretom naš borac se jedva kretao korakom, dok je neprijatelj trčao ili se koristio motorizacijom.

Upornim političkim radom i ličnim primerom, starešine su uz pomoć partijske i skojevske organizacije uspevale da održe i postepeno jačaju kod boraca volju za krajnja naprezanja i spremnost na žrtve. Starešine i skojevci ginuli su i bili ranjavani relativno više nego ostali borci, naročito u odbrani na kritičnim tačkama i prilikom napada na utvrđene neprijateljske položaje, jer je kod njih bio vrlo razvijen osećaj odgovornosti, a pre važnih bojeva sa njima su vršene i posebne političke pripreme.

Partijska i skojevska organizacija bile su prilično brojne. Približno svaki peti do šesti pripadnik divizije bio je član Partije, a isto toliko je bilo i pripadnika SKOJ-a. Preko tri četvrtine rukovodilaca bili su komunisti.[83]

[83] Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta u Hrvatskoj, k. 29 i 237.

Nema sumnje da je moralnoj čvrstini jedinica dosta doprinosila i politički stabilna pozadina. Mada materijalno do kraja iscrpljena, pozadina se nije nikad kolebala, jer je već bila dugom borbom prekaljena i odlično organizovana. U najtežim časovima, kada su pojedini delovi slobodne teritorije bili ponovo okupirani i kad su u pitanju bili ranjenici i bolesnici, nicale su prekonoć nove »terenske« čete, sastavljene ne samo od pozadinskih ustanova, odbornika i političkih radnika nego i od žena, invalida, staraca i odraslije dece. U Lici je tada u terenskim jedinicama, pozadinskim ustanovama i organizacijama narodnooslobodilačkog pokreta radilo oko 700 članova KP i približno isto toliko, članova SKOJ-a.

Trideset peta divizija bila je kovačnica bratstva i borbenog jedinstva Srba i Hrvata iz Like, severne Dalmacije, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre. U svim jedinicama bili su pripadnici oba naroda, pomešani i nikad se nigde nije pojavio ni najmanji problem u njihovim međusobnim odnosima. Srba je u diviziji bilo 50%, Hrvata 49%, ostalih 1%.[84]

Socijalni sastav bio je, približno, sledeći: 30% radnici, 60°/o seljaci, 10% zanatlije, intelektualci, službenici i dr. Starosni sastav bio je vrlo povoljan, jer su omladinci sačinjavali preko polovinu brojnog stanja, a više od polovine ostalih boraca bili su mlađi od 35 godina.

Raspored neprijateljskih snaga u Lici, sredinom juna, bio je sledeći:[85]

Ustaška komanda »Zapoli« (Zapovjedništvo područja Lika) u Gospiću promenila je sredinom 1944. godine naziv i reorganizovana je. Nova komanda Operativnog područja »Velebit« organizacijski je pripadala »Prvom zbornom području«, a u operativnom pogledu bila je potčinjena štabu 15. nemačkog brdskog korpusa, odnosno štabu njegove 392. legionarske divizije u Otočcu. Komanda »Velebit« imala je pod sobom dve brigade (4. ustaški djelatni stajaći zdrug i 3. posadni zdrug), dve brdske baterije (75 mm i 65 mm) i jedan haubički vod od 2 oruđa, 3. tenkovsku četu PTS (Poglavnikovog tjelesnog sklopa) i razne pomoćne žandarmerijske, milicijske i pozadinske formacije. U sastavu

[84] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 84.
[85] Arhiv VII, k. 58 (Bojne relacije I zbornog područja).

4. ustaške brigade bili su streljačka četa brigade (u Gospiću), 9. bataljon (Oštarije — Karlobag), 31. bataljon (Perušić), 32. bataljon (Janjče — Čanak), 34. bataljon (Široka Kula), 19. bataljon (Babin Potok), doknadni bataljon (Perušić — Lešče), 19. ustaški bataljon u Brinju. Krajem juna iz Zagreba u Gospić stigao je i 35. ustaški bataljon.

Treća posadna brigada bila je ustaško-domobranska, a imala je četiri bataljona. Njen 1. bataljon (raniji 2. bataljon 15. domobranskog puka) bio je u Bilaju, 3. bataljon u Gospiću i Kosinju, posadni bataljon »Otočac« u Otočcu, a 2. bataljon bio je otkomandovan u Knin. Osnovni zadatak ove brigade bio je da preuzme odbranu glavnih uporišta, pa da tako oslobodi te dužnosti bataljone 4. ustaške brigade, koji su na taj način postali pokretljiviji i ofanzivniji.

Stab 392. divizije nastojao je i dalje da ponovo uspostavi kontrolu nad komunikacijom Otočac — Plitvička jezera — Bihać, pa je na relaciji Otočac — Vrhovine — Babin Potok držao 1. i 3. bataljon 846. puka, deo divizijske artiljerije i 19. ustaški bataljon. Izviđački odred 392. divizije bio je u to vreme još u severnoj Dalmaciji (vraćen je u Liku sredinom jula). Na liniji Bihać — D. Lapac — Otrić — Gračac, posle drvarske operacije uspostavljen je ponovo onakav raspored delova 373. divizije 384. puka i Izviđački odred) i četničkih jedinica, kakav je bio sredinom maja.

Neprijateljske jedinice primenjivale su u proleće i leto taktiku neprekidne ofanzive, nastojeći da na svaki način zadrže inicijativu i borbu prenesu na partizansku slobodnu teritoriju. Ovim metodom nastojale su da stalno vežu borbom što više naših snaga i smanje mogućnost koncentričnih iznenadnih partizanskih napada na njegove najosetljivije tačke. U prolećnim operacijama neprijatelj je u Lici uspevao da primenjuje ovu taktiku, zahvaljujući činjenici da je imao veliku nadmoć u živoj sili i tehnici, a donekle i zbog toga što su se veće partizanske jedinice već donekle odvikle od brzog pronalaženja slabih mesta u neprijateljskom rasporedu i neposrednog samoinicijativnog prelaženja u napad na takva mesta.

Na osnovu direktiva Glavnog štaba Hrvatske od 13. februara i 2. juna, 35. divizija postepeno je odustajala od

frontalne odbrane slobodne teritorije, da bi elastičnom odbranom i manevrom dovodila jedinice u povoljniji položaj za protivnapade. Ta je promena u taktici dala pozitivne rezultate i omogućila u toku juna zadržavanje inicijative u našim rukama, ali je u prvi mah na terenu nepovoljno primana od naroda, jer je svako selo očekivalo da ga najbliža partizanska jedinica najupornije brani od neprijateljskog upada. Neprijateljski i kapitulantski elementi koristili su ovo za razbijanje čvrstih veza operativnih jedinica s pozadinom.

Radi delovanja protiv neprijatelja, na okupiranoj teritoriji stvarane su tada udarne grupe od 3 do 5 odabranih boraca, iz terenskih jedinica (a i od političkih radnika na terenu), koje su odlazile u neprijateljsku pozadinu radi vršenja prepada i diverzija. Ove grupe polazile su u akciju ili direktno sa oslobođene teritorije ili su se prethodno prebacivale u sela zapadnog dela Like, koja nisu bila pod neprekidnom i čvrstom kontrolom neprijatelja, pa je iz njih, uz pomoć domaćih stanovnika, bilo lakše probiti se do cilja akcije. Lički partizanski odred dobio je također zadatak da se jače angažuje na okupiranom delu teritorije i ne razvlači svoje snage na dugim granicama oslobođene teritorije.

Dejstva divizije u drugoj polovini juna i situacija na susednim područjima

Reorganizacija divizije izvršena je u uslovima zatišja na svim linijama dodira s neprijateljem. Na osnovu direktive štaba 11. korpusa štab divizije naredio je neposredno posle reorganizacije 1. i 2. brigadi da počnu odmah sa ofanzivnim dejstvima u pravcu Gackog polja. Pošto su ove dve brigade napale 16. juna ustaške položaje u Čanku, Ramljanima i Crnoj Vlasti, neprijatelj se osetio ugrožen u Vrhovima, pa je povukao svoje snage iz Babinog Potoka u Vrhovine, a iz Čanka u Ramljane.

Posle toga, 18. juna, 4. bataljon .1. brigade i Izviđačka četa divizije upućeni su iz Turjanskog, preko železničkog tunela, kroz Godaču da bi napali manju neprijateljsku posadu u Zalužnici i dejstvovali protiv neprijatelja na cesti Otočac — Vrhovine. Istovremeno su dva bataljona 2.

brigade istim pravcem sišli u Gacko polje da bi očistili od neprijatelja sela Sinac i Lešće. Sve su ove jedinice uspešno izvršile postavljene zadatke, proterale slabije neprijateljske milicijske posade iz navedenih sela, i zaplenile nešto materijala. Posle akcije, bataljoni 2. brigade povukli su se preko Godače u Turjanski. Pokušaj 4. bataljona 1. brigade i Izviđačke čete da iz rejona Doljana prodru 19. juna u Dabar — nije uspeo, jer je neprijatelj iz Otočca brzo uputio pojačanja na taj sektor, pa su se ove dve jedinice 21. juna povukle preko Male Kapele u Plitvički Ljeskovac i Uvalicu.[86]

Ustanovivši da partizani ne nameravaju napasti Vrhovine, neprijatelj je ponovo jedan bataljon iz Vrhovina izbacio u Babin Potok. Taj bataljon izvršio je 23. juna ispad u Plitvički Ljeskovac, a zatim krenuo prema Uvalici, gde ga je sačekao 3. bataljon 1. brigade i odbio u pravcu Čudinog klanca.

Posle borbi koje je sredinom juna vodila istočno od Široke Kule, 3. brigada rasporedila je svoje snage prema Perušiću, Širokoj Kuli, L. Osiku i Bilaju. Štab divizije naredio je 17. juna brigadi da ove položaje preda terenskim jedinicama, te da odmah krene prema Lovincu, gde će joj se staviti na raspolaganje 2. bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, radi zajedničke akcije protiv jedne ustaške grupe, razmeštene u širem rejonu Sv. Roka. Ova grupa počela se na tom terenu okupljati već u maju, od dezertera iz ustaških i domobranskih formacija, a pridružili su im se i neki partizanski dezerteri, tako da ih se do polovine juna sakupilo 200 — 300. Ovaj svojevrsni »zeleni kadar« ponašao se u početku mirno, krijući se u velebitskim padinama i silazeći u sela samo radi hrane. Ustaška komanda iz Gospića pokušavala je u početku, preko svojih emisara, da ih nagovori na povratak u jedinice, a kada to nije uspela, ubacila je među njih nekoliko pouzdanih ustaša, koji su pod isprikom samoodbrane počeli napadati partizanske pozadinske radnike i kurire. Četiri bataljona-3. brigade i jedan bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda trebalo je da 19. juna, pre zore, iznenada opkole i pohvataju delove te bande po

[86] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 1.

zaselcima Sv. Roka. Opkoljavanje, međutim, nije uspelo, jer su jedinice zbog kiše sporo zatvarale obruč, pa je banda na vreme pobegla u Velebit. Uveče se brigada povukla u Medak, a 2. bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda upućen je na položaje južno od Gospića.

Posle nekoliko uspešnih akcija jedinica Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda na cesti Bihać — D. Lapac, izvršenih u toku juna, štab 784. puka 373. divizije stavio je u zadatak četničkom štabu u D. Lapcu da se jače angažuje prema Plješevici i spreči partizanske napade iz rejona Kamenskog. Četnici su, po svom običaju, za cilj svoje akcije izabrali partizansku bolnicu u Belim Potocima. Koristeći nebudnost naših jedinica i dobro poznavanje staza kroz Plješevicu, četnici su 25. juna, s tri pravca, tj. od Dnopolja, Nebljusa i Capaćuše, sa oko 300 ljudi, uspeli da se noću prokradu za leđa 1. bataljonu i inžinjerijskom bataljonu korpusa na Kamenskom i da ih u zoru iznenadno napadnu i zaplene 3 puškomitraljeza. Odmah zatim uputili su se u Bjele Potoke, da bi pobili partizanske ranjenike, ali su ranjenici bili na vreme evakuisani, pa su četnici zapalili prazne barake. Partizanske jedinice nisu dotle uspele da se srede i da pređu u protivnapad, pa se neprijatelj bez teškoća još u toku dana povukao u polazne baze.

Pokušaj ustaša da u isto vreme (26. juna) izvrše sličan ispad iz Gospića i L. Novog u Divoselo završio se potpunim neuspehom. Jedna četa 2. bataljona odreda i terenski vod iz Divosela sačekali su ustašku četu u Vedropolju, razbile je i uz gubitke proterali u Žabicu. Istog dana jedan vod 2. bataljona odreda napao je iz zasede, na cesti Gospić — Karlobag, jednu ustašku patrolu i uništio je, zaplenivši 2 puškomitraljeza i 6 pušaka.[87]

Poslednjeg dana juna neprijatelj je pokušao da ponovo uzme inicijativu u srednjem delu Like. Štab 392. divizije odlučio je pred kraj juna da sa šest bataljona (jedan iz 392. divizije, četiri iz 4. ustaške brigade i jedan iz 3. pos. brigade) izvrši prodor u Krbavsko polje, ponovo ovlada cestama Plitvička jezera — Prijeboj — Korenica — Bunić — Široka Kula i Bilaj — Vrebac — Podlapača — Bunić,

[87] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 13.

stavi pod kontrolu prostor između tih cesta i ceste Gospić — Perušić — Lešće — Vrhovine.

Plan neprijateljskog nastupanja bio je sledeći:[88] Nemački bataljon »Krüger« (sastavljen od delova 1. i 3. bataljona 846. puka 392. divizije) nastupa pravcem Plitvička jezera — Prijeboj — Korenica — Bunić. Uporedo sa njime nastupa 19. ustaški bataljon, pravcem Babin Potok — Homoljac — Krbavica. Njima u susret, s prostora oko Široke Kule, nastupa 31. ustaški bataljon, pravcem Široka Kula — Ljubovo — Bunić, sa zadatkom da posedne položaje od Bunića do Šalamunića. Desno od njega, pravcem Široka Kula — Jagodnja — Mekinjar nastupa 32. ustaški bataljon, sa zadatkom da posedne visove između Mekinjara i Podlapače. Iz Bilaja, preko Vrebačke staze nastupa 34. ustaški bataljon, sa zadatkom da posedanjem masiva Jelov venac (zapadno od Podlapače) zaštiti desni bok bataljona koji poseduju zapadnu ivicu Krbavskog polja. Prvi bataljon 3. pos. brigade trebalo je da ispadom iz Ribnika u Medak veže partizanske snage na tome pravcu. O rasporedu partizanskih snaga neprijatelj je imao približno tačne podatke i izložio ih je u svojoj borbenoj zapovesti.

Štab 35. divizije dobio je 29. juna podatke o grupisanju i pripremanju neprijateljskih snaga za ovaj pothvat, pa je odmah procenio situacije i izdao direktivnu zapovest za postupak jedinica u slučaju da neprijatelj pređe u napad. Zbog nekih pokreta neprijatelja i na liniji Bihać — Nebljusi — D. Lapac i izlaska delova 373. divizije iz Ličkog Petrovog Sela na Klokočevicu, štab 35. divizije stekao je utisak da se za ofanzivu pripremaju mnogo jače snage nego što je to stvarno bilo. Zbog toga su u zapovesti bile predviđene mere za slučaj najnepovoljnijeg razvoja situacije: evakuacija ranjenika u Velebit, odstupanje brigada iz srednjeg dela Like u Velebit i Kapelu, zakopavanje artiljerijskih oruđa i druge mere. Već sam početak borbi idućeg dana (30. juna) pokazao je da neće biti potrebe da se predviđene mere stvarno primene.

Uoči napada 30. juna naše snage bile su raspoređene ovako: 1. brigada imala je 1. bataljon u Koreničkoj Kapeli, u rezervi; 2. bataljon, u Prijeboju, sa zadatkom da napadne neprijateljske delove na Klokočevici i odbaci ih

[88] Isto, knj. 28, dok. br. 101 i knj. 29, dok. br. 14.

u Ličko Petrovo Selo; 3. bataljon, u Uvalici, orijentisan prema Plitvičkom Ljeskovcu i 4. bataljon na Homoljskom klancu, sa zadatkom da zatvori pravac Čudin klanac — Homoljac. Druga brigada, imajući u vidu perspektivu sugerisanu u zapovesti da će se morati probijati prema Kosinju, prebacila je dva svoja bataljona iz Podlapače i Svračkova Sela na prostor severno od Ljubova i orijentisala se na odbranu od napada iz pravca Široka Kula — Ljubovo i Čanak — Bunić, rasporedivši po jedan bataljon na Crni vrh, Čardak, Topšanovac i Velonj. Treća brigada bila je na prostoru Medak, Vrebac, kontrolišući pravce koji od Gospića vode na jug i istok.

Prvi su u napad krenuli, 30. juna u 5 časova, 31. i 32. ustaški bataljon, na položaje 2. brigade na Čardaku i Tepšanovcu, dok je deo neprijateljskih snaga krenuo nebranjenim pravcem Široka Kula — Jezeranski vrh — Jagodnje. Posle nekoliko sati borbe neprijatelj je potisnuo bataljone 2. brigade od Ljubovskog prevoja, na sever, ka Crnom vrhu. S novih položaja 2. brigada sprečavala je pokret neprijatelju preko Ljubova k Buniću, ali je deo neprijateljskih snaga preko Jezeranskog vrha produžio pokret i ušao u Svračkovo Selo, gde je popalio seoske bajte i pobio uhvaćeno stanovništvo.

Štab divizije, čim je uočio nameru neprijatelja da zaobiđe levo krilo 2. brigade i upadne u rejon Podlapače, naredio je (u 7,30 č.) 3. brigadi, čiji su delovi već počeli borbu s pobočnicom 34. ustaškog bataljona između Barleta i Vrepca, da dva bataljona ostavi na liniji Medak — Vrebac — Vrebačka staza, a sa dva da krene u'bočni napad na neprijatelja, koji je iz Široke Kule nastupao prema Podlapači. Čim su ova dva bataljona krenula iz Vrepca prema Jezeranskom vrhu, 34. ustaški bataljon zaustavio se na položajima iznad Barleta i Ostrvice, pa su naši bataljoni bez otpora izbili u rejon Jezeranskog vrha i Tepšanovca, našavši se tako iza neprijateljskih delova, koji su poseli prostor između Ljubova i Svračkovog Sela. Pošto bataljoni 3. brigade nisu imali veze sa 2. brigadom, a osmotrili su neprijateljske delove u Ljubovu, napustili su Tepšanovac, okrenuli front ka Ljubovu i poseli položaje na Čubrića vrhu i Srnećaku, gde su došli u sukob s neprijateljem i tu zanoćili.

Pokušaj il. bataljona 3. posad. brigade da prodre u Medak i Počitelj nije uspeo. Jedan bataljon 3. brigade i 2. bataljon Ličkog odreda protivnapadom su ga odbacili u Ribnik. Komanda 4. ustaške brigade pokušala je tada da ubacivanjem ovog bataljona na desno krilo 34. ustaškog bataljona, pravcem Bilaj — Vrebac — Vrebačka staza, omogući napredovanje ovog bataljona, ali je on naišao kod Vrebca na otpor delova 3. brigade i pre mraka se povukao u Bilaj i Ribnik, a odrnah zatim i 34. ustaški bataljon se povukao u Lički Osik.

Ni na sektoru Plitvičkih jezera napad neprijatelja nije se odvijao po planu. Bataljon »Krüger« nije se žurio da napadne naše položaje u Prijeboju i Uvalici, očekujući da će se te snage posle prodora 19. ustaškog bataljona, preko Homoljca u Korenicu i pritiska delova 373. divizije iz Ličkog Petrovog Sela povući u Plješevicu bez većeg otpora. Međutim, 19. ustaški bataljon, mada je oko podne na prepad zauzeo Homoljački klanac, nije uspeo dalje da napreduje do mraka, a uveče je protivnapadom 3. i 4. bataljona 1. brigade zbačen s klanca i proteran u Babin Potok. Iz Ličkog Petrovog Sela neprijatelj je, potisnuvši naše manje teritorijalne delove, napredovao do Klokočevice i tu se zadržao do mraka. Drugi bataljon 1. brigade krenuo je iduće noći da ga napadne, ali se on pre napada povukao u Ličko Petrovo Selo. Bataljon ga je 1. jula izjutra i tamo napao, ali je zbog dolaska ustaškog pojačanja iz Vaganca morao odstupiti prema Prijeboju. Bataljon »Krüger« i ustaški delovi krenuli su pred podne u napad, s više pravaca, na 2. bataljon u Prijeboju, ali ih je on u oštroj bliskoj borbi odbio i odbacio prema Klokočevici i Plitvičkom Ljeskovcu.

Glavnina 31. i 32. ustaškog bataljona, koja je 30. juna uveče držala topografski jake položaje u Ljubovu i južno od njega, nije se tu osećala sasvim sigurno, pa se u toku noći pomerila na zapad i koncentrisala oko Ljubovskog prevoja (na visovima oko zaselka Rakići). Bataljoni 2. i 3. brigade, kada su otkrili ovo pomeranje, također su još u toku noći zauzeli nove položaje prema neprijatelju, ne povezujući ipak svoja krila u Ljubovu.

Izjutra 1. jula ustaški bataljoni krenuli su u napad prema Ljubovu i prema Svračkovom Selu. Pošto su 2. i 3.

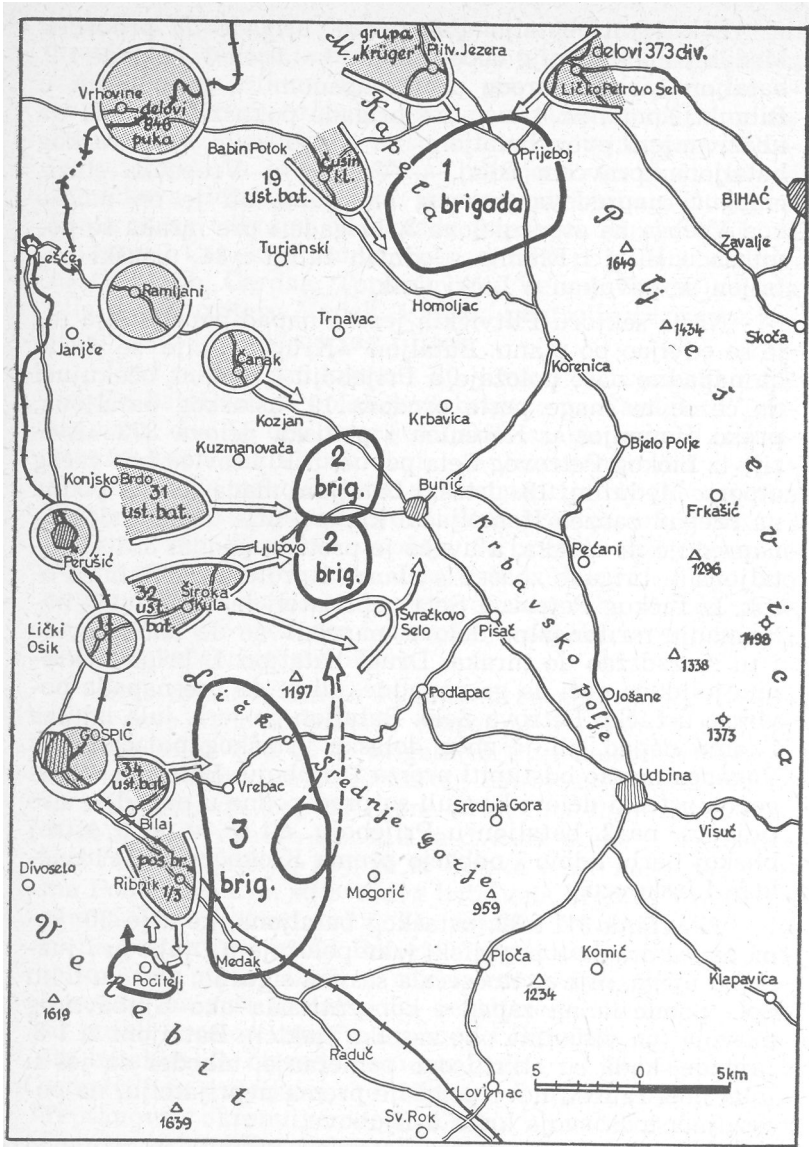

Situacija 30. juna

brigada izvršile snažan pritisak na krila neprijateljskog rasporeda, on se zaustavio, pa su do popodne napadima i protivnapadima pojedini položaji prelazili iz ruku u ruke, ali se situacija u celini nije bitno menjala. Tek posle podne, kada su bataljoni 3. brigade uspeli da od Čubrića vrha napreduju do blizu Rakića, neprijatelj se počeo naglo povlačiti prema Širokoj Kuli. U isto vreme prešla je i 2. brigada u gonjenje, pa je neprijatelj do mraka proteran u Široku Kulu.

Pokušaj neprijateljskog prodora u Krbavsko polje, ovim je, posle, dvodnevnih borbi, u potpunosti propao. U bojnoj relaciji štaba 1. korpusa ustaške vojske, za juni, neprijatelj priznaje da je ovo bio njegov potpuni neuspeh i da je samo u toku prvog dana borbe pretrpeo gubitke od 30 poginulih i 28 ranjenih. Ovi gubici u toku 1. jula znatno su se povećali.

Partizanski gubici bili su 18 poginulih i 24 ranjena.[88]

Posle ove pobede, u jedinicama 35. divizije samopouzdanje je još više poraslo. One su se spremale za nove napade. Pozadina im je bila u bezbednosti. Aerobaza NOV na Krbavskom polju, koju je Glavni štab Hrvatske 30. juna stavio pod komandu 11. korpusa, mogla je bez uznemiravanja prihvaćati pomoć koju su saveznici upućivali vazdušnim putem.

I na svim susednim područjima oko Like situacija je krajem juna bila povoljna. Jedinice 13. divizije kontrolisale su Gorski kotar i veći deo Primorja, u sadejstvu sa 8. divizijom napadale neprijatelja na liniji Karlovac — Ogulin, uspešno odbijale ispade iz garnizona i napadale manje neprijateljske posade. Pred kraj meseca (25. juna) napadnuta je posada Crikvenice i naneseni joj gubici, a neprijatelj je izbegao potpun poraz na taj način što je u poslednji čas morskim putem iz Rijeke dopremio pojačanje. U sadejstvu sa slovenačkim jedinicama, 30. juna likvidirana je neprijateljska posada u Bosiljevu, vođene su uspešne borbe oko Ogulina i odbijeni ispadi neprijatelja iz Rijeke prema Delnicama.[90]

[89] Zbornik V, knj. 29, dok br. 107 (fusn. 23).

[90] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 23.

Jedinice 8. divizije, polovinom juna naročito, bile su aktivne prema liniji Karlovac — Ogulin. Sa aerodroma kod Vrgin-mosta otpremani su teži ranjenici i priman ratni materijal od saveznika. Bataljoni Plašćanskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda uspešno su štitili slobodnu teritoriju severno od Plitvičkih jezera, a povremeno su čistili od neprijateljskih grupa i sektor Dabra. Pred kraj juna, 8. divizija prešla je u Pokuplje a zatim na Zumberak, da bi u sadejstvu sa 34. divizijom i slovenačkim jedinicama izvela više uspešnih akcija severno od Karlovca i u Beloj krajini.[91]

U severnoj Dalmaciji, 19. divizija vrlo uspešno je dejstvovala do polovine juna u Ravnim kotarima, pa je Zadarski odred znatno ojačao, a četnički uticaj osetno suzbijen. Sredinom juna, od grupe bukovičkih bataljona formirana je nova 3. brigada .19. divizije (pošto je ranija 3. brigada 19. divizije ušla definitivno u sastav 35. divizije). Do kraja juna 19. divizija vodila je teške i uspešne borbe u primorskom delu severne Dalmacije, da bi obezbedila slobodan prilaz jadranskoj obali, na kojoj je priman ratni materijal dopreman brodovima sa Visa.[92]

[91] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 8.
[92] Zbornik V, knj. 28, dok. br. 76.

BORBE U DRUGOJ POLOVINI 1944. GODINE

BORBE KOD GOSPIĆA I VRHOVINA.

(juli 1944. god.)

Prvi uspesi jedinica divizije, posle reorganizacije, pružali su povoljnu priliku za držanje inicijative u našim rukama. Štab divizije odlučio je da posebnu pažnju posveti daljem slabljenju udarne moći 4. ustaške brigade, u kojoj su primećeni znaci opadanja borbenosti. Prema Gospiću i Perušiću bila je orijentisana glavnina 2. i 3. brigade, dok je 1. brigada bila severno od Korenice, radi zaštite slobodne teritorije oko Plitvičkih jezera, preko koje je održavana veza s Kordunom.

Treća birgada naredila je svom bataljonu, koji je bio u Metku i Počitelju, da 2. jula izjutra napadne četu 1. bataljona 3. posadne brigade u Ribniku.[1] Bataljon je ovo naređenje izvršio, ali neprijatelju nisu naneti veliki gubici, jer je on bez jačeg otpora napustio Ribnik i povukao se u Bilajsko Novoselo. Istog dana naveče dva bataljona 3. brigade, s prostora oko Jezeranskog vrha, posle brižljive pripreme, jurišala su na Gradinu (K-912). Ovom napadu sadejstvovao je i jedan bataljon 2. brigade, pritiskom iz Podova prema Glutuši. Napad na Gradinu bio je uspešan i neprijatelj je sa tog jakog položaja brzo zbačen, a zatim gonjen prema Širokoj Kuli, gde su ga prihvatile jače ustaške snage.

I pored poraza na Ljubovu 1. jula, neprijatelj nije odustao od namere da izvrši novi upad u Krbavsko polje. Na to ga je podsticao pojačani noćni saobraćaj na parti-

[1] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 15.

zanskoj aerobazi, kojeg je on s položaja oko Čanka mogao neposredno osmotriti i čuti. Radi pripreme novog napada vršeno je svakodnevno izviđanje naših položaja oko Ljubova i na sektoru Prijeboja. Jedna četa doknadnog bataljona 4. ustaške brigade pokušala je 2. jula da iz Ivčevića-Kose izbije na visove oko Kozjana. Ona je naišla na delove 2. brigade kod Tromeđe, koji su je napali i naneli joj gubitke i proterali je prema Janjći. Istog dana vršeni su ispadi iz Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju, a iz Babinog Potoka prema Uvalici, ali je 1. brigada uspešno odbila ove ispade.[2]

Po naređenju štaba 392. divizije na jedinice 35. divizije izvršen je 4. jula napad snagama od oko 6. bataljona:[5] Iz rejona Babin Potok, Vrhovine, Ramljani nastupali su nemački bataljon »Krüger«, pravcem Babin Potok — Turjänski — M. Čanak; 19 ustaški bataljon pravcem Vrhovine — Medeni Dolac — Čanak; četa iz doknadnog bataljona 4. ustaške brigade, iz Ramljana prema Čanku. Sa linije Perušić — Široka Kula nastupali su: 34. ustaški bataljon pravcem Glunčuša — Sv. Trojica—Kuzmanovača — — Tromeđa; 31. ustaški bataljon, pravcem Široka Kula — — Senokos-Čardak (k. 942) — Crni vrh (k. 1245); 32. ustaški bataljon desno od njega, pravcem Široka Kula — — Vukava — Gradina (912) — Tepšanovac — Konjski vrh (k. .1128). Neprijatelj je pretpostavljao da je glavnina 2. i 3: brigade u rejonu Kozjana, Kuzmanovača i Crnog vrha, te da će je ovim koncentriranim napadom razbiti i odbaciti dalje od ceste Gospić — Otočac prema Korenici, pa svojim snagama otvoriti preko Bunića ulaz u Krbavsko polje.

Pošto je 1. brigada uoči ovog napada glavninu snaga imala na sektoru Prijeboja, neprijateljskim kolonama koje su sa severozapada nastupale ka Čanku nije pružen jači otpor, pa su one do podne izbile u Turjanski i Čanak i tu se zaustavile, očekujući razvoj situacije oko Ljubova. Na položajima između Ljubova i Široke Kule dva bataljona 2. brigade i jedan bataljon 3. brigade sačekali su 31. i 32. ustaški bataljon, zaustavili ih i protivnapadom naterali na brzo povlačenje prema Širokoj Kuli. Zbog ovog neuspeha

[2] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 107.
[3] Dok br. 7/1 — 83, k. 58 u Arhivi VII.

neprijatelj je već oko podne odlučio da prekine započeti »pothvat« i da sve snage povuče u polazne baze.

Zbog ispada koje je neprijatelj iz Babinog Potoka i Ličkog Petrovog Sela sve češće vršio na sektor Plitvičkih jezera, pa tako ometao vezu između Korduna i Like, Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je štabu 7. divizije (koja je tada deo svojih snaga imala na Kordunu, pošto je 8. divizija bila u Žumberku) i štabu 35. divizije da svaka sa po jednom brigadom napadne ustaške jedinice u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu, unište ih ili odbace iz tih mesta i sa okolnih položaja, kako bi prestale s drskim ispadima prema Poljanku, Plitvičkim Jezerima i Prijeboju.

U Ličkom Petrovom Selu, Vagancu i Ivačiću bio je raspoređen 8 bataljon 3. ustaške brigade, ojačan jednom baterijom 373 nemačke divizije. Prva brigada izvršila je noću 3/4 jula napad na deo tog bataljona (oko 300 ustaša) u Ličkom Petrovom Selu i okolnim položajima sa svoja dva bataljona, pratećom i izviđačkom četom[4]. Jedan bataljon napadao je sa zapada na središte mesta, a jedan preko Čelopeka (k. 528) na kome je neprijatelj bio utvrđen. Pošto je još u toku noći na juriš zauzet Čelopek, neprijatelj je prinuđen na povlačenje iz celog sela prema Ivačiću. Na Kosi Jasen zapadno od Ivačić-grada, pošto je dobio pojačanje, neprijatelj je zadržao napredovanje 1. brigade, a zatim prešao u protivnapad, ali nije uspeo povratiti položaje u Ličkom Petrovom Selu. Za to vreme napad 4. brigade 7. divizije na Vaganac nije se odvijao povoljno, pa je štab brigade predveče prekinuo napad i bataljone povukao preko rijeke Korane. Stab 1. brigade ostavio je deo jednog bataljona na položajima oko Ličkog Petrovog Sela, a ostale snage 4. jula uveče povukao u Prijeboj na odmor.

Pokušaj 35. divizije da preseče vezu između Gospića i Otočca

Posle borbi vođenih 4. jula oko Ljubova i Ličkog Petrovog Sela, u celoj Lici nekoliko dana nije bilo većih akcija ni sa jedne strane. Koristeći povoljnu taktičku situaciju štab 35. divizije doneo je tada odluku da ćelom divizi-

[4] Zbornik V, knj 29, dok. br. 16, 43 i 123.

jom,, uz podršku savezničke avijacije, napadne neprijateljska uporišta severno od Gospića, te da ovladavanjem rejonom Perušića, preseče vezu između ustaške operativne grupe »Velebit« i 392. nemačke divizije. S obzirom na dobro stanje u jedinicama zamisao je bila ostvariva, ali pod pretpostavkom da se spreči jača intervencija jedinica 392. divizije iz rejona Vrhovina prema Perušiću. Zato je od štaba korpusa zatraženo da se preko Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske osigura angažiranje jedne brigade 7. divizije oko Plitvičkih jezera, kao i da se na slabo obezbeđeni južni deo Like privremeno uputi jedna brigada iz severne Dalmacije. Za početak akcije predviđen je 10. juli. Glavni štab Hrvatske je 8. jula odgovorio depešom da se slaže sa projektovanom akcijom, ali da se na sektor Plitvičkih jezera do predviđenog vremena ne može uputiti tražena brigada 7. divizije, dok će u južni deo Like biti upućena jedna divizija 8. korpusa.[5] Ostalo je, dakle, da se napad na sektor Gospić — Perušić ili odloži, dok se ne osigura snaga za obezbeđenje od intervencije sa severa, ili da se u akciju uđe bez ovog obezbeđenja. Izabrano je ovo drugo, a za početak napada određen je 9. juli. To je bilo presudno za dalji razvoj borbi u Lici do polovine jula.

Na liniji Lički Osik — Široka Kula — Perušić — Janjče nalazile su se 8. jula sledeče neprijateljske jedinice: delovi 3. bataljona 3. posadne brigade držali su Lički Osik i Zubar (K. 701): u Širokoj Kuli i oko nje bili su 31. i 32. ustaški bataljon; istočno od Perušića, na liniji ML Čardak (K. 696) — V. Čardak (k. 698) — Lipova glava (K. 671), bio je 34. ustaški bataljon; duž ceste Perušić — Lešće bio je doknadni bataljon 4. usatške brigade, ojačan ustaškom milicijom; južno od Gospića, 1. bataljon 3. posadne brigade bio je raspoređen u Ribniku i Bilaju.

U Gospiću je u rezervi operativnog štaba »Velebit« bio 35. ustaški bataljon, deo 3. bataljona 3. pos. brigade, tenkovska četa, artiljerija i druge pomoćne jedinice.

Stab 35. divizije izvršio je do 8. jula sve pripreme za napad. Bila je obezbeđena i podrška savezničke avijacije. Sa štabovima jedinica pretresen je 8. jula plan napada, pa je pismena zapovest izdana tek 8. jula uveče. Plan akcije bio je ovakav:[6]

[5] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 107 (depeše GŠH od 6 i 8 jula).
[6] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 26.

1. brigada (bez 1. bataljona) napada položaje 34. ustaškog bataljona (Vrščić, M. i V. Čardak), polazeći od Podboišnog selišta i Gostovače; 2. brigada napada jednim bataljonom položaj Sv. Trojica, a sa ostalim snagama na Karaulu (k. 773) i Gradinu (k. 912), polazeći sa Tepšanovca fk. 852); 3. brigada napada jednim bataljonom Gradinu (k. 912) sa jugoistoka, a s ostalim snagama k. 759 (južno od Čukovca) i Zubar (k. 701), a jedan bataljon zadržava u rezervi; dva bataljona Zadarskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda (koje je štab 19. divizije uputio preko Velebita kao poiačanje 35. divizije za ovu akciju), polazeći iz Počitelja, napadaju 1. bataljon 3. posadne brigade u Ribniku i Bilaju — Artiljerijski divizion iz rejona Senokosa podržava napad na Široku Kulu; inžinjerijski bataljon 11. korpusa vrši zaprečavanja na cesti Perušić — Janjče i Gospić — Ribnik; za obezbeđenje desnog boka ovog borbenog poretka od intervencije iz Ramljana, Vrhovina i Babinog potoka postavljen je jedan bataljon .1. brigade, u rejonu Dumana (između Ramljana i Čanka); na Homo-Ijački klanac postavljena je samo jedna ter. četa, a na sektor Prijeboja stigli su ipak 9. jula delovi 4. brigade 7. divizije.

Lički partizanski odred ostao je s jednim bataljonom prema komunikaciji Bihać — D. Lapac — Srb, a njegov jedan bataljon zatvarao je pravac Gračac — Lovinac. Stab divizije imao je komandno mesto na Čardaku (k. 942), zapadno od Ljubova), divizijsko previjalište u Buniću. Početak napada određen je za 9. jul za 7 časova, a početak dejstva avijacije predviđen je za 9,15 časova.

Ideja manevra bila je: u prvom naletu, pre početka dejstva avijacije, odbaciti neprijateljske snage sa istaknutih položaja u Perušić, Široku Kulu i Lički Osik, a zatim koristeći dejstvo avijacije osloboditi ova mesta i izbiti na reku Liku, posle čega bi se izvršila pregrupacija pre produženja dejstava prema Gospiću i Gackom polju.

Napad je počeo po planu i uspešno se odvijao na celoj liniji od Vršića (4 km severno od Perušića) do Zubara (3 km južno od Ličkog Osika), tj. na 15 km fronta, na kome je bilo oko 20 utvrđenih i topografski jakih položaja. Prvi veći uspeh postignut je na spoju 2. i 3. brigade, razbijanjem čete 31. ustaškog bataljona, na k. 773 (karaula),

koja dominira Širokom Kulom. Već u prvom naletu borci 3. brigade zauzeli su i jaku tačku Zubar (k. 701), sa koje je razbijena četa 3. bataljona 3. posadne brigade i odbačena u Budak. Do 9,30 časova 1. brigada zauzela je prvu liniju položaja 34. ustaškog bataljona i potisnula ga na Konjsko brdo i Lipovu glavicu. Posle prvog naleta i uspeha naših jedinica, dok su se prateća oruđa premeštala na

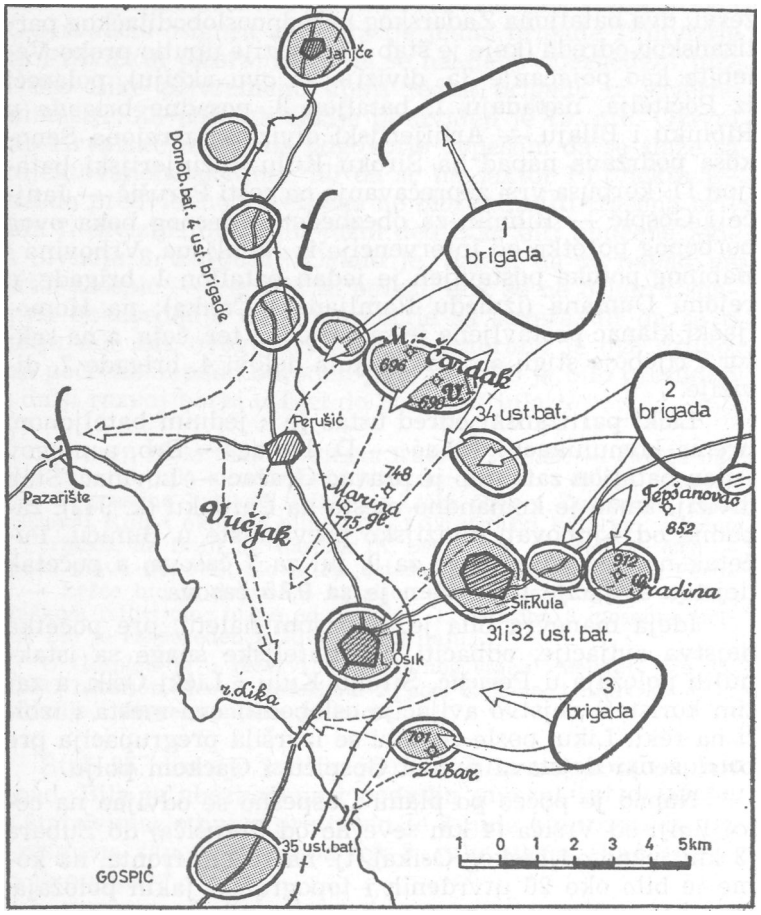

Situacija oko Perušića 9. jula

nove položaje, neprijatelj je prikupio deo snaga 34. i 32. ustaškog bataljona na Lipovoj glavici i s njima u 10 časova krenuo u protivnapad, u pravcu Podova, nastojeći tako da ugrozi leđa 2. brigade. Jedan bataljon 1. brigade i jedan bataljon 2. brigade bočnim napadom zaustavili su ovaj prodor kod Sv. Trojice, a zatim uklinjene snage odbacili na Lipovu glavicu. U drugom naletu, koji je počeo nešto pre 11 časova, 1. brigada zauzela je Konjsko brdo i Lipovu glavicu otkud je neprijatelj odbačen u Perušić i na Ravni vrh (k. 748), a 2. i 3. brigada ovladale su Širokom Kulom, odbacivši neprijatelja u Lički Osik. Nešto posle podne neprijatelj je pokušao da se protivnapadom s Ravnog vrha ponovo uklini između 1. i 2. brigade. On je uspeo da povrati Lipovu glavicu, ali je neposrednim povratnim napadom delova 1. brigade ponovo zbačen s tog položaja i nateran na brzo povlačenje preko Ravnog vrha na Marinu glavicu (k. 775).[7]

Bataljoni Zadarskog odreda prešli su u napad nešto posle 9 časova, pa su oko-podne ovladali Ribnikom i napredovali prema Bilaju, ali se nisu uspeli približiti jako utvrđenim "bilajskim glavicama, jer je 1. bataljon 3. posadne brigade uspeo organizovati odbranu u rejonu železnička stanica Bilaj — Ribnik.

Posle podne brigade su pregrupisale svoje snage i pripremale se da uveče i u toku noći produže napad. Najistaknutiji neprijateljski položaj bio je na Ravnom vrhu i Marinoj glavici, gde se branio 31. ustaški bataljon. Na njega je u >18 časova izvršila napad 2. brigada, podržana divizijskom artiljerijom. Za nepün čas borbe ustaški bataljon bio je zbačen s taktički vrlo važne Marine glavice i nateran na neuredno povlačenje na visove iznad Mušaluka. Ovaj uspeh 2. brigade znatno je olakšao 1. brigadi da uveče ovlada Perušićem i odbaci 34. ustaški bataljon na liniju Grabovača (k. 772) Vučijak (k. 747). U tom času nije s naše strane iskorištena prilika da se razbijeni 31. ustaški bataljon goni preko Antonića vrha (k. 745), te da se izbijanjem u Mušaluk temeljito naruši ceo neprijateljski sistem odbrane, uz desnu obalu reke Like, pa je ovo omogućilo 32. ustaškom bataljonu da do noćnog napada dobro organizuje odbranu rejona Ličkog Osika.

[7] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 84 i knj. 31 dok. br. 115.

Saveznička avijacija dejstvovala je skoro celog dana na liniji Gospić — Lički Osik — Perušić, utičući na taj način na slabljenje upornosti neprijateljske odbrane. Neposredno taktičko sadejstvo s jedinicama koje su napadale nije, međutim, bilo ostvareno, jer naše jedinice nisu bile obučene za takvu saradnju, a i meteorološke prilike nisu bile povoljne (zbog kiše).

Pre ponoći, dva bataljona 3. brigade napala su Lički Osik, polazeći iz Ćukovca i Rujnica. Zbog lošeg vremena, slabih veza među jedinicama i nedovoljnog sadejstva napad na utvrđeni i ojačani 32. ustaški bataljon nije se odvijao uspešno. Neprijatelj je oko ponoći uveo u borbu 35. ustaški bataljon, koji je kao rezerva bio prikupljen u Budaku. Ovaj bataljon uspeo je da preko Keserovca prodre do Zubara, pa su se bataljoni 3. brigade morali povući od Ličkog Osika, da bi odbacili neprijatelja sa Zubara i poseli položaje sa kojih su krenuli u napad.

Štab divizije bio je svestan činjenice da su mu snage oko Gospića slabo obezbeđene od intervencije neprijatelja sa severa i da će sigurno uslediti pokret neprijateljskih snaga iz rejona Vrhovina prema Krbavskom polju. Zato je, ne čekajući na pojavu neprijatelja s toga pravca, 9. jula uveče doneo odluku da u toku noći celu 1. brigadu iz rejona Perušića uputi prema Janjči i Lešću, da bi pretnjom upada u Gacko polje vezivala neprijateljske snage oko Vrhovina za taj sektor. Prva brigada napustila je posle ponoći Perušić i 10. jula u 7. časova napala položaje doknadnog bataljona 4. ustaške brigade, oko železničke stanice i u selu Janjča. Neprijatelj je brzo zbačen s položaja i zatim gonjen prema železničkoj stanici Lešće i Ramljanima. I nova linija otpora severno od Potkorena brzo je savladana, pa je neprijatelj pre podne odbačen u Gacko polje, a brigada posela liniju Turčin vrh (923) — Ogoreli Grič (736) i ostala na njoj celog dana.

Ustaška komanda »Velebit«, u Gospiću, opravdano je strahovala da će partizanske snage 10. jula produžiti napad na Lički Osik, a zatim i neposredno ugroziti Gospić, pa je od štaba 392. divizije zatražila pomoć, koju je odmah dobila. Iz rejona Vrhovina krenule su 10. jula na jug tri kolone. U koloni koja je izjutra krenula iz Crne Vlasti preko Turjanskog, Čanka i Gostovače, prema Perušiću, bi-

li su: 1. bataljon 846. puka (zvan još i bataljon »Krüger«) i 19. ustaški bataljon. Pošto na ovom pravcu, sem jednog bataljona 1. brigade, u Dumanu nije bilo naših snaga, ova kolona posle kraće borbe na Dumanu probila se prema Gostovači, odakle je pre podne 19. ustaški bataljon i deo 1. bataljona 846. puka ušao u Perušić, dok je drugi deo 1. bataljona skrenuo u Bunić. Desno od ove kolone, iz Vrhovina preko tunela kroz Vučjak i železničku stanicu Sinac, prema položajima 1. brigade, upućena je jedna ojačana četa bataljona »Krüger«, ali je ona sačekana pred Ramljanima i u kratkoj popodnevnoj borbi odbačena u Sinac.

Motorizovani Izviđački odred 392. divizije, koji je tih dana upravo vraćen iz severne Dalmacije preko Senja, u sastav svoje divizije, upućen je iz Babinog Potoka prema Korenici.[8] Otpor jedne teritorijalne čete na Homoljčevom klancu brzo je slomljen, pa se Izviđački odred, pre podne, preko Pogledala spustio u Korenicu, a posle podne produžio bez otpora za Bunić, gde se spojio sa 1. bataljonom 846. puka.

Štab >11. korpusa, koji se nalazio u Bjelopolju, čim je saznao za prodor neprijateljske motorizacije u Korenicu, poslao je štabu 35. divizije naređenje za pregrupaciju snaga. Na osnovu tog naređenja jedinice divizije još u toku popodneva 10. jula pregrupisane su na sledeći način: 2. brigada povučena je s položaja prema Perušiću i upućena na prostor zapadno od ceste Korenica — Bunić, sa zadatkom da napada neprijatelja koji je upao u Krbavsko polje, sprečavajući mu prodor iz Bunića prema Ljubovu i da ometa saobraćaj na cesti Korenica — Bunić; 3. brigada, koja je pre podne odbila jake protivnapade 35. ustaškog bataljona iz Budaka prema Zubaru i 32. ustaškog bataljona iz Ličkog Osika prema Širokoj Kuli, ostavila je dva bataljona na ovim položajima, a dva je pomerila na sever od Široke Kule, sa zadatkom da spreče proboj 19. i 34. ustaškog bataljona iz Perušića na Ljubovo; 1. brigada trebalo je da se iz Ramljana prebaci u Turjanski i Homoljac da bi presekla vezu između Babinog Potoka i Korenice.

Posle pregrupacije naših snaga neprijatelj je 10. jula, uveče upotrebivši 32, 34. i 35. ustaški bataljon, zauzeo ši-

[8] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 27.

roku Kulu, a 31. ustaški bataljon upućen je iz Perušića u Janjcu, da bi se povezao s doknadnim bataljonom i osiguravao cestu Perušić — Lešće. Pošto je prodorom sa severa postigao prvi cilj — rasterećenje našeg pritiska prema Gospiću, neprijatelj je u toku noći 10/11. jula izvršio dalje pregrupisavanje svojih snaga s ciljem da idućeg dana uspostavi kontrolu nad cestom Široka Kula — Bunić — Korenica — Vrhovine i izvrši dublje prodore u Krbavsko polje radi zauzimanja naše aerobaze.[9] Doknadni bataljon 4. ustaške brigade ponovo je preuzeo obezbeđenje ceste Perušić — Lešće, a 31. ustaški bataljon vraćen je iz Janjče u Lički Osik.

Prikupivši na liniji Lički Osik — Perušić šest bataljona, neprijatelj je 11. jula krenuo u napad na 3. brigadu, da bi preko Ljubova prodro u Krbavsko polje i uspostavio vezu s delovima 392. divizije, koji su očekujući taj prodor, napustili Korenicu i sve svoje snage prikupili u Debelom Brdu i Buniću. Iz Ličkog Osika, preko Široke Kule, nastupali su 31. i 35. ustaški bataljon; iz Vukšića i s Marine glavice, preko Glunčuše, nastupali su 32. i 34. ustaški bataljon, a iz Perušića, preko Lipove glavice, 19. ustaški i nemački »Krüger« bataljon. Rezultat ovog »velikog« napada bio je prvog dana nastupanja vrlo mršav. U toku celog dana neprijatelj je uz jaku artiljerijsku podršku napredovao svega nekoliko kilometara i nije uspeo da izbije na Ljubovski prevoj, niti da 3. brigadi nanese značajnije gubitke.

Druga brigada bila je LI. jula u dodiru s neprijateljom, na liniji Bunić — Debelo Brdo, koji nije tog dana ispoljavao veću aktivnost ni prema Ljubovu ni prfema Udbini. Na pokušaj 2. brigade da napadom iz pravca Krbavice preseče vezu između Bunića i Debelog Brda, neprijatelj je živo reagirao i odbacio naše snage s Javornika (k. 776) i Murgovače (863) u Krbavicu.

Nezadovoljan rezultatima napada od 11. jula, štab 392. divizije poslao je u Perušić komandanta 846. puka, s naređenjem da od ustaške komande »Velebit« preuzme dalje rukovođenje operacijom. On je naredio da se rastrojeni 31. ustaški bataljon povuče u Lički Osik, u rezervu, a od osta-

[6] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 85.

lih pet bataljona formirao je dve napadne grupe. Prva grupa, pod nazivom »Krüger« (sastava nem. bataljona »Krüger« i 34. ustaškog bataljona), pod rukovodstvom nemačkog komandanta bataljona, dobila je zadatak da 12. jula sa prostora severno od Široke Kule nastupa pravcem Tepšanovac — Podlapača, te da na taj način odvoji 3. brigadu od 2. brigade. Druga grupa, pod nazivom »Mesič«, pod rukovodstvom komandanta 19. ustaškog bataljona (majora Mesića, kojeg su partizani ubili mesec dana kasnije kod Janjče), sastava: 19, 32. i 35. ustaški bataljon, dobila je zadatak da iz Široke Kule nastupa na istok, da bi nabacila 3. brigadu preko Vrebačke staze, na liniju Udbina — Ploča, gdö će je s leđa udariti »nemačke čete i četnici suborci«.[10] Ovim planom operacije nemački komandant išao je, dakle, na to da promenom pravca nastupanja zaobiđe Ljubovo, razvije 3. brigadu i u Krbavsko polje upadne sa zapada, preko Vrebačke staze i Podlapače.

Treća brigada je sačekala napad 12. jula i sprečila veće neprijateljsko napredovanje prema Vrebačkoj Stazi. Jak pritisak na njeno levo krilo ipak je primorao da posle podne oslabi odbranu Ljubovskog prevoja, pa je grupa »Krüger«, zaobišavši Tepšanovac, uspela da izbije na Ljubovo, a zatim, potisnuvši bataljon 2. brigade s Kozarice prema Pišaćuši, da dođe u vezu s nemačkim snagama u Buniću. Procenivši da grupa »Mesić« neće uspeti da izbije na Vrebačku stazu, komandant 846. puka naredio joj je posle podne da promeni pravac napada i skrene na istok, prema Jagodnji. Treća brigada uspela je, međutim, da snagama povučenim s Ljubovskog prevoja organizuje odbranu na liniji Srnećak (1019) — Ravne Drage — V. Lisina (1215), pa je ova grupa zadržata na toj liniji.

Druga brigada tog dana vodila je odbrambenu borbu kod Bunića i ponovo ovladala Murgovačom, a sa dva bataljona čvrsto je zatvorila pravac Debelo Brdo — Korenica. Prva brigada bila je raspoređena na širokom prostoru od Čanka preko Turjanskog i Homoljca do Prijeboja, ali nije ni tog dana imala sukob s neprijateljem. Jedna četa 1. bataljona Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda razbila je kod Tuka grupu od oko 100 čet-

[10] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 115, s. 616.

nika, koja se iz Lapačkog polja tamo prebacila da bi po planu nemačkog štaba udarila s leđa na 3. brigadu, kad je ustaška grupa »Mesić« potisne do Srednje Gore. Pokušaj delova 373. divizije da iz Gračaca, preko Lovinca, prema istom planu, izbiju na Pločanski klanac sprečen je uspešnom odbranom 2. bataljona Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, kod Lovinca.

Nemačke i ustaške snage (Izviđački odred, dva nemačka bataljona 392. divizije i 34. ustaški bataljon) nisu se na prostoru Bunić i Debelo brdo osećale sigurnim, jer su znale za prisustvo naše il. i 2. brigade, pa se zato nisu upuštale u pokrete kroz nebranjeno Krbavsko polje, već su se na zauzetim položajima utvrđivale, vršeći samo lokalne ispade na položaje 2. brigade. Grupa »Mesić« produžila je 13. jula napad, u pravcu Jagodnje i Podlapače, pa je najzad uspela da potisne desno krilo 3. brigade i da preko Svračkovog sela izbije u rejon Laudonovog gaja. Tako su se 13. jula uveče, na relativno uskom prostoru, u severozapadnom uglu Krbavskog polja našle znatne neprijateljske snage (7 bataljona, sa oko 3.000 vojnika). One, međutim, nisu ovog puta predstavljale neku veliku opasnost za 35. diviziju, jer je ona kontrolisala veći deo ličke slobodne teritorije i bila je u mogućnosti da svakog časa preduzme nove inicijative. Veza ove neprijateljske grupacije sa njenom bazom u Gospiću mogla je lako biti ugrožena na Ljubovu, saveznička avijacija nadletala ih je i mitraljirala, a njegova oslabljena uporišta oko Gospića i Vrhovina nisu bila sigurna.

Štab 35. divizije naredio je 12. jula Zadarskom narodnooslobodilačkom partizanskom odredu da izvrši pritisak na južna obezbeđenja Gospića, pa je on već 13. jula ponovo zauzeo Ribnik i napao Bilajsko Novo Selo. Prvoj brigadi naređeno je 13. jula da izvrši nasilna izviđanja i pritisak na Vrhovine i Ramljane, ali da zbog drugih predviđenih akcija ne vezuje svoje bataljone dužom borbom na tim pravcima. Noću 13/14. jula jedan bataljon 1. brigade krenuo je iz Čanka, te napao delove doknadnog ustaškog bataljona u Ramljanima, razbio ih i gonio do Lešća, a zatim se 14. jula povukao u Duman. Iste noći jedan bataljon 1. brigade napao je jednu neprijateljsku četu iz sastava 846. puka, u Crnoj Vlasti, razbio je i proterao u Vrho-

vine.[11] Posle akcije i taj se bataljon 14. jula povukao u Turjanski. Posle ovih triju uspešnih prepada na spoljnim pravcima, štab 35. divizije, koristeći neaktivnost neprijatelja u Krbavskom polju, odlučio je da napadom na Ljubovski prevoj potpuno izoluje ovu grupaciju i prinudi je na povlačenje.

Za napad na 31. ustaški bataljon, koji je 12. jula iz Ličkog Osika prebačen na Ljubovo radi obezbeđenja ceste Široka Kula — Bunić, određena je 1. brigada. Treća brigada trebalo je da sadejstvuje ovom napadu, nastupajući iz rejona Podlapače preko Svračkovog sela ka Buniću, vezujući tako neprijateljske delove u Šalamuniću i Buniću, kako ne bi intervenisali prema Ljubovu. Napad je određen za noć >14/15, jula, s tim što bi 3. brigada počela napad nešto posle ponoći a 1. brigada pred zoru. Prva brigada prikupila se 14. jula u rejonu Čanak, Kozjan, Kuzmanovača, odakle je 14/15. jula, posle ponoći, krenula prema položajima na Ljubovu i napala ih u svanuće. Već posle jednog časa borbe brigada je zauzela srednji najjači položaj na Čardaku (k. 942), rasecajući 31. ustaški bataljon na dva dela, od kojih je jedan ubrzo bežao prema Buniću, a drugi prema Širokoj Kuli.[12]

Treća brigada već u početku napada na položaje između Svračkovog sela i Šalamunića naišla je na jak otpor 19. i 32. ustaškog bataljona, pa je napredovanje prema Buniću teklo sporo, a u svanuće i sasvim zaustavljeno na liniji Salamunić — Ratkova poljana. Da na otkrivenom terenu ne bi ostavio jedinice izložene neprijateljskoj vatri preko dana, štab 3. brigade naredio je da se prema neprijatelju ostave samo manji delovi, a ostale snage da se povuku na uzvišenje i pokrivenije položaje kod Jagodnje, gde će se odmoriti i popuniti municijom.

Čim je 1. brigada zauzela Ljubovo komandant 846. nemačkog puka naredio je da 35. ustaški bataljon krene iz Šalamunića i protivnapadom povrati položaje oko Ljubova. Ovaj bataljon je, međutim, brzo upao u unakrsnu vatru 1. i 3. brigade, pa se povukao. Štab 392. divizije doneo je tada odluku da sve snage povuče iz Krbavskog polja. Izviđački odred probio se kroz položaje 2. brigade na

[11] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 86.
[12] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 87 i knj. 31, dok. br. 115.

Vrpilima i preko Korenice otišao za Babin potok. Ostalih šest bataljona krenuli su prema Ljubovu. Pod pritiskom vrlo nadmoćnih snaga, glavnina 1. brigade povukla se 15. jula uveče sa Ljubova prema Vrebačkoj stazi, ostavivši prema neprijatelju jedan bataljon na liniji Golouza — Jezeranski vrh. Treća brigada ostala je u rejonu Podlapače s predstražama prema Ljubovu, a 2. brigada razmestila se u Bunić i Debelo Brdo, isturivši manje izviđačke delove na prostor severno od Korenice.

Po izlasku iz Krbavskog polja i izbijanju na Ljubovo, neprijatelj nije odmah produžio prema Širokoj Kuli, već je svih šest bataljona zadržao 16. i 17. jula duž ceste Bunić — Široka Kula, ali oni sa te linije nisu ispoljavali veću aktivnost prema sloobodnoj teritoriji. Posle nekoliko dana napornih borbi 1. i 3. brigada mogle su da se odmore, snabdiju i srede, dok je 2. brigada već idućeg dana, 16. jula, morala da krene na prostor severno od Korenice i pripremi se za novu akciju u rejonu Plitvičkih jezera.

Da bi olakšao izvlačenje svojih snaga iz Krbavskog polja, a naročito izlazak Izviđačkog odreda preko Korenice prema Vrhovinama, štab 392. divizije zatražio je od >15. korpusa da delom snaga iz šireg rejona Bihaća interveniše u pravcu Plitvičkih jezera. Ovaj zadatak dat je jednom bataljonu 373. divizije i 3. ustaškom bataljonu, koji su 14. jula iz Ličkog Petrovog Sela i Vaganca upali u Prijeboj i Plitvički Ljeskovac. Štab 11. korpusa naredio je 4. brigadi 7. divizije (koja je naređenjem Glavnog štaba Hrvatske bila privremeno pridodata 11. korpusu za dejstvo u severnoj Lici) da odmah pristupi raščišćavanju prostora Ličko Petrovo Selo, Prijeboj, Plitvička jezera. Ova brigada uspela je noću 16/17. jula da oslobodi Prijeboj, ali ga je pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga iz pravca Bihaća napustila 17. jula i povukla se u Poljanak i Jezerce, a deo neprijateljskih snaga ušao je i u Plitvički Ljeskovac. Kada je 17. jula 2. brigada 35. divizije stigla u Vrelo i Mihaljevac dobila je naređenje da idućeg dana pređe na sektor Plitvičkih jezera, raščisti i obezbedi ovaj prostor zajedno sa 4. brigadom 7. divizije, koja će posle toga biti povučena na Kordun.[13]

[13] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 42 i 86.

Druga brigada uspostavila je vezu s 4. brigadom i uputila 18. jula posle podne svoja dva bataljona u napad na 3. ustaški bataljon u Prijeboju, nastupajući sa istoka. U isto vreme 4. brigada 7. divizije napadala je Prijeboj sa zapada. Posle kraće borbe naše snage su isterale ustaše iz mesta i gonile ih prema Ličkom Petrovom Selu. U to vreme jedan bataljon 846. puka, koji je iz Babinog Potoka preko Plitvičkog Ljeskovca poslat u pomoć ustašama, izbio je pred Prijeboj i našao se za leđima naših snaga, pa je to kod njih u prvi mah stvorilo izvesnu zabunu. Oni su prestali goniti ustaše i okrenuli se prema legionarima. Osetivši da su oko Prijeboja jače partizanske snage, neprijateljski bataljon se brzo povukao u Babin Potok. Posle borbe cela 2. brigada prikupila se noću 17/18. jula na prostoru Prijeboj, Ćuića Krčevina, a 4. brigada krenula je na Kordun.

Pošto je il5. nemački korpus pred kraj jula pripremao ofanzivu na severnu Dalmaciju, naredio je 392. diviziji da jedan bataljon uputi na obezbeđenje Gračaca i ceste Zrmanja — Gračac, kako bi smanjeni delovi 373. divizije mogli učestvovati u ofanzivi. Štab 392. divizije uputio je na ovaj zadatak 1. bataljon 846. puka (»Krüger«), a operativnom štabu »Velebit« naredio je da 19. jula obezbedi pokret ovog bataljona od Gospića do Lovinca. Zbog toga su 18. jula povučene neprijateljske snage s Ljubova, pa je 19. ustaški bataljon vraćen u. Babin Potok, 35. ustaški bataljon poseo je položaje oko Široke Kule, a 31, 32. i 34. ustaški bataljon povučeni u Gospić, da bi idućeg dana obezbeđivali pokret nemačkog bataljona. Prilikom polaska na obezbeđenje, ova tri bataljona dobila su zadatak da u sadejstvu s /1. bataljonom 3. posadne brigade izvrše akciju čišćenja prostora između Velebita i ceste Gospić — Raduč, gde su se nalazila 2. bataljona Zadarskog odreda i 3. partizanske terenske čete. Plan je bio da spomenuta tri bataljona 4. ustaške brigade, pošto obezbede prolaz nemačkom bataljonu kroz Medak i Raduč, zađu u podnožje Velebita i kreću se preko Bukove glavice (k. 765) i Razbojne drage (k. 826) ka Belom vrhu (k. 741) odsecajući Medak, Počitelj i Čitluk od Velebita. U isto vreme 1. bataljon 3. posedne brigade, ojačan sa dve čete ustaša, kreće se iz Rizvanuše preko M. Orljaka (k. 689) ka Belom vrhu, ususret prvoj koloni, odsecajući Divoselo i Čitluk od Velebita, ta-

ko da se partizanske snage u spomenutim selima okruže i unište. Ovaj »pothvat« nije se, međutim, odvijao po planu. Grupa ustaških bataljona naišla je u medačkim zaselcima, pod Velebitom, na oštar otpor jednog bataljona Zadarskog odreda i medačke terenske čete, pa je njen komandant Mesić odlučio da umesto kroz vrletne velebitske padine krene pravo prema Gospiću, paleći i ubijajući po selima kroz koja je prolazio. Druga kolona prešla je do podne oprezno desetak kilometara bez sukoba, ali je južno od Divosela naišla na delove Zadarskog odreda i dve terenske čete, pa je u kratkom sudaru bila razbijena i u paničnom bekstvu povukla se u Rizvanušu. Posle ove akcije ustaški bataljoni raspoređeni su ovako: oslabljeni 31. bataljon upućen je u Perušić na odmor i popunu novomobilisanim ljudstvom iz Pazarišta i okolnih sela. Prvi bataljon 3. posedne brigade vraćen je u Ribnik i Bilaj. Položaje oko Široke Kule preuzeli su 32. i 34. bataljon, a 35. bataljon s tih položaja upućen je da po naređenju štaba 392. divizije uspostavi garnizon u Metku i tako obezbedi saobraćaj između Gospića i Gračaca. Međutim, samovoljni komandant 35. ustaškog bataljona nije 20. jula zaustavio bataljon u Metku nego je produžio za Lovinac, pa je tek na oštru intervenciju nemačkog štaba 21. jula vraćen u Medak.[14]

Napad na Babin Potok

Sredinom jula odbrambeni bojevi u srednjem delu Like uspešno su završeni, pa je štab 35. divizije mogao veću pažnju da posveti severnoj Lici i rejonu Plitvičkih jezera. Najpre je zajedničkom akcijom 2. brigade 35. divizije i 4. brigade 7. divizije, kao što smo videli, 18. jula sprečen pokušaj neprijatelja da uspostavi stalni garnizon u Prijeboju i tako ugrozi vezu Like s Kordunom. Tri dana kasnije štab divizije izdao je zapovest za napad na isturenu neprijateljsku liniju Vrhovine — Čudin klanac, koja je kao bodež bila stalno uperena prema Plitvičkim jezerima i služila kao baza za ispade prema Krbavskom polju.

Ovu liniju branili su 3. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon.

[14] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 136, 137 i knj. 31 dok. br. 115.

Raspored snaga za napad bio je sledeči:

1. brigada nastupala je iz Turjanskog preko Medenog Dolca i Vrtlina da bi napala same Vrhovine i Crnu Vlast, te odsekla snage u Babinom Potoku od Vrhovina; 2. brigada, sa tri bataljona, trebalo je da napadom na Čudin klanac, s linije Plitvički Ljeskovac — Končarev Kraj i obuhvatom sa severa zbaci neprijatelja s tog ključnog položaja i nabaci ga u Babin Potok (jedan njen bataljon ostao je na obezbeđenju u Prijeboju); 3. brigada, sa dva bataljona, napadala je Babin Potok sa juga preko Kose, Stajine i Metle; jedan bataljon ostao je na Ljubovu, a jedan kao rezerva u Turjanskom; artiljerijski divizion podržavao je napad 2. brigade na Cudin klanac s vatrenih položaja u Brezovcu[15] napadu je prethodila aviopriprema, koju je izvršila jedna eskadrila savezničkih lovaca od 7 do 8,15 časova.

Napad na Čudin klanac počeo je 22. jula u 7 časova. U prvom naletu, koristeći aviopodršku dva bataljona 2. brigade, zauzeli su kote 923 i 940, ali napad bataljona iz Končareva kraja na k. 828 nije napredovao, jer je 3. brigada zakasnila s napadom sa Kose. Neprijatelj se brzo pribrao i protivnapadom povratio k. 940. Za to vreme napad .1. brigade dobro se razvijao, pa je ona pre podne ovladala svim položajima u Crnoj Vlasti, Malim Obljajom (k. 835) i železničkom stanicom Vrhovine. Treća brigada uspela je do 10 časova da izbije na cestu u Babinom Potoku. Neprijatelj je odmah posle podne, ocenivši položaj svojih snaga kao vrlo kritičan, uputio iz Otočca u pomoć jednu tenkovsku i dve streljačke čete, a iz Široke Kule dva ustaška bataljona. Snage iz Otočca uspele su popodne da potisnu 1. brigadu s položaja oko Vrhovina, ali se ona održala u Crnoj Vlasti, a 3. brigada čvrsto je branila Metlu (k. 911), pa neprijatelj nije napredovao do mraka dalje od Kose Perušić. Dva ustaška bataljona (31. i 34.), koji su položaje u Širokoj Kuli predali 31. bataljonu, krenuli su u 10 časova pravcem Kuzmanovača — Čanak — Turjanski i stigli do predveče do Čanka, ali im je bataljon iz 3. brigade sprečio ulazak u Turjanski, pa su oni prenoćili u Čanku i Ramljanima.

[15] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 64.

Druga brigada odbila je oko podne neprijateljski protivnapad na k. 923, a ponovnim napadom na k. 940 uspela je u 17 časova da je zauzme i održi. Pokušaj 3. brigade da noćnim napadom s juga prodre u G. Babin Potok nije uspeo. S obzirom na to da se malo moglo očekivati od produžetka napada, a i da se jedinice poštede od suvišnih žrtava i napora, štab divizije odlučio je da u toku noći prekine napad i povuče jedinice na polazne položaje.[10] Idućeg jutra krenula je 1. brigada na sektor Prijeboj, Homoljevački klanac; 2. brigada u Krbavicu, a 3. brigada na Ljubovo i Svračkovo Selo. Kada su se naše snage povukle od Babinog Potoka i Vrhovina, dva ustaška bataljona iz Čanka i Ramljana prešla su 23. jula oko podne preko Medenog Dolca u Vrhovine. Oba bataljona vratila su se 25. jula u Perušić i Široku Kulu.

Napad na Vrhovine i Babin Potok, mada nije uspešno izveden, nije bio ni potpun neuspeh. Neprijateljevi gubici su bili preko 100 izbačenih iz stroja, dok je divizija imala 13 poginulih i nestalih, a 69 ranjenih. Među poginulim bio je 1 oficir, a među ranjenim 14 oficira i 2 podoficira, od čega najviše iz 2. brigade. Inicijativa je ostala, posle ove borbe, u našim rukama.

Sledečih nedelju dana nije bilo većih sukoba s neprijateljem. Ispad .19. ustaškog bataljona s Čudinog klanca prema Prijeboju, 26. jula, sačekao je i odbio 3. bataljon 1. brigade. Dva ispada ustaških jedinica prema Ljubovu (26. i 30. jula) odbila je 3. brigada.

Opšta situacija u Lici i oko nje krajem jula

Stalni porast borbene sposobnosti jedinica 35. divizije, koji je započet reorganizacijom u junu, doveo je u julu do nove mnogo povoljnije opšte situacije u Lici nego što je ona u proleće. Mada je neprijatelj i dalje imao veliku brojnu i tehničku nadmoć, jedinice 35. divizije lakše su s njime izlazile na kraj nego ranije. Sva njegova nastojanja da preseče vezu Like s Kordunom, u rejonu Plitvičkih jezera i da uspostavi neko stalno uporište u Krbavskom polju, ostala su neuspeli pokušaji. Sve neprijatelj-

[16] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 83.

ske snage ostale su i dalje duž dveju komunikacija koje iz unutrašnjosti zemlje vode ka jadranskoj obali. Na ličkom odseku unske komunikacije (od Bihaća do Zrmanje i njen ogranak preko Gračaca za Obrovac), koja je za 15. nemački brdski korpus bila od prvenstvene važnosti; bila je i dalje 373. legionarska divizija (383. i 384. puk) s četničkim ojačanjima. Iz uporišta, duž te komunikacije, neprijatelj nije bio u stanju da ispolji veću slobodu akcije prema slobodnoj teritoriji Like, jer za to redovno nije imao raspoloživih snaga. Na komunikaciji Brinje — Otočac — Gospić — Karlobag situacija je bila drukčija. Mnogo pokretljivija 392. legionarska divizija imala je na liniji Otočac — Vrhovine slobodan 846. puk, Izviđački odred i deo divizijske artiljerije, a pod komandom štaba te divizije nalazile su se dve ustaške brigade, sa 8—10 bataljona, od kojih je bar polovina predstavljala slobodnu manevarsku snagu, nevezanu za čuvanje garnizona, uporišta i pravaca. Najagresivnijoj ustaškoj formaciji, četvrtoj ustaškoj brigadi, naneti su u julu osetni gubici, a i njen borbeni moral, prema priznanju komandanta operativne grupe »Velebit« (puk. Metikoša), datom u mesečnom operativnom izveštaju za juli, bio je u nekim njenim bataljonima već vrlo ozbiljno narušen.[17]

Popuna ustaških jedinica išla je sve teže, jer su pripadnici ustaških organizacija, da bi izbegli odlazak u ustaške bataljone, organizovali u svojim selima ustašku miliciju i ostali u njoj tobož radi zaštite sela od partizanskih upada. Da bi stekla nad tom milicijom neku kontrolu, ustaška komanda »Velebit« organizovala je od njih teritorijalne odbrambene ustaške bataljone. Tako je nastao najpre Gospićki odbrambeni bataljon, zatim Perušićki, Kosinjski. Na isti je način 18. ustaška brigada organizovala Otočački i Brinjski odbrambeni bataljon. Treća ustaško-domobranska posadna brigada, koja je uglavnom čuvala Gospić i bližu okolinu, bila je i brojno i po borbenosti slabija od četvrte. Njen komandant (puk. Dragutin Brkić) poginuo je 23. jula, za vreme vazdušnog napada na Gospić, pa joj je to pogoršalo i onako slabu kadrovsku situaciju.

[17] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 115 (na kraju).

Snabdevenost jedinica 35. divizije i stanovništva bila je još uvek daleko od zadovoljavajuće, ali je bila znatno bolja nego u proleće. Od neprijatelja je zaplenjeno nešto oružja i priličan broj konja. Pomoć u hrani redovnije je pristizala sa seVera preko Korduna, dok su vazdušnim putem stizali lekovi, važna borbena sredstva (novi protivtenkovski bacači, eksploziv itd., te nešto odeće i obuće), a evakuisani teški ranjenici i bolesna deca. Zato je za diviziju bilo od prvenstvene operativne i političke važnosti da brani slobodnu vezu s Kordunom preko Plitvičkih jezera i obezbeđuje nesmetan rad aerobaze u Krbavskom polju. Preko Krbavskog aerodroma vršeno je snabdevanje i evakuacija ne samo za potrebe jedinica 11. korpusa nego i za druge jedinice u Hrvatskoj. Preko njega su se vraćali u Italiju i savezнički avijatičari, koje su posle vazdušnih borbi nad Hrvatskom partizani spasili od zarobljavanja. Samo na teritoriji 4. i 11. korpusa spaseno je i evakuisano do kraja jula 250 savezničkih avijatičara.[18] Aerobaza je postajala sve češći cilj neprijateljskih ispada prema Krbavskom polju, ne samo zbog njene stvarne važnosti za našu i saveznički vojsku nego i zato što su četnici i ustaše namerno podnosili nemačkim štabovima izmišljene podatke o tobožnjim velikim skladištima benzina pored baze, o pripremama za iskrcavanje savezničkih komandosa i slično, kako bi ih nagovorili na upade u kojima bi i oni nešto opljačkali. Pošto je Lika preko narodnih vlasti u proleće dobila izvesne količine semena, u selima slobodne teritorije, a naročito u Krbavskom polju bile su zasejane žitom prilične površine i letina je dobro ponela. Žito je u ovom četvrtom ratnom letu bilo skoro isto tako važno kao i municija, pa se moralo svim snagama braniti, jer se neprijatelj sistematski pripremao da ga otme sa njiva.

Politička situacija u Lici bila je uprkos svim teškoćama sasvim dobra ne samo na oslobođenom delu nego i u većem delu okupiranih mesta, kao i u predelima koja nisu stalno kontrolisale ni partizanske ni okupatorsko-kvislinške snage. Četnici su tog leta razvijali vrlo živu propagandu u selima Lapačkog polja,[19] u severnom delu Gac-

[18] Zbornik V, knj. 31, dok. 97, str. 487 i knj. 29, dok. br. 107 str. 630.

[19] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 81.

kog polja i u Dabru, ali se njihovi redovi nisu proširivali. U hrvatskim selima zapadne Like (Smiljan, Pazarište, Kosinj, Kuterevo, Krasno i dr.) ustaše su još uvek pokušavale uspostaviti svoj uticaj, formirati neke milicijske jedinice iz kojih su zatim vršili prinudnu mobilizaciju za svoje proređene bataljone, ali su nailazili na sve veći otpor stanovništva. Svako od tih sela imalo je već svoje narodnooslobodilačke odbore i dobre veze s terenskim partizanskim jedinicama koje su se kretale kroz taj kraj. Podvelebitsko primorje bilo je također uz NOP, pa su iz Like, preko Velebita, održavane stalne veze sa Zadarskim narodnooslobodilačkim partizanskim odredom.

U partizanskim bolnicama u Lici, krajem jula, bilo je svega 170 ranjenika i bolesnika, od čega veći deo pokretnih. Bolnice nisu, dakle, sputavale operativnu slobodu divizije.[20]

U takvoj povoljnoj opštoj situaciji nije čudo što štab 35. divizije nije više mislio pretežno o tome kako da se divizija i narod odbrane, nego se sve više bavio planovima 0 ofanzivnim akcijama, za koje je nastojao dobiti podršku 1 potporu od viših štabova. U svom mesečnom izveštaju Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske od 26. jula,[21] štab 35. divizije predlaže da se razmotri mogućnost oslobađanja Gackog polja i trajnijeg prekidanja unske komunikacije između Bihaća i Donjeg Lapca, u kojim bi u operacijama, pored 35. divizije, trebalo svakako da učestvuju i druge snage sa susednih teritorija. Od većih defanzivnih operacija predviđa se samo odbrana letine od pljačke i odbrana slobodne teritorije oko Plitvičkih jezera radi očuvanja veze između Like i Korduna. U istom izveštaju, imajući u vidu stanje u ustaško-domobranskim redovima, predlaže se da neki viši štab uputi poziv prisilno mobilisanim u ustaške formacije, da napuste neprijateljske redove i pređu partizanima, ako ne žele da posle dele sudbinu starih ustaša-koljača. (Mesec dana kasnije, 30. avgusta, drug Tito uputio je takav poziv pripadnicima kvislinških formacija.)

[20] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 97.
[21] Zbornik V, knj. 29, dok. br. 81.

Pred kraj jula štab 11. korpusa premestio se iz Like u Gorski kotar. Štab divizije morao je od tog vremena da radi još samostalnije i odgovornije nego do tada. Zbog odlaska štaba korpusa, korpusne jedinice na teritoriju Like (artiljerijski divizion i inž. bataljon) stavljeni su pod komandu štaba 35. divizije, a proširile su se kompetencije tog štaba u odnosu na teritorijalne vojne komande. Borbu protiv neprijateljske obaveštajne službe i diverzija olakšale su novoformirane jedinice za zaštitu naroda, koje su usko sarađivale sa odsecima za zaštitu naroda — (OZNA), a čiji je jedan bataljon iz sastava 1. brigade <1. divizije narodne odbrane delovao na teritoriju Like.[22]

I na susednim područjima naše snage bile su tokom jula pretežno u ofanzivi. U Gorskom kotaru 13. divizija postigla je više uspeha u napadima na utvrđene neprijateljske garnizone. Ona je početkom meseca, u sadejstvu sa slovenskim jedinicama, oslobodila Bosiljevo, a zatim, 13. jula oslobodila Drežnicu i Tužević, nanevši vrlo teške gubitke Dopunskom bataljonu 392. divizije, koji je držao ove garnizone.

Za uspehe postignute u ovim borbama Glavni štab Hrvatske je naredbom pohvalio 13. diviziju. Osma kordunaška divizija dejstvovala je od sredine juna do 20. jula u Pokuplju i u Zumberku, pa su teritoriju Korduna za to vreme štitili delovi 7. banijske divizije i Kordunaški narodnooslobodilački partizanski odred. Kao što smo napred spomenuli, 4. brigada 7. divizije dejstvovala je u južnom delu Korduna, a sredinom jula u severnom delu Like, sadejstvujući sa 35. divizijom.

U severnoj Dalmaciji 19. divizija vodila je početkom jula oštre borbe u obalskom pojasu radi povezivanja slobodne teritorije u Bukovici s obalom na kojoj je prihvaćan materijal dopreman za Narodnooslobodilačku vojsku morskim putem. Nemci su bili vrlo osetljivi na stvaranje takve veze, pa su brzo reagirali. U drugoj polovini meseca 15. nemački korpus organizovao je ofanzivu protiv 19. divizije, u Bukovici. Posle nekoliko dana uspešnih odbrambenih borbi divizija se povukla na padine Velebita, te otud odmah prešla u protivofanzivu i do kraja jula oslobodila

[22] **Zbornik V, knj. 29 dok, br. 104.**

celu Bukovicu. Deo Zadarskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda prešao je početkom jula u Liku (u podvelebitski sektor) i vodio borbe južno od Gospića do pred kraj jula.

BORBE NA PERIFERIJI SLOBODNE TERITORIJE POČETKOM AVGUSTA

Posle dvodnevnog odmora u Krbavici, 2. brigada preuzela je od 3. brigade položaje na Ljubovu, pa je ova krenula na jug, u rejon Lovinca, da bi sprečila ispade i pljačke 35. ustaškog bataljona. Dok je 2. brigada razvijala s Ljubova izviđačku aktivnost prema cesti Perušić — Lešće, ustaška komanda na Gospiću pripremala se da pokuša vlastitim snagama ovladati Ljubovom i Kozjanom, da bi zatim sa ovih jakih položaja lakše vršila pljačkaške upade na njive Krbavskog polja, na kojima je žito upravo dozrevalo. Prikupivši podatke da se u Kozjanu i Čanku nalaze neke partizanske jedinice na odmoru, sa slabijim obezbeđenjima na Ljubovu i prema Ramljanima, 4. ustaška brigada krenula je 2. avgusta izjutra u napad na njih, sa četiri bataljona. Iz Široke Kule, preko Podova, nastupali su 31. i 34. bataljon, iz Perušića, preko Gostivače, 32. bataljon, a iz Ramljana, preko Dumana, Doknadni bataljon[23].

Dva bataljona 2. brigade pružila su na Tepšanovce i kod Srdara otpor koloni iz Široke Kule, a zatim se zbog neopaženog prolaza nekih neprijateljskih delova u rejon Jezeranskog vrha, povukli na prostor između Ljubova i Svračkovog Sela, prekinuvši mestimično dodir s neprijateljem koji se zadržao na Velonju i Čardaku. Kolona iz Ramljana uspela je da neopaženo prođe iznad Čanka, te da iznenadi i napadne bataljon 2. brigade koji je bio u Kozjanu, zbog čega se ovaj brzo povukao na Crni vrh i tamo organizovao odbranu. Kolona iz Perušića sporije je potiskivala do podne jednu četu 2. brigade iz Kuzmanovače prema Crnom vrhu.[24]

[23] Arhiv VII, dok. br. 8/1 k. 58.
[24] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 28.

Oko podne štab brigade uputio je bataljon iz rezerve, sa Sredejeg dela Ljubova, u napad prema Čardaku, a istovremeno naredio i ostalim bataljonima da izvrše protivnapad na zaustavljenog neprijatelja. Do većih borbi, međutim, nije došlo, jer su sve neprijateljske jedinice počele da se povlače prema polaznim bazama, pa su do mraka svi bataljoni bili opet na položajima sa kojih su pre podne, uglavnom bez velikih borbi, bili potisnuti.

Odbrana 2. brigade nije bila tog dana efikasna, jer je kod nekih jedinica bilo nebudnosti i neorganizovanog povlačenja, zbog čega je bilo i nepotrebnih gubitaka. Među 6 poginulih bio je i politkomesar 1. bataljona Bogdan Dokmanović.

Prva brigada, posle nekoliko dana odmora, povezala se s 2. brigadom 8. divizije i sa njom dogovorila o napadu na posadu u Ličko Petrovo Selo, gde je bilo oko 240 ustaša 3. ustaškog bataljona (Cazinskog). Težište odbrane ovog uporišta, iz kojeg su vršeni česti ispadi prema Prijeboju i Plitvičkim jezerima, nije bilo u samom selu, nego na brdu Čelopek (k. 28). Brigada je u ovu akciju krenula sa tri bataljona, a jedan bataljon ostao je na obezbeđenju pravca Babin Potok — Korenica.

Napad su vršila dva bataljona 1. brigade, dok je jedan njen bataljon osiguravao akciju od intervencije iz Bihaća na položajima u Zeljavi, a jedan bataljon 2. brigade 8. divizije postavio je obezbeđenje prema Vagancu, severno od Rešetara. Napad je vršen s polaznih položaja na Krnjakovom vrhu i sa zapadne ivice sela, a počeo je 2. avgusta u 3 časa. Oštrim napadom s bliskog odstojanja neprijatelj je brzo zbačen s Čelopeka i do 4 časa isteran iz sela, pa se povlačio prema Ivačiću. Pošto brigada nije imala zadatak da brani Ličko Petrovo Selo, njeni mineri postavili su mine na ceste oko sela, pa su se bataljoni u 8 časova povukli na Klokočevicu, a neprijatelj je ponovo poseo Čelopek.[25]

Ustaški 35. bataljon nije postupio po naređenju štaba svoje brigade da 20. jula uspostavi garnizon u Metku, nego je otišao u Lovinac i tamo ostao. Razlozi za ovakav postupak verovatno su bili u tome što su većina rukovodi-

[25] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 28.

laca tog bataljona (među njima sva tri komandira četa) i dobar deo boračkog sastava bili rodom iz Lovinaca i okolnih sela, pa su želeli da u doba žetve snabdeju svoje porodice i rođake žitom opljačkanim u susednim partizanskim selima (Štikada, Raduč, Vranik, Kik i dr.) Neke grupe dezertera iz toga i drugih ustaških bataljona već su od ranije boravile na tom terenu. U svakom slučaju 35. bataljon osećao se sigurniji u tom kraju, nego da kao usamljen garnizon u Metku svaku noć čeka na partizanski napad. Štab 4 ustaške brigade morao je da popusti, jer bi inače reskirao da se bataljon raspe, ali mu je zato stavio u zadatak da privoli dezertere na povratak u jedinice i da se po obavljenom poslu vrati u Gospić.[26]

Pošto terenske i područne partizanske jedinice nisu mogle same da zaštite sela od pljačke, na traženje Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora za Gračac, štab 35. divizije poslao je krajem jula 3. brigadu na taj sektor, sa zadatkom da bandu protera s tog terena. Čim je stigla na Gračački sektor, brigada je prikupila podatke o rasporedu ustaških jedinica i nastojala da ih odseče od Gračaca. Jedan bataljon (2) postavljen je 1. augusta iznad Gračačkih Dolova u Štikadi, orijentisan prema Gračacu, a jedan (4) u Ličko Cerje, orijentisan prema Lovincu. Na prvi su naišli četnici i legionari 373. divizije iz Gračaca, koji su pošli u Štikadu također radi pljačke žita, ali ih je bataljon zadržao i posle borbe koja je trajala celi dan naterao da se povuku u Gračac. Na bataljon u Cerju naletale su grupe ustaša, ali su posle prvog sudara odstupale u Lovinac, gde je bila glavnina 35. ustaškog bataljona, ili u Sv. Rok, gde su bile pretežno grupe dezertera.

Idućeg dana, 2. augusta, brigada je poslala jednu četu (3) bataljona u Sv. Rok da pokuša opkoliti i uništiti koju grupu »ustaškog zelenog kadra«, ali su se ove grupe na vreme povukle u Velebit. Tog dana jedna ustaška četa zaobišla je naš bataljon (4) u Cerju i napala s leđa 2. bataljon, koji je i dalje bio iznad Štikade. Bataljon se ipak brzo snašao i odbio ovaj napad, a ustaše su se povukle preko Resnika za Lovinac. Naši bataljoni povučeni su uveče u Tomin Gaj, da se pripreme za nastavak akcije sledećeg dana.

[26] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 38.

Trećeg augusta upućena su preko Resnika dva bataljona da pretresu Ričice. Osiguravši sa dve čete leđa od Gračaca, bataljoni su zaišli u Ričice s juga i istoka i pretresali teren, nastupajući ka Cerju i Sv. Roku. Pred njima su se manje grupe ustaša povlačile na zapad, pojačavajući postepeno otpor. Predveče je 35. ustaški bataljon izvršio protivnapad i uspeo potisnuti naše bataljone iz Ričica na Resnik.

Stab brigade odlučio je da idućeg dana, 4. augusta, sa dva odmornija bataljona napadne neprijatelja u Lovincu i Smokriću, a sa druga dva bataljona da obezbeđuje skupljanje žetve u Stikadi. Napad je izvršen sa severa, iz Parčića i Piplica. Do podne ustaše su isterane iz Lovinca i Smokrića, ali su se tada sredili, zaustavili na liniji Cvituša (k. 665), Volarica (k. 770) — Ljutača (k. 738), a zatim prešli u protivnapad. Naši bataljoni planski su se do mraka povukli na polazne položaje, jer nisu ni imali nameru da preko noći drže položaje u zauzetim selima. Bataljoni koji su tog dana obezbeđivali Stikadu nisu vodili borbu.

U selima zapadno od ceste Gospić — Otočac, naročito u kosinjskoj općini, razvijala se tih dana također živa borba oko toga tko će pobrati sazrelu letinu. Ustaška milicija koja je postojala u selima pozvala je u pomoć delove Doknadnog ustaškog bataljona iz Studenaca i Janjče, da bi u organizovanim naletima oteli letinu sa njiva onih sela i zaselaka gde su živele porodice partizana i pristalice Narodnooslobodilačkog pokreta. Tom prilikom razuzdani pljačkaši otimali su i stoku, ubijali stanovništvo i vršili svakojake zlodela. Malobrojne seoske partizanske straže nisu bile u stanju da spreče pljačku, nego su se ograničile na to da koliko-toliko zaštite narod u šumskim zbegovima. Narodni odbor kosinjske opštine uputio je tada molbu štabu 35. divizije da pošalje na taj teren jednu veću jedinicu, koja bi obezbedila izvlačenje ugroženih zbegova na centralnu slobodnu teritoriju.[27]

Stab divizije naredio je štabu 2. brigade da jedan bataljon ostavi na obezbeđenju prema Širokoj Kuli i Perušiću, a sa ostalim snagama da pređe željezničku prugu i cestu kod Studenaca, zađe u rejon G. Kosinja i u dogo-

[27] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 29.

voru s narodnim odborima da obezbedi izvlačenje ugroženih zbegova na Ljubovo. Bataljoni su u prikupljenom poretku noću 4/5. avgusta iz Kuzmanovače prešli istočni deo Kosinja i zadanili iznad zaselka Mlakova, gde su se prema dogovoru prikupljali zbegovi predviđeni za evakuaciju. Pošto su tog dana ustaške akcije za pljačku žetve upravo vršene u Mlakovi, dva bataljona su ih posle podne napala i uz gubitke proterala preko reke Like. U toku iduće noći zbegovi su bez teškoća prebačeni u Krbavsko polje. Na povratku, mineri su postavili mine na cesti Perušić — — Lešće, pa je idućeg jutra na jednu od njih naleteo i poginuo zloglasni ustaški bojnik Mesić.

Posle borbi oko Lovinca 3. brigada poslala je 7. augusta dva bataljona i minersko odeljenje da postave noćnu zasedu na cesti Bihać — Knin kod Dobrosela, jer je neprijatelj živo saobraćao tom cestom i po noći. Zaseda je postavljena na Mandinoj glavici (k. 812).[28] Oko ponoći, kolona kamiona koja je naišla od Dobrosela napadnuta je bliskom vatrom i uništena. Veći deo pratnje transporta u kratkoj borbi je izginuo, a ostatak je pobegao prema G. Lapcu. Zapaljeno je 26 kamiona s municijom, a zaplenjena 2 mitraljeza i nekoliko pušaka. Pored toga, oslobođeno je 17 partizana iz 19. divizije, koje su Nemci zarobili u ofanzivi na Bukovici potkraj jula i poveli u zarobljeničke logore u Nemačku. Pre nego je neprijatelj stigao da razvije za borbu pojačanja iz Lapca i Dobrosela, bataljoni su se povukli prema Marinu. Iste noći jednu neprijateljsku motorizovanu kolonu, između Kupirova i Srba, napala je jedna četa 3. brigade 9. divizije, te uništila 16 kamiona s materijalom i nanela neprijatelju znatne gubitke. Ta noć bila je za neprijateljske transporte, na cesti Otrić — Lapac, zaista »crna noć«.

Pljačkaška ofanziva neprijatelja na Krbavsko polje (8—18. augusta)

Neprijatelj nije ni pokušao da prikriva pljačkaški karakter operacije koju je od početka augusta pripremao protiv sela u Krbavskom polju. Ustaški štab je ovu ope-

[28] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 70.

raciju službeno označio kao »Podhvat na Krbavskom polju radi zahvata žetve«.[29] Za njeno izvođenje upotrebljene su snage 5 bataljona 4. ustaške brigade, 3 nemačka bataljona 392. divizije i tenkovska i artiljerijska ojačanja, te dva četnička, jedan domobranski i do dva legionarska bataljona 373. divizije. Ukupno je u desetodnevnim borbama s neprijateljske strane učestvovalo 7000 — 8000 vojnika, tj. snage četvorostruko brojnije od naše 35. divizije.

Napad na slobodnu teritoriju vršen je sa pet pravaca: iz Široke Kule ka Ljubovu napadali su 31. i 34. ustaški bataljon; iz Perušića ka Kuzmanovači 32. ustaški bataljon; iz Babinog Potoka ka Korenici 19. ustaški bataljon; iz Ličkog Petrovog Sela k Prijeboju jedan bataljon 373. divizije i 1—2 ustaške čete; iz Kruga i Lapca, ka Kamenskom i Bjelom Polju, jedan četnički bataljon, deo 2. bataljona 10. domobranskog puka i četa legionara 373. divizije; iz Gračaca i Lovinca prema Udbini 1. bataljon 846. puka i 35. ustaški bataljon.

Pre početka napada, 8. augusta, naše snage bile su raspoređene ovako: 1. brigada severno od Korenice, 2. brigada na Ljubovu, glavnina 3. brigade severoistočno od Lovinca (jedan bataljon u Vrepcu) Lički partizanski odred na Plješevici od Kamenskog do Kuka; Artiljerijski divizion (kao streljačka jedinica) u Bjelopolju.[30]

Prve su prešle u napad kolone iz Široke Kule i Perušića 8. augusta posle podne, sa zadatkom da preko Podova i Ljubova izbiju na Crni vrh iznad Bunića. Ove snage potisnule su do mraka delove 2. brigade sa Podova i iz zapadnog dela Ljubova do linije Crni vrh — Opsenice — — Dmitrašinovići — Svračkovo Selo, gde su zaustavljene. Ovoliko napredovanje neprijatelj je ostvario zahvaljujući činjenici da je nastupio u neuobičajeno vreme, kad su naše jedinice bile najmanje spremne za borbu. Preko noći i idućeg jutra na ovom pravcu nije bilo većih borbi.

Kolona iz Lovinaca krenula je prema Ploč. klancu 9. avgusta pre zore i skoro bez otpora izjutra izbila na klanac i ostavila na njemu deo 35. ustaškog bataljona, pa pro-

[29] Arhiv VII, dok. br. 8/1, 1.58 (Bojne relacije oper. područja »Velebit« za avgust).

[30] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 71.

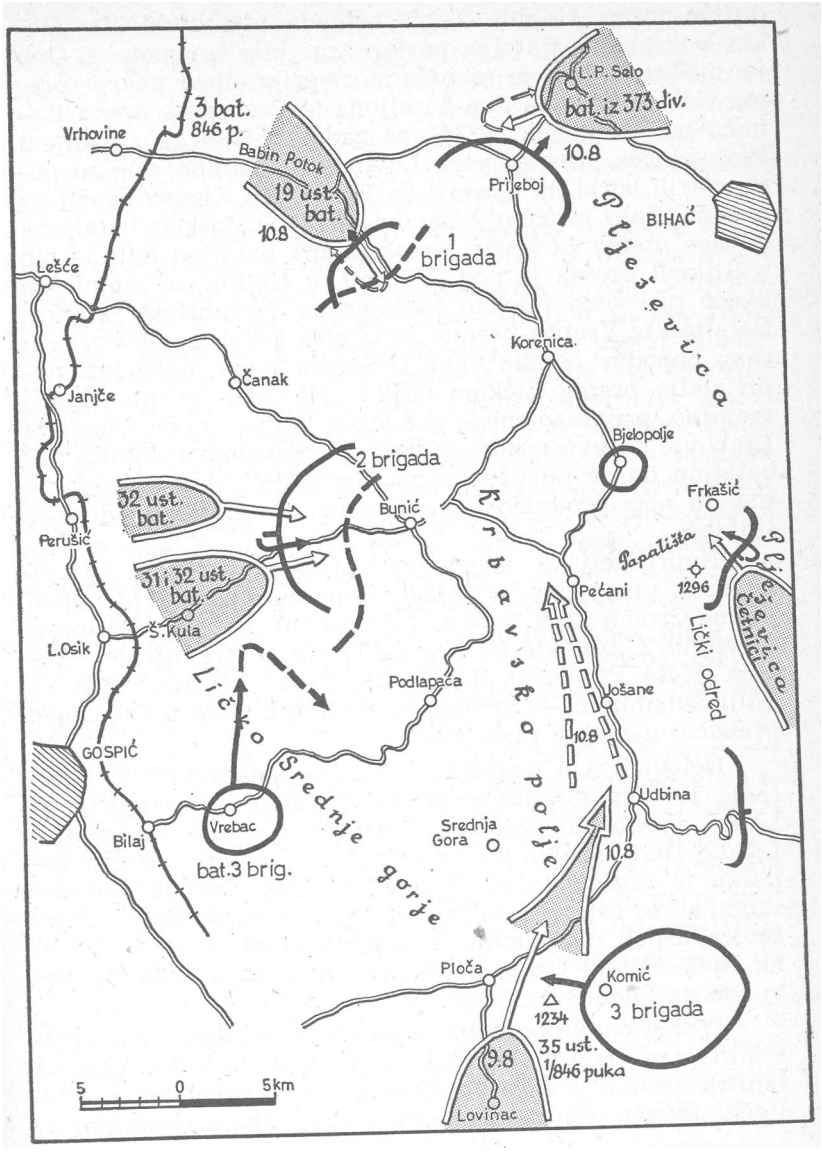

Neprijateljska ofanziva na Krbavsko polje 8—10. avgusta

dužila prema Udbini. Treća brigada nije očekivala ovakav pokret neprijatelja, pa je njime bila iznenađena. Ona je, međutim, čim je saznala za neprijateljski pokret prema Udbini, uputila dva bataljona iz Paklarića, preko Komića na Trouru (k. 1234), sa zadatkom da zauzimanjem Ploč. klanca preseku vezu Lovinac — Udbina. Oni su posle oštrih borbi na Gostuši (k. 934) i oko Klanca uspeli da ove položaje zauzmu i da delove 35. ustaškog bataljona odbace prema Lovincu. U toku dana bataljon koji je bio u Štikadi prešao je pod Udbinu, u Ćojluk, a njemu se uveče pridružio i jedan bataljon sa Pločanskog klanca. Bataljon iz Vrepca krenuo je izjutra pravo na sever, te u rano popodne izvršio upad u Široku Kulu, odbacivši neprijatelja prema Ličkom Osiku. Na ovo je neprijatelj reagirao, privukao snage iz Ličkog Osika i neke delove iz Ljubova, pa uveče koncentrisanim napadom prinudio naš bataljon da se povuče prema Vrebačkoj stazi, otkada je u toku noći produžio put u sastav glavnine brigade kod Udbine.

Neprijateljske snage sa Ljubova krenule su 9. augusta, pre podne, u napad, usmeravajući glavni napad prema Crnom vrhu, koji su posle podne zauzeli, potisnuvši glavninu 2. brigade na liniju Kozjan — srednji deo Bunića (Kosa Pisačuša), dok je drugi deo brigade ostao na liniji Salamunić —• Svračkovo Selo, otkud se u toku noći prebacio u sastav glavnine.

Delovi 3. i 4. četničke brigade, sa 6. četom 2. bataljona 10. domobranskog puka, krenuli su 9. augusta iz Lapca, preko Dnopoljskog Trnavca, u napad na delove Ličkog NOP odreda na Kamenskom. Bataljon odreda uspešno je zadržavao ove snage celo popodne na Kamenskom, ali su četnici noću, poznavajući odlično staze u Plješevici, uspeli da zaobiđu levo krilo bataljona i da izbiju na Bjele Potoke i nad Frkašić, zbog čega se bataljon povukao na Padališta.

Trećeg dana operacije neprijatelj je počeo s napadom i sa dva severna pravca.[31] Iz Babinog Potoka 10. augusta izjutra krenuo je 19. ustaški bataljon u napad na Homoljački klanac, uz jaku artiljerijsku podršku. Bataljon 1.

[31] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 120.

brigade zadržao ga je i odbio. Pre podne napao je jedan legionarski bataljon iz Ličkog Petrovog Sela, ojačan ustašama, uz vrlo obilnu artiljerijsku podršku, bataljon 1. brigade u Prijeboju i potisnuo ga prema Ćuića Krčevini. Stab 1. brigade ubacio je tada u borbu još jedan bataljon, pa je neprijatelj protivnapadom ovih dvaju bataljona odbačen iz Prijeboja u Ličko Petrovo Selo.

Prvi bataljon 846. puka i delovi 35. ustaškog bataljona produžili su 10. augusta, pre zore, iz Udbine u Jošane. Na južnoj periferiji sela (Kurozeb, k. 808) ovoj koloni pružili su izjutra otpor jedan bataljon Ličkog NOP odreda i izviđačka četa divizije, ali je nisu uspeli zaustaviti, pa je ona do 9 časova izbila u Pecane. Do tog vremena i kolona s Ljubova uspela je da se probije preko Bunića, pa su se ove dve kolone spojile u Debelom Brdu, gde su, prema dnevnom kominikeu ustaškog generalštaba u Zagrebu, od 13. augusta, »zaplenile 100 kola neovršenog žita«.[32] Iz Debelog Brda deo 1. bataljona 846. puka uputio se u Krbavicu, ali ga je otud 2. brigada posle podne odbacila nazad u Debelo Brdo.

Našavši se sa oko 5. bataljona u severnom delu Krbavskog polja, neprijatelj je odmah preduzeo mere da osigura vezu sa njima iz Gospića preko Ljubova. Od Široke Kule do Bunića na obezbeđenje su postavljeni dva ustaška bataljona i tenkovska četa P. T. S.

Nemačka komanda nije u tolikoj meri bila zainteresovana za pljačku žita, kojim je i onako manipulisala ustaška komanda u Gospiću, da bi svoj bataljon duže zadržavala na nesigurnom terenu kod Krbavskog polja. Za štab 15. brdskog korpusa bilo je važnije da se uspostavi veza između Bihaća i Otočca, preko Prijeboja, pa je zauzetost 35. divizije borbama u Krbavi hteo iskoristiti da ovu namjeru ostvari. Štabu 392. divizije naređeno je da za ovaj zadatak upotrebi ceo 846. puk, sa ojačanjima, a štabu 373. divizije da jednim bataljonom sadejstvuje iz Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju. Prvom bataljonu 846. puka naređeno je da se 11. augusta iz Debelog Brda pomeri u rejon Korenice i preko Homoljca poveže s glav-

[32] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 119.

ninom 846. puka, koja će nastupati iz Babinog Potoka.[33] Do Korenice je ovaj bataljon došao bez veće borbe, ali su mu na liniji Mihaljevac — Vrelo pružili jak otpor dva bataljona 1. brigade. Posle borbe koja je trajala do pred mrak, 1. bataljon 846. puka, uz sadejstvo snaga iz Babinog Potoka koje su napale Homoljački klanac, uspeo je da ovlada Pogledalom iznad Vrela i preko Homoljca da se spoji sa 3. bataljonom 846. puka, koji je krenuo iz Babinog Potoka. Posle ovog spajanja, na Homoljcu i Vrelu ostao je 3. bataljon, a 1. bataljon vratio se u Korenicu, odakle je izvršio jak pritisak na Mihaljevac i zauzeo ga.

Tog dana uveče naše snage zauzimale su sledeći raspored: 1. brigada zanoćila je na prostoru Uvalica, Koren — Reka — Prijeboj: 2. brigada na prostoru Trnavac, Krbavica, Čanak; 3. brigada na prostoru Podlapača, Srednja Gora, Mekinjar, a Lički narodnooslobodilački partizanski odred u rejonu Padališta; 2. brigada 8. divizije stigla je LI. augusta na sektor Plitvičkih jezera, a noću 11/12. avgusta razmestila se u Jezerce, Plitvički Ljeskovac i Prijeboj, pa su snage 1. brigade bile oslobođene za dejstvo prema Krbavskom polju.[34]

Bataljon 1. brigade, kojeg su kod Prijeboja smenile jedinice 2. kordunaške brigade, krenuo je 12. avgusta u Koren. Reku, da otud napadne neprijatelja na Pogledalu, sa severa, dok bi ga deo 2. brigade napao sa juga. U Koreničkoj Reci ovaj se bataljon sukobio sa delovima 3. bataljona 846. puka, koji su tamo izbili iz Vrela. Ovom našem bataljonu pritekao je u pomoć drugi bataljon 1. brigade, pa je neprijatelj odbačen na Leskovi vršak (k. 995), gde je ostavio deo snaga, a ostalim produžio prema Uvalici. Pred podne neprijatelj je sa Mihaljevca krenuo u napad prema Prijeboju, ali je uspešnom odbranom dvaju bataljona 1. brigade zadržan pred Koreničkom Kapelom, a predveče protivnapadom odbačen na polazne položaje na Mihaljevcu. Druga brigada izvršila je 12. avgusta, iz rejona Vujinovih Glava, više napada na Pogledalo i Homoljački klanac da bi presekla vezu Babin Potok — Korenica, ali u tome nije uspela.

" Arhiv VII, dok. br. 39/14, k. 18 (Istorijat 392. divizije).

[54] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 48.

S obzirom na prisustvo 2. brigade 8, divizije u rejonu Plitvičkih jezera, štab 35. divizije odlučio je da 13. augusta sa dva bataljona 1. brigade zatvara pravac Mihaljevac — Prijeboj, a sa druga dva da preseče vezu Korenica — Babin Potok na Pogledalu, a zatim neprijateljske delove iz Mihaljevca i Korenice odbaci na jug prema Debelom Brdu. Druga brigada je za to vreme imala da vrši pritisak na Vrpila i Kuzmanovaču, Bunić a 3. brigada da preseče neprijateljsku vezu s Gospićima na Ljubovu. Na Pogledalu i u Homoljcu 1. brigada nije zatekla neprijatelja, jer se on otud upravo povukao u Uvalicu. U to vreme 1. bataljon 846. puka je prešao sa Mihaljevca i iz Rudanovca u napad na bataljone 1. brigade u Koreničkoj Kapeli. Posle oštrih borbi, koje su trajale celi dan, neprijatelj je uveče, »napredujući lagano kao putujući jež,«[35] kako je to zapisano u Istorijatu 392. divizije, pod stalnom bliskom vatrom i trpeći teške gubitke izbio u Prijeboj, gde se spojio sa snagama koje su u isto vreme tamo izbile iz pravca Uvalice i Ličkog Petrovog Sela. Prva brigada ostala je i posle tog proboja na prostoru između Prijeboja i Korenice.

Treća brigada krenula je u napad na Ljubovo i uspela da se uklini u neprijateljske položaje kod Rakića, ovladavši Konjskim vrhom i Golouzom. Brzo privučenim pojačanjima neprijatelj je uspeo da održi prevoj, zatim posle više napada i protivnapada vratio je izgubljene položaje, ali je 3. brigada ostala na liniji Srnećak — Sove (između Ljubova i Svračkovog Sela). Manji napadi 2. brigade prema Krbavskom polju nisu doneli nikakve promene u položaju, ali je demonstrativni napad jednog njenog bataljona prema Kuzmanovači i Gostovači naterao ustašku komandu da za odbranu prilaza Perušiću privuče delove odbrambenog bataljona iz Kosinja u Konjsko Brdo.

Na sektoru Plitvičkih jezera 2. brigada 8. divizije vodila je 13. augusta vrlo teške borbe. Izjutra toga dana ona je sa dva bataljona napala 3. bataljon 846. puka u Uvalici, ali ga do podne nije uspela pokrenuti s položaja. U ponovljenom napadu iz pravca Belog vrha, posle podne snage nemačkog bataljona bili su rasečene na dva dela,

[35] Arhiv VII, dok. 39/14, k. 18.

pa se deo njegovih snaga povukao prema Cuića Krčevini, ususret 1. bataljonu, koji je nadirao preko Koreničke Kapele, a drugi deo koji je odstupio na zapad od Uvalice bio je prihvaćen od delova 2. bataljona 846. puka, koji je pritekao u pomoć iz Babinog Potoka. Pošto su se predveče u rejonu Prijeboja spojile kolone koje su nastupale iz Ličkog Petrovog Sela i Korenice, neprijatelj je prešao u napad na 2. brigadu kod Uvalice, uz vrlo jaku artiljerijsku podršku, pa su se naše snage uveče povukle severno od Uvalice, zatvarajući i dalje pravac Prijeboj — Plitvički Ljeskovac. Ni pokušaj neprijatelja da iz Babinog Potoka prodre u Plitvički Ljeskovac nije tog dana (>13. augusta) uspeo, jer je 2. bataljon 2. brigade odbio napad na tome pravcu.[36]

Idućeg dana neprijatelj je pokušao da zaobiđe 2. brigadu sa severa i da se probije pravcem Prijeboj — Plitvička jezera — Plitvički Ljeskovac — Babin Potok, ali kada mu ni to nije uspelo štab 846. puka zatražio je od delova 373. divizije u Ličkom Petrovom Selu da prihvate ranjenike 1. i 3. bataljona, pa su se ovi noću 14/15. augusta, napustivši Prijeboj, preko Uvalice probili u Babin Potok. Tako je konačno propao i ovaj pokušaj 15. nemačkog korpusa da uspostavi toliko željenu vezu između Bihaća i Otočca.

U toku 14. augusta neprijatelj je pokušao da odbaci 2. brigadu s položaja iznad Bunića (Pisačuša, Javornik) da bi mogao cestu kroz Bunić koristiti za evakuaciju žita prema Gospiću, ali u tome nije uspeo. Prva brigada vršila je i dalje pritisak na Prijeboj sa juga. Treća brigada ispitivala je mogućnost novog napada na cestu od Široke Kule do Bunića, ali zbog prisustva brojnih jako utvrđenih snaga neprijatelja na toj liniji, do napada nije došlo. Pošto je 2. brigada 8. divizije čvrstim držanjem prostora Prijeboj, Plitvička jezera, Plitvički Ljeskovac obezbedila leđa 1. brigade i sprečavala ispade neprijatelja iz Ličkog Petrovog Sela i Babinog Potoka prema Prijeboju, štab 35. divizije odlučio je 15. augusta da glavninu 1. brigade prebaci na Goricu, kako bi presekla vezu četničko-domobranske grupe u Frkašiću sa ustaškim snagama u Krbavskom

[36] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 48.

polju i u sadejstvu s 2. brigadom organizovale napad na ustaške položaje iznad Debelog Brda. Cim su delovi 1. brigade stigli i izbili u Bjelopolje, četničko-domobranska grupa povukla se iz Frkašića na položaje oko Bijelih Potoka i na Kamensko, a jedinice Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda posele su nove položaje iznad Frkašića i istočno od Padališta.

Napad na Debelo Brdo izvršen je 16. augusta izjutra. Dva bataljona 1. brigade napadala su s linije Grabušić — — Pečani, a dva bataljona 2. brigade s linije Javornik (k. 776) Razdolje na položaje koje su branili delovi 35. i 32. ustaškog bataljona. Napad nije bio dobro pripremljen, a ni usklađen, pa se neprijatelj na jako utvrđenim i podesnlim položajima uspeo održati. Odlučeno je da se napad bolje pripremi i ponovi idućeg dana.

Da bi se neprijatelj prinudio na razvlačenje snaga, 3. brigada prebacila je 16. augusta glavninu snaga u Vrebac i Medak, pa je tog dana uveče napala položaje 1. bataljona, 3. posadne brigade u Ribniku i Bilaju, koji je bio ojačan jednom baterijom topova i 1. bornim kolima. Neprijatelj je u toku noći bio proteran iz Ribnika i jednog dela Bilaja, a brigada se zatim .17. augusta izjutra povukla u Vrebac.

Pošto su se bataljoni 1. i 2. brigade noću 16/17. augusta odmorili i nahranili, a idućeg dana do podne bolje pripremili za sadejstvo, prešli su posle podne u odlučan napad na položaje oko Debelog Brda. Artiljerijski divizion uspešno je podržavao napad, pa su ustaške jedinice predveče zbačene sa svih položaja i naterane na povlačenje preko Krbavskog polja ka Salamuniću i Buniću. Pod pritiskom jedinica 1. i 2. brigade neprijatelj je iste večeri povukao sve svoje snage iz Krbavskog polja na ljubovske položaje. Pokušaj četničko-domobranske grupe da prodorom iz Bjelih Potoka u Bjelo Polje ugrozi leđa 1. brigade nije uspeo, jer je 2. bataljon Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda zaustavio neprijatelja na liniji Frkašić — Padalište.

Ne želeći da odustane od započete pljačke, a videći da samo sa svojim snagama neće moći da se vrati u Krbavsko polje, štab »Velebit« zatražio je hitnu pomoć od štaba 392. divizije. Ovaj mu je 18. augusta, na kamionima,

prebacio 2. bataljona 846. puka iz Vrhovina na Ljubovski prevoj kod Rakića, pa su idućeg dana, 19. augusta, ustaški i nemački štab pravili na Ljubovu planove za novi upad u pravcu Debelog Brda.

U ponovno osvajanje severnog dela Krbavskog polja neprijatelj je 20. augusta krenuo s Ljubova, borbenim poretkom u obliku klina/ Na čelu su bili 2. bataljon 846. puka i tenkovska četa, nastupajući pravcem Bunić — Debelo Brdo. Desno je nastupao 34. ustaški bataljon od Vukmirovića ka Laudonovom Gaju, a levo 32. ustaški bataljon s Crnog vrha, preko Pisaćuše ka Krbavici. U sredini ovog poretka nastupa artiljerija, za podršku, cestom Ljubovo — Bunić — Debelo Brdo, a iza nje duga kolona kola, za evakuaciju otetog žita. Na osiguranju Ljubova ostaje 31. ustaški bataljon, a 35. ustaški bataljon poseda položaje od Široke Kule do Tepšanovca. Neprijatelj je o rasporedu naših snaga imao približno tačne podatke i krenuo je sa uverenjem da će za sledečih nekoliko dana opleniti do kraja bogata polja severne Krbave.

Tog je dana 1. brigada imala u Debelom Brdu dva bataljona, dok je jedan bio u Bjelopolje i Grabušići, a jedan oko Korenice. Druga brigada bila je i dalje u Buniću, Krbavici i na Pisačuši, a 3. brigada, s glavninom snaga, u pokretu, iz Vrepca k Ljubovskom prevoju. Stab 35. divizije očekivao je dolazak 3. brigade na položaje južno od Ljubova i planirao napad svim snagama i odbacivanje neprijatelja prema Perušiću i Širokoj Kuli.

Neprijateljev napad počeo je pred podne. Čelo nemačkog 2. bataljona nastupalo je duž ceste, štiteći inžinjerijsko odeljenje za razminiranje, a iza njega se kretala tenkovska četa. Potisnuvši delove 2. brigade s južnih padina Pisačuše, 32. ustaški bataljon omogućio je prodor nemačkog bataljona kroz Bunić na zapadnu ivicu Debelog Brda, ali su ga tu bataljoni 1. brigade zaustavili. Sve do mraka trajala je oštra borba oko Dragaševog Brda, ali neprijatelj nije uspevao da prodor proširi na visove iznad Debelog Brda, niti da bataljon 2. brigade zbaci s Murgovače.[37]

[37] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 65.

Treća brigada stigla je do podne na planinsku stazu koja povezuje Široku Kulu preko Ošipove glavice s Jagodnjom i odatle odmah prešla u napad na položaje 31. ustaškog bataljona na Golouzi i delove 35. ustaškog bataljona na Tepšanovcu. Posle nekoliko oštrih napada i protivnapada levo krilo brigade ovladalo je Tepšanovcem, a zatim i Gradinom (iznad Vukave), a desno Golouzom, pa se brigada na taj način uveče čvrsto uklinila između 31. i 35. ustaškog bataljona, ugrožavajući bliskom vatrom saobraćaj preko Ljubovskog prevoja kod Srdara. Jedan bataljon 3. brigade izvršio je snažan pritisak na 34. ustaški bataljon na položajima između Ljubova i Svračkovog sela, sprečavajući tako njegov dalji pokret ka Laudonovu gaju. Neprijatelj je na celoj liniji od Široke Kule do Debelog Brda zanoćio u prilično nesigurnom položaju, ali noć nije iskoristio da se izvuče. Idućeg dana pred zoru 1. i 2. brigada izvršile su snažan napad na 2. nemački i 32. ustaški bataljon i naterali ih da se pre podne u neredu povuku iz Debelog Brda i Bunića na položaje u Ljubovu. Stab divizije organizovao je odmah gonjenje, naredivši >1. brigadi da i dalje vrši pritisak pravcem Bunić — Ljubovo — Široka Kula; 2. brigadi da brzim pokretom sa Pisačuše, preko Crnog vrha, izbije u Podove, na bok neprijateljskih snaga, a 3. brigadi da preseče neprijateljsku odstupnicu u rejonu Srdara. Plan gonjenja nije bio u potpunosti ostvaren, jer su bataljoni 2. brigade sporo napredovali, oprezno zaobilazeći Ljubovo preko Kuzmanovače, pa su kasno stigli na Podove. Treća brigada vršila je snažan pritisak na prevoj, ali su tenkovi sprečavali prilazak Rakićima i Srdarima, a protivnapadom 35. ustaškog bataljona na levo krilo brigade bataljon s Gradine bio je potisnut prema Jezerskom vrhu. Tako je neprijatelj kod Podova uspeo izvući svoje snage sa Ljubova u Široku Kulu, mada je prema njegovom vlastitom priznanju u dnevnom borbenom izveštaju, to bilo više bežanje nego povlačenje, jer se 2. bataljon 846, puka uspeo da sredi tek u Ličkom Osiku, ostavivši usput dosta ratnog materijala (1 top, 2 puškomitraljeza, 2 radio-stanice, 2 poljske kuhinje, 1 motocikl, 14 konja itd.). Ni ustaške jedinice nisu prošle mnogo bolje. Sa Ljubova su partizani posle borbe

uputili kolonu kola, natovarenih opljačkanim žitom, nazad u krbavska sela i vratili ih seljacima.

Glad za žitom i osećaj gorčine zbog doživljenog poraza nisu dali mira ustaškoj komandi u Gospiću, pa se ona pripremala da još jednom pokuša prodreti u Krbavsko polje. Od komande 373. divizije dobivena je jedna tenkovska četa kao pojačanje i 23. augusta prebačena iz Gračaca u Gospić, a da joj naše iznenađene teritorijalne jedinice u Raduču i Metku nisu ni pružile otpor.

Izjutra 24. augusta neprijatelj je počeo napad postrojivši svoje bataljone na sledeći način: iz Perušića prema Podovima nastupao je 34. ustaški bataljon, sa zadatkom da napredujući uz severnu stranu ceste izbije na Crni vrh i tako olakša napredovanje glavnih snaga preko Ljubova ka Buniću. Desno od njega cestom je nastupao 31. ustaški bataljon, predvođen četom nemačkih tenkova, sa zadatkom da u početku veže za sebe glavninu partizanskih snaga na Ljubovu, a zatim da izbije u Bunić. Južno od ceste, preko Tepšanovca i Čubrića vrha trebalo je da nastupa 32. ustaški bataljon u pravcu Šalamunića, zaobilazeći levo krilo naših snaga. Ovog puta nemački bataljon nije više nastupao u prvom borbenom redu, kao ranije, nego se oprezno kretao iza levog krila 32. ustaškog bataljona. Artiljerija se kretala cestom iza 31. bataljona. Osiguranje Ljubovskog prevoja, kada bude zauzet, trebalo je da preuzme 35. ustaški bataljon, ojačan ustaškom tenkovskom četom. Opći je plan, dakle bio da se naše snage na Ljubovu natkrile sa oba krila a zatim koncentričnim udarom razbiju i odbace prema Korenici.[38]

Kada je neprijateljski napad počeo, u Ljubovu i Kuzmanovači nalazila se 2. brigada sa tri bataljona, a južno od Ljubova i u Jagodnji bila je 3. brigada. Manja obezbeđenja prema Širokoj Kuli bila su na liniji Padovi — Tepšanovac. Ova obezbeđenja pružila su uporan otpor, zadržala neprijatelja nekoliko sati i stvorila vreme 2. i 3. brigadi da se razviju za borbu. Uz podršku artiljerije i tenkova, 31. i 34. ustaški bataljon zauzeli su oko podne Čardak (k. 942), sa kojeg se bataljon 2. brigade uredno povukao na k. 1005. Odmah posle podne nemački i 32. ustaški bataljon poku-

[58] **Arhiv VII, dok. br. 8/1, k. 58.**

šavali su da zauzmu visove Golouru (k. 1162) i Čubrića vrh (1145), a manjim delovima da kroz Baračke Drage zaobiđu levo krilo 3. brigade. Treća brigada održala se na glavnim položajima, a zatim prešla u protivnapad svim snagama i prinudila oba ova bataljona na povlačenje prema Tepšanovcu. U isto vreme 2. brigada protivnapadom je povratila Čardak i sprečila prodor 34. ustaškog bataljona u Kuzmanovaču.

Ne uspevši 24. avgusta da prodre na Ljubovo, neprijatelj je zanoćio na položajima oko Podova i 25. avgusta izjutra, pomerajući težište napada na pravac Podovi — Čardak — Crni vrh, pokušava da slomi otpor 2. brigade, ali mu to ne polazi za rukom, pa njegovi napadi postepeno gube na intenzitetu. To je bio znak 2. i 3. brigadi da pred podne pređu u odlučan protivnapad. Za svega dva časa neprijatelj je bio zbačen sa svih položaja istočno od Široke Kule. Gonjenje je zaustavljeno na liniji Glunčuša — Široka Kula, jer štab divizije nije hteo da premorene jedinice silaskom u polje zapadno od Široke Kule budu izložene gubicima od dejstva prilično jakih tenkovskih jedinica, koje su se tamo rasporedile. Štab 392. divizije izdao je još iste večeri naređenje 2. bataljonu 846. puka da se više ne upušta u borbe na tom sektoru.

Borbom na Ljubovu, od 25. avgusta, završena je bitka za letinu u Krbavskom polju. Mada je u periodu od 10. do 16. avgusta neprijatelj uspeo da otme nešto neovršenog žita, to je bilo u nesrazmeru sa žrtvama kojima je to platio. Ustaške i nemačke jedinice imale su u toj bici preko 50 poginulih i oko 150 ranjenih. Istina, ni gubici jedinica 35. divizije nisu bili mali (33 poginula i 112 ranjenih, od čega skoro polovina iz 1. brigade).

Ovi se gubici nisu teško odrazili na moral ni na brojno stanje jedinica, jer su u borbama postizani uspesi, a krajem avgusta izvršena je popuna novomobilisanim borcima. Na žalost, trećina poginulih i ranjenih bile su starešine, među kojima 3 komandanta bataljona, 10 komandira četa i 8 političkih rukovodilaca bataljona i četa.

Brojno stanje divizije posle ovih borbi bilo je:

Od 165 oficira, 249 političkih rukovodilaca, 407 podoficira i 2576 boraca po spisku, na licu je bilo: 137 oficira, 211 po-

litičkih rukovodilaca, 342 podoficira i 1680 boraca. Od naoružanja divizija je imala: 2 haubice, 2 poljska topa, 3 pt-topa (37 i 47 mm), 8 srednjih i 12 lakih minobacača, 16 mitraljeza, 139 puškomitraljeza, 3 pa-mitraljeza, 199 automata i 1482 puške. Od stoke je imala: 151 tovarno grlo (konja, mazgi i magaraca), 29 jahaćih i 37 teglećih konja.[39]

Borbe u ovom periodu jasno su pokazale da je prosečna borbena vrednost boraca 35. divizije toliko porasla da je bila znatno veća od borbene vrednosti ustaških i nemačkih jedinica, jer su partizanski bataljoni postizali uspehe u napadima na brojnije i opremljenije neprijateljeve jedinice. Glavni štab NOV i PO Hrvatske, ceneći uspehe 35. divizije u letnjim borbama, poslao je 30. avgusta depešu svim štabovima korpusa, u kojoj se kaže: »Pohvaljujemo borce i rukovodioce 35. divizije. Tridesetpeta divizija živeći i boreći se pod teškim uslovima razbila je nekoliko neprijateljskih ofanziva u Lici i nanela neprijatelju velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Za pokazanu hrabrost i izdržljivost u borbi pohvaljujemo borce i rukovodioce 35. divizije i ističemo ih za primer«.

Znatnu neposrednu pomoć 35. diviziji u najkritičnijem periodu operacije pružila je 8. divizija upućivanjem svoje 2. brigade na sektor Plitvičkih jezera. I 13. divizija nastojala je da povećanjem aktivnosti na sektoru Brinja veže deo snaga 392. divizije, i tako spreči još jače njeno angažovanje u Lici. Posrednog uticaja na situaciju u srednjem delu Like imala je i pojačana aktivnost jedinica 8. korpusa u južnoj Lici, kamo je u avgustu upućena cela 9. divizija, jer je zahvaljujući njoj 3. brigada 35. divizije mogla biti zadržana kod Krbave za sve vreme bitke za letinu. Saveznička avijacija nije neposredno podržavala borbe 35. divizije u ovom periodu.

Borbe oko Gračaca

Glavni štab NOV i PO Hrvatske još početkom leta stavio je u dužnost štabu 8. i 11. korpusa da obrate veću pažnju sektoru na granici Like i Dalmacije, između Knina i Gračaca, radi toga da se slobodne teritorije severne Dal-

[39] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 81.

macije (Bukovica) i Like čvršće povežu, čim se za to stvori mogućnost.[40] Posebnu smetnju vezama Like s Dalmacijom pričinjavala je nemačko-četnička posada u Gračacu i povremeno prisustvo negarnizoniranih ustaških jedinica u rejonu Lovinca. Povoljna operativna situacija u Dalmaciji sredinom avgusta omogućila je upućivanje u Liku cele 9. divizije i dela 19. divizije. Kada su borbe za odbranu letine u Lici, 25. avgusta, bile završene i 35. divizija mogla je odvojiti deo snaga za dejstva u južnoj Lici. Dogovoreno je da se brzo pripremi i izvede zajedničkim snagama napad na posadu u Gračacu, Grabu i Lovincu, pod rukovodstvom štaba 8. korpusa, kome je štab 35. divizije 26. VIII stavio na raspolaganje svoju 3. brigadu i artiljerijski divizion (bez brdske baterije).

Zapovešću štaba 8. korpusa, od 24. avgusta, određen je kao opšti cilj akcije: likvidacijom četničkih, ustaških i nemačkih snaga u Gračacu, Lovincu i Grabu (Smrekova) prekinuti vezu Gospić — Knin, povezati slobodnu teritoriju Like i Dalmacije i stvoriti povoljnije uslove za dejstvo protiv neprijatelja, na komunikaciji Bihać — Knin. U sklopu ovog opšteg zadatka jedinicama su dati posebni zadaci.[41]

Napad na Gračac, u kome su bili delovi 384. puka 373. divizije i gračačke četničke brigade, vršile su 3. i 4. brigada 9. divizije, a njena 13. brigada napadala je u isto vreme neprijateljska uporišta u rejonu Cerovci (Grab, Culnin i Smrekovac), gde su bili manji delovi 383. puka 373. divizije i oko 100 četnika. Deveta divizija pošla je u napad iz Gubavčevog polja i Glogova, s tim što je 3. brigada trebalo da neposredno pre napada pređe iz Gubavčevog polja preko Derin-gaja na Resnik, da bi glavni pravac napada usmerile na Gradinu (k. 616). Četvrta brigada napadala je gračačku posadu sa istoka, dok je .13. brigada napala svoje ciljeve sa severa, s tim da ih u prvom redu blokira a zatim pristupi postepenoj likvidaciji. Na obezbeđenje prema Otriću i Srbskom klancu, protiv intervencije delova 373. divizije i dveju četničkih brigada (3. i 4) 1. četničkog korpusa, sa linije Srb — Otrić — Zrmanja, postavljena je 6. brigada 19. divizije, ojačana delovima

[40] Oslobodilački rat II, str. 116.
[41] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 84.

5. brigade. Protiv intervencije ustaške brigade i delova 392. nemačke divizije iz Gospića i Lovinca postavljena je 3. brigada 35. divizije, na položaje u Ličkom Cerju. Jedan bataljon iz 9. divizije upućen je na položaje između Marina i Gornjeg Lapca da spreči intervenciju s tog pravca, a Zadarski narodnooslobodilački partizanski odred zatvorio je pravac od Obrovca, na prevoju Prosina.

Pošto je štab 35. divizije dobio zapovest štaba 8. korpusa sa zakašnjenjem, 3. brigada i artiljerijski divizion odmah su ubrzanim maršem krenuli na zadatak, te su na vreme poseli određene položaje. Treća brigada morala je da borbom zauzme liniju Smokrić — Medvidovača (k. 838) — Cerje, na kojoj je vršila obezbeđenje. Ona je uspela da odbija u toku 28. avgusta ispade 35. ustaškog bataljona iz Lovinca i da minske prepreke na cesti Lovinac — Gračac.[42]

Napad na Gračac trebalo je da počne 28. avgusta u 3 časa, ali je zbog zakašnjenja 3. brigade 9. divizije otpočeo u 5,20 časova, što je znatno uticalo na dalji tok operacije, jer nije postignuto iznenađenje. Pošto napad 28. avgusta nije uspeo, obnovljen je iduće noći, ali i ovog puta bez većih rezultata.

Jedinice 19. divizije, za to vreme, uspevale su da odbiju sve pokušaje neprijatelja da intervenira iz Otrića i Obrovca prema Gračacu.[43]

Stab 15. nemačkog korpusa naredio je 28. avgusta štabu 392. divizije da hitno pruži pomoć gračačkom garnizonu intervencijom iz Gospića. U toku 29. avgusta iz Otočca u Gospić prebačena je kolona kamiona, na koje se ukrcao 2. bataljon 846. puka i jedna ustaška četa, pa je transport u pratnji tenkovske čete krenuo za Lovinac. Ovim pojačanjem neprijatelj je sa linije Lovinac — Sv. Rok 30. avgusta pre podne prešao u odlučan napad na 3. brigadu. Celog dana brigada je odolevala napadima i neprijatelju nanosila gubitke. Predveče se neprijatelj probio preko Ričica u Gračac, na koji je 9. divizija obustavila dalje napade.

Artiljerijski divizion 35. divizije, za vreme napada na Gračac, uspešno je dejstvovao po određenim ciljevima, te

[42] Zbornik V, knj. 33, dok. br. 17.
[43] Zbornik V, knj. 33, dok. br. 73.

je i on, kao i 3. brigada, u ovoj operaciji svoj deo zadatka obavio onako kako je zapovešću štaba 8. korpusa bilo predviđeno.

Pošto je napad na Gračac 30. avgusta obustavljen, 3. brigada povučena je u rejon Udbine, a artiljerijski divizion u Podlapaču. Deveta divizija orijentisala je svoje snage za dejstvo na liniji Donji Lapac — Srb — Otrić.

DEJSTVA 35. DIVIZIJE U PERIODU SEPTEMBAR — OKTOBAR

U sklopu opštih savezničkih strategijskih planova, priprema za početak ofanzive u Italiji i prodora Sovjetske armije na Balkan, naša Narodnooslobodilačka vojska dobila je pred kraj leta zadatak da rušenjem komunikacije na ćelom jugoslovenskom delu ratišta i napadima na neprijateljske jedinice, uz podršku savezničke avijacije, sprečava njihove pokrete i veže ih za teren na kome su se zatekle. Prema Naređenju Vrhovnog štaba od 17. avgusta, koje Glavni štab NOV i PO Hrvatske preneo štabu 35. divizije 28. avgusta, najintenzivniji napad na komunikacije u Hrvatskoj trebalo je da se izvode od 1. do 7. septembra. Divizija je dobila zadatak da glavninom snaga dejstvuje protiv komunikacije Žuta Lokva — Otočac — Gospić.[44]

Štab 11. korpusa tada je doneo odluku da dve brigade 35. divizije prebaci u Gacko polje radi odsecanja Otočca od Vrhovina i od Gospića, s tim što bi ovim brigadama akciju olakšali delovi 13. divizije, dejstvom na liniji Ogulin — Brinje i vezivanjem dela snaga 392. legionarske divizije na tom sektoru. Glavni štab NOV i PO Hrvatske nije se, međutim, složio s tom odlukom štaba korpusa, jer je smatrao da bi opstanak ovih dveju brigada u Gackom polju bio nemoguć sve dok neprijatelj drži Vrhovine. Pored toga, time bi se neprijatelju pružila mogućnost da prekine vezu između slobodnog teritorija Like i Korduna u rejonu Plitvičkih jezera, gde nisu mogli biti duže angažovani delovi 8. divizije. Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je da 35. divizija priđe komunikaciji Brinje — Otočac — Gospić sa šireg prostora i opreznije nego što je to bilo zamišljeno u odluci štaba korpusa. Po-

[44] Zbornik V, knj. 31, dok. br. 59.

sle toga, štab 35. divizije izradio je svoj plan za dejstvo, sa kojim se Glavni štab NOV i PO Hrvatske složio 2. septembra. Po ovom planu 2. brigada upućena je na kraću akciju na cesti Otočac — Perušić, s tim da odmah posle toga preuzme položaj 1. brigade na sektoru Plitvičkih jezera. Prva brigada imala je zadatak da krene na prostor severno od Gackog polja i da oslobađanjem šireg rejona Dabra stvori uslove za dejstvo protiv saobraćaja na cesti Žuta Lokva — Otočac. Treća brigada, posle borbi kod Gračaca, uputila je 1. septembra jedan bataljon sa minerima da minira cestu Donji Lapac — Srb, a ostali bataljoni prebačeni su 2. septembra-na rejon Ljubova, da bi sprečavali ispade ustaških snaga iz rejona Gospić — Perušić. Bataljon upućen prema Gornjem Lapcu sukobio se s neprijateljskim obezbeđenjima kod Zuleševice i nije uspeo da priđe cesti radi miniranja, pa se povukao u Mazin.[45]

Druga brigada prikupila se 2. septembra popodne, na prostoru Kuzmanovača, Čanak, Ivčevića Kosa i odatle se u toku noći približila cesti Otočac — Perušić, na odseku železnička stanica Lešće — železnička stanica Janjče. Na tome odseku cestu je obezbeđivao dopunski bataljon 4. ustaške brigade, utvrđen na kotama s .obe strane železničke pruge i ceste. Napad je počeo 3. septembra u 3 časa. U prvom naletu zauzet je Triblovački vrh (k. 679), koji dominira okolnim visovima, a zatim uz podršku bacačke vatre i k. 627 severno od železničke stanice Janjče. Druge utvrđene tačke neprijatelj je uspeo održati ali su jedinice brigade do zore ipak uspele izvršiti manja rušenja i miniranje ceste, pa su se u zoru, prema planu, povukle u Trnovac, Homoljac i Prijeboj, sa kojeg je prostora 1. brigada, preko Plitvičkih jezera, prebačena na sektor Dabra. Zadatak je samo delimično izvršen, jer je brigada, da je ranije izbila u rejon Janjče, mogla izvršiti temeljitije zaprečavanje ceste na tome odseku.

Da bi rasteretio pritisak na cestu Otočac — Perušić, neprijatelj je 5. septembra uveče, snagama od četiri bataljona, ojačana četom tenkova (jedan bataljon iz 392. divizije i tri iz 4. ustaške brigade), krenuo iz Široke Kule i Perušića u napad na Ljubovo. Snage iz Široke Kule na-

[45] Arhiv VII, dok. br. 8—2, knj. 119/1.

stupale su u uporednim kolonama s obe strane ceste, a tenkovskom četom u sredini. Kolona iz Perušića nastupala je preko Pocrnića ka Kuzmanovači. Iste noći jedan bataljon 392. divizije, s nešto motorizacije, krenuo iz Ramljana preko Čanka ka Kozjanu. Treća brigada bila je iznenađena ovim noćnim napadom, jer je neprijatelj ranije napadao redovno danju ili pred zoru. Procenivši da ni sledećeg jutra neće moći da zaustavi mnogo nadmoćnije snage i da će neprijatelj nastupanje usmeriti ka Korenici, štab brigade naredio je da se idućeg dana bataljoni s Ljubova postepeno povlače na liniju Pisačuša — Debelo Brdo. Brzim prodorom kolone koja je nastupala iz Ramljana preko Čanka i već 6. septembra u 8 časova izbila pred Bunić, ometen je plan povlačenja, pa je glavnina 3. brigade ostala 6. septembra na prostoru Svračkovo Selo, Šalamunić, Pišać, sprečavajući neprijatelja da napreduje prema Podlapači. Glavnina neprijateljskih snaga ostala je tog dana na Ljubovu i u rejonu Bunića.

Noću 6/7. septembra bataljoni 3. brigade prebačeni su na Debelo Brdo i Goricu, da bi sprečili eventualni pokušaj neprijatelja da prodre u rejon Bjelopolja, Frkašića i Pećana, gde su bile smeštene divizijske pozadinske ustanove.

Neprijatelj je 7. septembra, prikupljenim snagama i jakim bočnim obezbeđenjima, prešao iz Bunića preko Vrpila u Korenicu i Vrelo. Pri tome su mu manji delovi 3. i 2. brigade samo mestimično pružili otpor, a artiljerijski divizion sa položaja kod Bjelopolja tukao je motorizovani deo kolone dok je prelazio Vrpila, i izazvao dosta žestoko kontrabatiranje neprijateljske artiljerijske artiljerije iz rejona Korenice. Iz Korenice je jedan neprijateljski bataljon krenuo prema Mihaljevcu i zauzeo k. 970. Njega je napao 3. bataljon 2. brigade iz Koreničke Kapele i naterao ga na povlačenje prema Vrelu.[46]

Štab divizije naredio je 3. brigadi da uz sadejstvo jednog bataljona 2. brigade, noću 7/8. septembra, napadne neprijatelja u rejonu Korenice i preseče vezu između Korenice i Bunića. Međutim, neprijatelj je pre toga uspeo da odbaci delove 2. brigade s Pogledala, pa su se dva usta-

[46] Zbornik V, knj. 33, dok. br. 58.

ška i bataljon 392. divizije povukli u Babin Potok, a ustaški delovi iz Bunića povukli su se na Ljubovo, pa je 3. brigada uveče ušla u napuštenu Korenicu.

Prva brigada krenula je 4. septembra iz Prijeboja, preko Plitvičkih jezera i Male Kapele, na marš u rejon Petrinić-Polja istočno od Dabra. Idućeg dana njeni izviđački organi ustanovili su da se u Dabru nalazi jedna ustaška četa il9. ustaškog bataljona i vod domaćih ustaških milicionera, pa je štab brigade doneo odluku da idućeg jutra, 6. septembra, oslobodi Dabar. Za napad su određena dva bataljona, a druga dva su postavljena na osiguranja prema Brinju, Otočcu i Vrhovima.[47]

Napad je uspešno izveden, pa je Dabar bio oslobođen odmah izjutra, a ustaška posada u Planici se raspršila na sve strane. Ubrzo su, međutim, usledile intervencije s više pravaca. Već oko 10 časova od Lipica prema Čelinom vrhu krenula je jedna ustaška četa u pomoć posadi u Dabru. Bataljon na osiguranju toga pravca razbio je ovu četu i proterao do sela Lipica. Iz Otočca su delovi otočačkog ustaškog odbrambenog bataljona, ojačani vodom četnika, pre podne pošli takođe u pomoć, ali ih je 2. bataljon 1. brigade sačekao na Crnom vrhu (k. 936) i Paležu i južno od Dabra proterao u pravcu Glavača. Predveče je usledila zakasnela ali najozbiljnija intervencija iz Vrhovina, odakle su dve čete 19. ustaškog btaljona krenule preko Doljana i Brezovca ka Petrinić-Polju. Potisnuvši bataljon 1. brigade s Malog Lisca (k. 1029), neprijatelj se opasno'približio Dabru sa istoka. Štab brigade uputio je tada u protunapad bataljon iz rezerve, koji je brzo razbio dve ustaške čete i proterao ih preko Petrinić-Polja u Doljane.

Prva brigada je dobro i potpuno izvršila svoj zadatak toga dana. Neprijatelju su naneti teški gubici (oko 20 ubijenih, 30 ranjenih i 4 zarobljena), a zaplenjena su 2 mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 8 pušaka i dosta razne opreme. Vlastiti gubici bili su 3 poginula i 6 ranjenih.

Idućeg dana, 7. septembra brigada je gavninu snaga orijentjsala prema Otočcu. Dva bataljona izvršila su brzi i energičan napad na položaje četiri četnička bataljona (svaki od po 70 — 80 ljudi) oko Škara i Glavača. Četnici

" Zbornik V, knj. 33, dok. br. 42.

su brzo zbačeni sa svih položaja oko ovih sela i u samim selima, te naterani u bekstvo prema Otočcu. Jedinice 1. brigade ubile su oko 20 četnika i više od toliko ranile. Zaplenjen je jedan puškomitraljez, 14 pušaka i arhiva četničke »operativne zone za Gacku«. Jedinicama je posle borbe naređeno da se vrate u rejon Dabra. Iz Vrhovina je posle podne pošla jedna ustaška četa u pomoć četnicima i predveče izbila iznad Škara. Nju je na Paskaševu vrhu razbio 4. bataljon 1. brigade i proterao do Brezovca, pa se preko Petrinić-Polja vratio u sastav brigade. Stab divizije pohvalio je 1. brigadu 8. septembra za njena uspešna dejstva kod Dabra.

Neprijatelj se nije lako mirio s činjenicom da partizani ponovo kontrolišu sektor Dabra, pa je 10. septembra u napad na 1. brigadu uputio iz Brinja i Jezerana jedan bataljon 392. divizije, ojačan četnicima. Ovaj napad spremno je dočekan i odbijen. Radi sadejstva sa 1. brigadom i ugrožavanja neprijateljskih položaja u Gackom Polju s južne strane, upućena je 13. septembra sa Ljubovskog sektora 3. brigada u rejon Kosinja, sa zadatkom da ga očisti od ustaških delova, a zatim se orijentiše prema Janjiću i Lešću. Brigada je >14. septembra u Gornjem Kosinju razbila delove 3>1. i Kosinjskog odbrambenog ustaškog bataljona, ali se zatim pod pritiskom jačih snaga iz pravca Perušića i Pazarišta morala povući na Ljubovo.[48]

Posle borbi oko Gračaca, 9. divizija krenula je u napad na deo neprijatelja Unsko — kninske komunikacije, između Donjeg Lapca i Otrića. Od 7. do 17. septembra divizija je na tom odseku vodila nekoliko većih bojeva s delovima 373. legionarske divizije, 3. i 4. četničkom brigadom i 10. domobranskim pukom. Zbog dejstva savezničke avijacije neprijatelj je sve češće pokrete kolona vršio noću, pa su zbog toga i naše jedinice pristupile postavljanju noćnih zaseda. Tako je 4. brigada u noćnoj zasedi između Srpskog klanca i Otrića, noću 8/9. septembra, razbila jednu motorizovanu kolonu, došla do. plena i uništila 28 kamiona. Severnije od nje, na odseku Suvaja — Srbski klanac, između 10. i 17. septembra, 3. brigada je vodila oštre borbe, naročito s četnicima oko Suvaje i postigla dobre rezultate. Trinaesta brigada napala je 12. septembra

[48] Oslobodilački rat II, str. 484.

nemačko-četničko-domobransku posadu u Lapcu. Mada Lapac nije bio oslobođen, ovim napadom omogućen je pripremljeni prelaz većeg dela domobranske posade, sa svim naoružanjem, na stranu Narodnooslobodilačke vojske. Ukupno je od 7. do 17. septembra, iz jedinica 10. domobranskog puka, sa linije Donji Lapac — Srb, na partizansku stranu prešlo 366 domobrana, sa starešinama i celim naoružanjem (2 topa, 4 bacača mina, 3 mitraljeza, 16 puškomitraljeza, puškama i drugom opremom). Nemcima i četnicima naneti su znatni gubici i uništeno je dosta materijala.[49]

Napad na uporišta oko ceste Otočac — Perušić

Sredinom septembra Glavni štab NOV i PO Hrvatske nameravao je da sa 35. i 8. divizijom razbije sve ustaško--legionarske snage u srednjem i severnom delu Like, pa da na taj način obezbedi nesmetan rad aerodroma u Krbavskom polju i na širem području poveže slobodni teritorij Like i Korduna. U prvoj etapi ove operacije u plan je ušla najpre likvidacija neprijateljskih uporišta severozapadno od Bihaća (Izačić, Ličko Petrovo Selo, Vaganac), zatim oslobođenje Vrhovina i Babinog Potoka. Trinaesta divizija trebalo je da sadejstvuje prvoj etapi operacije akcijama na komunikacije Ogulin — Senj, od Jezerana do Žute Lokve.[50]

U duhu ovog plana Glavni štab Hrvatske je 14. septembra naredio da 8. divizija napadne neprijatelja u Izačiću i Vagancu, a 35. divizija da napadne i zauzme Ličko Petrovo Selo. Štab 35. divizije nije imao vremena ni mogućnosti da za ovaj napad privuče dovoljno snaga za siguran uspeh, pa su u napad krenula samo dva bataljona 2. brigade. Prvoj brigadi poslato je naređenje da se iz Dabra žurno prebaci u rejon Homoljca. Napad bataljona 2. brigade počeo je 15. septembra uveče, ali u toku noći nije postignut uspeh. Idućeg jutra neprijatelj je dobio pojačanje iz Bihaća, pa je napad morao biti obustavljen. Ni 2. brigada 8. divizije, posle razbijanja neprijatelja u Izačiću, nije uspela da savlada posadu u Vagancu.[51] Zbog ovako

[49] Zbornik V, knj. 33, dok. br. 39, 66, 67 i 68.
[50] Oslobodilački rat II, str. 484.
[51] Zbornik V, knj. 33, dok. br. 83.

neuspešnog početka operacije, a i potrebe da se 8. divizija angažuje na drugim sektorima, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je odustao 17. septembra od celog plana i naredio 35. diviziji da nastavi dejstva na cesti Otočac — — Gospić, a štabu >11. korpusa naređeno je da sa ostalim svojim snagama nastoji osloboditi deo obale u Kvarneru i tako obezbedi snabdevanje morskim putem. Osma divizija krenula je iz južnog Korduna na Baniju, radi dejstva na komunikacijama i pripreme nameravanog napada na Petrinju.

Stab 35. divizije izdao je 19. septembra zapovest za istovremeni napad na niz neprijateljskih uporišta od Lešća do Ličkog Osika[52]. Na toj liniji nalazili su se delovi 4. ustaške brigade (doknadni 31., 32. i 34. bataljon), Perušićki odbrambeni bataljon i manje žandarmerijske i milicijske jedinice. Druga brigada dobila je zadatak da napadne utvrđena uporišta na železničkoj stanici Lešće i u Janjči. Delom snaga trebalo je da obezbedi desni bok divizije od intervencije iz Gackog polja, kao i iz Babinog Potoka preko Turjanskog, a manjim obezbeđenjima da se zaštiti od ispada ustaške milicije iz Kosinja.

Prva brigada, nastupajući u centru rasporeda, morala je u prvoj fazi borbe da savlada severna obezbeđenja Perušića na Vršeljku, Čardaku i Lipovoj glavici, zatim da pređe u napad na sam Perušić, pa pošto ga oslobodi da napreduje preko Visova Vučjak i Antonića-vrh do reke Like od Mušalučkog Novog Sela do Budačkog mosta, obezbeđujući desno krilo prema Pazariškom klancu. Treća brigada nastupala je na levom krilu divizijskog borbenog poretka, sa zadatkom da najpre ovlada položajima oko Široke Kule, zatim rejonom Ličkog Osika i najzad u sadejstvu sa 1. brigadom da ovlada Budačkim mostom, na reci Lici, te da omogući diverzantskoj četi njegovo rušenje. Divizijska artiljerija postavljena je na vatreni položaj zapadno od Ljubova da bi prema potrebi podržavala napade 1. i 3. brigade. Komandno mesto štaba divizije bilo je iza 3. brigade. Preko štaba korpusa zatraženo je sadejstvo savezničke avijacije.

Napad je počeo 21. septembra izjutra. Četiri savezn ička aviona bombardovala su Gospić i Perušić od 8 do

[52] Zbornik V, knj. 33, dok. br. 69.

9 časova, za koje su vreme brigade izvršile podilaženje, pa u 9 časova počele s napadom na ćelom prostoru. Druga brigada postavila je dva bataljona na obezbeđenje u rejonu Ramljana, a sa dva napala delove doknadnog bataljona u selu Janjče i na železničkoj stanici Janjče. Otpor neprijatelja u selu Janjče slomljen je do podne, ali se odbrana uspela organizovano povući ka železničkoj stanici Lešće. Uz pomoć pojačanja iz Sinca, koja su zbog magle uspela da se provuku pored naših obezbeđenja na Turčin vrhu i Ogorelom Griču, neprijatelj je posle podne sprečio prodor 2. brigade prema Lešću, a predveče je protunapadom potisnuo iz Janjče prema Ivčevića-Kosi, ali te večeri nije produžio da nastupa otvorenim pravcem prema Studencima i Perušiću.

Napad 1. i 3. brigade razvijao se uspešnije od napada 2. brigade. Već u prvom naletu bataljoni 1. brigade ovladali su svim predstražarskim položajima 31. i 32. ustaškog bataljona, severno od Perušića i potisnuli neprijatelja na liniju Perušić — Marina glavica. Treća brigada je uz podršku artiljerije do podne zauzela sve položaje oko Široke Kule i prinudila 34. ustaški bataljon da odstupi prema Ličkom Osiku, gde su ga prihvatila pojačanja sa tenkovima, pristiglim iz Gospića. Tri bataljona 3. brigade prelaze zatim u napad na Lički Osik, uz podršku artiljerije, s kojom veza nije uvek funkcionisala uredno. Dva bataljona, nastupajući iz Rujnica, ugrožavaju cestu između Budaka i Ličkog Osika, ali im tenkovi sprečavaju prodor na cestu. Jedan bataljon uspeo je da se iz Široke Kule prebaci preko polja i da zauzme zaselak Vukšić, a zatim pređe u napad na Gradinu, ključni položaj u Ličkom Osiku. Za to vreme 1. brigada sa dva bataljona zaobilazi Perušić sa severa, preko Sv. Marka i Mezimovca prema Malom Polju, a sa dva bataljona napada neprijatelja u Perušiću i na Marinoj glavici. Pod snažnim pritiskom 1. brigade, 31. i 32. ustaški bataljon napuštaju Perušić i Marinu glavicu, pa se delom snaga povlače preko Grabovače (k. 772) i Kaluđerovačkog mosta u Pazarište, a delom preko Vučjaka u Mušaluk. Pošto je 1. brigada izbila na Risovac i Antonića-vrh, sa dva bataljona obezbeđuje leđa i desni bok, a sa dva učestvuje zajedno sa 3. brigadom u napadu na Lički Osik. U rano popodne naši bataljoni zau-

zeli su Lički Osik i Budak, te naterali neprijatelja da se povuče preko Budačkog mosta, na levu obalu Like. Po prvi put posle januara naše jedinice našle su se na Budačkom mostu, na 3. km od Gospića, ali nisu umele da brzo iskoriste pruženu priliku za rušenje mosta. Neprijatelj je pred veče uspeo da se sredi i organizuje protivnapad svim raspoloživim snagama iz Gospića i Pazarišta, u pravcu Ličkog Osika. Napadajući iz Kaluđerovca, 31., 32. i deo Kosinjskog ustaškog bataljona uspeli su da potisnu bataljon >1. brigade sa Bobinovca (k. 712) i Risovca na Antonića vrh, pa su se tako našli na boku našim snagama u Budaku. Zbog ove iznenadne promene u situaciji i pritiska koji su snage prispele iz Gospića vršile na Budački most, štab divizije naredio je da se artiljerija odmah povuče prema Ljubovu, 1. brigada da okrene front prema koloni koja je od Mušalučkog Novog Sela napredovala prema Ličkom Osiku, a 3. brigada da se povuče u Rujnice i Široku Kulu. Prva brigada nije više bila u mogućnosti da spreči izbijanje neprijatelja u Perušić i na Osičku Gradinu, piti da ga otud novim napadom odbaci, pa se onaj deo njenih snaga koji se uveče zatekao južno od Perušića u toku noći povukao u Konjsko brdo, a bataljoni iz rejona Budaka zaobišli su Lički Osik sa istoka i povukli se u Lipovu Glavicu. Tako je do zore cela brigada bila prikupljena severoistočno od Perušića. Treća brigada povukla je svoje bataljone na liniju Široka Kula — Čukovac — Rujnice.

Idućeg jutra, 22. septembra, jedan bataljon 846. puka 392. divizije, pod zaštitom tenkova, prebačen je kamionima iz Lešća u Perušić, odakle je s delovima 31. i 32. ustaškog bataljona oko podne počeo da vrši pritisak na položaje 1. brigade.

Štab 35. divizije bio je nezadovoljan zbog propuštene prilike prethodnog dana da se poruši Budački most, pa je naredio 3. brigadi, 22. septembra u 9 časova, da ponovno pokuša da se probije do mosta i sruši ga. Brigada je krenula u napad u 10 časova i brzim prodorom sa Zubara (k. 701), preko Keserovca, sa dva bataljona pre podne izbila u Budak i približila se mostu na 100 metara, ali je prilaz mostu bio s druge obale jako branjen mitraljezima i tenkovima. Dva bataljona 3. brigade osiguravala su za to vreme bo-

kove, jedan prema Ličkom Osiku, a jedan prema železničkom mostu kod ušća Novčiće u Liku. Odmah posle podne neprijateljske snage iz Perušića napale su 1. brigadu, pa pošto su njeno levo krilo odbacile sa Lipove glavice uputile su deo snaga preko Glunčuše prema Širokoj Kuli. Pre nego je 1. brigada upotrebom rezerve presekla napredovanje neprijatelja prema Širokoj Kuli, a pošto je neprijatelj u isto vreme iz Ličkog Osika pojačao pritisak na desni bok 3. brigade, štab divizije naredio je da se sve snage iz rejona Budaka povuku preko Rujnica na položaje istočno od Široke Kule. Treća brigada u redu se povukla na predviđeni prostor. Prva brigada, mada je uspešno odbila napad neprijatelja iz Perušića, da bi izbegla jaku neprijateljsku bacačku vatru, uveče je povukla svoje bataljone na prostor Kuzmanovača — — Lulići.

Da bi olakšali odbranu 1. brigade i ponovo presekla vezu između Perušića i Lešća, 2. brigada je u 14 časova prešla u napad na 6. ustaški bataljon u Ramljanima. Nakon jednočasovne borbe ona je ovladala Ramljanima i Turčin-vrhom, ali je zbog nove situacije na prostoru Perušić — Široka Kula njen dalji napad prema Lešću obustavljen i naređeno joj je da se povuče u Živulju i Čanak. Tako se 22. septembra uveče 35. divizija ponovo našla na položajima sa kojih je prethodnog dana izjutra krenula u napad.[53]

Iako u ovim dvodnevnim borbama nisu bile dobro iskorištene sve mogućnosti za nanošenje težih udara neprijatelju, one se mogu smatrati uspehom divizije. Jedinice su u napadu pokazale veliku prodornost, naročito 1. brigada, ali iskorištavanje uspeha kao ni odbrana zauzetih položaja nisu uvek bili dobro organizovani. Neprijatelju su naneti osetni gubici (oko stotinu izbačenih iz stroja) i zaplenjeno je nešto materijala, uz vlastite gubitke od 8 poginulih i 45 ranjenih, među kojima je bilo 15 starešina. Ceneći uspehe koje su l. i 3. brigada 35. divizije postigle u ranijim i u ovim septembarskim bojevima, Glavni štab

[53] Zbornik V, knj. 33, dok. 106 i 139.

NOV i PO Hrvatske dodelio im je, naredbom, naziv »Udarna«.[54]

Idućih desetak dana jedinice divizije nisu vodile veće akcije, nego su štitile slobodnu teritoriju, odmarale se, sređivale i vršile manje napade na neprijateljska obezbeđenja ceste Gospić — Otočac. Prva brigada prešla je na sektor Homoljac — Prijeboj, a delovi 2. brigade 8. divizije povučeni su na Kordun.

Napad 35. na sektor Perušića i Ličkog Osika nije doveo do trajnijeg zadržavanja toga terena u našim rukama niti do prekidanja veze između neprijateljskih snaga u Ličkom polju sa onima u Gackom polju. On se ipak može smatrati uspešnim i korisnim. Sve tri brigade, a naročito 1. i 3. pokazale su visoku prodornost u napadima, nanele neprijatelju demorališući poraz i opravdale pohvalu koju je divizija dobila od Glavnog štaba Hrvatske, mesec dana ranije.

Napadi na uporišta oko Gackog polja

Zatišje koje je vladalo pred kraj septembra pružilo je mogućnost jedinicama 35. divizije da se odmore i pripreme za nove napade. Ovo je zatišje, međutim, pružilo priliku neprijatelju da se sredi i da pokuša da obnovi ispade u pravcu Krbavskog polja. Početkom oktobra 1. brigada bila je na prostoru severno od Korenice, odakle je štitila slobodnu teritoriju oko Prijeboja i Plitvičkih jezera. Druga brigada bila je u rejonu Trnovac, s obezbeđenjima prema Vrhovinama i Ramljanima, a 3. brigada kontrolisala je sektor Ljubova i izviđala prema Širokoj Kuli i Perušiću. Budnost jedinica 2. brigade bila je tih dana nešto popustila pa su 1. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon iz Vrhovina, koristeći maglu, uspeli 2. oktobra izjutra da se provuku kroz obezbeđenja oko Turjanskog i Trnovca i napadnu, nespremne za borbu, bataljone 2. brigade u Zivulji i u Trnovcu. Posle kraće borbe neprijatelj je potisnuo brigadu iz Trnovca na kote južno od sela i zaplenio minobacače prateće čete. Protivnapadom, u kome se

[54] Zbornik V, knj. 34, dok. br. 110 (depeša br. 11 od 1. oktobra).

naročito istakao 2. bataljon neprijatelj je potisnut prema Homoljačkom klancu i primoran da napusti zaplenjene minobacače. Dalje gonjenje nije bilo organizovano. Jedan bataljon >1. brigade kada je čuo iznenadnu oštru borbu kod Trnovca krenuo je iz Homoljca u pomoć 2. brigadi, ali je do njegovog dolaska brigada bila već odbila napad.

Neprijatelj je u ovoj borbi pretrpeo izvesne gubitke (oko 15 poginulih i 20 ranjenih, prema proceni štaba 2. brigade), ali su i naši gubici bili dosta veliki: 10 poginulih 15 ranjenih i 2 nestala. Među poginulim bila su dva komandira voda, a među ranjenim jedan komesar čete i 4 podoficira. Neopreznost se skupo osvetila 2. brigadi, a štab divizije upozorio je štab brigade na njegovu odgovornost zbog nebudnosti jedinica.[55]

Iz borbe u Trnovcu štab divizije izvukao je, međutim, i taj zaključak da je svaka duža neaktivnost štetna i opasna za jedinice. Odmah je izdato naređenje 1. brigadi da pripremi napad na neprijateljske položaje kod Vrhovina, 2. brigadi da već idućeg dana napadne uporišta Janjču i Lešće, a 3. brigadi da napadne neprijatelja u Širokoj Kuli..

Treća brigada izvršila je 4. oktobra brz i iznenadan nalet na položaje doknadnog ustaškog bataljona u Širokoj Kuli, razbila ga i odbacila u Lički Osik, nanevši mu gubitke.[56] Druga brigada je istovremeno napala uporište u Janjči i odbacila delove 6. ustaškog bataljona prema Lešću. Obe brigade su se 5. oktobra povukle na polazne položaje, jer nisu ni imale zadatak da zadrže zauzeta uporišta, već samo da njihovim posadama nanesu gubitke.

Prva brigada napala je 7. oktobra spoljna obezbeđenja Vrhovina u rejonu Crne Vlasti. Zbog nejednovremenog i nekoordiniranog dejstva njenih bataljona napad se nije uspešno odvijao, pa je obustavljen posle nekoliko sati borbe i jedinice povučene u Homoljac. Ohrabren uspešnom odbranom, neprijatelj je idućeg jutra, 8. oktobra, sa dve ustaške i dve legionarske čete, izvršio ispad prema Homoljcu, ali je 1. brigada na vreme otkrila pokret neprijatelja i odbacila ga u Babin Potok.

Posle nekoliko dana odmora i manjih izviđačkih akcija 2. i 3. brigada krenule su 13. oktobra u ponovni napad

[55] Zbornik V, knj. 34, dok. br. 13, dok. br. 124.
[56] Zbornik V, knj. 34, dok. br. 110, str. 520.

na Janjču i Široku Kulu. Prvoj brigadi je naređeno da 1. bataljon ostavi na sektoru Plitvičkih jezera, a sa glavninom da se prebaci na sektor Dabra, radi dejstva protiv tamošnjih četničkih uporišta. Napad 3. brigade na Široku Kulu bio je i ovog puta vrlo efikasan. Uporište je brzo zauzeto, a razbijene ustaške jedinice uz gubitke, odbačene u Lički Osik. Zaplenjena su 3 puškomitraljeza, 24 puške i dosta razne opreme. U borbi su ranjeni komandant bataljona Božić Vlado i jedan komandir čete. Druga brigada nije postigla iznenađenje u Janjči, jer je naišla na jak otpor delova 19. ustaškog bataljona, ali je uspela da otud ponovo potisne ustašku posadu u pravcu Lešća i da se bez većih gubitaka povuče.[57]

Iznenadna pojava 1. brigade na sektoru Dabra unela je paniku u četničke posade po selima severoistočno od Otočca. Iz Dabra su četnici odmah pobegli, a od 16. do 19. oktobra njihove su jedinice, posle slabijeg otpora, bile proterane iz Škara, Doljana, Glovaca i Ličkih Jesenica. Posle toga se 1. brigada, oko 22. oktobra, vratila na sektor severno od Korenice.

Doprema materijala s jadranske obale

Obilne oktobarske kiše, naoblaka i magle ometali su snabdevanje vazdušnim putem, koje ni onako nije bilo dovoljno. Dopremanje materijala sa obale, preko severne Dalmacije, bilo je komplikovano i nesigurno, jer su sve ceste bile pod kontrolom neprijatelja. Zato je štab >11. korpusa zatražio preko Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske da se jedna veća pošiljka odela i opreme za 35. diviziju pošalje brodom direktno u Velebitski kanal, gde bi je na slobodnom delu jadranske obale, kod Jablanca, prihvatile jedinice divizije i tovarnim transportom prebacile preko Velebita u Liku. Predlog je prihvaćen i dolazak broda u Jablanac najavljen je za 23. oktobar.[58]

Za prihvat materijala određena je 3. brigada. Ona je 20. oktobra ostavila jedan bataljon na Ljubovu, pa je uveče iz Vrepca krenula sa tri bataljona preko Metka i Po-

[57] Arhiv VII, reg. br. 8—55/2, knj. 119/1.
[58] Arhiv VII, reg. br. 30—1/6, knj. 569 A.

čitelja za Divoselo, odakle je u toku noći pod borbom prešla cestu Gospić — Karlobag kod Brušana i preko Trnovca izbila u Jadovno. Kod Jadovnog razbijena je lokalna ustaška milicija. Za vreme odmora odbijeni su ustaški izviđački delovi koji su dolazili iz pravca Brušana i Baških Oštarija. Brigada je produžila marš preko Velebita, pravcem Bužinsko bilo — Bijele stijene — Kugina kuća — Crni padež, gde je prenoćila, do idućeg dana (22. oktobra), i preko Stirovače izbila na bilo Velebita i spustila se planinskim stazama prema morskoj obali, kod Jablanca.

Pošto je 23. oktobra preuzet materijal sa broda i delom natovaren na konje, a delom razdeljen na ruke borcima, brigada je prenoćila u Primorju, a 24. oktobra izjutra krenula uz Velebit, prema Štirovači. Po planu marša brigada je sa Velebita trebalo da se vrati najprečim pravcem na oslobođenu teritoriju, tj. preko Kosinja i Studenaca na Ljubovo. Štab divizije imao je u vidu teškoće koje bi neprijatelj mogao pričiniti 3. brigadi prilikom prelaska ceste Gospić — Otočac, pa joj je zato 22. oktobra uputio u susret 2. brigadu, da bi joj obezbedila bokove na maršu od Kosinja do Ljubova.

Druga brigada krenula je sa tri bataljona 22. oktobra predveče iz Krbavice, pravcem Kozjan — Ivčevića Kosa — Janjča — Kosinjski most na reci Lici, u Kršu. Ovaj deo puta preden je u toku noći bez ometanja od strane neprijatelja. Iz Zamrštena kolona je krenula stazama preko Velikog Dumana, prema Kosinjskom Bakovcu. Ustaška milicija (Kosinjski odbrambeni bataljon) iz Gornjeg Kosinja i četnici iz Lipovog Polja pokušali su da ometaju pokret brigade, ali su čelnim i bočnim obezbeđenjima bili proterani, pa je kolona izbila u Ruju, a odatle cestom uz manja uznemiravanja produžila marš kroz Bakovac do Bovana (k. 902), gde je zanoćila.[59]

Idućeg dana pre podne 2. brigada je izbila na raskrsnicu planinskih putova kod Štirovače, gde je po planu trebalo da se sretne s prethodnicom 3. brigade. Tu, međutim, još nije bilo nikoga, ali je preko radio-veze dobiveno obaveštenje od štaba divizije da je 3. brigada preuzela materijal i krenula uz Velebit. Posle podne uhvaćena je ra-

[59] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 18.

dio-veza i sa štabom 3. brigade, koja je javljala da je stigla u Crni padež i da otud odmah kreće na konak u Pazariški Bakovac. Idućeg jutra (25. oktobra), u 10 časova, brigade su se sastale u Pazariškom Bakovcu i predanile u zapadnim zaselcima Donjeg Pazarišta, da bi se odmorile i ravnomerno rasporedile tovare opreme. Predveče su obe brigade krenule planinskim masivom između Pazarišta i Kosinja, preko Dragnuša i Antinovice, ka Kruškici, nadajući se da će tamo u toku noći preći reku Liku, koristeći gazove ili uspostaviti improvizirane prelaze. Međutim, voda je bila nadošla, pa je tu prelaz bio nemoguć, a prilazi Kosinjskom mostu bili su posednuti od ustaških jedinica. Brigade su se vratile u Velebit i stigle u Kosinjski Bakovac 26. oktobra oko podne.

Štabovi brigada dogovorili su se da idućeg dana uveče krenu u borbenom poretku kroz Gornji Kosinj do mosta, zauzmu ga i pošto ga pređu produže preko Studenaca ka Ljubovu. Pokret je počeo 27. oktobra u 15 časova i uz manji otpor odvijao se po planu. Brzim i odlučnim nastupanjem dva bataljona iz prethodnice zauzela su uVeče prilaze mostu. Pod zaštitom jake mitraljeske vatre s leve obale, koja je neutralisala neprijateljsku vatru iz utvrđenja oko crkve s druge strane reke, 3. bataljon 2. brigade prebacio se preko mosta, zauzeo otpornu tačku kod crkve i omogućio prelaz kolone u Krš. Pokret je odmah produžen na istok, s namerom da se još u toku noći izvrši proboj preko železničke pruge i ceste između Studenaca i Janjče, prema Ivčevića-Kosi, gde je u susret koloni trebalo da dođe bataljon 3. brigade s Ljubova.

Ustaška komanda »Velebit« pratila je kretanje naših brigada kroz sela zapadne Like, pa je štab 392. divizije na njen predlog odlučio da čvrstim posedanjem linija Lešće — Janjča — Studenci — Perušić spreči povratak naših snaga u Krbavsko polje. Na tu liniju dovedeni su do 26. oktobra dva bataljona 4. ustaške brigade, jedan bataljon 846. puka 392. divizije, tenkovska četa 392. divizije i tenkovska četa PTS iz Gospića.

Prethodnica 2. i 3. brigade naišla je 28. oktobra, u 4 časa, južno od Janjče, na vrlo jak otpor sa linije Studenci — Janjča, pa je njeno izbijanje na Križanovo brdo bilo onemogućeno. Pokušaj da se cesta pređe nešto severnije,

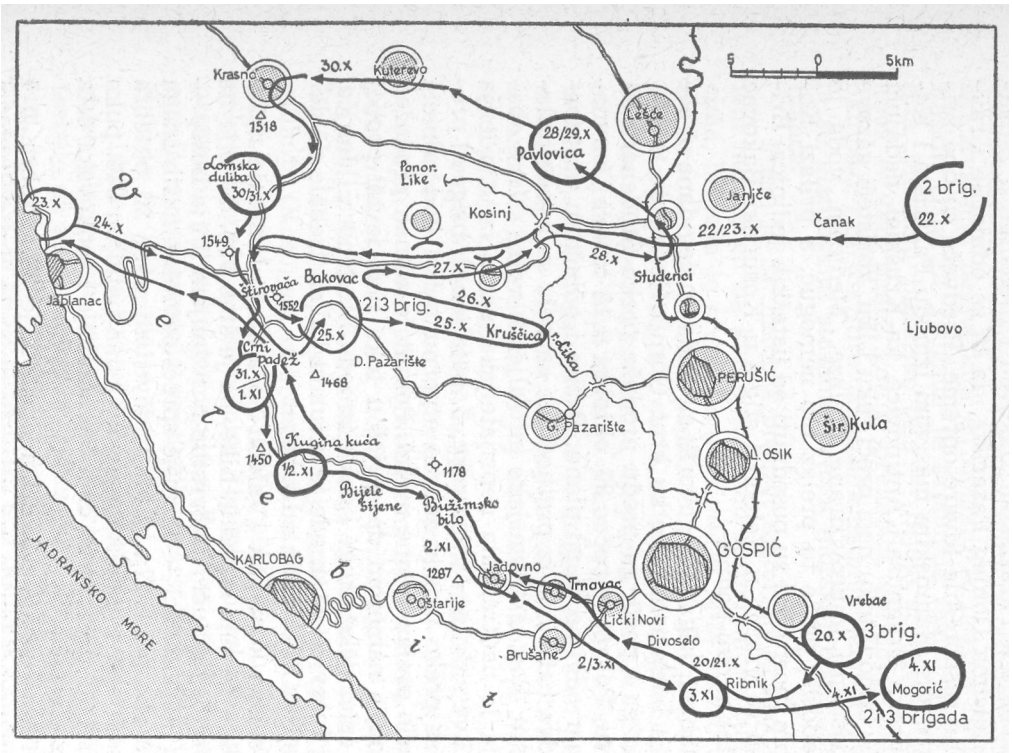

Marš-ruta 2. i 3. brigade radi dopreme materijala sa jadranske obale od 20. oktobra do 4. novembra

kod Janjče, takođe nije uspeo, jer je neprijatelj brzo manevrisao tenkovima i jednom motorizovanom jedinicom. Ne uspevši preći cestu, obe brigade su se sa desetak ranjenika povukle u zaselak Paripoviće, a zatim u Pavlovicu (kod Badlovića vrha, k. 1071), gde su predanile i prenoćile. Pošto su na tome prostoru bile uznemiravane prepadima neprijateljskih izviđačkih jedinica, brigade su 29. oktobra krenule na zapad prema Kuterevu, u koji su ušle noću 29/30. oktobra posle slabijeg otpora ustaške milicije, a zatim odmah produžile kroz Krasno, gde je bez otpora razoružano oko 20 milicionera, pa marš produžen dalje planinskom cestom na jug, kroz Velebit. Kod lovačke kuće u Lomskoj Dulibi brigade su zanoćile, pa su 31. oktobra, maršujući i dalje na jug, stigle u Crni Padež na konak, na mesto sa kojeg su pre nedelju dana krenule prema Kosinju. Hranom su se u toku ovog kružnog marša snabdevale iz sela kroz koja su prolazile, ali kada su se opet našle u Velebitu oskudne rezerve hrane brzo su se trošile.

Prvog novembra kolona je iz Crnog Padeža prešla samo desetak kilometara na jug i zanoćila kod Kugine kuće i oko raskrsnice šumskih putova kod Bijelih stjena (k. 1212). Drugog novembra brigade su se oprezno spuštale šumskim putom u Jadovno, odmorile 4 časa, a zatim u toku noći 2/3. novembra sišle u Trnovac, uz jaka bočna obezbeđenja prešle cestu Gospić — Karlobag, kod Brušana i preko Rižvanuše izbile na slobodnu teritoriju u Divoselo. Posle jednodnevnog odmora brigade su prešle u Mogorić.

Dugi teški marš obavljen je ipak uspešno, mada je trajao 8 dana duže nego što je bilo planirano. Neprijatelju je usput naneseno znatno više gubitaka nego što su bili vlastiti, a i materijal je skoro bez gubitaka prenesen.[60]

Organizaciono stanje 35. divizije i pripreme za prelaz u južnu Liku

Od reorganizacije izvršene sredinom juna do sredine oktobra, u formaciji divizije nastale su neke promene. Od minerskog voda formirana je diverzantska četa, a za obuku novomobilisanih formiran je omladinski nastavni ba-

[60] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 18 i 113.

taljon. Lički narodnooslobodilački partizanski odred rasformiran je početkom septembra, a njegovim sastavom popunjene su brigade.[61] Brojno stanje brigada bilo je, u prošeku, po spisku oko 900, a na licu oko 650, od čega je trećinu sastava činio starešinski kadar. Ukupno je divizija imala, po spisku, 3.540 ljudi, a na licu 2.700, od čega 258 žena. Nacionalni sastav ostao je isti od vremena reorganizacije, jer je popuna podjednako vršena Srbima i Hrvatima. U 1. brigadi bilo je 60% Srba i 40% Hrvata, u 2. brigadi 20°/o Srba i 80% Hrvata, a u 3. brigadi 55% Srba i 45% Hrvata. U ostalim jedinicama divizije bilo je oko 60% Srba i 40% Hrvata.[62]

Naoružanje i oprema divizije bili su sada bolji nego u junu, jer su od saveznika dobivena laka protivoklopna oruđa, nagazne mine i podesna sredstva za vezu. Od težeg oružja divizija je raspolagala sa 10 artiljerijskih oruđa (2 haubice, 3 poljska topa i 5 pt-topova) i l i srednjih minobacača, od lakog naoružanja imala je: >11 bacača »piat«, 11 lakih bacača, 18 mitraljeza, 10 pt-pušaka, 3 pa mitraljeza i 145 puškomitraljeza, a od ličkog naoružnaja 1520 pušaka, 236 automata, 217 pištolja i 3345 ručnih bombi. Municije za sve vrste oružja bilo je dovoljno. Od sredstava za vezu divizija je imala: 4 radio-stanice, 5 telefonskih centrala i 32 telefona, sa 64 km kabla. Konja je bilo jahaćih 25, tovarnih 133, teglećih 37 i 16 mazgi.[63]

U kadrovskom pogledu bile su izvršene takođe neke izmene: za politkomesara divizije postavljen je (u septembru) Mirko Lenac; za operativnog oficira bio je postavljen Petar Rašeta, bivši komandant Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, koji je zatim određen za načelnika štaba 3. brigade načelnik štaba divizije Jovo Lončarić premešten je za načelnika štaba 13. divizije, pa je na njegovo mesto (u novembru) postavljen Milan Počuča, raniji komandant grupe Srednjedalmatinskih narodnooslobodilačko partizanskih odreda: za načelnika štaba 1. brigade postavljen je kapetan Mićo Sretić, a za načelnika šta-

[61] Zbornik V, knj. 33, dok. br. 92.
[62] Zbornik V, knj. 34, dok. br. 48.
[63] Zbornik V, knj. 34, dok. br. 111.

ba 2. brigade poručnik Simo Todorić, raniji zamenik komandanta Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda.

Moralno-političko stanje u jedinicama bilo je vrlo dobro. Tome su doprinosili vrlo živ politički rad u svakom predahu između borbi, krupne naše i savezničke pobede na svim frontovima, a naročito oslobođenje Beograda, zatim dobro političko stanje pozadine, dosta uredno materijalno snabdevanje i sigurno sanitetsko zbrinjavanje. Ranjenici nisu više upućivani u Italiju, sem u izuzetnim slučajevima (teže operacije i si.), jer su mogli biti upućeni na konačno oslobođene delove naše zemlje (Split je oslobođen 26. oktobra, a srednjedalmatinski otoci i ranije).

Politička situacija u Lici bila je povoljna i čvrsta. Na IV okružnoj partijskoj konferenciji za Liku, koja je održana 20. oktobra u Mekinjaru, konstatovano je puno jedinstvo vojske i naroda, fronta i pozadine. Izneto je više primera upravo dirljive brige naroda za svoje borce, hrabrosti i dovitljivosti omladinki, koje su iz okupiranih mesta iznosile hranu za borce na položajima itd. Na ovoj konferenciji među delegatima 35. divizije bili su komandant i politički komesar divizije, politički komesar brigade Stevo Grubišić i drugi. Za bezbednost od neprijateljske divizije i atentata, pored teritorijalnih komandi, narodnih odbora i organizacija NOP-a, brinuo se sada i novoformirani bataljon OZN-e, koji je bio u sastavu divizije OZN-e za Hrvatsku.[64] Formirane su i čete Narodne milicije, kojima su rukovodili kotarski narodni odbori.

Situacija na susednim sektorima bila je u oktobru povoljna, naročito u Dalmaciji. Osmi korpus sistematski je oslobađao Dalmaciju. Oslobođen je Benkovac, 12. oktobra, a zatim je 19. divizija do kraja meseca vodila borbe oko Obrovca. Kada se front približio Kninu, >19. divizija prešla je u napad, na liniji Zrmanja — Pađeni, da bi učestvovala u opkoljavanju snaga nemačkog 15. brdskog korpusa, u rejonu Knina.

U Kordunu je 8. divizija bila u ofanzivi protiv neprijateljskih uporišta na komunikacijama. Deo njenih snaga

[64] Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta u Hrvatskoj, dok. 242/1140.

bio je angažiran u Baniji, jer su dve brigade 7. divizije bile prebačene u Moslavinu.

U Gorskom kotaru 13. divizija vodila je sredinom oktobra desetodnevne odbrambene borbe protiv četiri bataljona 392. legionarske divizije i 33. ustaškog bataljona, koji su pokušavali da razbiju naše snage i onemoguće njihove napade na komunikacije. Neprijatelj je na kraju bio primoran da se povuče u polazne baze, zadržavajući od zauzetih mesta jedino Vrbovsko, u kome je uspostavio jak garnizon. Pred kraj meseca 13. divizija napala je neprijatelja u Vrbovskom, ali nije uspela da ga zauzme. Ona je tada dobila naređenje da odbranu Gorskog kotara preda 43. istarskoj diviziji, te da se prebaci u Liku.

Stab 35. divizije očekivao je da će se 2. i 3. brigada vratiti iz Primorja pred kraj oktobra, te da će u isto vreme stići i 13. divizija u Liku, da bi zatim zajedno pristupili planiranim akcijama u južnoj Lici. Međutim, kao što smo videli, 2. i 3. brigada nisu uspele da se 25. oktobra prebace preko ceste, kod Studenaca, pa su se zaobilaznim putem vratile tek deset dana kasnije, a i 13. divizija zakasnila je s dolaskom isto toliko. Koristeći činjenicu da neprijateljske snage iz Gospića i Vrhovina nisu tih dana bile naročito aktivne u pravcu Krbavskog polja, štab 35. divizije formirao je 29. oktobra poseban odred od dva bataljona 1. brigade, streljačkih delova artiljerijskog diviziona, kombinovane čete prištapskih jedinica i jedne čete Komande ličkog područja, pa ga je istog dana uputio na Kamensko. Ovaj odred napao je 30. oktobra, na cesti Bihać — Lapac, nemačku motorizovanu kolonu, naneo joj gubitke od 35 poginulih, 15 ranjenih, a 5 vojnika je zarobljeno i zaplenjeno 30 pušaka, 2 radio-stanice i druga razna oprema. Uništeno je, palenjem, 8. kamiona i jedan putnički automobil.[65] Posle akcije, četa Komande područja ostala je na Kamenskom, a ostale jedinice vratile su se u rejon Korenice. Neprijatelj je 31. oktobra izvršio, s jednim bataljonom, ispad iz Vrhovina prema Trnovcu, ali su delovi 1. brigade posle nekoliko sati borbe naterale ovaj bataljon da se povuče u Babin Potok.[66]

[65] Arhiv VII, reg. br. 1/11, knj. 1234.

[66] Prema neobjavljenom ličnom dnevniku potpukovnika u penziji Nikice Kleuta.

PRELAZAK 35. DIVIZIJE U JUŽNI DEO LIKE I BORBE KOD DONJEG LAPCA I LOVINCA

Pred kraj oktobra, 8. (dalmatinski) korpus narodnooslobodilačke vojske prešao je u odlučnu ofanzivu radi potpunog i konačnog izbacivanja neprijatelja iz Dalmacije, Da bi se olakšalo izvršenje ovog plana, Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je 24. oktobra štabu 11. korpusa da 13. diviziju prebaci iz Gorskog kotara u Liku, te da sa njom i 35. divizijom pojača pritisak na komunikacije Bihać — Zrmanja — Knin i Gospić — Gračac — Knin, kako bi se što više izolovale snage 15. nemačkog brdskog korpusa na sektoru Knina. Pošto su pripreme za pokret 13. divizije tekle sporo Glavni štab NOV i PO Hrvatske je početkom novembra naredio da se pregrupisavanje ubrza.[67] Pošto je kontrolu slobodnog teritorija u Gorskom kotaru prepustila delovima 43. istarske divizije, .13. divizija krenula je 5. novembra iz Drežnice, prema severnoj Lici. Zbog promenljive situacije na cesti Ogulin — Brinje — Senj divizija je morala više puta menjati odluku o pravcu marša, pa je najzad 6. novembra izbila u južni Kordun, kod Plaškog, a 7. novembra produžila na jug, u rejon Plitvičkih jezera.[68]

Očekujući dolazak 13. divizije u Liku i povratak 2. i 3. brigade iz Primorja, 1. brigada 35. divizije pristupila je već krajem oktobra i prvih dana novembra izvršavanju direktive Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Ona je 29. oktobra uputila dva bataljona preko Frkašića na Ramensko, sa zadatkom da izvrše prepad na neko od uporišta između Bihaća i Donjeg Lapca. Ova dva bataljona, sa 1. bataljonom Ličkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, izvršila su 3. novembra napad na Ćapaćušu, u kojoj je bio utvrđen jedan vod Nemaca 383. puka 373. divizije i vod domobrana 10. domobranskog puka. Prepad je potpuno uspeo i posada je brzo razbijena. Ubijeno je 35, a zarobljeno 17 neprijateljskih vojnika. Zaplenjena su 4 puškomitraljeza, 1 bacač, 25 pušaka i drugi materijal.[69]

Odmah posle bataljoni 1. brigade vratili su se preko Plješivice u Korenicu.

[67] Zbornik V, knj. 27, dok. 97, str. 550.
[68] Milanović »Marš 13. divizije u Liku«, Vojno delo, br. 4/1967.
[69] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 97, fus. 26.

Pošto se dolazak štaba 11. korpusa i 13. divizije otegao, štab 35. divizije ostavio je 1. brigadu na sektoru Ljubova, Korenice i Prijeboja, sa zadatkom da do dolaska 13. divizije štiti slobodnu teritoriju i održava vezu s Kordunom, a 2. i 3. brigadu prebacio je 5. i 6. novembra iz Mogorića i Mekinjara, na prostor južno od Udbine, gde su se pripremale za napad na neprijatelja u Lovincu i Sv. Roku. Kada je 13. divizija stigla u Liku, njena 1. brigada smenila je 1. brigadu 35. divizije, pa je ona 8. novembra krenula preko Udbine u Mazin radi pripreme akcija na cesti Donji Lapac — Srb. Glavnina 13. divizije (2. i 3. brigada) ostala je do 12. novembra na sektoru Plitvičkih jezera radi odmora.

Posle oslobođenja srednje Dalmacije, početkom novembra, jedinice 8. korpusa produžile su gonjenje neprijatelja iz rejona Drniša ka Kninu i pripremale se za uništenje neprijateljskih snaga u severnoj Dalmaciji. U to vreme u Kninu i okolini bili su delovi nemačkog 15. brdskog korpusa (oko 14.000 vojnika), ostaci 6. i 7. ustaške i 3. domobranske brigade (oko 1500 vojnika) i. jedinice četničkog Dinarskog korpusa (oko 4500 četnika). Komunikacije Bihać — Donji Lapac — Otrić — Knin i Otrić — Gračac, obezbeđivali su delovi 373. legionarske divizije, ojačani 1. i 2. četničkom brigadom. U Lovincu i Sv. Roku bio je 35. ustaški bataljon.

Neprijateljska grupacija snabdevana je tehnikom, opremom i nekim artiklima za ishranu, na sektoru Knina i u južnom delu Like, skoro isključivo unskom komunikacijom. Deo artikala za ishranu neprijatelj je pribavljao pljačkom sa terena. Zbog dejstva savezničke avijacije, snabdevačke auto-kolone kretale su se sve češće noću, sa obezbeđenjima postavljenim na same kamione. Transportne kolone bile su obično sastavljene od 10 do 15 kamiona, a za njihovu zaštitu 373. divizija formirala je posebne jedinice.[70]

Po dolasku na prostor južno od Udbine, 2. i 3. brigada, kao i sve ostale jedinice 35. divizije, svečano su proslavile godišnjicu oktobarske revolucije, 7. novembra. Istog dana predveče prikupljeni su podaci o rasporedu neprija-

[70] Franz Schraml: »Kriegsschauplatz Kroatien, die deutsch — kroatischen Legionsdivisionen«, Neckargemünd 1962.

telja oko Lovinca, pa su 8. novembra obe brigade krenule u napad na 35. ustaški bataljon, koji je bio raspoređen po zaselcima Lovinca i Sv. Roka i ojačan lokalnom ustaškom milicijom, koja je pripadala tzv. Udbinskom ustaškom bataljonu. Druga brigada uspela je da brzo ovlada Lovincom, ali 3. brigada zbog snega i nabujalih potoka nije na vreme presekla pravce povlačenja neprijatelja preko Sv. Roka u Velebit, pa su ustaške jedinice uspele da se uz gubitke povuku u velebitske padine. Gonjenje ustaša i čišćenje tog terena nije produženo, jer je štab 4. ustaške brigade već posle podne intervenisao iz Gospića, preko Medka i Raduča, sa dva bataljona.[71] Ustaše su u ovoj borbi imali 30 poginulih i 35 ranjenih, a u naše ruke pao je plen od 2 puškomitraljeza, 50 pušaka i dosta druge opreme. Posle ove borbe obe brigade povukle su se u sela oko Bruvna i uputile izviđačke organe prema cesti Donji Lapac — Srb.

Stab 35. divizije ostavio je svojim brigadama samo dva dana (9. i 10. novembar) da se srede, nahrane i odmore na novoj koncentracijskoj prostoriji oko Bruvna. Već 11. novembra štabovima brigada, sakupljenim na konferenciju u Klapavici, izdata je usmena zapovest da već u toku nastupajuće noći povedu jedinice u napad, na neprijateljska uporišta Dobro Selo, Doljane i Brotnju, na cesti Donji Lapac — Srb.[72] U ovim uporištima bio je jedan bataljon 383. puka 373. legionarske divizije, ojačan četničkim, ustaškim i domobranskim jedinicama. Ove neprijateljske snage obezbeđivale su od Gornjeg Lapca do Suvaje cestu Bihać — Zrmanja — Knin, koju je neprijatelj intenzivno koristio zbog kritične situacije glavnine 15. nemačkog brdskog korpusa u širem rejonu Knina.

Prva brigada, koja je bila u Mazinu, dobila je zadatak da sa tri bataljona napadne i uništi neprijatelja u Dobrom Selu, a sa jednim bataljonom da se obezbedi od intervencije iz Donjeg Lapca. Prvi bataljon napadao je sa severozapada, duž ceste, 2. bataljon sa jugozapada preko Senokosa, 3. bataljon sa jugoistoka kroz selo. Na obezbeđenju je bio 4. bataljon, na položajima Priseka — Mandina glavica (k. 812). Brigada je od mesta koncentracije do položaja oko Dobrog Sela imala da pređe oko 10 km, pa su se

[71] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 97, fus. 44 i 119, fus. 7.
[72] Arhiv VII, k. 1234, dok. br. 4—1/6.

bataljoni mogli do pola noći odmarati, da bi zatim prešli planinsku kosu Lumbardenik i u 5 časova bili na polaznim položajima za napad.[73]

Druga brigada bila je u Bruvnu i Plečašima. Njen zadatak je bio da likvidira neprijateljsku posadu u Brotnji, da se obezbedi prema Suvaji, a uporište na Gradini (k. 559) da u prvi mah samo neutrališe pritiskom s juga. Njen il. bataljon vršio je s Dabine strane pritisak na Gradinu, 2. bataljon napadao je Brotnju sa zapada, a 3. bataljon morao je najpre preći cestu kod Dabine strane, da bi zatim napao Brotnju sa istoka. Četvrti bataljon bio je na obezbeđenju prema Suvaji i Međeđaku kod Joševice, a služio je i kao brigadna rezerva. Brigada je od Plečaša do Brotnje trebalo je u toku noći da pređe oko 18 km i da se do 5 časova rasporedi za dejstvo oko neprijateljevih položaja.[74]

Treća brigada bila je u Gubavčevom polju, a dobila je zadatak da napadne Doljane. Njen 1. bataljon imao je da pređe cestu zapadno od Doljana, te da iz Prljeva nastupa ka sredini sela, 2. bataljon da napada preko Ivanjovače (k. 773), 4. bataljon da sa zapada cestom prodire kroz Donju Varoš, a 3. bataljon zadržat je u rezervi. Do cilja napada 3. brigada morala je da premaršuje oko 20 km preko teškog terena, pa je na marš morala krenuti čim je naređenje za akciju primljeno, da bi k Doljanima stigla do vremena određenog za početak napada.[75]

Sve tri brigade stigle su na polazne položaje za napad pre svanuća, ali ni jedna nije uspela da iznenadi neprijatelja. Sneg, mesečina i otkrivenost zemljišta omogućili su neprijatelju osmatranje, a isturene četničke izvidnice na vreme su dale znak za uzbunu. Prva je u napad prešla 1. brigada, ali u prvom naletu nije uspela da zauzme ni jedan utvrđeni položaj. Bataljoni su se zatim mestimično malo povukli i pripremili za novi dnevni napad. Pomoć napadnutoj posadi brzo je upućena kamionima iz Donjeg Lapca, ali je 4. bataljon uspeo da zadrži nemačko-četničku kolonu pred položajima obezbeđenja. Bataljoni su se do 9 časova pripremili za novi napad, ali je

[73] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 40.
[74] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 41.
[75] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 37.

štab brigade ocenio da su izgledi za uspeh mali, a opasnu» u od gubitaka velika, pa je u 9.30 časova naredio povlačenje po delovima i pod zaštitom vatre na polazne položaje, a zatim po odobrenju štaba divizije povratak u bazu. Gubici brigade nisu bili mali. Među 5 poginulih bila su dva oficira, a među 13 ranjenih dva politkomesara četa i 4 podoficira.

Bataljoni 2. brigade uspeli su da pod zaštitom magle priđu do samih prepreka pred neprijateljskim položajima oko Brotnje, ali su tu dočekani organizovanom i jakom

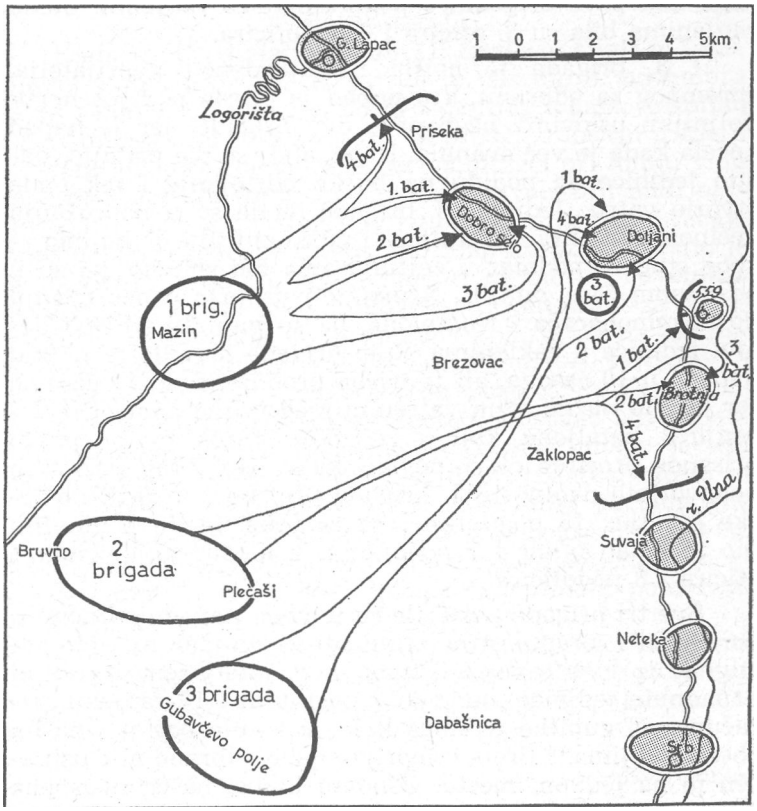

Napad na Dobro selo, Doljane i Brotnju 12. novembra

vatrom. Veći proboj nije postignut ni na jednom pravcu napada. Kada se uskoro magla digla, istaknuti delovi našli su se pod udarom bliske vatre iz utvrđenja. Pored toga, 3. bataljon dobio je vatru s leđa, sa k. 529 (iznad Une), otkud nije očekivao, pa je bio ranjen i komandant bataljona Vlado Zrnić. Stab brigade je tada došao do zaključka da se dalji napadi i gubici ne bi isplatili, pa je naredio povlačenje, uz organizovani prihvat. Izvlačenje ranjenika bilo je vrlo teško i skopčano s novim gubicima, ali su svi ranjenici izvučeni zahvaljujući velikoj požrtvovanosti svih boraca, a naročito starešina i bolničara. Gubici su bili teži nego kod prve brigade: 8 poginulih i 18 ranjenih. Među ranjenima bila su 3. oficira i 3 podoficira.

I 3. brigada je naišla na utvrđenog neprijatelja, spremnog za odbranu, a u napad je prešla pod još nepovoljnijim uslovima nego prve dve brigade, jer je napad počela kada je već svanulo. Neprijatelj se bio pritajio, pustio jedinice da podiđu na blisko odstojanje i tek onda otvorio vatru. Jedinice 3. brigade imale su u naoružanju većinom talijanske mitraljeze i puškomitraljeze, kojima se zbog studeni podmaz u zejtinjačama bio smrzao, pa su u odsudnom času zatajili. Neprijatelj je imao u naoružanju dosta minobacača i tromblona, pa su gubitke trpeli i delovi jedinica u zaklonima. Stab brigade naredio je prekid napada u 10 časova, ali je borba produžena do 11 časova, jer je bilo nužno svim vatrenim sredstvima pomoći izvlačenju 2. bataljona, koji je iz Donje Varoši morao preko brisanog prostora da se povlači ka k. 641. Zbog svih ovih nepovoljnih okolnosti, 3. brigada pretrpela je prilično teške gubitke: 13 poginulih i 22 ranjena. Među poginulim bio je jedan oficir i 7 podoficira, a među ranjenicima 4 oficira i 8 podoficira.

Sve tri brigade pokazale su u ovom napadu odlučnost, borbenost i spremnost na žrtve, ali uspeh ipak nije bio postignut iz više razloga. Prema neprijateljskom izveštaju napadnute jedinice imale su 7 poginulih i 13 ranjenih, ne računajući gubitke jedinica koje su vodile borbu s našim obezbeđenjima.[76] Proboj neprijateljske odbrane nije ostvaren ni na jednom mestu. Osnovni uzroci našeg neuspeha

[76] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 133.

bili su: početkom napada previše se žurilo; jedinice su posle napornog noćnog marša kroz sneg morale iz hoda, bez ikakve vatrene pripreme, prelaziti u napad na utvrđenog i spremnog protivnika; podaci o neprijatelju bili su sasvim nedovoljni; ni o postojanju žičanih prepreka jedinice nisu znale dok nisu naišle na njih, a ni podaci o rasporedu neprijatelja nisu bili potpuni; sve ovo, a i nepovoljne vremenske prilike, znatno je uticalo na ishod borbe i broj gubitaka (ukupno 26 poginulih i 53 ranjena).

Oslobođenje Lovinca i Sv. Roka i pokušaj neprijatelja da 35. diviziju potisne iz južne Like

Kada su 13. divizija i štab 11. korpusa stigli u Liku, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je naredio 9. novembra da se jedinice 13. divizije, posle napornog marša, nekoliko dana odmaraju, a štab korpusa da prouči situaciju u Lici i pripremi plan akcija za idući period, držeći pri tom u vidu da težište dejstva treba da bude na pravcu koji nudi najpovoljnije uslove za uspostavljanje slobodnog saobraćaja između Like i severne Dalmacije. Stab korpusa izvestio je 14. novembra Glavni štab o nameri da od 15. novembra 13. diviziju i jednu brigadu 35. divizije upotrebi za čišćenje prostora Lovinac — Ričice. Sv. Rok, te da na taj način uspostavi kontrolu nad cestom Udbina — Lovinac — Sv. Rok — Obrovac i preseče vezu Gospića, sa Gračacom. Pošto su početkom novembra Zadar i Obrovac bili konačno oslobođeni, cestom Obrovac — Lovinac moglo je teći snabdevanje jedinica 11. korpusa. Glavni štab se složio sa ovim planom i zatražio od štaba 8. korpusa da pomogne uređenje baze za snabdevanje 11. i 4. korpusa u Obrovcu. Mornarica je polovinom novembra iskrcavanjem pomorske pešadije na otok Pag, omogućila redovnu pomorsku vezu između Visa i Obrovca.[77]

Stab 13. divizije, pod čiju je komandu bila stavljena i 3. brigada 35. divizije, izdao je 13. novembra zapovest za napad na 35. ustaški bataljon u Lovincu, Sv. Roku i Ričicama. Brigade su dobile sledeće zadatke:[78]

[77] Zbornik V, knj. 53, dok. br. 97, depeša br. 5653 i radiogram 940.
[78] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 35.

2. brigada 13. divizije trebalo je da u toku noći 14/15. novembra, pre početka napada izvrši marš iz Ploče u Raduč, a zatim da podnožjem Velebita izbije na Špijalicu, južno od Sv. Roka, tako da neprijateljske snage odseče od Velebita i napadne ih idućeg jutra sa tog pravca.

Treća brigada 13. divizije dobila je zadatak da sa dva bataljona, nastupajući od Kika, najpre očisti Miletića-Gaj, a zatim zauzme železničku stanicu Lovinac i brdo Cvitušu (k. 665). Jedan bataljon imala je postaviti na položaje u Drenovcu, radi osiguranja od intervencije iz Gospića, a jedan bataljon dati u divizijsku rezervu (u Parčićima).

Zadatak 3. brigade 35. divizije bio je da dva bataljona postavi na Stikadski klanac radi obezbeđenja od intervencije iz Gračaca i sprečavanja povlačenja napadnutih ustaških jedinica u Gračac. Sa druga dva bataljona brigada je imala da napadne neprijatelja u Lovincu i na brdu Volarici (k. 770), te da ga nabaci na 2. i 3. brigadu 13. divizije.

U toku noći >14/15. novembra vladalo je nevreme, duvao je hladan olujni vetar s kišom i gradom, zbog čega je 2. brigada zakasnila s pokretom, a kada je 15. novembra izjutra stigla u Raduč, nije uspela da pređe nabujale planinske potoke, pa se pre podne vratila nazad u Ploču. Treća brigada 13. divizije stigla je do podne s jednim bataljonom u Miletića-Gaj, odakle se neprijatelj bez većeg otpora povukao u Sv. Rok, a jedan se bataljon zadržao u Pereginu polju, vršeći slab pritisak prema Cvituši. Osmotrivši povlačenje 2. brigade iz Raduča, bataljon 3. brigade iz Miletića-Gaja, kao i onaj sa osiguranja u Drenovcu, povukli su se i sami bez naređenja u Kik.

Treća brigada 35. divizije uspela je da već izjutra ovlada Lovincem, Volaricom i Cvitušom. Na Cvituši je, zbog slabe veze sa štabom 13. divizije trpela vatru od artiljerijskog diviziona 13. divizije (koji je imao zadatak da podrži napad 3. brigade 13. divizije na to brdo), pa se privremeno morala sa njega povući. U napadu koji je produžila pre podne 3. brigada 35. divizije zauzela je Razvalu (k. 640) železničku stanicu Lovinac i raskrsnicu cesta južno od železničke stanice. Zbog povlačenja i neaktivnosti brigada 13. divizije neprijatelj je imao slobodno levo krilo i sigurnu pozadinu, pa je oko podne izvršio protunapad na

istaknute delove 3. brigade 35. divizije i odbacio ih u Lovinac. Brigada je novim napadom posle podne opet zauzela izgubljene položaje i na njima zanoćila. Bataljoni na Štikadskom klancu odbili su tog dana pokušaj neprijatelja da se iz Gračaca probije u Ričice.

Stab 13. divizije koji se nalazio u Parčićima odlučio je da koristeći uspeh 3. brigade 35. divizije, idućeg dana (16. novembra), ponovo pošalje svoje dve brigade u napad na Sv. Rok, pa je u tom smislu izdao novu pismenu zapovest.[79] U rasporedu snaga izvršene su neke promene. Tre-

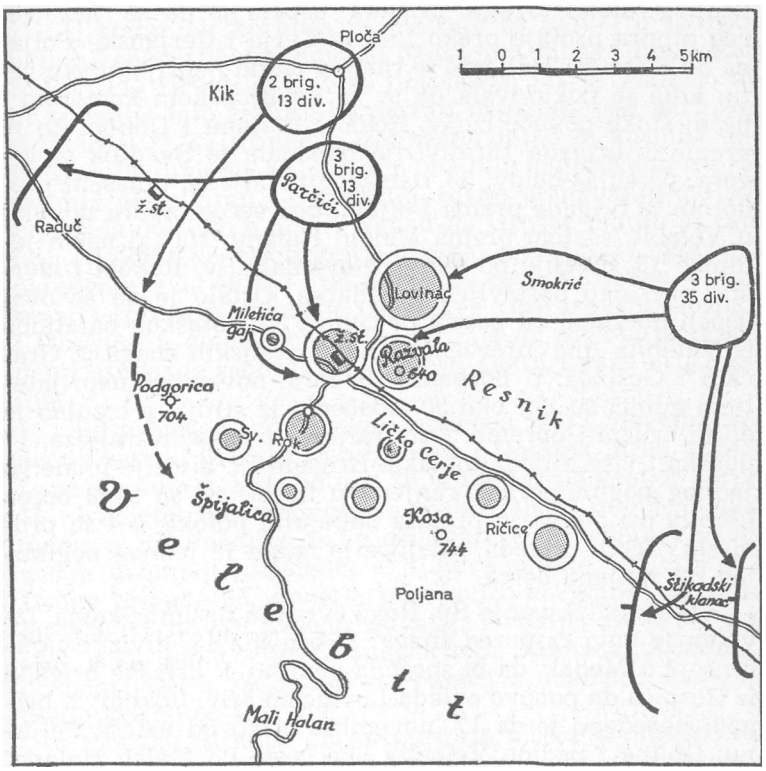

Raspored jedinica 13. i 35. divizije za napad na Lovinac i Sv. Rok

[79] **Zbornik V, knj. 35, dok. br. 45.**

ća brigada 13. divizije trebalo je da sa tri bataljona preuzme položaje kod železničke stanice Lovinac od 3. brigade 35. divizije, te da sa tih položaja i iz Miletića-Gaja nastupa na Sv. Rok, a jedan bataljon da opet postavi u Drenovac, na osiguranje. Smenjeni bataljoni 35. divizije ostali bi u Lovincu kao divizijska rezerva. Drugoj brigadi naređeno je da idućeg dana u 6 časova bude spremna za pokret sa dva bataljona u Parčićima, a dva bataljona u Lovincu. Tamo su oni dobili usmeno naređenje da nastupaju preko Ličkog Cerja ka Poljani.

Napad se 16. novembra odvijao uspešnije nego prethodnog dana. Druga brigada uspela je da se bez većeg otpora probije preko Ličkog Cerja i Cerjanske Poljane do Kose (k. 744), gde je razbila jednu neprijateljsku četu, koja je pokušavala da se sa bataljonskom komorom i nešto stoke povuče iz Sv. Roka u Poljanu i Doline. Za to vreme 3. brigada 13. divizije napadala je Sv. Rok sa severa, pa su se delovi 35. ustaškog bataljona, uplašeni prodorom 2. brigade prema Poljani, bez većeg otpora povukli u Velebit, cestom prema Malom Halanu. Na taj način jedinice 13. divizije potpuno su ovladale Sv. Rokom i izvršile prvi deo postavljenog zadatka. Ostalo je da se ovaj uspeh obezbedi od povratka delova 35. ustaškog bataljona iz Velebita i od intervencije neprijateljskih snaga iz Gračaca i Gospića. U borbama 15. i >16. novembra neprijateljevi gubici su bili oko 50 izbačenih iz stroja, a izgubio je dosta oružja i opreme: 2 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 17 pušaka i više hiljada metaka. Brigade 13. divizije imale su jednog poginulog i 3. ranjena u borbi, ali su se 2 borca utopila pri pokušaju prelaza nabujalih potoka, a 4 su promrzla. Treća brigada 35. divizije imala je jednog poginulog i 2 ranjena borca.

Radi zadržavanja Sv. Roka čvrsto u našim rukama, izvršen je novi raspored snaga: 3. brigada 13. divizije upućena je u Medak, da bi sprečila pokušaj 4. ustaške brigade iz Gospića da ponovo ovlada Lovincem i Sv. Rokom; 2. brigadi naređeno je da 17. novembra očisti od ustaša Poljanu, Doline i padine Velebita oko ceste do Malog Halana, što je ona bez većih sukoba u toku dana učinila; 3. brigada 35. divizije, sa sva četiri bataljona, postavljena na obezbeđenje prema Gračacu, u rejonu Štikade.

Put za Obrovac bio je otvoren. Ostaci 35. ustaškog bataljona još su se neko vreme zadržavali u južnom delu Velebita radi ugrožavanja našeg saobraćaja na liniji Obrovac — Lovinac, miniranja i razrušavanja ceste, ali u tome nisu imali uspeha. Iz Gospića je 4. ustaška brigada pokušala da 18. novembra sa jednim bataljonom prodre preko Metka ka Lovincu, ali je 3. brigada 13. divizije uspela da ga zadrži u Metku, a zatim odbije nazad prema Ribniku. Iz Gračaca je 19. novembra jedan neprijateljski bataljon izvršio ispad prema Ričicama. Njega je sačekao 4. bataljon 3. brigade i posle dvočasovne borbe naterao ga na povlačenje u Gračac.

U štabu 11. korpusa razmatralo se tada i o jednom brzom koncentričnom napadu na Gospić, ali se Glavni štab NOV i PO Hrvatske nije sa tim složio, jer je smatrao da bi korisnije bilo što pre likvidirati neprijateljski garnizon u Gračacu.[80] Za tu akciju zatraženo je od 8. korpusa sadejstvo 19. divizije, ali pošto je ona bila angažovana u presecanju ceste Knin — Zrmanja, njeno upućivanje u Liku nije tada dolazilo u obzir. Napad na Gračac morao je zato biti odgođen do oslobođenja Knina, a štabu 11. korpusa naređeno je da čvrsto drži otvorenu cestu Obrovac —- Lovinac i sprečava pokušaje uspostave veze između Gospića i Gračaca, a delom snaga 35. divizije da dejstvuje protiv neprijateljskog saobraćaja, na cesti Donji Lapac — Zrmanja.

Prva brigada 35. divizije upućena je 17. novembra u noćnu zasedu između Dobrog Sela i Doljana. Pred zasedu je naišla auto-kolona od oko 30 vozila. Posle kratke borbe, .15 neprijateljskih kamiona, s materijalom, bilo je u plamenu, a još nekoliko ih je oštećeno. Obezbeđenje kolone većim delom je uništeno, a njihovo oružje zaplenjeno.[81] Druga brigada 35. divizije bila je 18. novembra upućena da postavi zasedu između Suvaje i Brotnje, ali je na prilazu cesti kod Donjeg Zaklopca bila iznenada napadnuta od neprijatelja, pa se morala povući u polaznu bazu Plečaše (istočno od Bruvna).

Pritisak jedinica 11. korpusa na unsku komunikaciju, prekid veze između Gospića i Gračaca, kao i otvaranje pu-

[80] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 97, radiogram br. 941.
[81] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 97, depeša br. 5772.

ta za snabdevanje 11. i 4. korpusa preko Obrovca i Lovinca, sve su to bile činjenice s kojima se štab 15. nemačkog korpusa nije lako mirio. Snabdevanje, pojačavanje i eventualno povlačenje neprijateljske grupacije u utvrđenom rejonu Knina (oko 12.500 Nemaca, četnika i ustaša) bili su znatno otežani dejstvom jedinica 11. korpusa u južnoj Lici. Zato je štab 15. nemačkog korpusa odlučio da se oslobodi tog pritiska na taj način što bi brzim koncentričnim napadom delova 373. legionarske divizije, sa linije Donji Lapac — Srb — Otrić — Gračac, u pravcu Bruvna, kao i napadom 4. ustaške brigade pravcem Gospić — Gračac i Medak — Ploča — Udbina, razbio delove 35. i 13. divizije i odbacio ih na sever, od linije Donji Lapac — Udbina — Medak.[82]

Iz Gračaca je neprijatelj 23. novembra krenuo s jednom kolonom prema Lovincu, tj. prema položajima 3. brigade 35. divizije, a sa jednom prema Bruvnu, gde je bila raspoređena 2. brigada 35. divizije. Iz Donjeg Lapca jedan legionarski bataljon pokušao je da se probije u Mazin, gde su bili delovi 1. brigade 35. divizije, a iz Gospića su dva ustaška bataljona pokušavala da se probiju u Medak, koji su branile 2. i 3. brigada 13. divizije. Samo na pravcu Gračac — Bruvno neprijatelj je sa snagama od oko jednog i po bataljona i jednim tenkovskim vodom uspeo da se dublje probije i zauzme širi rejon Bruvna. Druga brigada 35. divizije uspešno je sprečavala od 24. do 27. novembra pokušaje ove kolone da se probije preko Klapavica prema Udbini, pa se ona 27. novembra povukla prema Gračacu. U isto vreme neprijatelj je obnavljao pokušaje prodora i na drugim spomenutim pravcima, ali je svuda bio odbijen. Prodor koji je neprijatelj 26. novembra izvršio prema Ričicama uspešno je likvidiran protivnapadom 3. brigade 35. divizije, pa je neprijatelj prestao s daljnim pokušajima prodora u tom pravcu. 29. novembra neprijatelj je ponovo uspeo da se iz Gračaca nrobije do Bruvna i produži napredovanje do Ondića, ali je istog dana protunapadom 2. i delovima 1. brigade prinuđen da se povuče u Bruvno, a idućeg dana u Gračac,[83] nailazeći na mine postavljene na cesti kroz Tomin-Gaj.

[82] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 141, fus. 1.2
[85] Arhiv VII, knj. 119/10.

Gubici naših jedinica u ovim borbama bili su znatno manji od neprijateljskih.

Za vreme ovih borbi u južnoj Lici, delovi 392. legionarske divizije pokušali su da ovladaju rejonom Plitvičkih jezera, ali im je 24. novembra 1. brigada 13. divizije u boju kod Poljanka nanela gubitke i prinudila ih na povlačenje prema Vrhovinama. Tih dana 392. legionarska divizija sve više se prikupljala u Gackom polju, jer je štab 15. brdskog korpusa, zbog sve kritičnije situacije oko Knina, hteo da je ima bliže novoj liniji odbrane, na granici između severne Dalmacije i Like.

Po naređenju štaba 392. divizije prebačeni su 29. i 30. novembra iz Gackog polja u Gospić 1. bataljon 846. puka, 3. bataljon 847. puka, deo divizijske artiljerije i četa tenkova. U Gospiću su ove snage i jedan ustaški bataljon formirali grupu koja je 1. decembra krenula u napad prema Gračacu da bi olakšala položaj tamošnje posade i pomogla joj da se povuče na sever u Gospić.

Iz Gospića je neprijatelj krenuo u sledećem rasporedu: pravcem Ribnik — Medak nastupao je 3. bataljon 847. puka; s obe strane ceste 1. brigade; jedna baterija 392. artiljerijskog puka kretala se cestom iza 1. bataljona 846. puka.[84]

Položaje u Metku branila je 3. brigada 13. divizije. Posle nekoliko sati borbe neprijatelj je uspeo da treću brigadu potisne iz Metka, na položaje u Drenovcu, ali je tu njegovo nastupanje predveče zaustavljeno. Stab 11. korpusa naredio je tada da 2. brigada 13. divizije preuzme položaje prema Gračacu, a 3. brigada 35. divizije i 3. brigada 13. divizije da pod komandom štaba 13. divizije izvrše protunapad na neprijateljske snage u Metku — pregrupisavanje naših snaga izvršeno je. u toku 2. decembra, pa je napad organizovan za 3. decembar uveče.[85] Treća brigada 35. divizije napala je pravcem uz cestu, a 3. brigada 13. divizije duž železničke pruge. Napad se povoljno razvijao, pa su posle nekoliko sati borbe razbijena sva tri neprijateljska bataljona i naterana na brzo povlačenje pre-

[84] Prema izjavi komandanta 847. puka datoj posle rata (Arhiv VII, reg. br. 41/3 i k. 74). -

[85] Zbornik V, knj. 36, dok. br. 8, 109 i 131.

ma Gospiću. Neprijatelj je pri tome imao oko 30 poginulih i 45 ranjenih, a naše jedinice 3 poginula i 6 ranjenih. Od oružja zaplenjene su 24 puške, dosta municije, 2 radio--stanice i drugi materijal. Zbog brzog gonjenja neprijatelja, baterija 392. artiljerijskog puka jedva se u zadnjem trenutku uspela povući prema Gospiću.

Posle ovog poraza neprijatelj je prestao s pokušajima da garnizonu u Gračacu pruži pomoć spolja. Ostala mu je nada da će se on probiti prema snagama koje su iz Knina nastojale da se probiju u južnu Liku.

BORBE 35. DIVIZIJE ZA OSLOBOĐENJE LIKE

OSLOBOĐENJE GRAČACA, SRBA I METKA

Koridor za snabdevanje jedinica <11. i 4. korpusa, automobilskim saobaraćajem iz Obrovačkog pristaništa, preko Lovinca, Udbine, Korenice, Plitvičkih jezera, Slunja i Vojnića, do Gline i Pisarovine, bio je od velikog značaja za pet naših divizija i druge jedinice Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u Lici, Kordunu, Baniji i Pokuplju, jer je to bio jedini automobilski put koji ih je povezivao sa oslobođenim delom jadranske obale. S obzirom da se približavala zima, kada je deo te ceste na velebitskom prevoju Mali Halan zbog snega mogao postati neprohodan, Glavni štab NOV i PO Hrvatske nastojao je da što pre dođe do sigurnije veze između Like i Dalmacije, preko Gračaca, jer je cesta Gračac — Obrovac bila i zimi prohodna. Zbog toga je Glavni štab nastojao da dođe do oslobađanja Gračaca još pre odlučnog napada na Knin. On je radio-depešom od 21. XI 1944. naredio jštabu 8. korpusa da radi šireg opkoljavanja neprijateljske grupacije oko Knina uputi 19. diviziju, ojačanu tenkovima i artiljerijom, da zajedno sa snagama 11. korpusa napadne i likvidira neprijateljsku posadu u Gračacu[1]. Napadom je trebalo da rukovodi štab 11. korpusa. Istog dana štabu 11. korpusa upućeno je naređenje da stupi u vezu sa štabom 19. divizije i pripremi svoje jedinice za ovu akciju.

Do ostvarenja ove akcije nije, međutim, tada došlo, jer je štab 8. korpusa već angažovao 19. diviziju za presecanje veze između Knina i Otrića, a nekoliko dana za-

[1] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 97, depeša br. 5803.

tim pristupio je odlučnoj akciji za potpuno uže opkoljavanje kninske grupacije, u kojoj je bilo preko 12.000 vojnika opremljenih velikim količinama ratne tehnike i municije.

Situacija gračačkog garnizona bila je, međutim, iz dana u dan sve nepovoljnija. Kad je krajem novembra kninska grupacija bila saterana na uži prostor oko Knina i potpuno izolovana, slabile su neprijateljske nade da će se posle gubitka Knina novi front moći formirati u južnoj Lici, sa osloncem na Gračac, Otrić i Srbski klanac. Zato su i usledili spomenuti pokušaji štaba 15. brdskog korpusa da se gračački garnizon izvuče prema Gospiću ili prema D. Lapcu, koji su se, međutim, svršili početkom decembra potpuno neuspešno. Kada je konačno kninska grupacija 4. decembra bila potpuno razbijena, uništena i zarobljena, štab 15. nemačkog brdskog korpusa naredio je komandi gračačkog garnizona da se vlastitim snagama mora probiti kroz obruč okruženja prema najbližem susednom uporištu, tj. prema D. Lapcu.

Stab ill. korpusa na vreme je procenom situacije, došao do zaključka da će se garnizon u Gračacu ubrzo posle pada Knina odlučiti na proboj bilo prema Gospiću, bilo prema D. Lapcu ili pak prema Otriću. Zato je sva tri ova pravca kontrolisao jakim snagama, a od 5. decembra organizovao je sve užu blokadu Gračaca. Da bi se otežao pokušaj proboja prema Lovincu i Gospiću, naređeno je 2. brigadi 13. divizije i 3. brigadi 35. divizije da ovladaju mostom preko reke Ričice, u Stikadskom klancu i dobro se učvrste na samom klancu.

Napad na neprijateljske položaje oko mosta počeo je 6. decembra uveče[2]. Druga brigada napadala je sa tri bataljona sa zapada, a dva bataljona 3. brigade 35. divizije napadala su sa severa. U toku noći neprijatelj je uz gubitke proteran iz Stikade u Gračac, pa se 2. brigada 13. divizije utvrdila na položajima u Stikadskom klancu. Most na r. Ričici porušen je. U toku ove borbe poginuo je komandant 2. brigade kapetan Božo Gostović.

U Gračacu su se 8. decembra kao kombinovani združeni odred, nalazili: 2. bataljon 383. puka i 6. četa 384.

[2] Zbornik V, knj. 36, dok. br. 25.

puka nemačke 373. divizije i delovi 264. nemačke divizije, delovi 392. divizije i neke manje ustaške i četničke jedinice — ukupne jačine oko 1.400 vojnika naoružanih, pored ostalog, sa 18 topova, 10 minobacača i većim brojem mitraljeza. Četničke jedinice iz Gračaca, kada su početkom decembra osetile da je sudbina ovog garnizona postala vrlo neizvesna, povukle su se, u sastav svog korpusa, na liniju D. Lapac — Otrić.

Povlačenje četnika iz Gračaca prema Otriću, kao i blagovremeno izvlačenje celog četničkog korpusa (oko 4500 četnika) iz ugroženog Knina na liniju Zrmanja — D. Lapac i dalje prema Bihaću, izazvalo je u štabu 11. korpusa izvesne nedoumice u pogledu plana upotrebe 35. divizije. Preseći četnicima odstupnicu i razbiti ih na teritoriji Like pre nego izbiju u rejon Bihaća, imalo bi veliki politički značaj, ali ne i vojni, jer oni odvojeni od terena Kninske krajine nisu više predstavljali neku ozbiljnu vojničku snagu. Upućivanje 35. divizije u poteru za četnicima, duž komunikacije na kojoj su još bile jake snage 373. nemačke divizije, nije pružalo puno izgleda za velike uspehe, a gračačkom garnizonu bio bi u tom slučaju olakšan proboj prema Lapcu. Stab 35. divizije bio je 8. decembra u pravu kada je uporno naglašavao prednost zadržavanja divizije oko Gračaca, da bi gračačkom garnizonu, koii se pripremao za povlačenje na otvorenom polju zadala odlučujući udarac.

Brigade 35. divizije bile su 8. decembra raspoređene na sledećim položajima:

1. brigada posela je cestu Gračac — Otrić od Graba do Malovana, sa zadatkom da blokira neprijateljsko uporište u Vučipolju i spreči eventualni pokušaj proboja gračačkog garnizona prema Otriću, oko kojeg su se upravo vodile borbe, ili pak pokušaj delova 373. divizije da se sa položaja oko Otrića, pod pritiskom snaga 8. korpusa, pokušaju probiti prema Gračacu; 2. brigada blokirala je Gračac sa istoka na liniji Crni vrh (k. 748) — Rujevac (k. 693 — Kuk (607) — Kamara (k. 721); 3. brigada imala je dva bataljona severno od Gračaca, na prostoru Dukići, Gornje i Donje Blanuše, a dva bataljona na prostoru Vodena glavica. Ona je ovako raspoređena po dubini, oko ceste Gra-

čac — Bruvno, trebalo da spreči pokušaj prodora neprijatelja iz Gračaca ka D. Lapcu; zapadno od Gračaca, na Stikadskom klancu, bila je 2. brigada 13. divizije.

Kada su jedinice 8. korpusa 8. decembra uveče opkolile rejon Otrića, odsekle tamošnja neprijateljska uporišta, od položaja na Srbskom klancu[3], postalo je manje verovatno da će se neprijatelj iz Gračaca odlučiti na proboj prema Otriću, pa je u rasporedu snaga 35. divizije 8. decembra uveče izvršena promena, na taj način što je glavnina snaga pomerena na pravac Gračac — Bruvno. Dva bataljona (1. i 2.) 2. brigade ostala su na istočnim prilazima Gračacu, a dva bataljona 1. brigade i dalje su blokirala uporište u Vučipolju. Treća brigada posela je položaje zapadno od ceste u Tomin-Gaju, a bataljoni 1. i 2. brigade bili su istočno od ceste, u Derin-Gaju i Omsici.

Komanda u Gračacu dobila je naređenje (verovatno 8. decembra) da se probije prema D. Lapcu, s tim što će joj delovi 373. divizije to olakšati ispadom iz G. Lapca u Mazin. U toku noći kombinovani odred pripremio se za proboj, pa su u 4 časa 9. decembra njegovi prednji delovi podržavani jakom artiljerijskom vatrom, izvršili pritisak prema Tomin-Gaju. Prednji delovi 3. brigade 35. divizije povukli su se sa istaknutih položaja na prihvatne položaje oko Dukića. Ovo povlačenje ohrabrilo je neprijateljsku komandu, pa je ona, kad se razdanilo, naredila pokret svih snaga i napuštanje utvrđenog gračačkog rejona. Podržavani jakom artiljerijskom vatrom, prednji neprijateljski delovi uspeli su do podne da napreduju s obe strane ceste, kroz Dukiće do Blanuša (k. 780). Na liniju Popovica brdo (k. 652) — Orleuša (k. 72.1) — (k. 780) upornom odbranom bataljona 3. brigade zaustavljeno je dalje napredovanje neprijatelja, koji je odmah zatim pristupio pregrupisavanju svojih snaga i izvlačenju artiljerije na podesnije položaje radi organizacije proboja u pravcu Bruvna.

Stab 35. divizije dobio je pred pcdne obaveštenje da je jedna neprijateljska kolona krenula iz G. Lapca, odbacila naše manje teritorijalne jedinice sa Zuleševice i izbila u Mazin, s očitom namerom da napreduje u susret koloni iz Gračaca.

[5] Zbornik V, knj. 36 dok. br. 35.

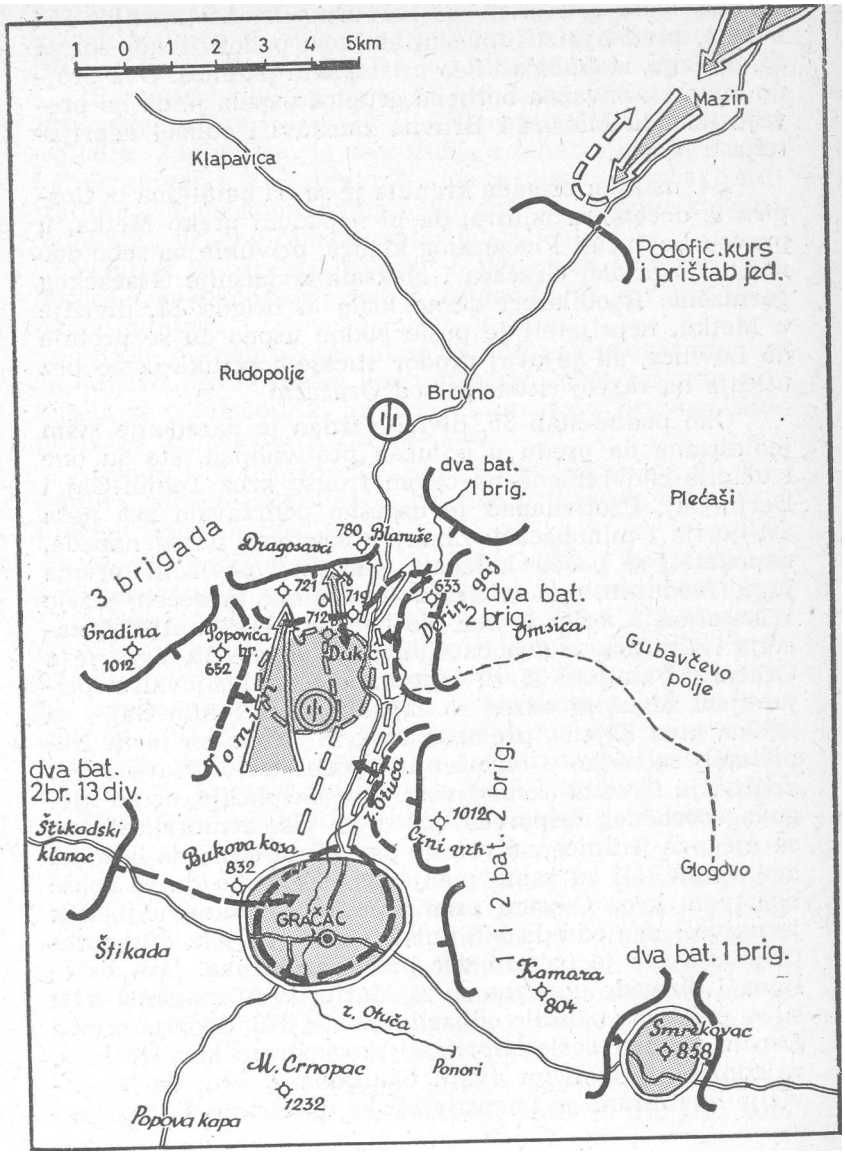

Raspored naših snaga za vreme borbe u Tomin-Gaju 9. decembra

Da bi se zaustavilo ili bar usporilo nastupanje ove kolone, pred nju su upućeni slušaoci podoficirskog kursa 35. divizije, iz Ondića i deo prištapskih jedinica. Ova brojno mala ali odvažna borbena grupica uspela je da na prevoju između Mazina i Bruvna zaustavi i odbaci neprijatelja u Mazin.

I 4. ustaška brigada krenula je sa tri bataljona iz Gospića 9. decembra izjutra, da bi napadom preko Metka, u pravcu Lovinca i Pločanskog klanca, privukla na sebe deo naših snaga oko Gračaca i olakšala izvlačenje Gračačkog garnizona. Zaobilazeći desno krilo 3. brigde .13. divizije u Metku, neprijatelj je posle podne uspeo da se probije do Lovinca, ali je ovaj prodor sticajem prilika ostao bez uticaja na razvoj situacije kod Gračaca[4].

Oko podne štab 35. divizije izdao je naređenje svim jedinicama da pređu u odlučan protivnapad, što su one i učinile istovremeno na ćelom frontu kroz Tomin-Gaj i Derin-Gaj. Protivnapad je uspešno podržavala sva naša artiljerija i minobacači. Zbunjen oštrinom našeg napada, neprijatelj se počeo kolebati, a zatim i povlačiti prema jugu. Međutim, put za Gračac bio je već presečen, jer je 1. bataljon 2. brigade već bio između neprijateljskog začelja i Gračaca, a dva bataljona 2. brigade 13. divizije u Gračacu. Bataljoni 35. divizije brzo su natkriljavali neprijateljski združeni odred sa zapada, kroz Tomin-Gaj i sa istoka, kroz Kijane, prelazeći sa svih strana na juriš. Neprijatelj se našao u okruženju i počeo da uništava svoju artiljeriju i vozila eksplozivom. Ove eksplozije, usred njegovog borbenog rasporeda, još su ga više demoralisale, pa su njegove jedinice zahvaćene panikom počele da beže na sve strane, ali su samo manje grupe uspele da se spase bekstvom kroz Omsicu prema unskoj komunikaciji, dok je najveći deo odreda bio uništen ili zarobljen. Poraz neprijatelja bio je potpun već pre pada mraka. Dva bataljona 1. brigade upućena su za Mazin, te su snagama koje su se već tamo nalazile odbacile delove 373. divizije prema Lapcu. Odmah posle neprijateljskog poraza kod Gračaca, zajedničkim dejstvom dvaju bataljona 1. brigade 35. divizije likvidirano je i neprijateljsko uporište u Vučipolju i

[4] **Zbornik V, knj. 36, dok. br. 109.**

na Smrekovcu (k. 858). Razbijene ostatke gračačkog garnizona jedinica 35. divizije zarobljavale su po terenu oko Bruvna, uveče posle boja i celog idućeg dana.

Rezultat boja kod Gračaca bio je sledeći: ubijeno je 285, ranjeno 130 i zarobljeno 787 neprijateljskih vojnika i oficira. Zaplenjeno je sve oružje i tehnika, među kojim i 10 ispravnih i 8 neispravnih topova, 8 minobacača, 5 mitraljeza, 70 puškomitraljeza, 808 pušaka, velike količine municije i drugog raznog materijala.

Gubici 35. divizije bili su: 5 poginulih i 25 ranjenih boraca i rukovodilaca, dok 2. brigada 13. divizije nije imala gubitaka.

Posle ove borbe glavnina 35. divizije orijentisana je za dejstvo protiv unske komunikacije. Prva brigada prikupila se u Mazinu, 2. brigada na prostoru Bruvno, Klapavica, a 3. brigada *u Tomin-Gaju.*

Druga i 3. brigada 13. divizije uspele su da 10. decembra odbace bataljone 4. ustaške brigade iz Lovinca i Ploče u rejon Metka.

Porazi neprijatelja oko Knina, Otrića i kod Gračaca vrlo teško su se odrazili na borbenu vrednost nemačkog 15. brdskog korpusa, jer su od njegove 264. i 373. divizije, posle ovih borbi, ostali samo demoralisani ostaci. Ovaj korpus nije više bio u stanju da uspostavi novu liniju fronta na južnim prilazima Ličkom i Krbavskom polju, nego je snagama 392. divizije, 4. ustaške brigade i ostacima ostalih korpusnih jedinica nastojao da dalje nastupanje snaga 8. i delova 11. korpusa zaustavi na liniji Karlobag — Gospić —• Korenica — Bihać i da što duže zadrži u rukama deo unske komunikacije od Bihaća do D. Lapca.

O porazu kod Gračaca neprijateljski štabovi nekoliko su dana u svojim izveštajima uporno ćutali, kao da ni sami nisu verovali da se ceo odred tri bataljona istopio u borbi koja je trajala samo nekoliko časova. Tek u dnevnom izveštaju Minorsa, od 14. decembra, navodi se da je »prema izvješću pučanstva« Gračac izgubljen i poveća kolona legionara odvedena u zarobljeništvo.®

Gračac kao čvor važnih putova postao je nova isturena baza 8. korpusa. Snabdevanje jedinica >11. i 4. kor-

pusa bilo je znatno olakšano, u borbi se više nije morao štediti svaki metak i ocenjivati nužnost utroška svake granate. Perspektiva skorog oslobođenja cele Like bila je sada vrlo bliska. Najnužnija pomoć mogla je da se pruži ispaćenom stanovništvu Like. Teški problem zaštite i evakuacije ranjenika nije više vezivao slobodu akcije naših brigada. Jedinice su se odenule i obule, pa je opasnost od promrzavanja u toku nastupajuće zime znatno smanjena.

Za uspeh postignut u borbama kod Gračaca, Vrhovni komandant pohvalio je jedinice 11. korpusa, a Glavni štab NOV i PO Hrvatske dodelio je 35. diviziji naziv »Udarna«.

Pošto su jedinice 8. korpusa 9. decembra zauzele rejon Otrića, preduzele su napad na uporišta oko Srbskog klanca i Srba. Radi sadejstva sa 20. divizijom u oslobađanju linije Srb — D. Lapac, štab 11. korpusa uputio je 35. diviziju u napad, na uporišta oko D. Lapca. Trinaesta divizija (2. i 3. brigada) upućena je u napad na dva bataljona 4. ustaške brigade, koji su se posle neuspeha kod Lovinaca povukli na položaje južno od Metka.

Jedinice 35. divizije zauzele su 11. decembra položaje oko Lapačkog polja, sa zadatkom da blokadom i postepenim likvidiranjem tamošnjih neprijateljskih snaga olakšaju napredovanje 20. divizije 8. korpusa (koja je 12. decembra smenila 9. diviziju u rejonu Srbskog klanca) dolinom reke Une, prema Doljanima, kao i da spreči ispade iz D. Lapca prema Mazinu, Udbini i Kamenskom.[6]

Da bi se oslobodio pritiska 35. divizije na Lapac, neprijatelj je 14. XII pokušao da je protivnapadom odbaci iz Lapačkog polja ka Udbini. Dva-tri bataljona 373. divizije prikupila su se na prostoru Nebljusi — Kruge, te preko Kalinovače napali položaje 2. brigade oko Dnopolja. Neprijatelj je uspeo da zauzme Tišminu glavicu i Bizovaču, ali je protivnapadom odbačen prema Lapcu i Krugama. Ubijeno je i ranjeno preko 30, a zarobljeno 14 neprijateljskih vojnika. Zaplenjena su 2 minobacača, 16 pušaka i 17 sanduka municije. Naši gubici u ovoj borbi bili su 2 poginula i 5 ranjenih.[7]

Pritisak 35. divizije na D. Lapac olakšao je 20. diviziji operaciju čišćenja neprijateljskih uporišta oko izvor-

[6] Zbornik V, knj. 36, dok. br. 104.
[7] Zborink V, knj. 36, dok. br. 109, fusn. 30.

nog dela reke Une. Srb i okolna sela oslobođeni su 16. decembra, pa je posle nekoliko dana 20. divizija pristupila napadima na liniju uporišta oko Suvaje, Brotnje i Doljana, kojima je ovladala do kraja meseca.

Posle trodnevnih vrlo pokretnih borbi, od 10. do 13. decembra, u širem rejonu Metka jedinice >13. divizije su uspele da primoraju delove 4. ustaške brigade na povlačenje u Ribnik i Bilaj, 2. i 3. brigada 13. divizije raspoređene su na liniji Ljubovo — Ostrvica — Vrebac — Medak — Počitelj — Divoselo. Tako je do polovine decembra veći deo Like bio oslobođen. Međutim, do očekivanog produžetka ofanzive 8. korpusa kroz Liku nije tada došlo, jer je glavnina korpusa (9, 19. i 26. divizije), po naređenju Vrhovnog štaba, vraćena u obalni pojas Dalmacije.[8]

DEJSTVA PROTIV POKUŠAJA USPOSTAVE NEPRIJATELJSKOG FRONTA KROZ SREDNJI DEO LIKE

Oslobođenjem severne Dalmacije i južne Like presečena je veza između glavnine nemačkog 15. brdskog korpusa i njegove 392. divizije, pod kojom je stajala i ustaško-domobranska grupa »Velebit«. Glavnina tog korpusa bila je oko Bihaća i duž unske komunikacije, od Bosanskog Novog do Donjeg Lapca, a 392. divizija i operativna grupa »Velebit« na liniji Otočac — Gospić — Karlobag. Osnovna preokupacija štaba 15. korpusa u drugoj polovini decembra bila je da uspostavi vezu između razdvojenih snaga, na linijama Gospić — Korenica — Ličko Petrovo Selo i Prijeboj — Plitvički Ljeskovac — Vrhovine. Prodorom u severni deo Krbavskog polja ujedno bi se smanjio pritisak naših snaga prema Donjem Lapcu i Gospiću, a presekla bi se i veza između naših snaga u Lici i onih u Kordunu.

Mada štab 15. korpusa nije imao mnogo slobodnih snaga za manevar, on je 14. decembra skupio u Babinom Potoku i Ličkom Petrovom Selu četiri bataljona 392, 373. i ostatke 264. divizije, pa je sa njima krenuo u napad na

[8] Todor Radošević: »Ofanziva za oslobođenje Dalmacije, Beograd, 1965, str. 276.

jedinice 1. brigade 13. divizije, pravcima Babin Potok — — Homoljac — Korenica i Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Korenica. Prva brigada morala je pod pritiskom jačih snaga da se pod borbom povlači prema Korenici, koju je neprijatelj zauzeo istog dana uveče. Uporedo sa ovim prodorom, delovi 15. korpusa prodrli su pravcem Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Plivički Ljeskovac i pravcem Izačić — Vaganac — Drežnik, potisnuvši 1. i 3. brigadu 8. divizije na sever. Ovaj prodor iskoristio je četnički korpus da se iz rejona Bihaća, preko Poljanka i Ličkih Jesenica, prebaci u Otočac (odakle je kasnije produžio marš prema Rijeci, u susret zapadnim saveznicima).

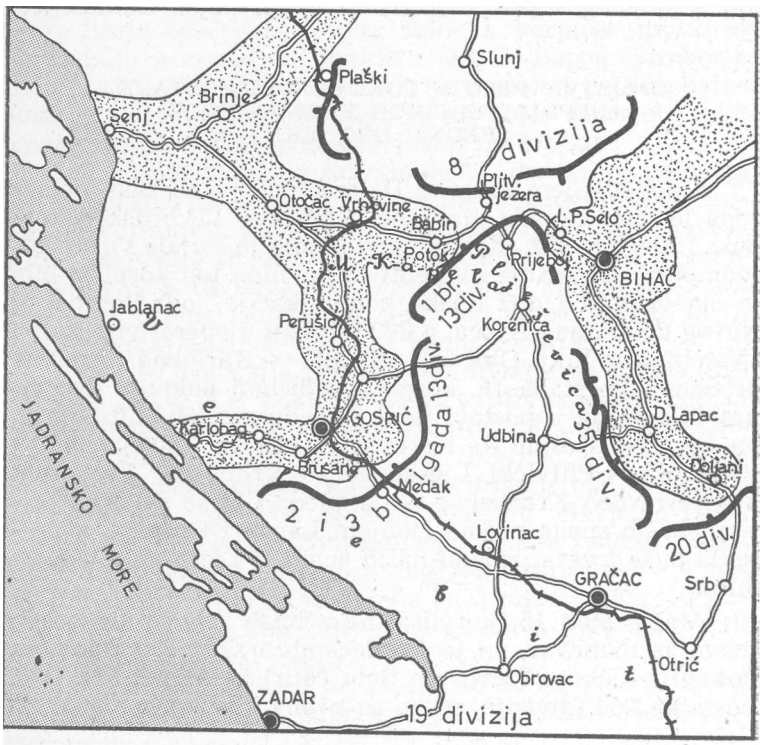

Situacija u Lici 15. decembra 1944.

Štab 11. korpusa, na sugestiju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske izvršio je 15. decembra pregrupaciju svojih snaga. Štabu 35. divizije naređeno je da prema Donjem Lapcu ostavi samo dva bataljona, a ostale snage da odmah prebaci preko Plješevice u Bjelopolje, i pripremi ih za napad na Korenicu. Štabu 13. divizije naređeno je da »1. brigadu preda privremeno pod komandu štaba 35. divizije, a ostalim snagama da vrši pritisak na uporište južno od Gospića (Ribnik i Bilaj) i da spreči eventualni pokušaj prodora iz Široke Kule, preko Ljubova ka Buniću. Glavni štab NOV i PO Hrvatske je bio svestan da bi duže presecanje veze između Like i Korduna otežalo snabdevanje 4. korpusa, pa je zato naredio da se u operaciji ponovnog oslobađanja sektora Ličko Petrovo Selo, Plitvička jezera, Korenica angažuju dve divizije. Od Vrhovnog štaba zatraženo je odobrenje da se za borbe u Lici upotrebe dve divizije 8. korpusa, sa tenkovima i artiljerijskim ojačanjima[9]. Vrhovni štab odobrio je da se samo 20. divizija zadrži i dalje u Lici radi dejstva prema Lapcu i da se 4. motorizovani brdski divizion 8. korpusa koristi za podršku jedinica 11. korpusa.

Galvnina 35. divizije, pošto se 15. decembra prebacila u Frkašić, Bjelopolje i Grabušić, odmorila se 16. decembra i 17. decembra krenula u napad na Korenicu. Neprijatelj je, međutim, u isto vreme krenuo u napad na položaje 35. divizije, pa je zbog magle došlo do niza bliskih sudara između Bjelopolja i Korenice, posle kojih su naše jedinice odstupile na polazne položaje. Idućeg dana neprijatelj je ponovo izvršio niz ispada iz rejona Korenice u pravcu Bjelopolja, Debelog Brda i Krbavice, ali su svi ovi ispadi bili odbijeni.[10]

Grupa od sedam brigada (8. divizija, dve brigade 7. divizije i dve brigade unske operativne grupe) 4. korpusa, uspela je da do 18. decembra razbije ustaške i nemačke jedinice, na liniji Vaganac — Drežnik — Poljanak, pa je 2. brigada upućena u napad na Prijeboj, u koji je ušla posle kraće borbe.

[9] Zbornik V, knj. 36, dok. br. 111, depeša br. 7291.
[10] Zbomik V, knj. 36, dok. br. 56.

Svakodnevnim ispadima iz Korenice i čestim probojima iz Ličkog Petrovog Sela i Babinog Potoka u rejon Plitvičkih jezera i Prijeboja, neprijatelj je pokazivao nameru da se učvrsti u rejon Korenice, bez obzira što nije zadržao liniju: Ličko Petrovo Selo — Babin Potok i što ustaške jedinice iz Gospića nisu uspele da izbiju na Ljubovo. Koristeći odlazak glavnine 35. divizije iz Lapačkog polja, jedna neprijateljska kolona, sastavljena od nemačkih, ustaških i četničkih jedinica, uspela je da se 18. decembra iz Donjeg Lapca probije kroz položaje bataljona 1. brigade, na prevoju Kuk i da izbije u Visuć i Udbinu. Prema njoj su upućeni 1. brigada 13. divizije i delovi 1. i 3. brigade 35. divizije, pa je sprečen njen dalji prodor u Krbavsko polje.

Štab 11. korpusa naredio je štabu 13. divizije da posle neuspelog napada na Bilaj (.19. decembra) ostavi prema Gospiću i Širokoj Kuli dva — tri bataljona, a sa ostalim snagama, uz podršku 4. motorizovanog brdskog diviziona, da 21. decembra napadne i protera neprijatelja iz rejona Udbine. Štabu 35. divizije naređeno je da 21. decembra izvrši novi napad na neprijatelja oko Korenice.

Snage upućene u napad na Udbinu uspele su da bez većih gubitaka odbace neprijatelja iz Krbavskog u Lapačko polje. Istovremeno je i 20. divizija izvršila jak pritisak na delove 373. divizije u Doljanima, Dobroselu i G. Lapcu, ali nije uspela da ovlada ovom linijom.

Napad 35. divizije na Korenicu nije se ni ovog puta uspešno razvijao, jer ga je neprijatelj omeo protivnapadom snagama koje su bile brojnije od naših i ojačane tenkovima i artiljerijom. Pored toga, ustaške snage iz Gospića, koristeći odlazak glavnine 13. divizije prema Udbini, izvršile su 22. decembra napad na Ljubovo, zauzele ga i izbile u Bunić, našavši se tako za leđima jedinica 35. divizije, koje su se zbog toga morale povući iz rejona Vrpile, Krbavica, Debelo Brdo. Po naređenju štaba korpusa, novi napad na Korenicu trebalo je da bude izvršen 23. decembra, uz učešće jedne brigade 13. divizije, ali je izvršenje i toga napada bilo sprečeno novom akcijom neprijatelja. Štab 15. brdskog armijskog korpusa organizovao je i 22. decembra počeo koncentričan napad svojim snagama protiv 13. i 35. divizije, kako bi oslabio pritisak na Korenicu

i ovladao cestom Gospić — Korenica.[11] Neprijatelj je nastupao iz dva pravca. Iz Ličkog Osika preko Ljubova nastupala je borbena grupa 392. legionarske divizije (dva bataljona 846. puka, dve čete 847. puka, deo artiljerije 392. artiljerijskog puka i jedan ustaški bataljon). Iz Korenice, prema Buniću, nastupala je borbena grupa 373. divizije. Kao što smo spomenuli borbena grupa 392. divizije zauzela je u toku 22. decembra Ljubovo i Bunić, a idućeg su se dana neprijateljske napadne kolone spojile u rejonu Debelog Brda, odbacivši delove 35. divizije prema Frkašiću i Gorici, a delove 13. divizije prema Salamuniću. Naše su snage još istog dana, 23. decembra, protivnapadom odbacile neprijatelja iz rejona Bjelog polja, Debelog Brda i Bunića u Korenicu i Ljubovo, nanevši mu pritom znatne gubitke. Jedinice 35. divizije zauzele su zatim sledeče položaje: 1. brigada Bunić-Vrpile, 2. brigada Bjelopolje, 3. brigada Ponor — Šeganovac[12]. Prva brigada 8. divizije uspela je tog dana da spreči prodor jednog neprijateljskog bataljona iz Ličkog Petrovog Sela u Korenicu.

Stab korpusa posle ove borbe naredio je 13. diviziji da ponovo zauzme Ljubovo, zatim da 3. brigadu ostavi prema Gospiću i Širokoj Kuli, a 1. i 2. brigadu da 24. decembra prikupi u rejonu Bunić — Krbavica. Treći i odlučni napad na neprijatelja u Korenici pripreman je za 26. decembar. Napad na Korenicu, prema zapovesti štaba korpusa od 24. decembra, imala je da izvrši 35. divizija, ojačana artiljerijskom, a 1. brigada 13. divizije trebalo je da spreči povlačenje neprijatelja prema Homoljcu, posedanjem Pogledala. Stab 8. divizije javio je da njegove jedinice ne mogu učestvovati u ovom napadu.

Neprijatelj je 25. decembra primetio grupisanje naših snaga oko Korenice, ali posle neuspeha pretrpljenog dva dana ranije nije se odlučio da napad sprečava ispadima svojih snaga, nego je noću 25/26. decembra neprimetno povukao sve snage iz Korenice u Vrelo, na Pogledalo i u Homoljac.

Pošto naše jedinice nisu primetile povlačenje neprijatelja iz Korenice, krenule su 26. decembra, u borbenom poretku, u napad. Tek kada je artiljerijska priprema bila

[11] Arhiv VII, reg. br. 3—1, k. 119/10 i 41/3, k. 74.
[12] Arhiv VII, dok. br. 7—4, k. 572 A.

već počela primećeno je da je neprijatelj napustio položaje na kojima je zanoćio. Nastupajući prema Pogledalu 35. divizija naišla je na jak otpor neprijatelja u Vrelu. Jedan neprijateljski bataljon napao je istog jutra, rano, iz Homoljca, 1. brigadu 13 divizije, u Vujinovim Glavama i tako omeo njeno izbijanje na Fundakov, radi bočnog napada na Homoljac i Pogledalo.

Napad na Vrelo i Pogledalo 35. divizija počela je u 9 časova. Prva brigada nastupala je s obe strane ceste od Korenice, a 2. i 3. brigada upućene su u obuhvatni napad preko Rudanovca i Koreničke Reke. Otpor neprijatelja bio je vrlo jak, pa je Pogledalo zauzeto tek posle podne. Prva brigada <13. divizije uspela je predveče da zauzme Fundakov vrh i ugrozi neprijateljske položaje u Homoljcu. Posle oštre borbe oko Homoljca, koja je potrajala skoro celu noć, neprijatelj se povukao na Homoljački klanac. Izjutra 27. decembra bili su zaustavljeni dalji napadi naših jedinica, a neprijatelj se bez borbe povukao na Čudin klanac. U borbi oko Pogledala i Homoljca neprijatelj je pretrpeo dosta velike gubitke (po proceni štaba 11. korpusa: 163 mrtva i 230 ranjenih), što je verovatno preuveličano.[13] Ozbiljnost njegovog poraza vidi se i po plenu koji je pao u ruke jedinica 35. divizije: 5 puškomitraljeza, 45 pušaka i dosta razne druge ratne opreme. Jedinice 35. divizije imale su 12 poginulih i 63 ranjena. Među poginulima bili su jedan komandir i jedan komesar čete.[14]

Proterivanjem neprijatelja iz Korenice propali su njegovi planovi o uspostavljanju fronta na liniji Bihać — Korenica — Gospić i o čvrstom povezivanju 392. i 373. divizije, na liniji Ličko Petrovo Selo — Plitvička jezera — — Vrhovine. Od ovog drugog dela plana ipak nije odustao, pa je i dalje čvrsto držao deo linije od Vrhovina do Čudinog klanca i raskrsnicu putova u Ličkom Petrovom Selu.

Još u toku borbi oko Homoljca, 26. decembra, Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je štabu 11. korpusa da što pre glavnim snagama pristupi zauzimanju komunika-

[13] Arhiv VII, reg. br. 3—1, k. 119/10.
[14] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 9.

cije Čudin klanac — Vrhovine. a manjim snagama da izvrši diverzione napade na komunikaciju Gospić — Otočac.

U duhu ovog naređenja pripreman je za 30. decembar napad na neprijateljske položaje u rejonu Čudin klanac, Babin Potok, Crna Vlast. Prema planu štaba korpusa, trebalo je da 1. brigada 13. divizije izvrši pritisak na Babin Potok i Crnu Vlast, s linije Metla (k. 911) — Jurišina metla (k. 1164), dok je 35. divizija, jedna brigada 13. divizije i 1. brigada 8. divizije trebalo da napadnu neprijatelja na Čudinom klancu i u Babinom Potoku, sa istoka i severa, te da ga unište ili odbace u Vrhovine. U drugoj etapi operacije je trebalo da se produži preko Vrhovina ka Gackom polju.

Neprijatelj je u rejonu Babinog Potoka i na Čudinom klancu imao Izviđački odred 392. divizije i do dva bataljona 846. puka; u Crnoj Vlasti je bio >19. ustaški bataljon, a u Vrhovinama artiljerijski divizion i još neke jedinice 392. divizije.

Neprijatelj je 29. decembra budno pratio pokrete naših jedinica i spremao se da im priredi iznenađenje. Na nekoliko kilometara ispred svojih položaja, u gustoj crnogoričnoj šumi oko Plitvičkog Ljeskovca, postavio je dobro maskirane zasede. Kada su bataljoni 1. brigade 8. divizije i 3. brigade 35. divizije, koji su kretali na polazne položaje za napad na Crnom vrhu, u kolonama, prteći kroz dubok sneg, naišli pred ove zasede, bili su raspršeni bliskom vatrom iz automatskog oružja. Zbog gubitaka koji su tom prilikom pretrpljeni i posle obaveštenja iz štaba 13. divizije da njene brigade neće zbog visokog snega i magle stići na vreme da zauzmu naređeni raspored, kao ni da artiljerija neće moći da izađe blagovremeno na vatrene položaje, štab korpusa naredio je da se napad obustavi, a jedinice povuku u polazne rejone. Prva brigada 8. divizije imala je tog jutra gubitaka od 15 poginulih, 17 ranjenih i 10 nesta.lih, a 3. brigada 35. divizije 4 poginula i 11 ranjenih.

Prva brigada, koja je trebalo da napada Čudin klanac i G. Babin Potok s južne strane, nije na vreme primila naređenje za povlačenje, pa je izašavši na polazne položaje za napad provela na njima veći deo dana, očekujući

početak dejstva artiljerije i tek posle podne povukla se u Turjanski. I 2. brigada 35. divizije, koja se kao divizijska rezerva do podne nalazila u Homoljcu, a zatim upućena prema Končarevom kraju da preuzme položaje 3. brigade, naišla je na jednu zasedu u šumi kod Lukića, ali se brzo snašla, pa je prošla bez većih gubitaka. Druga brigada posela je popodne rejon Plitvički Ljeskovac, Končarev kraj, Uvalica; 3. brigada povučena je na prostor Homoljac, Vrelo; 1. brigada zadržana je u Turjanskom; a 1. brigada 8. divizije vratila se u rejon Prijeboja. Prva i 2. brigada 13. divizije povučene su na prostor Čanak, Trnavac.

Pokušaj štaba 15. nemačkog korpusa da posle gubitaka Gračaca ovlada Korenićom i Udbinom, pa na taj način uspostavi povezani front ispred naše IV armije, od doline Une preko Like do morske obale, propao je zahvaljujući upornoj odbrani svih naših jedinica u Lici, a naročito uspešnim protivnapadima 35. divizije u rejonu Korenice. Borbe od 17. do 27. decembra bile su vrlo zamorne, pa zato odluka da se posle svega dva dana 35. divizija uputi u napad na utvrđene i gusto posednute položaje oko Babinog Potoka nije bila realna niti opštom situacijom opravdana. Ovo je bio jedan od razloga što je napad pretrpeo neuspeh već u samom početku i što je zbog toga morao biti obustavljen.

ZIMSKO ZATIŠJE U LICI

Nova 1945. godina nastupila je u Lici sa mnogo snega, niskim temperaturama i snežnim vejavicama. Duži pokreti jedinica bili su jako otežani, pa zato ni naše ni neprijateljske jedinice nisu prvih dana januara u Lici preduzimale veće pokrete i akcije. Manje jedinice i patrole s mukom su se probijale kroz duboki sneg, do položaja na kojima su postavljena obezbeđenja. Štabovi su svu pažnju posvetili organizacijskim problemima, održavanju veze s jedinicama i prikupljanju podataka o neprijatelju.

Zbog zavejanih puteva bio je prekinut automobilski saobraćaj s Dalmacijom. To je stvorilo problem ishrane i i snabdevanja jedinica ne samo LI. nego i 4. korpusa, pa je 35. diviziji stavljeno u zadatak da očisti sneg sa ceste od Plitvičkih jezera do Udbine.-Svakog dana na cestu je iz-

vođeno pet-šest bataljona da čiste sneg, ali put za automobile nije bio otvoren. Što bi bataljoni uz teške napore preko dana pročistili, to bi bura za par časova ponovo potpuno zavejala. Zbog teškoća u snabdevanju iz baza u Dalmaciji i osjetnom smanjenju zaliha u selima, dnevni obroci hrane u jedinicama bili su svedeni na manje od polovine propisanog sledovanja.[15] Umesto dva obroka, sa ukupno 2.000 — 3.000 kalorija, borci su dobivali samo jedan obrok, od oko 1.000 kalorija. To je dovelo do naglog gubljenja fizičke kondicije i do smanjenja otpornosti prema hladnoći. Malaksalost, nesvestice, apatija i promrzavanja postajali su sve češći.

Zbog vrlo lošeg smeštaja i nedostatka sapuna bilo je otežano održavanje higijene. Povećala se ušljivost, a u nekim selima, kod stanovništva koje je živelo u još težim uslovima, pojavila su se nova žarišta pegavog tifusa. Odmah su u svim jedinicama preduzeta temeljita raskužavanja i izolovanja žarišta zaraze u selima, pa je sprečeno širenje pegavca u vojsci. U 35. diviziji oboleo je od tifusa samo jedan borac.

Evakuacija ranjenika i bolesnika u Dalmaciju privremeno je bila obustavljena, pa je njihov broj u područnoj korpusnoj bolnici u Ričicama porastao.[16] U područnim bolnicama u Lici, 20. januara 1945. godine bilo je 120 ranjenika i 87 bolesnika, od čega samo 9 u zaraznim odeljenjima. U prihvatnoj bolnici 35. divizije, u Debelom Brdu, bilo je tada 80 — 100 pacijenata, od čega 10 — 15 pokretnih ranjenika, a ostalo su bili promrzli i rekonvalescenti. Teži ranjenici i bolesnici kojima je bila potrebna duža hospitalizacija, bili su pre snega upućeni u bolnicu korpusne oblasti u Benkovcu.

U štabu divizije i u štabovima brigada izvršene su pred kraj 1944. i početkom 1945. godine neke personalne promene. Načelnik štaba Mirko Koprivica stavljen je na raspolaganje Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske a dužnost je predao Milanu Počući, ali pošto je ovaj početkom decembra upućen na viši oficirski kurs, za načelnika štaba postavljen je Gojko Trbović. Za operativnog oficira divizije postavljen je Milojko Dronjak, dotadanji načelnik šta-

[15] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 128.
[18] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 121, s. 536—539 i dok. br. 68.

ba 2. brigade. Na mesto Radovana Zeca, koji je premešten za načelnika štaba brigade, dužnost načelnika obaveštajnog odseka divizije preuzeo je Ivo Javornik, dotadanji obaveštajni oficir 1. brigade. Za pomoćnika komesara divizije postavljen je Bude Bosnić, na mesto Miće Kosovca, koji je otišao na novu dužnost u štabu korpusa. Politički komesar 3. brigade Rudi Bašić upućen je na politički kurs, a njegovu dužnost preuzeo je Milan Rapajić. Dužnost ranjenog Miće Svetića, komandanta 1. brigade, u decembru je preuzeo Simo Todorić, ali pošto je on poslat na oficirski kurs, za komandanta je postavljen Branko Gostović."

Početkom januara održan je u Korenici sastanak divizijskog komiteta KP, na kome je analizirana politička situacija, rad partijskih organizacija u decembru i sadržaj političkog rada u novoj vojno-političkoj situaciji na svim frontovima i posebno u Lici. Posle toga, 24. januara održan je širi sastanak političkih rukovodioca divizije, na kome su utvrđeni metodi sprovođenja zaključaka donetih u komitetu.

U januaru su bili sumirani rezultati dvomesečnog takmičenja (novembar — decembar) koje je po naređenju Glavnog štaba Hrvatske bilo organizovano među korpusima, a unutar 35. divizije među brigadama. Takmičenje je obavljeno po sledečim tačkama: 1) broj napada na neprijatelja i veličina nanesenih gubitaka; 2) broj oslobođenih naseljenih mesta (sa brojem poena prema veličini mesta); 3) količina zaplenjenog ratnog materijala. Zahvaljujući velikom uspehu kod Gračaca, 11. korpus zauzeo je među pet korpusa u Hrvatskoj (4, 6, 8, 10. i 11.) treće mesto.[18] Unutar 35. divizije najbolje rezultate postigla je 3. brigada, pa je ona 5. januara prikupljena u Koreničkoj Reci, gde joj je na svečan način predata prelazna zastavica. Tom prilikom najboljim borcima uručena su prva naša odlikovanja.[19]

Pored tri brigade i artiljerijskog diviziona, divizija je u januaru imala dopunski bataljon (za obuku novomobilisanih) i šest samostalnih četa: za obezbeđenje štaba, za vezu, izviđačku, diverzantsku, protivoklopnu i sanitetsku.

[17] Zbornik V, knj. 36, dok. br. 104 i knj. 37, dok. br. 81.
[18] Zbornik V, knj. 34, dok. br. 110 i knj. 37, dok. br. 128.
[19] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 128.

Brojno stanje i naoružanje u diviziji kretalo se od novembra do januara ovako.[20]

Brojno stanje u januaru smanjeno je zbog smanjene popune borcima i upućivanja znatnog broja starešina na kurseve i u škole.

U organizaciji artiljerijskih jedinica nastupale su početkom 1945. godine znatne promene. Stari teški modeli (haubice i poljski topovi), za koje više nije bilo ni dovoljno rezervi municije, povučeni su iz naoružanja, a od novih američkih brdskih topova, koji su u decembru 1944. god. dobiveni od saveznika, formirani su u 35. i 13. diviziji prvi divizioni od po dve baterije, sa tri oruđa. Predviđeno je da se tokom januara u divizijama formiraju artiljerijske brigade sastava dva diviziona, ali to do reorganizacije NOV u aprilu nije bilo ostvareno.[21]

Četa za vezu dobila je također novti materijal i intenzivnom nastavom brzo je njime ovladala. Štab divizije imao je dobru radio-vezu s brigadama, štabom korpusa i susednim divizijama, ali je za svakodnevne veze van borbe korišten sistem polustalnih, telefonskih linija, koji je održavala četa za vezu komande 1. ličkog područja. Štabovi brigada održavali su s bataljonima na položajima obično telefonsku vezu pomoću poljskog kabla, a u nižim jedinicama osnovno sredstvo veze bili su i dalje kuriri-pešaci.

Obaveštajna služba bila je stalno mesto komandovanja u 35. diviziji. Mogućnosti terenske obaveštajne službe, kao ni izviđačke jedinice nisu bili korišteni s dovoljno plana i sistema, pa su podaci o neprijatelju bili uvek samo sumarni i često zastareli. Izviđačke jedinice nisu bile opremljene za zimske uslove, jer nisu imale skija ni belih plašteva. Ni intendantska služba nije se uvek brzo snalazila, naročito za vreme većih pokreta i prilikom prekida saobraćaja zbog snega. Štab divizije s razlogom je bio najzadovoljniji radom sanitetske službe, koja je sa oskudnim stručnim kadrom uspevala da dobro rešava svoje zadatke

[20] Zbornik V, knj. 35, dok. br. 104, 105, knj. 36, dok. br. 119 i 121, knj. 37, dok. br. 66, 82 i 125.

[21] Prema neobjavljenom rukopisu Milanka Mihovilovića, nač. artiljerije 11. korpusa.

		Brojno stanje				Lako naoružanje						teže naoružanje				oprema za vezu			Ostalo
		oficira	polir. rukovod.	podoficira	boraca	PIAT bacača	pt pušaka	lak. bacača	mitralieza	p. mitralieza	pušaka i automata	bacača	topova	pt oruđa	pa mitralj.	rad. stan.	tel. centr.	telef. sa km kabla	
30/XI	po spisku	173	306	555	2.500														13 zapr. kola 214 konja
	na licu	154	267	500	1.800	11	10	11	18	145	1.756	11	5	5		4	5	32/64	
30/XII	po spisku	174	274	570	2.482														12 zapr. kola 245 konja
	na licu	141	226	480	1.804	7	10	5	18	136	1.870	15	3	1	2	5	6	32/43	
31/I 1945	po spisku	182	272	523	2.310														14 zapr. kola 233 konja
	na licu	134	195	361	1.690	7	3	3	17	111	1.496	13	6	4		5	6	36/50	

u borbi i van borbe. Od rada četnih bolničara i borbe za higijenu u jedinicama, pa do stanja u divizijskoj prihvatnoj bolnici i uske saradnje s terenskim organizacijama NOP, nije bilo većih propusta.

Diverzantska četa i samostalna protivoklopna baterija nisu tokom zime dolazile do nekog izražaja, jer neprijatelj nije na sektoru dejstva divizije koristio svoju motorizaciju u značajnijem obimu.

Osnovnoj i stručnoj vojnoj obuci posvećivana je puna pažnja. Pored obuke u borbenim jedinicama, dopunskom bataljonu održavani su i brojni kursevi za starešine, stručne službe i političke rukovodioce. Pošto je u decembru divizija popunjena većim brojem bivših pripadnika legionarskih i četničkih jedinica, razbijenih kod Gračaca, za njih je bio organizovan poseban 15-dnevni politički kurs.[22] Prva grupa kandidata za vojnu akademiju, izabrana između najboljih nižih rukovodilaca, upućena je 19. januara, preko Splita i Hercegovine, za Beograd.[23]

Za potrebe novoformiranih vazduhoplovnih oklopnih i pomorskih jedinica bio je također izdvojen deo kadra i odabranih mlađih boraca, te stavljen na raspolaganje Glavnom štabu, koji ih je upućivao u određene centre.

Dok je prvih dana januara u većem delu Like vladalo borbeno zatišje, jedinice 8. i 7. divizije produžile su napade protiv severozapadnih obezbeđenja Bihača, započete krajem decembra, potiksujući neprijatelja s linije Drežnik — Vaganac — Ličko Petrovo Selo, prema dolini Une i nanoseći mu osetne gubitke. Ovom akcijom štab 4. korpusa nastojao je što bolje obezbediti vezu svoje oslobođene teritorije sa slobodnom teritorijom Like i preko nje sa oslobođenom Dalmacijom.[24] Da bi oslabio naš pritisak prema Bihaču štab nemačkog 15. brdskog korpusa naredio je štabu 392. legionarske divizije da sa područja Vrhovine vrši pritisak prema Plitvičkim jezerima i Prijeboju, a iz rejona Ramljane prema Krbavskom polju. Pošto je opremio jedan svoj bataljon skijama, krpljama i belim ogrtačima, štab 847. puka uputio ga je 5. januara u napad sa Čudinog klanca prema Plitvičkom Ljeskovcu, gde je bio raspoređen jedan bataljon 2. brigade. U isto vreme neprijatelj je

[22] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 81.
[23] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 121, s. 539.
[24] Zbornik V, knj 37, dok. br. 121.

iz Bihaća krenuo jakim snagama u protivnapad na snage 4. korpusa u Izačiću i Vrsti, težeći da se probije ka Ličkom Petrovom Selu.

Neprijatelj je uspeo da se probije u Plitvički Ljeskovac i tamo je zanoćio. Stab 35. divizije naredio je štabu 3. brigade da sa dva bataljona, u sadejstvu s bataljonom 2. brigade, blokira neprijatelja, a zatim napadne i uništi. Dok su naši bataljoni, krećući se sporo i oprezno kroz šumu i duboki sneg, zauzimali 6. januara raspored na liniji Uvalica — Mišić Stropina, neprijatelj je pokušao da produži napredovanje prema Prijeboju. Drugi bataljon 3. brigade uspeo je da zaustavi neprijatelja i odbaci ga nazad, u utvrđene zidane zgrade u Ljeskovcu. U toku noći 6/7. januara, dok su se naši bataljoni pripremali za odlučan napad idućeg jutra, ali još nisu bili ušli u dolinu Bele reke i presekli vezu između Čudina klanca i Plitvičkog Ljeskovca, neprijateljski bataljon se žurno povukao prema klancu, ostavivši čak svoja tri poginula vojnika nesahranjena, mada nije odstupao pod borbom. Neprijateljski delovi iz Bihaća nisu uspeli da, napreduju dalje od Izačića. Iz rejona Izačića i Baljevca neprijateljska artiljerija gađala je preko Plješevice Korenicu, ali bez nekog efekta.

Pokušaj neprijatelja da iz Ramljana prodre 4. januara prema Buniću — nije uspeo. Jedan bataljon 2. brigade >13. divizije, posle kraće borbe kod Čanka, odbacio ga je u polazni rejon. Oko Gospića i Perušića, u prvoj dekadi januara, bilo je mirno. Ni pokušaj 2. brigade 13. divizije da 13. januara izbaci delove 392. legionarske divizije iz Ramljana i Ivčevića-Kose nije se završio uspešno, jer se neprijatelj utvrdio u srednjem delu Ramljana, a jedinice je nemoguće bilo držati na položajima preko noći, pa su povučene u polazne rejone.[25]

Stab korpusa insistirao je na izvršavanju naređenja o čišćenju od snega ceste Plitvička jezera — Prijeboj — Korenica, a starešine u bataljonima sve su više pružale otpor sprovođenju toga naređenja, jer su smatrale da je to uzaludno mučenje izgladnelih i prozeblih boraca,. Dolazilo je i do otvorenog izražavanja nezadovoljstva, pa su neke starešine bile pozvane na odgovornost.[26]

[25] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 116.
[26] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 128.

Po naređenju štaba korpusa izvršena je 10. januara promena u rasporedu brigada 35. divizije. Treća brigada prešla je u rejon Frkašić, Klašnjica, Vedašić, sa zadatkom da čisti cestu od Korenice do Udbine, 2. brigada raspoređila je jedinice u Ćujić-krčevinu, Plitvički Ljeskovac, Uvalicu i Koreničku reku, 1. brigada ostala, je na prostoru Trnavac, Homoljac, Vujinove Glave, a štab divizije sa ostalim jedinicama u rejonu Korenice. Za čišćenje ceste od Korenice do Prijeboja upotrebijeni su delovi 2. brigade i prištapske jedinice divizije. Najzad >13. januara prvi kamioni s materijalom probili su se kroz Liku za Kordun.

U drugoj dekadi januara, jedinice 35. divizije nisu imale značajnijih sukoba s neprijateljem. U sukobima patrola oko Babinog Potoka i Turjanskog doživeli smo poneko iznenađenje i gubitke, jer je neprijatelj koristio skije i maskirna odela, a naše jedinice nisu. Povremena uzajamna bombardovanja artiljerijom bila su sračunata više na moralni nego na materijalni efekat. Tih dana prostor divizije nadletali su sovjetski transportni avioni, a bačeno je i nešto materijala na Krbavsko polje.

Pošto su se vremenske prilike i snabdevanje u drugoj polovini januara nešto poboljšali, na savetovanju u štabu korpusa rešeno je da se ispitaju mogućnosti za aktiviranje jedinica prema cesti Gospić — Otočac, na sektoru Vrhovina i prema cesti Bihać — D. Lapac. Odlučeno je da se 3. brigada prebaci preko Plješevice na Kamensko i napadne neprijatelja u rejonu Kruga. Treća brigada krenula je na ovaj zadatak 21. januara, ali njeno prisustvo na Kamenskom neprijatelj je odmah otkrio i preduzeo sve mere obezbeđenja. Sa Gradine, zapadno od Kruga, neprijatelj se povukao neposredno pre napada, a brigada je, nastupajući na napuštene položaje, zbog slabe veze imala gubitaka od svojih minobacača. Ocenivši da nema pogodnog cilja za napad na tom sektoru, brigada se 22. januara vratila u Frkašić.

Trinaesta divizija imala je u toku januara 1. i 2. brigadu prema cesti Otočac — Gospić, na prostoru Ljubovo, Kuzmanovača, Bunić, Čanak, Trnavac, a 1. brigada bila je južno od Gospića, na liniji Počitelj — Medak — Vrebac — Ostrvica. Na ovom delu fronta vladalo je u januaru za-

tišje. Bilo je samo nekoliko manjih sukoba sa neprijateljskim jedinicama koje su vršile izviđačke ispade iz Gospića prema Metku, a sa linije Perušić — Lešće prema Kuzmanovači i Čanku. Ova divizija, kao i 35, kojoj je bila slična po sastavu, snazi i problemima, posvetila je za to vreme svu pažnju organizacijskom učvršćivanju, snabdevanju, obuci i političkom radu. Na frontu kod Lapca 20. divizija vršila je i dalje pritisak na delove 373. divizije i pripremala se da pređe u veće napade čim se vremenske prilike poprave. Haubički divizion 8. korpusa bio je u Pećanima, na raspolaganju štaba 11. korpusa.[27]

Početkom 1945. godine u ustaško-domobranskoj vojsci dovršavana je reorganizacija započeta u novembru 1944. godine. Sve ustaške i domobranske jedinice ušle su u sastav novoformiranih divizija, koje su još neposrednije nego ranije bile uključene u nemačke oružane snage. Na području Like i Gorskog kotara, od 8 ustaških bataljona (iz 4. i 18. ustaške brigade) i 7. domobranskih (iz 3. i 4. domobranske brigade) formirana je 11. ustaško-domobranska divizija, jačine oko 8.000 vojnika sa štabom u Gospiću. Ona je u januaru bila. ojačana 33. ustaškim bataljonom, koji je iz Zagreba upućen u Liku, a kasnije je u njen sastav ušla i 32. ustaška brigada, iz rejona Rijeke i dva bataljona 23. ustaško-domobranske brigade, iz Zagreba. Severno od Bihaća, u dolini Une i u Baniji, formirana je 4. ustaško-domobranska divizija, jačine i sastava sličnog kao i 11. divizija, dok je u samom Bihaću formirana nešto slabija 10. divizija. Sve tri ove divizije stajale su pod neposrednom komandom >15. nemačkog brdskog korpusa.

Glavnina snaga 392. divizije bila je i dalje u Gackom polju. Njena dva bataljona i 19. ustaški bataljon bili su na sektoru Vrhovina, a od sredine januara do sredine februara tamo je bio i jedan nemački erzac lovački bataljon »B«, koji je zatim upućen u Ogulin. Četnici su u toku januara napustili Gacko polje i povukli se prema Rijeci.

Stab 15. brdskog korpusa, sa 373. divizijom, ostacima 264. divizije i ostalim svojim delovima, držao je D. Lapac, širi rejon Bihaća i dolinu reke Une.

[27] Zbornik V, knj. 36, dok. br. 111, s. 535; knj. 37. dok. br. 128, arhiv VII, k. 101, dok. br. 6.

BORBE OKO PLITVIČKIH JEZERA (11 — 25. FEBRUARA)

Pred kraj januara zima je nešto popustila i vreme se počelo stabilizovati. Glavni štab Hrvatske dobivao je podatke prema kojima se 15. brdski armijski korpus pripremao da. uskoro povuče svoje snage iz Lapačkog polja u rejon Bihaća, te da učini novi napor da uspostavi kontrolu nad rejonom Plitvičkih jezera i poveže svoj front od Karlobaga preko Gospića, Vrhovina i Prijeboja do Bihaća. Pretpostavljajući da bi neprijatelj sada mogao nastupati ne samo najprečim pravcem preko Prijeboja, već istovremeno napad usmeriti iz Bihaća preko Vaganca na Drežnik, a iz Gackog polja i Vrhovina preko Poljanka ka Drežniku, štabu 11. korpusa naređeno je da 35. diviziju pomeri nešto na sever, tako da joj glavnina snaga bude na granici Like i Korduna. Pošto više nije pretila opasnost od većih ispada 11. ustaško-domobranske divizije iz rejona Gospića na jug, 13. divizija mogla je svoje desno krilo protegnuti preko Trnavca do Homoljca i zatvoriti pravac Vrhovine — Korenica. Stab korpusa naredio je 29. januara štabu 35. divizije da jednu brigadu ostavi u rejonu Prijeboja, a sa dve da se premesti na prostor između Plitvičkih jezera i Rakovice, s tim da se sa zapada obezbedi na pravcima koji tamo izvode od Gackog polja, a na istoku da se poveže sa delovima 4. korpusa, koji su bili u kontaktu s neprijateljskim snagama severno od Bihaća. Delom snaga divizija je ujedno trebala što pre da očisti od snega cestu od Rakovice preko Poljanka do Prijeboja.

Pregrupisavanje jedinica 35. divizije izvršeno je 30. januara, pa su one zauzele sledeći raspored[28] štab divizije, sa prištapskim jedinicama, bio je u Rakovici i Čatrnji; 1. brigada u Poljanku, Plitvicama i Sertić Poljani; 2. brigada u selima oko Rakovice (Brajdići, Grabovac, Sabljakovo, Krivaja); 3. brigada ostala je na sektoru Prijeboja, sa bataljonima u Jezercu, Ćuić Krčevini, Uvalici i Koreničkoj Reci; artiljerijski divizion ostao je u Ponoru, i er zbog snega nije mogao da se premešta; protivtenkovska baterija ostala je također u Korenici, a dopunski bataljon i prihvatna bolnica u Seganovcu. Ove svoje delove štab divizije ostavio je u Lici, izvan rasporeda brigada, jer je sma-

[28] **Zbornik V, knj. 37, dok. br. 128.**

trao da, u datim uslovima neće biti ugroženi iznenadnim dejstvom neprijatelja i da je odlazak 1. i 2. brigade na prostor severno od Plitvičkih jezera samo privremen. Stab 11. korpusa prešao je iz Lovinca u Korenicu.

Trinaesta divizija pokušala je 7. februara da sa dve brigade zauzme Bilaj, ali u tome nije uspela. Idućeg dana delovi 4. ustaške brigade izvršili su preko Ribnika napad na položaje oko Metka. Posle kraće borbe oko Velaguše (k. 61.1) napad je odbijen.

Prvih deset dana februara na prostoru oko Plitvičkih jezera vladalo je i dalje borbeno zatišje. Zbog odlaska nemačkog »Jäger B« bataljona iz Babinog Potoka prema Ogulinu i nekih pomeranja u neprijateljskom rasporedu oko Vrhovina, bio je u našim štabovima stvoren utisak da neprijatelj tamo grupiše jače snage, pa je 1. i 3. brigadi naređeno da to provere pojačanim izviđanjem.[29]

Pretpostavka da se neprijatelj sprema za novi prodor u Krbavsko polje bila je tačna. Stab 392. divizije dao je glavninu svojih snaga zadatak da sa linije Saborski — Vrhovine prodre u prostor Plitvička jezera, Prijeboj, Korenica. U susret tim snagama sa sektora Bihaća trebalo je da izbije 4. ustaško-domobranska divizija, a sa linije Ramljani — Perušić — Lički Osik na prostor Bunić, Krbavica,, Debelo Brdo glavnina 11. ustaško-domobranske divizije. Početak napada određen je za 11. februar, a napadne kolone trebalo je do 13. februara da se spoje u severnom delu Krbavskog polja.

'Desetog februara neprijateljski izviđački delovi bili su vrlo aktivni kako na bihaćkom tako i na vrhovinskom sektoru. Delovi 8. divizije vodili su tog dana borbu s dve neprijateljske kolone koje su iz Jezerana i Josipdola prodrle u rejon Ličkih Jasenica i Plaškog. Idućeg dana neprijatelj je prešao u koncentričan napad iz tri pravca, na 1. i 3. brigadu u rejonu Plitvičkih jezera. Iz Babinog Potoka u Plitvički Ljeskovac prodrli su 2. bataljon 846. puka i 3. bataljon 847. puka 392. divizije, potisnuvši prednje delove 3. brigade prema Jezercu i Prijeboju. Iz Saborskog prema Kuselju, na prednje delove bataljona 1. brigade u Sertić-Poljani napao je 1. bataljon 13. ustaško-domobran-

[29] Prema zabeležkama Nikice Kleuta, potpuk. u penziji, koji je tada bio oficir OZN-e u štabu 2. brig. 35. div.

ske brigade, ojačan jednim stražarskim bataljonom i jednom četom lovačkog bataljona 392. divizije. Naš bataljon pod borbom se povlačio od Kuselja prema Sertič-Poljani. Dva bataljona 4. ustaško-domobranske divizije i jedan bataljon 373. divizije napadali su iz Izačića, preko Ličkog Petrovog Sela i Vaganca, u pravcu Smoljanca, potiskujući delove 8. divizije preko Korane ka Drežniku.[30]

U takvoj situaciji, štab 35. divizije, smatrajući da je trenutno najopasniji prodor neprijatelja prema Poljanku, naredio je 1. brigadi da odbranu pravca Kuselj — Poljanak ojača sa još jednim bataljonom, a dva bataljona 2. brigade (2. i 3.) upućeni su jz Rakovice prema Biljevini i Kuselju da izvrše bočni napad na ovu neprijateljsku kolonu. Treći bataljon 2. brigade, nastupajući u koloni bez dovoljno obezbeđenja, naišao je u Vodenim Dragama (severoistočno od Kuselja) **iznenada** na glavninu 1. bataljona 17. ustaške brigade, koja je bila razvijena za borbu, pa je pretrpeo gubitke i morao da se brzo povuče. Ni 2. bataljon 2. brigade, koji je nastupao levo od trećeg, nije posle toga uspeo da organizuje solidnu odbranu na Manduševcu, pa je neprijatelj posle podne napredovao prema Rakovici do Korita, a u toku noći zauzeo je i Čatrnju.

Prva brigada, pod pritiskom koji je neprijatelj vršio prema Poljanku sa zapada, severa i juga, predveče je napustila Sertić-Poljanu, Plitvice i Poljanak, pa je sa prikupljenim snagama organizovala odbranu V. i M. Lisine severoistočno od Poljanka). Sa ovog prostora brigada je sprečila pokušaje neprijatelja da u toku noći 11/12. februara ovlada cestom Poljanak — Čatrnja. Idućeg jutra, 12. februara, 1. brigada prešla je u protivnapad prema Poljanku i zauzela ga, a zatim u sadejstvu sa 1. brigadom 8. divizije, koja je iz Močila krenula preko Vodenih Draga prema Sertić-Poljani, razbila neprijatelja u rejonu Sertić-Poljane i gonila ga prema Saborskom.[31]

Treća brigada, protivnapadom od 12. februara, izjutra, povratila je Plitvički Ljeskovac, ali se dva neprijateljska bataljona nisu povukla prema Babinom Potoku, već su preko Bigine Poljane i Plitvica izbili u Poljanak i

[30] Oslobodilački rat II, str. 530.

[31] Mitar Đurišić; Dejstva 11. korpusa NOVJ od avgusta 1944. do marta 1945. god., Vojni istor. glasnik br. 1/1958. god.

Sertić-Poljanu, koje su položaje glavne snage 1. brigade bile napustile, goneći neprijatelja prema Saborskom. Druga brigada odbacila je 12. februara, iz Korita prema Selištu, železnički stražarski bataljon, ali u oštroj bliskoj borbi oko Čatrnje nije uspela da otud potisne 1. bataljon 13. ustaške brigade. U toj borbi 1. bataljon, ,2. brigade, sa kojim se nalazio i štab brigade, bio je iznenađen jednim ustaškim protivnapadom, pa su u borbi ranjeni, pored ostalih, komandant brigade Bogdan Mamula i politkomesar brigade Cvetko Cuculić. Pošto je 12. februara i neprijateljska kolona koja je napadala sa sektora Bihaća uspela da prodre u Smoljanac i Rastovaču, a 1. brigada 35. divizije nije uspela da povratnim napadom zauzme Sertić Poljanu, nego se povukla u Korita, položaj je tog dana uveče bio prilično komplikovan. Neprijatelj je držao prostor Vaganac, Čatrnja — Plitvice — Ličko Petrovo Selo, ali su njegove snage na tom prostoru imale čvrstu vezu samo sa sektorom Bihača.

Napad 11. ustaško-domobranske divizije na položaje naše 13. divizije počeo je >12. februara. Posle manjih prodora na Ljubovu i kod Čanka, ovaj napad je zaustavljen. Već idućeg dana protivnapadom naših snaga ovi prodori bili su likvidirani i neprijatelj odbačen iz Čanka u Ramljane, a s Ljubova preko Kule u Lički Osik. U štabu 11. divizije stvoren je zaključak da je pokušaj prodora njihove i 392. divizije u Krbavsko polje definitivno propao.[32]

Glavni štab Hrvatske naredio je 12. februara, depešom, štabu 11. korpusa da odmah preduzme mere kako se neprijatelj ne bi utvrdio na liniji Vaganac — Drežnik — Poljanak i tako presekao vezu 4. korpusa sa oslobođenim delom Like. Stab korpusa naredio je 35. diviziji da sa 1. i 2. brigadom izvrši 13. februara napad na liniju Poljanak — Čatrnja, a sa 3. brigadom na Ličko Petrovo Selo da bi neprijatelja prinudio na povlačenje sa svih zauzetih položaja. Štabu 13. divizije naređeno je da izvrši demonstrativni napad na Ramljane, Babin Potok i Čudin klanac, kako bi olakšala napad 35. divizije i omogućila 3. brigadi da sve snage upotrebi prema Ličkom Petrovom Selu.

[32] Opća bojna relacija I zbornog područja za veljaču, 1945. god. Vidi: Arhiv VII, fond NDH, k. 59, f. 2, d. 2/39 i 2/46.

Treća brigada 35. divizije, odmah po prijemu naređenja, ostavila je manja obezbeđenja prema Čudinom klancu i prikupila se kod Prijeboja. Energičnim noćnim napadom 12/13. februara ona je uspela da zauzme Ličko Petrovo Selo, Cesarov kamen i Čelopek, ugrozivši tako pozadinu jedinica 4. ustaško-domobranske divizije, koje su

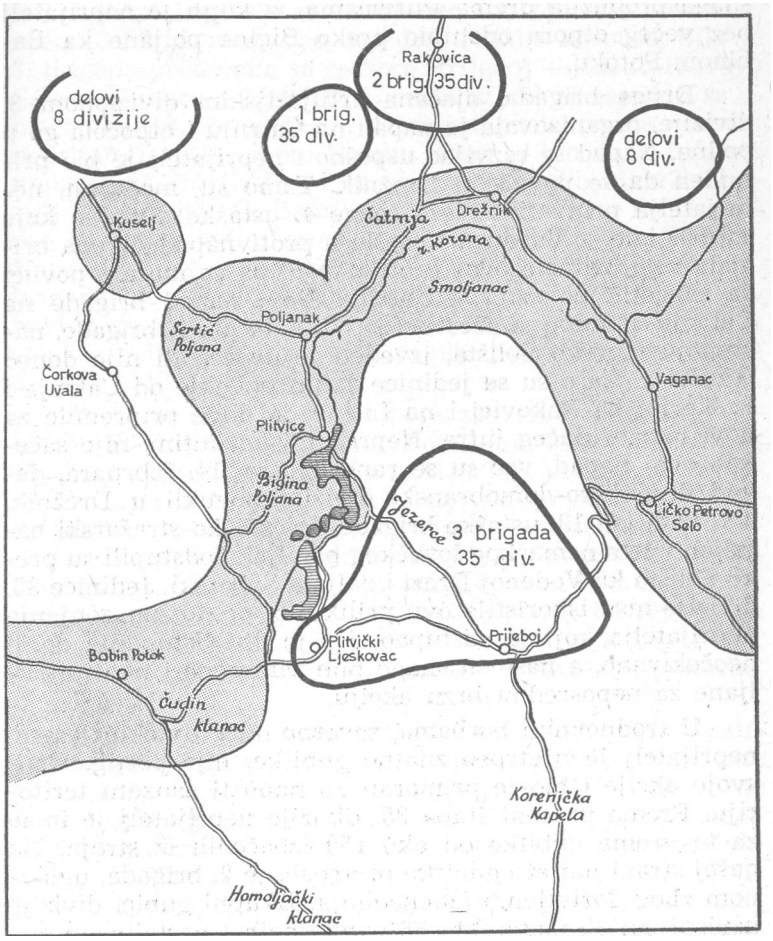

Situacija oko Plitvičkih jezera 12. februara 1945. godine — uveče

bile ušle u veliku okuku reke Korane, pa su se one počele povlačiti prema Vagancu.

Prva brigada, koja je pred zom 13. februara krenula sa linije Kuselj — Korita, u napad na Poljanak i Lisinu, nije zatekla neprijatelja na tim položajima, jer se on u toku noći povukao delom u Čatrnju, a delom u Plitvice. Brigada je posela položaje u Poljanku i na Lisini, a delom snaga produžila, prema Plitvicama, iz kojih je neprijatelj bez većeg otpora odstupio preko Bigine poljane ka Babinom Potoku.

Druga brigada, ojačana artiljerijskim divizionom 8. divizije, organizovala. je napad na Čatrnju i otpočela ga u podne. Napad se razvijao uspešno i neprijatelj je bio prinuđen da se povuče u Drežnik. Tamo su, međutim, neprijatelja prihvatile sveže snage 4. ustaške divizije, koje su pristigle iz Vaganca i prešle u protivnapad. Druga brigada nije izdržala ovaj protivnapad, pa se morala povući sa zauzetih položaja u Čatrnji. Novi napad brigade na Čatrnju, u kome je učestvovao i 1. bataljon 1. brigade, nastupajući preko Selišta, izveden je uveče, ali nije doneo rezultata. Naše su se jedinice zatim povukle od Catrnje i iz Korita ka Rakovici i na Lisinu da bi se pripremile za novi napad idućeg jutra. Neprijatelj, međutim, nije sačekao ovaj napad, već su se rano izjutra, .14. februara, delovi 4. ustaško-domobranske divizije povukli u Drežnik, a 1. bataljon 13. ustaške brigade, železničko-stražarski bataljon i četa nemačkog lovačkog bataljona odstupili su preko Selišta ka Vodenoj Draži i dalje u Saborski. Jedinice 35. divizije nisu iskoristile ovu priliku da preduzmu gonjenje neprijatelja koji je odstupao, jer je do odstupanja došlo neočekivano, a naše su snage bile zamorene i nepripremljane za neposrednu brzu akciju.

U trodnevnim borbama, severno od Plitvičkih jezera, neprijatelj je pretrpeo znatne gubitke, nije postigao cilj svoje akcije i bio je primoran da napusti zauzetu teritoriju. Prema proceni štaba 35. divizije neprijatelj je imao za to vreme gubitke od oko 150 izbačenih iz stroja. Na našoj strani najteže gubitke pretrpela je 2. brigada, uglavnom zbog doživljenih iznenađenja. Ukupni gubici divizije iznosili su: 30 poginulih, 36 zarobljenih i nestalih, te oko 30 ranjenih. Među poginulima bili su komandant 2. bata-

ljona Aleksa Momčilović, operativni oficir 3. bataljona Dmitar Pavlica i još desetak starešina. Među ranjenima, pored komandanta i politkomesara brigade, bilo je još desetak starešina. Dužnost komandanta brigade primio je tada Gojko Trbović, a dužnost politkomesara Gojko Uzelac. Za popunu 2. brigade upućena su 18. februara 43 borca, iz dopunskog bataljona.

Još pre nego što su borbe oko Čatrnje bile dovršene, noću 13/14. februara, po naređenju štaba korpusa, bila je 3. brigada prebačena sa sektora Prijeboj — Ličko Petrovo Selo u Uvalicu i Plitvički Ljeskovac, da bi zajedno sa 1. brigadom 13. divizije, 14. februara posle podne, napala neprijatelja u Babinom Potoku. Plan je bio da 3. brigada napadne G. Babin Potok sa severa, a 1. brigada 13. divizije zapadni deo G. Babinog Potoka sa juga, te da se najpre odseku, a zatim zauzmu položaji na Čudinom klancu. Napadu je trebalo da sadejstvuje saveznička avijacija, a 2. brigada 13. divizije napadom na Ramljane i Potkoren trebalo je da spreči jaču intervenciju neprijateljskih snaga iz Gackog polja. Pošto se avijacija nije pojavila napad je počeo tek u 17 časova.

Treća brigada je u prvi mrak zauzela dominantne položaje severno od G. Babinog Potoka (k. 940) i deo samog Čudinog klanca, ali pošto je izostao jači pritisak 1. brigade '13. divizije sa juga, neprijatelj je uspeo da iz Vrhovina prebaci pojačanja na Čudin klanac i zaustavi dalji prodor 3. brigade. U isto vreme usledila je intervencija ustaških snaga iz Široke Kule prema Ljubovu, a iz Lešća. jak protivnapad na 2. brigadu, koja je zauzela Ramljane, pa je štab 13. divizije odlučio da se napad na Babin Potok obustavi. Treća brigada povukla se u Plitvički Ljeskovac, Uvalicu i Prijeboj.

Oko Plitvičkih jezera i izvornog dela Korane nastupilo je desetodnevno zatišje, a neprijatelj je za to vreme pokušao da ugrozi Krbavsko polje ispadima iz doline Une preko Plješevice. Devetnaestog februara, dok je 1. brigada 13. divizije vodila borbu između Udbina i prevoja Kuk, kolona od dva do tri bataljona 373. divizije krenula je iz Nebljusa preko Kamenskog ka Frkašiću, odbacila s tog pravca naše manje terenske jedinice i 1. bataljon 1. brigade 13. divizije i izbila u Frkašić. Naše pozadinske usta-

nove oko Korenice i sam štab korpusa u Korenici bili su ovim prodorom ozbiljno ugroženi. Po naređenju štaba korpusa 3. brigada 35. divizije uputila je odmah ususret neprijatelju dva bataljona, koji su u sadejstvu s dva bataljona 13. divizije sprečili tog dana dalji prodor neprijatelja prema Korenici, a idućeg dana, 20. februara, posle vrlo oštrih borbi na liniji Bjelopolje — Grabušić, prisilili su ga na povlačenje preko Frkašića i Kamenskog u polarnu bazu.

Napad 35. divizije na Babin Potok (24. i 25. februara)

Bez obzira na čitav niz negativnih iskustava s napadima na sektor Vrhovine — Babin Potok, Glavni štab NOV i PO Hrvatske i dalje je od štaba 11. korpusa tražio da vlastitim snagama, odnosno delom svojih nevezanih snaga oslobodi taj sektor. Depešom od 17. februara štabu korpusa je javljeno da će jedna brigada 8. divizije preuzeti odbranu linije Ličko Petrovo Selo — Vaganac, te da 35. divizija treba sa jednom brigadom da kontroliše sektor Plitvičkih jezera, a ostale njene snage da mogu biti povučene sa Korduna u Liku i eventualno upotrebljene za napad na, Babin Potok.[33] Na osnovu ove sugestije, štab korpusa doneo je odluku da sa 35. divizijom (bez jedne brigade) i jednom brigadom 13. divizije izvrši 24. februara napad na liniju Vrhovine — Babin Potok — Cudin klanac. Prema zapovesti štaba korpusa, 35. divizija imala je zadatak da uništi neprijatelja na Čudinom klancu i Babinom Potoku, te da izbije na liniju kosa Perušić (k. 913) — Metla (k. 911) i spreči eventualni pokušaj neprijatelja da protivnapadom iz rejona Vrhovina povrati Babin Potok. Trinaesta divizija trebalo je da s jednom brigadom napadne Crnu Vlast i zauzme je, vezujući tako neprijateljske snage u Vrhovinama; jednu brigadu da dade u rezervu korpusa, a sa jednom da ostane na položajima prema ustaškim snagama u Gospiću, Širokoj Kuli, Perušiću i Lešću. Na traženje štaba .11. korpusa obezbeđeno je sadejstvo i jedne brigade 8. divizije, koja bi akcijom protiv uporišta u Dabru vezivala deo snaga 392. legionarske divizije za po-

[33] Arhiv VII, dok. br. 1—2, k. 119/10.

ložaje severno od Gackog polja. Zapovest je predviđena da se u drugoj etapi operacije, ako se ona bude uspešno razvijala, pristupi oslobođenju i Vrhovina.[34]

Neprijatelj je tada na položajima od Vrhovina do Čudinog klanca imao 4. ustaški bataljon 11. divizije (raniji 19. bataljon 4. ustaške brigade) 1. bataljon 18. ustaške brigade, dva bataljona 847. puka 392. divizije i još neke jedinice za podršku. Najbolje su bili utvrđeni rejon Vrhovina, kosa Perušić i Čudin klanac, gde su bili iskopani natkriveni rovovi punog profila, te postavljene žičane i minske prepreke.

Štab 35. divizije odlučio je da za napad na Čudin klanac i G. Babin Potok upotrebi 2. i 3. brigadu, a za napad na D. Babin Potok (kosu Perušić) dva bataljona 1. brigade. Sve pripreme za napad i za sadejstvo artiljerije bile su brižljivo izvršene. Druga brigada, pošto je 19. februara prebačena iz rejona Rakovice u rejon Korenice, imala je krenuti u napad na G. Babin Potok sa juga, a 3. brigada, sa istoka i severa.

Napad je počeo po planu, 24. februara u 15 časova, posle kratke artiljerijske pripreme. Jedinice 35. divizije ostvarile su već u toku prvih časova borbe značajna, napredovanja na svim pravcima. Bataljoni 1. brigade, u snažnom naletu, potpuno su ovladali kosom Perušić i izbili na cestu Vrhovine — Babin Potok. Treća i 2. brigada zauzele su na juriš Čudin klanac i istočni deo Gornjeg Babinog Potoka, ali se neprijatelj održao u Borić-Selištu i na Metli. Druga brigada ovladala je prilazima Crnoj Vlasti, ali nije uspela da zauzme položaje u selu, pa je neprijatelj iz Vrhovina preko Crne Vlasti, upućivao pojačanja na Metlu. U toku noći borba je vođena s promenljivim uspehom, pa su pojedini položaji zauzimani i gubljeni više puta. Mada je jedna grupa 13. divizije izvršila zaprečavanje ceste Zalužnica — Vrhovine, 2. bataljon 18. ustaške brigade i artiljerijska pojačanja iz Otočca, predvođeni tenkovima, uspeli su da u toku noći stignu u Vrhovine, te da pred zoru oštrim protivnapadom povrate kosu Perušić i odbace-2. brigadu 13. divizije od Crne Vlasti. Štab korpu-

[34] Mitar Đurišić: Dejstvo XI korpusa NOVJ, od avgusta 1944, do marta 1945. god., Voj. istorijski glasnik, br. 1/1958. god.

sa doneo je tada odluku da sve jedinice izvuče iz borbe pre nego se sasvim razdani, kako bi se izbegli veći gubici.

Povlačenje je izvršeno bez teškoća. Čim je svanulo, naša avijacija je izvršila par naleta na Babin Potok i Vrhovine. Neprijatelj nije ni pokušao da napada zaštitnice naših jedinica u povlačenju.

Treća brigada, koja je bila najviše zamorena i imala najveće gubitke, povučena je posle borbe u Grabušić na odmor, 1. brigada zadržana je u rejonu Plitvičkih jezera, a 2. brigada rasporedila se na prostor južno od Jezera, sa obezbeđenjima prema Babinom Potoku.

ZAVRŠNE BORBE 35. DIVIZIJE U SEVEROISTOČNOM DELU LIKE

Prvog marta 1945. preformiran je 8. korpus u 4. armiju JA. U njen sastav ušao je i kompletan .11. korpus, jer su se njegove jedinice nalazile na planiranom pravcu nastupanja ove armije. Od toga dana, dejstva 35. divizije, kao i ostalih jedinica 11. korpusa, potpuno su uklopljena u operativne planove 4. Armije.

Stab 4. armije, odmah po formiranju, pristupio je razradi planova predstojećih operacija i pregrupaciji svojih snaga za ofanzivu preko Like i Gorskog kotara ka Istri, Trstu i Slovenskom primorju. Stab 15. nemačkog korpusa, sa svoje strane, izvršio je početkom marta odlučan napor da poveže svoj front od Karlobaga preko Like do Bihaća i spreči prodor 4. Armije na severozapad.[36] Pošto je neprijatelj ovog puta uspeo da taj svoj front uspostavi i jedno vreme održi, 35. divizija našla se u situaciji da se bori u neposrednoj pozadini neprijateljskog fronta.[36]

U vreme formiranja 4. Armije, glavnina 8. korpusa, (19, 20. i 26. divizija) posle uspešno završene mostarske operacije, bila je raspoređena u severnoj Dalmaciji, a 13. i 35. divizija 11. korpusa bile su na liniji Ličko Petrovo Selo — Plitvička jezera — Korenica — Čanak — Ljubovo — Vrebac — Medak. Najveća susedna jedinica, s kojom

[35] Oslobodilački pohod na Trst, str. 38, izd. Vojnog dela, Beograd, 1952.

[36] Oslobodilački rat, II, str. 531.

je u predstojećim operacijama mogla biti ostvarena neposredna saradnja, bio je 4. korpus, raspoređen u trouglu Sisak — Karlovac — Bihać.

Početkom marta pred frontom 4. Armije neprijatelj je držao grupno posednut front od mora do gornjeg toka reke Une, sa tri izrazite grupe: oko Bihaća, oko Gospića i oko Otočca. Imajući u vidu ovakvo stanje kod neprijatelja, te karakter zemljišta na pravcima nastupanja, izrađena je u štabu armije osnovna zamisao operacije, u kojoj je bilo predviđeno: 1) da se do maksimuma aktiviraju jedinice u pozadini fronta (tj. u Lici 35. divizija, jer je 13. divizija bila već uključena u naš front), da bi se neprijatelj prikovao u uporištima i sprečio u manevrisanju; 2) da se uz sadejstvo jedinica u pozadini fronta opkole i počesno tuku njegove grupacije, te da mu se onemogući povlačenje u Gorski kotar i staru itaiijansku granicu; 3) da težište operacije bude na pravcu Gospić — Otočac — Senj — Rijeka — Trst, ne osvrćući se mnogo na desni bok. Na osnovu ovakve zamisli stvoren je plan operacije prema kome je prva njena faza podeljena u tri etape:

a) oslobođenje doline Une;
b) oslobođenje Perušića, Gospića, Karlobaga i Paga,
c) oslobođenje Vrhovina, Otočca i Raba.

Neprijatelj je, međutim, pre početka operacije, koja je planirana za drugu polovinu marta, svojim dejstvima u Lici izmenio donekle sliku situacije, pa je kasnije i plan izvođenja prve faze operacije prilagođen novim uslovima.

Odbrambeni bojevi oko Korenice, u prvoj polovini marta

Da bi uspostavio neprekidan front između grupe oko D. Lapca i Bihaća (373. legionarska i 10. ustaško-domobranska divizija, sa još nekim korpusnim delovima) i zapadne grupe oko Gospića (11. ustaško-domobranska i delovi 392. divizije) i da bi presekao našu komunikaciju Lovinac — Udbina — Korenica — Slunj, nemački J5. brdski armijski korpus preduzeo je 3. marta glavninom svojih snaga i delovima 13. ustaško-domobranske divizije iz Ogu-

lina koncentričan napad na slobodnu teritoriju severoistočnog dela Like i Krbavsko polje.

Jedinice 35. divizije, pred početak ovog napada, 3. marta, bile su raspoređene ovako: 1. brigada bila je oko severnog dela Plitvičkih jezera; 2. brigada imala je 1. bataljon u Plitvičkom Ljeskovcu i Uvalici, 4. bataljon u Vrelu, a 2. i 3. bataljon, koji su 2. marta zauzeli Ličko Petrovo Selo, povukli su se 2/3. marta u rejon Prijeboja i Koreničku Reku; 3. brigada bila je južno od Korenice, u Bjelopolju, Grabušiću i Debelom Brdu.

Neprijatelj je 3. marta pregrupisao svoje jedinice na granicama slobodne teritorije i izvršio nekoliko lokalnih napada da bi postavio svoje snage u što povoljnije polazne rejone za nastupanje. Opšti napad neprijatelja počeo je 4. marta, napadajući sa oko 20 bataljona, sledečim pravcima:

— dva legionarska 373. i jedan ustaški bataljon 10. divizije, iz Ličkog Petrovog Sela preko Prijeboja ka Korenici;

— do dva ustaška bataljona 10. divizije, iz Vaganca preko Drežnika ka Poljanku;

— dva ustaško-domobranska, bataljona 13. ustaške divizije, iz Jezerana preko Saborskog ka Sertić-Poljani i Plitvicama;

— dva legionarska bataljona 392. divizije i jedan ustaški bataljon 11. divizije, iz Babinog Potoka preko Homoljca ka Korenici;

— jedan legionarski, s delovima jednog ustaškog bataljona, iz Ramljana preko Čanka ka Buniću;

— tri ustaška bataljona 4. ustaške brigade (ll.ustaško-domobranske divizije), s linije Perušić — Široka Kula preko Ljubova ka Buniću;

— jedan ustaški i jedan domobranski bataljon 11. divizije, iz Bilaja preko Vrepca ka Podlapači;

— jedan legionarski bataljon 373. divizije, sa četničkim delovima sa Kuka (zapadno od D. Lapca), ka Udbini;

— jedan legionarski bataljon 373. divizije, s delovima jednog domobranskog bataljona, iz Kruga preko Kamenskog ka Frkašiću.

Svaka od ovih kolona imala je artiljerijska, a neke i tenkovska ojačanja. Borbu protiv 9 — >10. neprijateljskog bataljona, kojima je prvi cilj bio Plitvička jezera i Korenica, vodila je 35. divizija; dok su borbu protiv dva do tri bataljona u Južnom Kordunu prihvatili delovi 8. divizije. Snagama koje su s linije Bilaj — Perušić — Ramljani (7. bataljona) nastupale ka Krbavskom polju — suprostavila se 13. divizija, a koloni koja je sa Kuka nastupala ka Udbini — 9. brigada 20. divizije. Prvi i najvažniji cilj neprijateljskog napada bio je, svakako, Korenica.

Prva i 1. brigada pružile su neprijatelju, kod Plitvičkih jezera i severno od Korenice, dva dana vrlo efikasan otpor. Mada je neprijatelj već 4. marta na, pojedinim pravcima, uglavnom uz komunikacije, uspeo da se duboko uklini u slobodnu teritoriju, naše jedinice nisu napuštale položaje između komunikacija, već su napadale bokove i pozadinu kolona, koje su nastupale mešale se s neprijateljem i nanosile mu znatne gubitke. Prvi bataljon 2. brigade napao je 5. marta, iz zasede kod Rudanovca, deo štaba 373. divizije, koji je bio u pokretu prema Korenici, naneo mu gubitke i zarobio obaveštajnog oficira divizije, ali je u borbi poginuo i komandant 1. bataljona Ljubo Labus. Istog dana, na čelu svog bataljona, koji je napao jednu neprijateljsku kolonu kod Prijeboja, poginuo je komandant 3. bataljona 1. brigade Perica Vukelić. Neprijatelj nije uspeo da sa sektora Plitvičkih jezera potisne 1. brigadu, već ju je uglavnom mestimično potiskivao i zaobilazio, dok su se 2. i 3. brigada pod borbom povlačile u padine Plješevice. Po naređenju štaba divizije, one su se 7. marta prikupile iznad Ponora, da, bi zaštitile bolnice i pozadinske ustanove koje su se tamo bile sklonile.

Artiljerijski divizion podržavao je od 4. do 6. marta odbranu 2. i 3. brigade, na pra,vcu Prijeboj — Korenica, manevrušući brzo i dejstvujući efikasno neposrednim gađanjem s bliskih odstojanja. Pošto je istrošio svu raspoloživu municiju, te se sa 3. brigadom jugoistočno od Korenice našao u poluokruženju, divizion je po naređenju štaba divizije zakopao artiljerijska oruđa, pa se kao pešadijska jedinica uključio u 3. brigadu.

Pošto su do 7. marta, neprijateljske kolone sa zapada, preko Ljubova i Čanka, izbile u severni deo Krbavskog

polja, a kolona iz D. Lapca na Udbinu, štab 35. divizije uvideo je da je zadržavanje 2. i 3. brigade u Plješevici, kod Ponora, neodrživo. Bolnica, pozadinske ustanove i zbegovi morali su otud što pre da se izvuku. Pokret na jug, u baze između Kamenskog i Jošana, nije više bio moguć, jer je neprijatelj izbijao u Frkašić i na Goricu, sa Kamenskog i od Udbine, pa je doneta odluka da se evakuacija izvrši kroz severni deo Plješevice, ka Plitvičkim jezerima i ranjenici otpreme na Kordun.

Na kružinom brdu (k. 1060), severno od Seganovca, formirana je 8. marta, pre zore, kolona, u kojoj je pored pozadiniskih delova, štaba divizije i dopunskog bataljona, bilo preko 100 ranjenika (od kojih 35 na nosilima), pa je uz obezbeđenje tri bataljona 2. brigade i dva bataljona 3. brigade krenula preko Mladenovog vrha i Stare ceste, prebacila se uveče iznad Prijeboja preko ceste Prijeboj — — Ličko Petrovo Selo i zanoćila u Jezercu. Posle toga, 2. brigada raspoređena je na položaje oko Plitvičkih jezera, sa kojih je 1. brigada pomerena u Poljanak, Sertić — Poljanu i Ćorkovu Uvalu, da bi sprečila uporna nastojanja neprijatelja da ovlada cestom Saborski — Poljanak, a 3. brigada sa svoja dva bataljona i diviziona prešla je u Selište i Čatrnju. Na taj način glavnina divizije našla se u selima oko izvornog toka Korane, dok je 1. bataljon 2. brigade ostao u Plješevici da štiti zbegove naroda, a dva bataljona 3. brigade odstupila su iz rejona Korenice i Krbavice u Ličko srednje gorje i povezali se s jedinicama 13. divizije.

Neprijatelj je, verovatno, pretpostavljao da su u rejonu Plitvičkih jezera ostale manje snage 35. divizije, pa je mislio da se njih može rešiti jednim brzim napadom sa severa. Jedan legionarski i jedan ustaški bataljon upućeni su preko Saborskog i Kuselja u napad na PoljanaK. Bataljon 1. brigade, koji se nalazio u Sertić-Poljani, pružio je ovoj koloni otpor, ali se pod pritiskom morao povlačiti prema Poljanku. Štab brigade uputio je prema Sertić-Poljani još jedan bataljon, pa je napredovanje neprijatelja zaustavljeno pred Poljankom. Uveče su se istaknuti neprijateljski delovi povukli prema Sertić-Poljani, gde su se počeli utvrđivati, a iz Saborskog su u toku noći tamo pristigla nova pojačanja. Štab 35. divizije naredio je tada 2.

brigadi da glavninom snaga ojača odbranu Poljanke i potpomogne protivnapad 1. brigade, koji je pripreman za sledeči dan. Trećoj brigadi naređeno je da jednim bataljonom podrži protivnapad 1. brigade na Sertić-Poljanu, a s drugim da zatvori pravce koji iz Saborskog preko Vodene Drage vode ka Rakovici i Selištu. Dok se 1. brigada pripremala 10. marta za protivnapad, neprijatelj je iz Sertić-Poljane i sam krenuo ponovo u napad prema Poljanku. On je u prvi mah uspeo da dva bataljona 1. brigade potisne za oko jedan kilometar, ali je zatim protivnapadom ovih dvaju bataljona i po jednog bataljona 2. i 3. brigade odbačen iz Sertić-Poljane i bio prinuđen da brzo odstupi preko Kuselja i Saborskog u Ličke Jesenice.[37]

Opasnost iz pravca Saborskog bila je, po oceni štaba divizije, privremeno otklonjena, pa je brigadama naređeno da zauzmu novi raspored: 1. brigada povučena je na ranije položaje oko Poljanka, s tim što je jača obezbeđenja postavila prema Saborskom i Babinom Potoku; 2. brigada upućena je na sektor zapadno od Prijeboja, sa zadatkom da s tri bataljona dejstvuje s prostora Čujić Krčevina, Uvalica, Vrelo a bataljon s Plješevice da ometa neprijateljev saobraćaj na cesti Prijeboj — Korenica; bataljoni 3. brigade vraćeni su u Selište, sa zadatkom da spreče ispade neprijatelja iz Drežnika prema Poljanku i eventualni novi pokušaj neprijateljskih snaga iz Saborskog da se preko Vodene Drage i Selišta povežu s jedinicama u Drežniku.

Posle relativnog zatišja od dva-tri dana, sve tri brigade ponovo su stupile u borbu, koju im je nametnuo neneprijatelj: 1. brigada odbila je 14. marta napad dvaju neprijateljskih bataljona, nanevši im gubitke od oko 50 izbačenih iz stroja, dok je sama toga dana imala 5 poginulih, 9 ranjenih i 3 nestala; 2. brigada, po dolasku na nove položaje, odbila je 13. marta ispade neprijatelja iz Prijeboja i Plitvičkog Ljeskovca u Cujić Krčevinu i Uvalicu, a idućeg dana s dva bataljona napala je bataljon legionara u Prijeboju, ali bez značajnijih rezultata; 1. bataljon 2. brigade postavio je 15. marta zasedu kod Rudanovca i naneo teške gubitke četi legionara, koja je naišla pred zasedu; dan kasnije, 10. marta, 2. brigada je s dva bataljona

[37] Arihv VII, k. 1234 B f. 4, d. 9.

napala neprijateljski bataljon u Jezercu, i oko 50 vojnika izbacila iz stroja (među kojima 14 zarobljenih), ali ga nije uspela potisnuti s utvrđenih položaja; bataljoni 3. brigade uspešno su odbijali napade iz Drežnika i Saborskog. U borbama koje su vođene 14. i 15. marta oni su izbacili iz stroja oko 40 neprijateljskih vojnika (od čega 10 zarobljenih). Pošto su jedinice 8. divizije 16. marta preuzele položaje u Rakovici i Čatrnji, bataljoni 3. brigade povučeni su prema Poljanku.

Pošto je 2. brigada predstavljala najveću opasnost za neprijateljeve veze u bliskoj pozadini tek uspostavljenog fronta kroz Liku, a dejstvovala je na uskom prostoru, opkoljenom sa svih strana jakim neprijateljskim snagama, štab <15. nemačkog korpusa, naredio je 17. marta da se idućeg dana koncentričnim napadom iz Prijeboja, Jezerca, Plitvičkog Ljeskovca, Čudinog klanca, Homoljačkog klanca i Rudanovca razbiju i odbace partizanske snage u trouglu Ćujića-Krčevina, Uvalica, Korenička Reka. Bataljoni 2. brigade nisu spremno dočekali ovaj napad, pa su 18. ma,rta bili razbijeni i pretrpeli su teške gubitke. Poginula su 24, ranjena 23, a nestala 42 borca. Od oružja je izgubljeno 3 mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 39 pušaka i 13 automata. Ovo je bio težak poraz 2. brigade, do koga je došlo ne samo zbog slabe opreznosti njenih štabova nego i-zbog neopravdano dugog zadržavanja ove borbama zamorene jedinice, na uskom prostoru, opkoljenom jakim neprijateljskim uporištima. Saznavši za poraz 2. brigade, štab divizije učinio je i drugi nesmotren potez, naređivši 1. brigadi da uputi dva bataljona u rejon Ćujića-Krčevine, Uvalica, kao pomoć 2. brigadi, mada razbijenim delovima takva pomoć više nije bila potrebna, a ovi bataljoni mogli su upasti u vrlo nepovoljan položaj. Oni su naišli na neprijateljske zasede kod Jezerca,, od kojih su pretrpeli manje gubitke i bili zadržani, pa ih je štab brigade povukao nazad u Poljanak, na koji je neprijatelj upravo vršio napad preko Bigine Poljane. Razbijeni delovi 2. brigade prikupljeni su u toku iduća dva dana i povučeni u divizijsku rezervu.

Do 17. marta neprijatelj je ovladao Krbavskim poljem i Koreničkom kotlinom, uspostavio front kroz Liku, na liniji Lapac — Kuk — Udbina — Mekinjar — Podlapača

— Ljubovo — Lički Osik — Gospić — Karlobag i povezivao druge ešelone nove linije odbrane, na liniji Bihać — Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Babin Potok — Vrhovine. U njegovoj bliskoj pozadini ostala je 35. divizija, dok je 13. diviziju i 9. brigadu 20. divizije neprijatelj sada imao ispred svog fronta. U zauzetom delu Like fašisti su i u ovom svom poslednjem naletu vršili zverstva i uništavanja, kao i ranije. Sva sela (odnosno seoske bajte) bila su ponovo popaljena, porušena i opljačkana. Narod ovog kraja, po 32 put od početka 1944. godine, organizovano i pod rukovodstvom NO odbora, sklanjao se u vrleti Plješevice, koje su u martu bile još pod dubokim snegom, sa zavežljajem hrane pod miškom i decom u naručju, da spase goli život, ali se nije kolebao.[38]

U pozadinu svog novog fronta kroz Liku neprijatelj je uspostavio uporišta: Prijeboj, Plitvički Ljeskovac, Korenica, Debelo Brdo i Bunić.

Uspostavljanjem fronta kroz Liku neprijatelj nije u operativnom pogledu mnogo postigao, jer je svoje oskudne snage razvukao po frontu i dubini, a oslabio je odbranu u dolini Une. Njegove snage u Krbavskom polju, koje su se oslanjale na Bihać, bile su grebenom Plješevice odvojene od doline Une. Put Lapac — Udbina bio je na samom frontu, a put preko Prijeboja pod udarom jedinica 35. i 8. divizije. Jedini realni rezultat ove njegove operacije bio je u tome što je za kraće vreme prekinuo liniju snabdevanja 4. korpusa kroz Liku.

Oslobođenje istočne Like

S obzirom na promene u rasporedu neprijateljskih snaga u prvoj polovini marta, štab 4. armije izmenio je raniji plan nastupanja. Sada je početni operacijski plan predviđao da se po proboju neprijateljskog fronta, na odseku Lapac — Udbina — Mekinjar, do kraja marta ovlada dolinom Une do Bihaća (isključivo), Krbavskim poljem i Koreničkom kotlinom, te da se kod Prijeboja spoji sa 35.

[38] Zbornik V, knj. 37, dok. br. 121, s. 541.

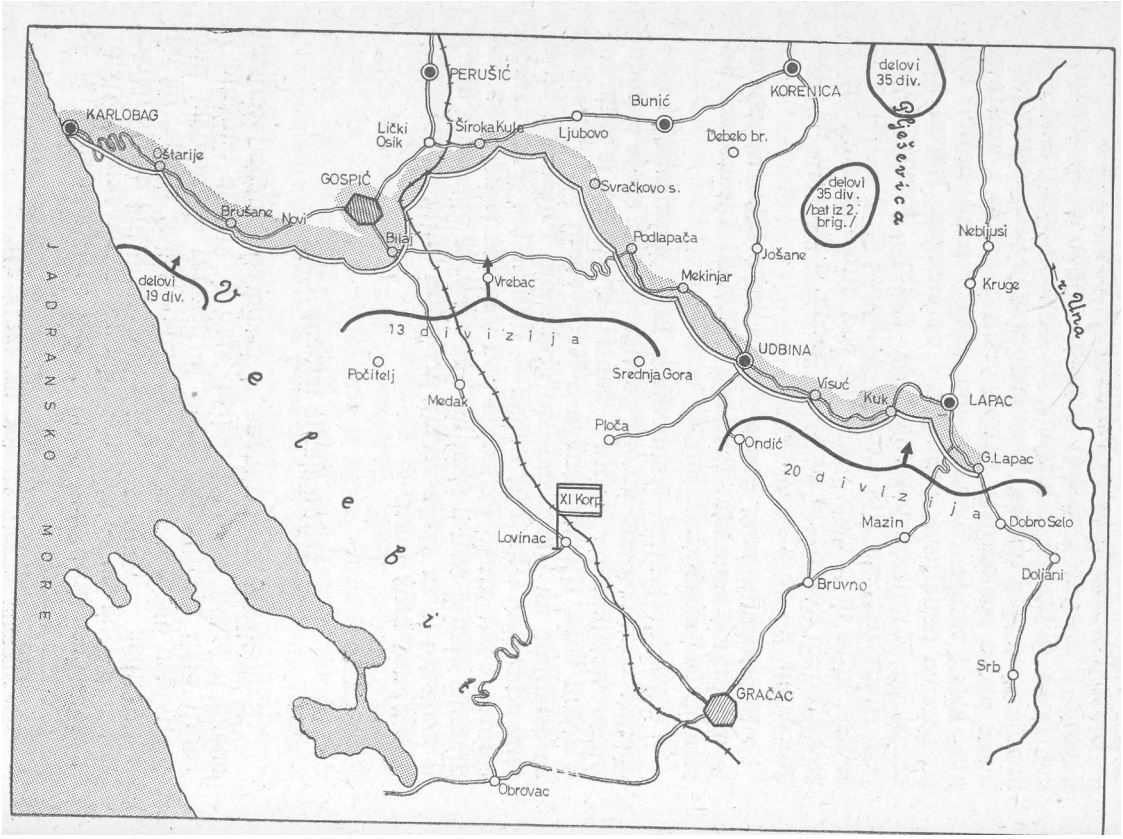

Nova linija fronta kroz Liku (17. mart)

divizijom i 4. korpusom, koji će dejstvovati sa severa.[39] Nastupalo se, dakle, na dva odvojena pravca, razdvojena grebenom Plješevice. Mada je pravac preko Krbavskog polja bio znatno pogodniji za manevar, štab armije usmerio je težište napada dolinom Une, jer je hteo da izbegne mogućnost da iz rejona Bihaća bude kasnije ugrožavan desni bok armije. Na pravac Lapac — Nebljusi — Bihać upućene su 20. i 26. divizija, ojačane artiljerijom i tenkovima, a preko Krbavskog polja opštim pravcem Udbina — Jošane — Korenica nastupala je 19. divizija, ojačana s dva bataljona 1. tenkovske brigade i dva diviziona artiljerije. Njen levi bok, od napada iz rejona Gospića, imala je da štiti 13. divizija, ojačana 5. prekomorskom brigadom. Trideset peta divizija imala je zadatak da napada neprijateljske veze u pozadini i spreči intervenciju delova 392. divizije iz Ramljana i Babinog Potoka prema Krbavskom polju. Po završetku ove etape, armija bi se pregrupisala radi dejstva u zapadnoj Lici.

Na osnovu dobivenog opšteg zadatka, štab 35. divizije stvorio je svoj plan dejstva. Prema njemu je glavnina snaga divizije trebalo najpre da očisti od neprijatelja prostor oko Plitvičkih jezera, zatim da uporedo sa snagama 4. korpusa nastupa na jug, u pravcu Trnavca i Krbavice, te da spreči pokušaje neprijatelja da iz Babinog Potoka i Ramljana interveniše u pravcu Krbavskog polja. Komandno mesto štaba divizije, 20. marta, bilo je u Poljanku. Za napad su određene 1. i 3. brigada, s tim što je 1. brigada nastupala pravcem Jezerce — Uvalica, a 3. brigada s obe strane Plitvičkih jezera. Deo 2. brigade činio je divizijsku rezervu.

Za početak napada snaga na frontu određen je 20. mart, a za 35. diviziju 21. mart. Štab armije požurio je s pripremama za početak napada koliko god je mogao, da ne bi ostavio vremena neprijatelju da se na novoj liniji fronta utvrdi, a i zato da skrati patnje naroda u plješevičkim zbegovima.[40]

Napad je počeo po planu i razvijao se uspešno. Na unskom pravcu 20. i 26. divizija, u toku dva dana, očistile su Lapačko polje, zauzele Nebljuse i Kamensko (preko koga se deo neprijateljskih snaga sa Udbine pokušao po-

[39] Oslobodilački rat, II, s. 556 i 558.
[40] Oslobodilački pohod na Trst, s. 44.

vući prema Bihaću) i izbile pred Drenovački i Ripački klanac, južno od Bihaća.

Trideset peta divizija nije naišla na jači otpor neprijatelja u rejonu Plitvičkih jezera, pa je već 20. marta uveče uspostavila vezu sa snagama 4. korpusa, kod Prijeboja, a 21. marta produžila nastupanje preko Plitvičkog Ljeskovca i Uvalice, ka Homoljačkom klancu, Trnavcu i Krbavici; 1. brigada izbila je u Trnavac 22. marta i odbacila neprijatelja s položaja kod Trnavca u pravcu Čanka; •19. divizija u toku prvog dana borbe oslobodila je Krbavsko polje, a idućeg dana i Korenicu, te se 22. marta spojila s delovima 35. divizije kod Krbavice; delovi 4. korpusa, nastupajući sa severa, oslobodili su, u sadejstvu s 35. divizijom, prostor oko Prijeboja i Ličkog Petrovog Sela, te preko Koreničke Kapele izbili u Mihaljevac; 13. divizija očistila je prvog dana borbe Ličko Srednje Gorje i rasporedila snage na liniji Ljubovo — Ostrvica — Vrebac — — Medak; saveznička i naša avijacija uspešno su podržavale nastupanje naših snaga na svim važnijim pravcima.

Po izbijanju 19. divizije na liniju Korenica — Bunić, 35. divizija je sve svoje snage orijentisala prema Čudinom klancu, Babinom Potoku, Vrhovinama i Ramljanima, našavši se tako u prvom borbenom redu nove linije fronta.

Mada planom operacije nije bilo predviđeno da 4. armija zauzima Bihać, štab armije odlučio je da pristupi likvidaciji već izolovane neprijateljske grupacije u rejonu Bihaća. Borba za Bihać potrajala je od 22. do 28. marta i uspešno je završena. Zadatak 35. divizije, za to vreme, bio je da spreči intervenciju neprijateljskih snaga sa linije Babin Potok — Vrhovine — Ramljani, u pravcu Ličkog Petrovog Sela i ona je taj zadatak uspešno izvršila, odbivši 23. i 25. marta, kod Trnavca, pokušaje dvaju neprijateljskih bataljona (jedan 392. legionarske, a jedan 11 ustaško-domobranske divizije) da prodorom iz Ramijana u Korenicu, uporedo sa intervencijom na drugim pravcima, ometu likvidaciju bihaćke grupacije.

Posle oslobođenja Bihaća, od 29. marta do 3. aprila, 4. armija vršila je pregrupaciju svojih snaga radi produžetka operacije u zapadnoj Lici. Trideset i peta divizija držala je za to vreme položaje na kojima se zatekla.

Reorganizacija 11. korpusa i konačno oslobođenje Like

Uključivanjem dveju divizija 11. korpusa, 13. i 35. u front 4. armije pojavila se potreba reorganizacije kako korpusa, tako i ovih divizija. Obe ove divizije bile su sa relativno malim brojnim stanjem — mnogo manjim od brojnog stanja ostalih divizija 4. armije. Njihova organizacija i naoružanje bili su prilagođeni partizanskoj taktici, pa nisu odgovarali potrebama frontalne borbe. Bilo je neophodno reorganizovati ih.

Štab 4. armije, razmatrajući pitanje reorganizacije ovih dveju divizija, zaključio je da bi njihova popuna novomobilisanim borcima bila teško izvodiva, s obzirom na iscrpljenost ljudskih rezervi u pozadini. Zato je doneta odluka da se obe divizije spoje u jednu, odnosno da se 35. divizija, kao mlađa i čije se operativno područje upravo uključivalo u konačno oslobođene krajeve, rasformira, pa većim delom njenog sastava popuni 13. divizija. Prva brigada 35. divizije produžila je da postoji kao »Prva lička samostalna posadna brigada«. Ona je u prvi mah operativno potčinjena štabu 13. divizije, do potpunog oslobođenja Like (tj. svega 4 dana), a zatim je ostala u Lici na izvršavanju novih zadataka i bila neposredno potčinjena štabu 4. armije.

Oslobođenjem Bihaća i istočne polovine Like bila je završena prva etapa ličko-primorske operacije 4. armije. Do 3. aprila armija je izvršila pregrupacije snaga radi izvođenja druge etape, čiji je cilj bio potpuno oslobođenje Like. Neprijateljski front kroz Liku protezao se 3. aprila, linijom: Plitvička jezera — Cudin klanac — Čanak — Perušić — Gospić — Karlobag. Štab armije doneo je odluku da napad na ovaj deo fronta izvrši snagama 19, .13, 26, 20. i 9. divizije, s tim da se glavni udar usmeri na Gospić, razbije front od Čanka do Karlobaga, a zatim da se operacija nastavi pravcem Otočac — Brinja.

Trinaesta divizija nastupala je opštim pravcem Široka Kula — Perušić — Pazarište, a 1. lička samostalna brigada, na njenom desnom krilu, pravcem Podovi — Konjsko Brdo — Mezimovac — Kaluđerovac — G. Pazarište. Desno od nje nastupale su jedinice 19. divizije. Napad je počeo 4. aprila izjutra i uspešno se razvijao. Već prvog

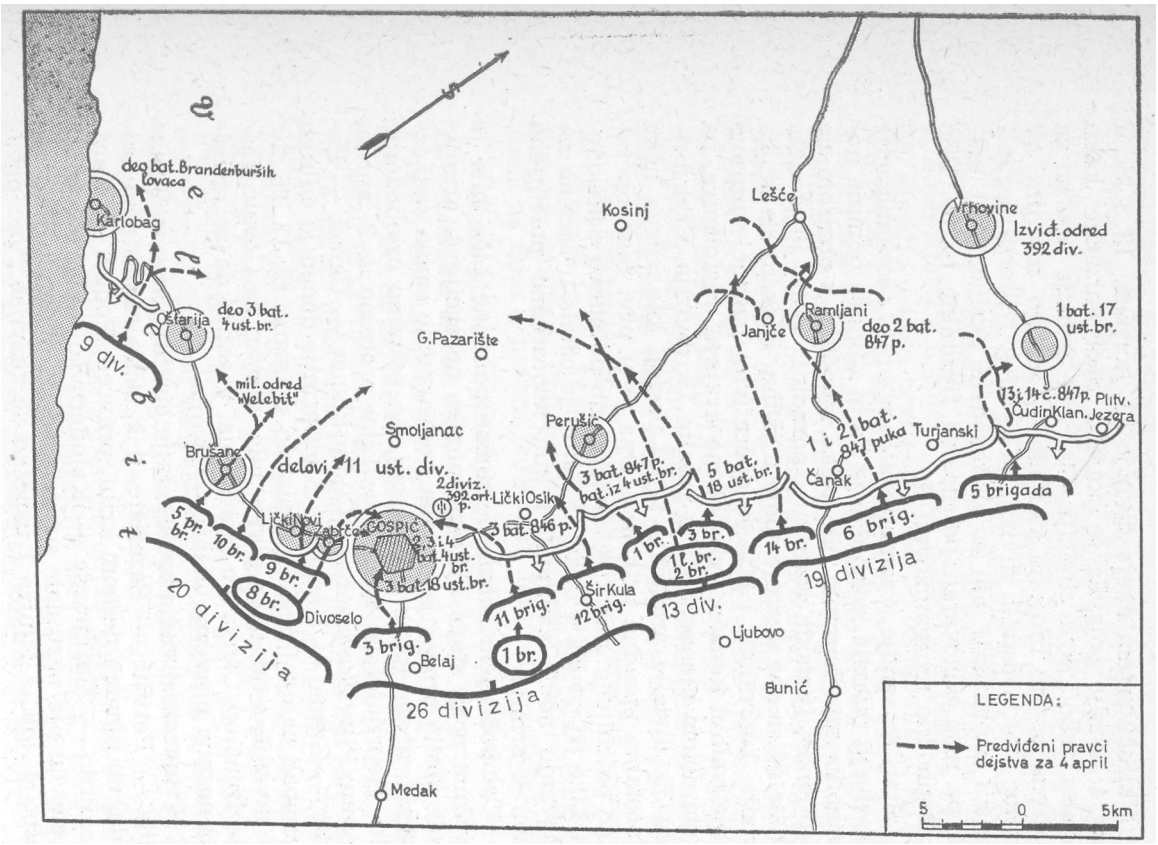

Situacija 3. aprila 1945. i predvideni pravci dejstva za 4. april

dana nastupanja oslobođeni su Gospić, Perušić, Lički Osik, Pazarište, Smiljan, Lički Novi, Brušani, Oštarije i niz drugih sela u zapadnom delu Like, a u toku iduće noći i Karlobag. Skoro sve neprijateljske jedinice na ovom delu fronta bile su brzim naletom naših snaga uništene ili razbijene. Njihovi ostaci spasavali su se bekstvom u vrleti severnog Velebita, a otud prema Senju.

Prva lička samostalna brigada izbila je u Pazarištu 4. aprila, pre mraka, izvršivši tako na vreme svoj zadatak. Severno i zapadno od Perušića vodila je borbu protiv delova perušićke posade koji su odstupili, pokušavajući da se probiju prema Pazarištu i Velebitu. U toj borbi imala je uspeha i nanela je neprijatelju teške gubitke, zarobivši 78 ustaša i legionara i zahvativši bogat ratni plen.

Posle jednodnevnog predaha, jedinice 4. armije produžile su napredovanje kroz Liku, pa je 6. aprila oslobođeno i Gacko polje. Uporište na Ćudinom klancu palo je u naše ruke tek posle oslobođenja Otočca, noću 6/7. aprila. Potpuno oslobođenje Like završeno je 7. aprila, izbijanjem naših snaga na liniju Brinje — Senj.

Prva lička posadna brigada pristupa tada novom nimalo lakšem zadatku od ranijih, da očisti ličke planine od zaostalih grupa fašističkih razbojnika i da obezbedi neometan rad pozadinskih ustanova 4. armije na području Like. Ona je u toku aprila i maja u borbi ubila 66, a zarobila 270 neprijateljskih vojnika, pretrpevši pri tom i sama izvesne gubitke u poginulim i ranjenim. Jedna veća šarolika grupa ostataka razbijenih jedinica (250 ustaša i domobrana), uvidevši da nema drugog izlaza, predala se bez otpora 1. brigadi u Crnom Dabru. Zahvaljujući brzom i energičnom dejstvovanju jedinica brigade i jedinica KNOJ-a, narod oslobođene Like bio je efikasno zaštićen. Posle skoro pune četiri godine neprekidnih borbi, prepunih teških žrtava u krvi, patnji i uništavanja, Lika je ponosna na svoj veliki doprinos konačnoj vojnoj pobedi nad fašizmom i pobedi ideje bratstva i jedinstva Srba i Hrvata u Lioi i u celoj našoj zemlji, doživela slobodu mesec dana pre završetka rata u Evropi.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Trideset peta lička divizija formirana je na nešto drukčiji način nego većina ostalih divizija NOV. Samo jedna njena brigada (Prva) ponikla je direktno iz Ličkog partizanskog odreda. Ostale brigade dovedene su iz susednih područja, da bi se popunila operativna praznina na području Like, koja je nastala odlaskom 6. ličke divizije u sastav 1. proleterskog korpusa u Bosnu. Privremena operativna grupacija, koja je od oktobra 1943. god. dejstvovala pod nazivom »Jedinica operativnog štaba za Liku«, preimenovana je krajem januara 1944. god. u 35. diviziju, jer je razvoj situacije u Lici potvrdio potrebu držanja jedne jake partizanske jedinice na tome sektoru. Jedinice divizije (brigade, partizanski odredi i artiljerijske jedinice) nisu pre ulaska u sastav divizije imale za sobom dugi borbeni put. One su, uglavnom, formirane u jesen 1943. god. posle kapitulacije Italije, te su popunjene većim delom borcima koji su tek nedavno stupili u partizanske redove. Ovi borci, pre upućivanja u brigade, bili su samo kratko vreme u nekoj teritorijalnoj jedinici ili su prošli kroz letimičnu vojno-političku obuku u nekoj nastavnoj jedinici. Nedostatak borbenog iskustva, koje se normalno stiče u partizanskim odredima, imao je znatnog uticaja na borbeni kvalitet i čvrstinu jedinica u prvim mesecima postojanja divizije.

Na udarnu snagu divizije, u prvoj polovini 1944. god. negativno su uticali geografski faktor i nestašica hrane. Većina novih boraca došla je iz Dalmacije, Primorja i Istre, gde je klima mnogo blaža, a sneg izuzetna pojava. Oni su se teško privikavali na oštru planinsku klimu i visok sneg

u Lici. Gubici od smrzavanja i prehlade bili su dosta veliki, a pored toga znatno je bila umanjena manevarska sposobnost jedinica.

Materijalno snabdevanje u tome periodu bilo je općenito slabo. Najteže se osećao nedostatak hrane. Sela na oslobođenom delu Like bila su dugim ratom već iscrpljena, a proizvodnja hrane stalno je opadala. Žene su s mukom uspevale da obrade manje površine već zapuštenog zemljišta, jer je nedostajalo radne stoke i semena. Intenzivnim trošenjem za potrebe vojske i neprijateljskim pljačkaškim upadima, broj stoke bio je već opao na manje od četvrtine predratnog stanja. Zbog nemačke zimske ofanzive i opšteg stanja u južnom delu Hrvatske, doprema hrane iz drugih pokrajina bila je vrlo otežana. Narodu i vojsci u Lici ozbiljno je zapretila glad, pa su dnevni obroci hrane svedeni na minimum. Pored toga, hrana koju su Primorci morali da koriste u Lici bila je po sastavu i načinu spremanja drukčija od one na koju su bili navikli, pa je i to u prvo vreme pričinjalo izvesne teškoće. Sve se to nepovoljno odrazilo na borbenu sposobnost jedinica.

Da svi ovi nepovoljni faktori nisu doveli do težih moralno-političkih kriza i jačeg osipanja jedinica u prvim kritičnim mesecima, treba zahvaliti relativno visokoj političkoj i patriotskoj svesti celog ličnog sastava divizije i upornom političkom delovanju partijskih organizacija u svim jedinicama. Komunisti i skojevci, koji su većinom bili prekaljeni borci, uspevali su da rečju, primerom i toplim drugarskim odnosom održe moral i disciplinu u najtežim situacijama. Ovome je, nema sumnje, znatno pridonela i moralno-politička čvrstina pozadine, koja se prema novim jedinicama odnosila isto tako brižno kao i ranije prema jedinicama svoje 6. ličke divizije, koju je u toku prve dve godine rata odnegovala, a zatim je ne bez tuge ispratila na daleki put. Koliko je lička partizanska pozadina bila u to vreme politički zrela pokazuje upravo i činjenica da su u selima, sa potpuno jednakom pažnjom, primani borci svih jedinica, bez obzira da li su formirane od Ličana, Dalmatinaca, Primoraca, Gorana ili Istrana i bez obzira da li su Srbi ili Hrvati. Trideset peta divizija bila je divizija bratstva i jedinstva, ne samo zbog toga što je u njoj bili podjednako Srba i Hrvata i što u samim jedini-

čama nije bilo ni traga od kakvog antagonizma nego i zbog pune jednolitnosti svih tih jedinica s pozadinom, koju je u to vreme sačinjavao, pretežno, srpski živalj.

Poprište svih većih ofanzivnih i defanzivnih akcija 35. divizije bila je Lika. To je bilo njeno operativno područje. Izuzev bataljon »Plavi Jadran«, koji je prvih nekoliko meseci bio u sastavu divizije, a dejstvovao je u južnom delu Primorja, sve ostale jedinice divizije boravile su i borile se stalno u Lici, a samo na kraće vreme u južnom delu Korduna i u obližnjem delu Bosanske krajine, kod Bihaća. To je, dakle, bila izrazito teritorijalna divizija. Njena baza bila je prostrana slobodna teritorija, između ličke železničke pruge i unske komunikacije. Središte ove teritorije činilo je Krbavsko polje, u koje je neprijatelj uspevao da prodre samo retko, sa jakim snagama, i na kraće vreme. Jedinice divizije kretale su se, međutim, često i bez većih teškoća i kroz zapadni deo Like, a neke teritorijalne jedinice stalno su se tamo nalazile. Nepristupačni su samo bili utvrđeni garnizoni u Otočcu, Gospiću, Gračacu i na liniji D. Lapac — Srb — Otrić, a od proleća 1944. god. još i utvrđeni rejon Vrhovina.

Dolaskom delova 15. nemačkog brdskog korpusa, na osnovne komunikacije kroz Liku, početkom 1944. god., odnos snaga na operativnom području divizije znatno i trajno se izmenio u korist neprijatelja, sve do završnih oslobodilačkih operacija naše 4. armije, u proleće 1945. god. Trideset peta divizija imala je za sve vreme svog postojanja, prema sebi, bar petostruko brojnijeg i tehnički neuporedivo opremljenijeg protivnika. Osnovne i najagresivnije neprijateljske formacije, koje su stalno bile angažovane protiv 35. divizije, bile su: glavnina 392. nemačke legionarske divizije, sa štabom u Otočcu, 4. ustaška brigada, sa štabom u Gospiću i 384. puk 373. legionarske divizije, sa štabom u Bihaću. Četničke snage u južnom delu Like dejstvovale su, uglavnom, kao pomoćni, izviđački i obezbeđujući delovi, u sastavu nemačkih snaga.

U vreme formiranja divizije, njene jedinice međusobno su se već prilično poznavale, jer su pod komandom Operativnog štaba za Liku dejstvovale zajedno skoro 4 meseca. One su upoznale teren i donekle se prekalile u borbama. Ponovni ulazak u Otočac (26. januara), kao i us-

pešni napad na uporišta severno od Gospića i oslobađanje Perušića (30. januara) povoljno su delovali na samopouzdanje jedinica i njihovu uverenost da se na otvorenom polju mogu uspešno nositi s brojno jednakim pa i većim ustaškim formacijama. Zato je štab divizije doneo odluku da sa nekoliko uzastopnih akcija natera 4. ustašku brigadu da se ponovo povuče u utvrđeni Gospić. Međutim, dolazak 392. legionarske divizije u Gacko polje (6. februara) i oštra zima, s visokim snegom, primorali su diviziju da odloži veće akcije prema Gospiću i pređe na aktivnu odbranu prema .Otočcu, Perušiću i Gospiću. U borbama na liniji Otočac — Gospić i uspešnim manjim akcijama protiv neprijatelja, na unskoj komunikaciji, protekla je druga polovina zime.

Proleće 1944. god. predstavlja za 35. diviziju razdoblje najtežih borbi, pod najnepovoljnijim taktičkim i materijalnim uslovima. Već krajem marta, štab 15. nemačkog brdskog korpusa preduzima koordinirane akcije iz Otočca i Bihaća, da bi njegove dve divizije (392. i 373), koje su bile potpuno odvojene kordunaško-ličkom slobodnom teritorijom. uspostavi stalnu vezu na liniji Otočac — Vrhovine — Plitvička jezera — Ličko Petrovo Selo — Bihać. Napad jakih nemačko-ustaških snaga iz Otočca, prema Vrhovinama, usledio je upravo u času kada su snage 35. divizije bile grupisane za ofanzivna dejstva južno od Otočca. Pošto je pravac prema Vrhovinama na taj način ostao nezaštićen, neprijatelj je to iskoristio, te relativno brzo i lako izbio u rejon Vrhovina i tamo se odmah dobro utvrdio. Posle ovog prodora nastupio je jednomesečni period skoro svakodnevnih napada i protivnapada, na prostoru između Vrhovina i Plitvičkih jezera. Uz pomoć delova 8. kordunaške divizije odbijeni su svi pokušaji neprijatelja da prodre u rejon Plitvičkih jezera, kako iz rejona Vrhovina, tako i od Bihaća preko Ličkog Petrovog Sela. Štab 15. nemačkog korpusa doneo je tada odluku da svim raspoloživim snagama pristupi već ranije planiranoj ofanzivi na ličku slobodnu teritoriju da bi najpre ovladao rejonom Plitvička jezera, Korenica, Prijeboj, a zatim u Krbavskom polju i na padinama Plješevice opkolio i uništio 35. diviziju, a ličku slobodnu teritoriju temeljito opustošio.

Za ofanzivu »Morgenstern« neprijatelj je prikupio snage koje su bile brojno šestostruko veće od partizanskih i odlično tehnički opremljene. U prvoj fazi ofanzive neprijatelj je za četiri dana (7—10. maja) koncentričnim napadom, u pet odvojenih kolona, uspeo da ovlada rejonom Plitvička jezera, Korenica, Prijeboj i da izbije na severnu ivicu Krbavskog polja. U drugoj fazi ofanzive (11—16. maja) uvođenjem u borbu jednog tenkovskog i jednog motorizovanog puka, sa juga, u rejon Udbine, neprijatelj je težio da na zapadnim padinama Plješevice opkoli i uništi glavninu 35. divizije, ali u tome nije uspeo. Naše snage, vodeći aktivnu odbranu ti prelazeći u pogodnim momentima u protivnapade, uspele su da izbegnu opkoljavanje, da zaštite i evakuišu partizanske bolnice, sa preko 1.000 ranjenika, kao i da zaštite zbegove neboračkog stanovništva, u kojima je bilo oko 20.000 žena, dece i staraca. Neprijatelj je opustošio sela u Krbavskom polju, a zatim s nešto smanjenim snagama produžio ofanzivu protiv delova 35. divizije i pozadinskih ustanova na Ličkom srednjem gorju (17—26. maja), ali naše snage nisu ni u ovoj fazi pretrpele veće gubitke u živoj sili. Najzad, posle 20 dana neprekidnih borbi neprijatelj je bio primoran da se povuče iz Krbavskog polja, a zatim da napusti Korenicu, Prijeboj i Plitvička jezera, ne ostavivši na taj način, ni jedan od postavljenih ciljeva, sem što je partizanskoj pozadini naneo teške materijalne štete. Do kraja maja neprijatelj je bio proteran sa svih delova ličke slobodne teritorije.

Reorganizacijom i poboljšanim snabdevanjem, početkom leta povećana je udarna moć 35. divizije. Borbe za letinu u Krbavskom polju pokazale su da je njena manevarska sposobnost porasla i da su jedinice u ofanzivnim akcijama istrajnije nego ranije. Brojno stanje njenih bataljona ostalo je i dalje malo (oko 100 boraca), ali je borbeno sadejstvo među njima, kao i sa jedinicama za vatrenu podršku, bilo sve čvršće i sigurnije. Ovo je potvrđeno nizom uspešnih bojeva u rejonu Ljubova, slamanjem utvrđenog nemačkog bataljona na Debelom brdu (20. avgusta), sve uspešnijim pritiskom na liniju Otočac — Gospić i ostvarenjem prvog uspešnog sadejstva sa, savezničkom avijacijom. Pored toga, 15. nemački brdski korpus nije vi-

še bio u mogućnosti da odvoji veće snage za ofanzivna dejstva u Lici, jer su rnu sve jedinice bile vezane pojačanom aktivnošću naših snaga, na okolnim sektorima, a naročito u Dalmaciji. Unutar 4. ustaške brigade bili su sve vidljiviji znaci slabljenja discipline i borbenosti zbog neuspeha u borbi i sve neurednijeg materijalnog snabdevanja, kome nemačka komanda nije poklanjala veliku pažnju. Zbog ovoga, opšti odnos snaga u Lici osetno se menjao u prilog naših snaga.

Oslobođenje velikog dela Dalmacije, u jesen 1944. godine dovelo je do novog položaja i nove uloge snaga 11. korpusa NOV, a posebno njegove 35. divizije. Jedanaesti korpus pregrupisan je tako da mu je glavnina snaga raspoređena u Lici. Pošto je početkom novembra 13. divizija ili. korpusa stigla u rejon Korenice i preuzela položaje prema Otočcu i Gospiću, 35. divizija prikupila se na prostoru severoistočno od Gospića, radi dejstva protiv unske komunikacije, koja je za nemačke snage u Dalmaciji bila od životnog značaja. Mada nije bila u stanju da savlada jako utvrđena obezbeđenja ove komunikacije, između D. Lapca i Otrića, divizija je na ovom sektoru postigla jedan drugi vrlo važan cilj. Oslobođenjem Lovinca i Sv. Roka ona je obezbedila vezu sa ličke slobodne teritorije, preko Halana, sa severnom Dalmacijom i morskom obalom. Ovim je znatno olakšano snabdevanje naših snaga u unutrašnjosti Hrvatske, jer je materijal koji su nam saveznici dopremali na jadransku obalu mogao biti prihvaćen i kamionima prevezen sve do Pokuplja, a veza između Gospića i Gračaca konačno je čvrsto presečena. Svi pokušaji neprijatelja da povrati izgubljene položaje i da potisne diviziju sa gračačkog sektora, koji je za njega postao vrlo osetljiv, slomljeni su, a Gračac je bio sve čvršće izoliran. Kada se front naše 4. armije, početkom decembra, oslobođenjem Knina, približio Lici, gračački garnizon pokušao je da se probije prema D. Lapcu, ali je energičnim napadom 35. divizije, na otvorenom polju, bio za nekoliko sati savladan i potpuno likvidiran. Ovo je bila najkrupnija pobeda divizije, koja joj je donela pohvalu Vrhovnog komandanta i naziv »Udarna divizija«.

Poslednja etapa borbenog puta 35. divizije odvijala se ponovo u širem rejonu Plitvičkih jezera i nije bila laka i

zahvalna, jer se važnost toga sektora za neprijatelja stalno povećavala. Posle zatišja u januaru 1945. godine, štab 15. brdskog korpusa preduzimao je sve što je mogao da bi se oslobodio prisustva naših snaga na bokovima svojih divizija, u dolini Une i na liniji Otočac — Gospić — Karlobag. Njegovi planovi da preseče naše linije snabdevanja preko Korenice i Plitvičkih jezera i pokušaji da uspostavi povezani front, kroz srednji deo Like, razbijali su se sve do kraja marta o upornu i aktivnu odbranu male ali čvrste 35. ličke udarne divizije. Oslobođenjem Like i uključivanjem reorganizovanog 11. korpusa NOV u 4. armiju završen je i borbeni put 35. divizije, kao posebne ratne formacije NOV. Njene jedinice produžile su borbu delom kao 1. lička samostalna posadna brigada, a delom u sastavu 13. primorsko-goranske udarne divizije i drugih jedinica 4. armije.

Trideset peta divizija izvodila je borbena dejstva na sličan način kao i ostale veće partizanske jedinice, iz druge polovine NOR-a, ali je u njenim dejstvima bilo i nekih specifičnosti izazvanih lokalnim uslovima ratovanja, pa ih je potrebno posebno spomenuti. Pošto je za ličku operativnu zonu bila vezana stalnim ciljevima dejstva, objektima koje je štitila i izvorima snabdevanja, divizija je kao celina imala teritorijalni karakter. Međutim, njene jedinice nisu bile teritorijalne, čak ni one iz partizanskih odreda u njenom sastavu, nego su grupisane i korišćene po isključivo taktičkim kriterijumima, sad u jednom, sad u drugom kraju Like. Glavnina snage (obično do dve brigade, s artiljerijom) bila je raspoređena na operativno najvažnijem prostoru, da bi bila spremna za veća ofanzivna ili defanzivna dejstva. Ostale jedinice, delom snaga, štitile su slobodnu teritoriju, a delom izvodile manje akcije, duž komunikacija koje je neprijatelj koristio. Štab divizije nastojao je uvek da preuzme i održi inicijativu u dejstvima, ali s obzirom na nepovoljan odnos snaga ovo često nije bilo moguće postići. Skoro celo proleće 1944. god. neprijatelj je uspevao da glavnini naših snaga nametne odbrambene borbe, a i kasnije se često služio iznenadnim dubokim upadima u slobodnu teritoriju radi prepada, pljačke i uništavanja partizanske pozadine. Ipak je borbena inicijativa pretežno bila u partizanskim rukama. (Od februara

1945. godine vođeno je ukupno oko 250 bojeva bataljonskog i većeg obima od toga oko 130 je počelo na partizansku inicijativu, oko 100 je započeo neprijatelj, a ostali su imali karakter susretnog boja.

Rukovođenje i komandovanje divizijom bilo je, uglavnom, stručno, umešno i energično. Čini se da su brigade ipak ponekad dobivale zadatke koji su u određenom momentu prevazilazili njihove stvarne fizičke mogućnosti, pa su u takvim slučajevima štabovi brigada i bataljona vodili svoje jedinice na izvršenje zadatka, bez pune uverenosti da će uspeti da ga u potpunosti izvrše. Ni viši štabovi (štab korpusa i Glavni štab) nisu uvek prilikom davanja zadataka 35. diviziji imali dovoljno u vidu brojne materijalne teškoće s kojima su se naše jedinice u Lici suočavale, naročito u toku prve zime i proleća. Viši štabovi stalno su nastojali da mladoj diviziji pruže pomoć, upućujući joj dobro proučena uputstva za izvođenje borbenih dejstava protiv neprijatelja, koji je menjao i usavršavao svoju protivpartizansku taktiku, zatim organizovanjem stručnih kurseva za starešine i specijaliste, pružanjem neophodne materijalne pomoći iz* svojih rezervi ili sa susednih područja, a u kritičnim situacijama i upućivanjem u pomoć većih jedinica sa Korduna ili iz severne Dalmacije. Štab korpusa, koji se najveći deo vremena nalazio u Lici, nastojeći da štabu divizije pruži neposrednu pomoć u rukovođenju jedinicama, preuzimao je ponekad (u proleće 1944. god.) neposrednu komandu nad pojedinim brigadama, od čega je moglo biti više štete nego koristi. Svi štabovi radili su kolektivno, a odluke za veće ofanzivne akcije donošene su obično posle konsultovanja sa nižim štabovima. Rukovođenje artiljerijom i jedinicama za vezu bilo je, u datim uslovima, posebno teško i komplikovano, ali je ono uprkos svim teškoćama vršeno na način koji je u vrlo promenljivim situacijama bio najcelishodniji. Podrška artiljerijskom vatrom vršena je često na vrlo smeli način, a gubici pojedinih oruđa bili su ili neizbežni, ili za njih nisu mogli biti odgovorni artiljerijski rukovodioci. Jedinice za vezu pozadinskih komandi područja dobro su bile korišćene i za taktičke potrebe jedinica. Od pozadinskih službi divizije, najteže probleme morali su da rešavaju intendantura i sanitet, ali ni oni nisu zatajili u najkritičnijim

časovima, za vreme velikih neprijateljskih napada. Posebno je potrebno istaći vrlo požrtvovan i organizovan rad sanitetske službe, ne samo divizijske nego i one u nadležnosti viših štabova, jer je na ličkoj slobodnoj teritoriji bilo razmešteno nekoliko partizanskih bolnica. Ni u pogledu rukovođenja političkim radom nije bilo velikih problema, zahvaljujući u prvom redu solidnoj partijskoj i skojevskoj organizaciji, dobro povezanim sa organizacijama NOP na terenu. Dosta česte promene na položajima političkog komesara divizije (pet komesara u toku 1944. god.) nisu se zato znatnije negativno odrazile na kvalitet i kontinuitet političkog rada u jedinicama.

Obaveštajnoj i kontraobaveštajnoj službi, u prvoj polovini 1944. god. nije bila posvećena odgovarajuća pažnja, pogotovo ne ovoj drugoj. Zbog naše nebudnosti i vrlo intenzivne neprijateljske obaveštajne aktivnosti, uključujući i agenturnu, naše jedinice doživele su u tome periodu dosta teških iznenađenja. Umesto da se koristi velikim mogućnostima za postizanje iznenađenja, što je svojstveno partizanskom ratovanju, divizija je u tom pogledu bila prema neprijatelju inferiorna. Za neke od naših većih ofanzivnih akcija neprijatelj je uspevao saznati dok su još bile u pripremi, pa ih je spremno dočekao. O rasporedu naših brigada i, pozadinskih ustanova i »skrivenih« skladišta neprijatelj je obično bio dobro obavešten, što je vidljivo iz niza njegovih pisanih dokumenata i iz činjenice da je prilikom dubljih upada na oslobođenu teritoriju išao pravo prema izabranom cilju napada, odnosno pljačke. Tek u drugoj polovini 1944. god. otkriveni su, u jedinicama divizije, neki od neprijateljevih agenata, dok je veći deo agenata sa terena ostao neotkriven do kraja rata.

Kada se ceni doprinos 35. divizije našoj pobedi u NOR-u, mora se stalno imati u vidu činjenica da je ona neprekidno pred sobom imala višestruko brojnijeg, materijalno mnogo bolje opremljenog, iskusnog i borbama prekaljenog protivnika, koji nije više imao nikakvih skrupula u biranju sredstava i metoda borbe, jer je u zločinima bio već toliko ogrezao da mu više nije bilo povratka na puteve časne vojničke borbe. Hrvući se, bez predaha, s takvim neprijateljem i sa nizom materijalnih nedaća, ova mlada i mala divizija izdržala je sva iskušenja, zadavala

udarce neprijatelju, i ostajući pri tom sve čvršća i prodornija. Za .14 meseci, koliko je postojala, u njenim redovima borilo se oko 5.000 partizana-dobrovoljaca iz Like, Dalmacije, Primorja, Gorskog kotara i Istre. Na bojištima Like palo ih je oko 900, a više od 2.000 moralo je napustiti jedinice zbog ranjavanja, smrzavanja i teških oboljenja. Gubici koje je ona nanela neprijatelju bili su veći od pretrpljenih, a zadobiveni plen više nego dvostruko nadmašuje njene gubitke u ratnom materijalu. Kada se ovim vrlo rečitim brojčanim pokazateljima doda veliki operativni značaj odbrane ličke slobodne teritorije za NOP u Hrvatskoj, te moralno-politički značaj bratstva i jedinstva, kovanog u redovima ove divizije, onda se može pouzdano zaključiti da je naziv »Udarna divizija NOV« čestito zaslužila. Narod Like i ostalih pokrajina, iz kojih su regrutovani borci 35. ličke udarne divizije, s pravom mogu biti na nju ponosni, a mlado pokolenje gledati u njoj uzor kako treba da se brani svoja zemlja i sloboda.

REGISTAR

GEOGRAFSKI NAZIVI

Alaginac (k. 1048) — 32, 33
Alan (k. 811) — 79, 96
Alanak — 27
Alpi (pl.) — 6
Altin vrh (k. 801) — 134
Antoniča vrh (k. 745) — 64, 86, 269—271

Babin Potok (D. i G.) — 128—131, 136—142, 148—150, 165, 166, 168, 184, 185, 194, 196, 200—202, 211-213, 215, 217, 222, 223, 225, 229, 234—238, 244, 248, 250, 252—254, 266, 268, 169, 274, 282, 305, 306, 308, 311, 312, 319, 322, 323, 326—330, 332, 335, 337, 339, 340
Bajnovac — 186
Bakar — 6, 8
Balkan — 263
Baljevac — 318
Baljkuša (kod Krbavice) — 165, 166
Banija — 39, 57, 192, 269, 282, 297, 320
Barić-Draga — 48, 78, 91, 156, 159, 160
Barlete — 15, 17, 26, 34, 35, 45, 56, 63, 64, 66, 68, 76, 97—100, 122, 180, 184, 185, 195, 216
Bašić-poljana — 121, 155
Baške Oštarije — 9, 10, 27, 28, 31—33, 47, 48, 54, 57, 59, 60, 91, 159, 160, 211, 276, 343
Beč — 6
Bela krajina — 220
Bela reka (r.) — 318
Beli potoci — 170, 181, 214, 250, 255
Bela vrh (kod Vrhovina — 146, 235, 253
Benkovac — 8, 13, 14, 281, 313
Beograd — 281, 317
Bigina ograda (predeo) — 141
Bigina Poljana — 141, 166, 167, 323, 326, 336
Bihać — 5—9, 11, 13, 14, 17, 22, 34, 37, 39, 62, 77, 78, 81, 95, 96, 106, 113, 138, 149, 156, 157, 161—164, 168, 173, 188, 191, 192, 203, 204, 211, 214, 215, 225, 234, 239, 241, 244, 247, 251, 254, 261, 268, 282—285, 299, 303, 305, 306, 310, 317—322, 324, 330, 331, 337, 339—341, 346, 347
Bijele stijene (k. 1212) — 276, 279

Bilaj (kod Gospića) — 10, 11, 14, 15, 26, 5, 40, 43, 45, 57, 60, 61, 67, 81, 86, 97, 99, 100, 105, 135, 142, 143, 180, 184, 185, 188, 189, 195, 211, 213—215, 217, 224, 225, 227, 236, 255, 305, 307, 308, 322, 332, 333
Bilajska gradina (k. 638) — 97
Bilajsko Novo Selo (kod Gospića) — 16, 60, 97, 99, 221, 232
Biljevina — 323
Bizovača — 304

Bijelo polje — 173, 177, 180, 181, 183, 199, 229, 248, 255, 265, 307, 309, 328, 332
Blanuše (D. i G., k. 780) — 299, 300
Bobinovac (k. 712) — 271
Bogdanić — 11, 25, 65
Bogdanovići — 129, 131
Bogunica (k. 706) — 35
Boište (k. 804) — 153, 154
Borić Selište (kod Vrhovina) — 131, 136, 137, 139, 140, 146, 329
Bos. Grahovo —14
Bosanska krajina — 39, 173, 346
Bosanski Novi — 305
Bosiljevo (kod Ogulina) — 19, 144, 219
Bosna — 14, 33, 57, 191, 344
Bovan (k. 902) — 276
Brajdići — 321
Brakusova Draga — 124, 126, 127
Breštani — 180, 186, 187, 188, 190
Brezik — 36
Brezovac — 51, 104, 112, 129, 133—135, 137, 147, 148, 169, " 237, 267
Brezovača (k. 610) — 44
Brezovo polje -— 65
Bribir — 13
Bribirske Mastine — 8
Bričinka (k. 717) — 111
Brinje — 9, 73, 75, 81, 92, 95, 96, 101, 115, 116, 119, 124, 133 — 135, 161, 211, 239, 260, 263, 266, 267, 283, 341, 343
Brkljačići — 32
Brlog — 72, 73, 76, 80, 81, 92, 120, 122, 123, 125
Brotnja — 50, 104, 111, 1285—287, 293, 305
Brušane — 10, 15, 17, 24—28, 31—33, 42, 47, 60, 107, 143, 276, 279, 343
Brušanski klanac — 31—33
Bruvno — 37, 49, 50, 102, 103, 111, 157—159, 188, 285, 286, 293, 294, 300, 302, 303
Bubin Gaj — 181
Budak (kod Gospića) — 23, 26, 60—65, 67, 81, 86, 87, 226, 228, 229, 270—272
Budima kosa — 168
Budinovac — 199
Bugojno — 17
Bukova glavica (K. 765) — 44, 235
Bukovac — 83
Bukovica (predeo) — 8, 36, 49, 56, 75, 96, 104, 111, 112, 158, 242, 243, 247, 261
Buljuci — 27
Bunić (kod Udbine) — 69, 163, 170, 171, 174, 177, 183—185, 187—190, 193—195, 199, 202, 214—216, 222, 225, 229—234, 248, 250, 251, 253, 254, 256—258, 265, 266, 307—309, 318, 319, 322, 332, 337, 340
Butkovići — 64
Bužim — 10, 47, 65
Bužinsko bilo — 276

Capaćuša — 214, 283
Cazin — 7, 39, 137
Cazinska krajina — 138
Cerjanske Poljane — 292
Cerovci — 82, 103, 112, 261
Cesarica — 10, 32, 48, 49
Cesarov kamen — 325
Cetina (r.) — 49
Cetinjska dolina —• 14
Crikvenica — 13, 219
Crna Vlast — 127—132, 136, 137, 142, 144, 148, 163, 200, 212, 228, 232, 237, 274, 311, 328, 329
Crni Dabar — 343
Crni padež — 276, 277, 279
Crni vrh (k. 748) — 299
Crni vrh (k. 786) — 64, 149, 150, 165, 200, 203, 216
Crni vrh (k. 936) — 266
Crni vrh (k. 1245) — 222
Crnopac — 157, 158
Cvituša (k. 665) — 246, 290
Cvjetkovići — 82

Čanak — 79, 125, 127, 129, 131, 135—137, 149, 155, 170, 184, 196, 202, 211, 212, 216, 221, 222, 225, 228, 231—233, 237, 238, 243, 252, 264, 265, 272, 312, 318—320, 324, 330, 332, 333, 340, 341
Čardak (k. 789) — 71, 76, 79, 98
Čardak (k. 942) — 177, 203, 222, 225, 233, 258
Catrnja — 168, 321, 323, 324, 326, 327, 334, 336
Čavle — 8
Celin vrh — 266
Cepopek (k. 528) — 223, 244, 325
Čitluk (kod Metka) — 16, 27, 29, 30, 36, 45, 143, 184, 186, 235
Corkova Uvala — 138, 141, 148, 166, 167, 334
Covići — 74, 102, 110, 119, 126
Cubrića vrh — 216, 219, 258, 259
Cudin klanac — 130, 131, 135, 139—141, 144, 148—151, 164—169, 184, 193, 196, 197, 200, 201, 213, 216, 236—238, 310, 311, 317, 318, 324, 325, 327—329, 336, 340, 341, 343
Gudin vrh — 141
Cujića Krčevine — 189, 235, 251, 254, 319, 321, 335, 336
Gukovac — 64, 66, 67, 98, 225, 228, 271

Cojluk — 250
Gulum —' 157

Dabar — 10, 81, 96, 101, 106, 111, 116, 117, 120, 123, 124, 126, 127, 129, 132—135, 137—139, 144, 145, 147—149, 164, 213, 220, 241, 264, 266—268, 275, 328
Dabašnica — 49, 102, 158
Dabina strana — 103, 104, 286
Dalmacija — 5, 6, 13, 14, 18, 23, 39, 40, 50, 57, 75, 95—97, 104, 105, 109, 111, 112, 157, 161, 171, 210, 211, 220, 224, 229, 235, 242, 260, 261, 275, 281, 283, 284, 289, 295, 297, 305, 312, 313, 317, 330, 344, 349, 351, 353
Debela glavica (k. 756) — 29, 46
Debelo Brdo (kod Udbine) — 11, 65, 170, 171, 177, 182, 230—232, 234, 251, 253, 255—257, 265, 307—309, 313, 322, 332, 337, 348
Delnice — 6, 8, 11, 13, 14, 22, 219
Derikrava (k. 907) — 193, 194
Derin-gaj — 261, 300, 302
Divoselo (kod Gospića) — 15, 17, 24, 26—31, 33, 35, 36, 43, 45, 47, 56, 60, 61, 107, 143, 163, 180, 184, 186, 214, 235, 236, 276, 279, 305
Dmitrašinovići — 248
Dnopolje — 180, 203, 204, 214, 304
Dnopoljski Trnavac — 250
Dobro Selo — 13, 50, 51, 104, 105, 111, 112, 175, 176, 247, 285, 293, 308
Doljani — 50, 51, 76, 101, 104—106, 126—129, 133, 134, 138, 144, 147, 148, 213, 266, 275, 285, 286, 293, 304, 305, 308
Donja Suvaja — 50, 104
Donja Varoš — 286, 288
Donji Zaklopac — 293
Dragačevo Brdo — 256
Dragnuša — 277
Drava (r.) — 6, 7
Draženovići — 116
Drenovac — 16, 134, 290, 292, 295
Drenovača — 81
Drenovački klanac — 339
Drežnica — 19, 144, 242, 283
Drežnik-Grad — 165, 166, 306, 307, 317, 321, 323, 324, 326, 332, 335, 336
Drniš — 284
Dropci — 82
Drvenjak — 98, 128, 136, 149
Duboki Dol — 96

Duboko — 173, 179—182
Dukići — 299, 300
Duliba — 27
Duman — 77, 79, 127, 129—131, 149, 151—154, 167, 168, 225, 229, 232, 243, 276
Dunav — 6

Dvorina (kod Metka) — 41, 42

Evropa — 343
Frkašić — 170, 171, 174, 180—182, 188, 189, 250, 254, 255, 265, 283, 307, 309, 319, 327, 328, 332, 334
Fundakov vrh — 310
Gacka (r.) — 72, 101, 126, 127
Gacka dolina — 11, 81, 147
Gacko — 119
Gacko polje — 38, 47, 61, 63, 68, 69, 71—73, 76, 82, 97, 101, 102, 105, 106, 110, 117—119, 122, 124, 125, 127, 133, 134, 138, 144, 151, 212, 213, 228, 240, 241, 263, 164, 267, 269, 273, 295, 311, 320; 321, 327, 329, 343, 347
Gavanuša — 186
Glavače — 72, 102, 111, 117, 121, 125, 126, 127, 134, 135, 138, 147, 148, 266, 275
Glibodol — 116, 124, 145, 147, 148
Glibovito polje — 168
Glina — 7, 39, 297
Glogovo — 49, 53, 68, 82, 91, 96, 102, 112, 157, 159, 261
Glomočnica (r.) — 40, 41
Glunčuša — 82, 106, 108, 109, 221, 222, 230, 259, 272
Godača — 127, 218, 212, 213
Gola Mila (k. 985) — 82
Goli vrh (k. 993) — 153, 154
Golići — 131
Goloura — 234, 253, 257, 259
Gorica — 170, 171, 173, 174, 177, 179, 180, 182, 183, 254, 265, 309, 334
Gorski kotar — 5, 7, 8, 11, 13, 17, 19, 38, 55, 57, 72, 88, 90, 95, 143, 197, 210, 219, 242, 283, 320, 330, 331, 353
Gospić — 5—7, 9—12, 15—17, 20, 22—27, 29—37, 40—43, 45, 47, 48, 52, 55, 57—62, 65—67, 70, 73, 75—77, 80, 81, 83, 86, 95, 98, 99, 105—107, 119, 122, 124, 133, 135, 138, 139, 142, 151, 155, 161—163, 184—186, 188, 189, 200, 203, 207, 210, 211, 214—216, 221—225, 228, 230, 232, 235, 236, 239, 243, 245, 246, 251, 253, 254, 258, 261—264, 269—271, 273, 276, 277, 279, 282, 283, 285, 289, 290, 292—296, 298, 302, 303, 305, 307—309, 311, 318—321, 328, 331, 337, 339, 341, 343, 346—350
Gostovača — 68, 98, 100, 107—109, 121, 122, 131, 137, 154, 155, 163, 167, 170, 196, 202, 225, 228, 229, 243, 253
Gostuša (k. 934) — 74, 250
Grabovac — 321
Grabovača (k. 772) — 66, 67, 84, 227 270

Grabu'šić — 255, 256, 307, 328, 330, 332

Gračac — 5, 6, 8, 9, 11, 13—17, 22, 29—31, 34—37, 39, 40, 42, 49, 50, 52, 56—60, 62, 68, 73, 75, 80—82, 92, 95, 102—105, 111, 112, 156, 158, 162, 163, 175, 176, 184, 185, 188, 195, 211, 225, 232, 235, 236, 239, 245, 246, 248, 258, 261—264, 267, 283, 284, 289, 290—295, 297—300, 302—304, 312, 314, 317, 346, 349
Gradački Dolovi — 245
Gradina (k. 559) — 586
Gradina (k. 616) — 261
Gradina (k. 683) — 61, 63, 86, 99

Gradina (k. 882) — 154
Gradina (k. 912) — 203, 221, 222, 225
Gubavčevo polje — 49, 56, 82, 96, 102, 111, 112, 176, 261, 286

Hajduković — 64
Hečimović — 83

Hercegovina — 317
Homoljac — 153, 164, 165, 169, 170, 173, 188, 189, 193, 194, 196, 199, 200, 215—217, 229, 231, 251—253, 264, 268, 273, 274, 306, 309, 310, 312, 319, 321, 332
Homoljački Klanac — 165, 168, 169, 188, 216, 217, 225, 229, 238, 250, 252, 274. 310, 336, 340
Homoljačko polje (predeo) — 166, 170
Hreljin — 8
Hrvatska — 5, 9, 73, 88, 93, 192, 204, 240. 263, 314, 345, 349, 353
Hrvatsko primorje — 5, 8, 13, 22, 38, 72, 93, 97, 210

Imotski — 6
Inići — 126
Inin vrh (k. 633) — 121
Istra — 6, 88, 90. 93, 133, 210, 330, 344, 353
Italija — 5, 6, 19, 20, 80, 88, 89, 171, 192, 240, 263, 281, 344
Ivačić-grad — 223, 244
Ivančevića brdo — 128
Ivanjovača (k. 773) — 286
Ivčevića kosa — 62, 69, 76, 79, 80, 106, 110, 120, 121, 123, 142, 153—155, 164, 222, 264, 270, 276, 277, 318
Izačić — 138, 268, 318, 323

Jablanac — 48. 275, 276
Jadova (r.) — 26, 41, 66
Jadovno — 25, 31, 47, 276, 279
Jadran — vidi Jadransko more
Jadransko more — 6, 8
Jagodnja — 186, 195, 215, 216, 231—233, 257, 258
Janzče (kod Ramljana) — 61, 69, 71, 72, 76, 79, 80, 98, 100, 106, 123, 127, 130, 131, 138, 142, 151, 154, 155, 164, 197, 211, 222, 224, 225, 228, 230, 231, 246, 264, 269, 270, 274—277, 279
Jasenak — 13
Jasenov vrh — 186
Jasenovača (k. 691) — 68. 69, 108, 155
Jasikovac — 193
Javornik (k. 776) — 230, 254, 255
Jelov venae — 195, 215
Jelov vrh (k. 999) — 82, 187
Jezerance — 81, 101, 115—117, 124, 134, 135, 145, 147, 148, 267, 268, 322, 332
Jezeranski vrh — 184, 195, 216, 221, 234, 243
Jezerce — 165, 166, 168, 234, 252, 321, 322, 334, 336, 339
Josipdol — 145, 164, 322
Jošane — 170, 177, 179—181, 187, 193, 194, 251, 334, 339
Joševica — 286
Jurišić — 83
Jurišina metla (k. 1164) — 145, 311

Kalebovac — 199
Kalinovača — 304
Kaluderovac — 65, 271, 341
Kamara (k. 721) — 299
Kamenitovac (k. 675) — 108
Kamensko (M. i V., pl.) — 26, 37, 56, 61, 62, 78, 91, 106, 170, 179—182, 185, 203, 204, 214. 248, 250, 255, 282, 283. 304, 319, 327, 328, 332, 334, 339
Kamenjak — 8
Kamera (k. 804) — 158
Kaniška Draga — 66, 86
Kaniža — 84, 86, 87
Kapela (M. i V., pl.) — 8, 116. 133, 213, 215, 266
Kapetanoväc — 69, 108
Karaula (k. 773) — 225
Karleušine plase (predeo) — 167, 169
Karlobag — 9, 10, 14, 19, 20, 22, 23, 31—36, 38, 40, 42, 43, 47—49, 54, 56, 57, 59, 60, 78. 90, 95, 105, 143, 156, 159—162, 188, 211, 214, 239, 276. 279, 303, 305, 321, 330, 331. 337, 341. 343, 350

Karlovac — 7—9, 13, 23, 57, 73, 80, 197, 219, 220, 331
Keserovac — 86, 228, 271
Kijani — 111, 302
Kik (kod Lovinca) — 16, 75
Klana — 6
Klapavica — 103, 175, 176, 285, 294, 303
Klašnjica — 319
Klenovac — 68, 69, 82
Klokočevica — 165, 215, 217, 244
Kneževići — 82
Knin — 5, 6, 8, 9, 13, 14, 17, 22, 36, 39, 49, 60, 73, 81, 95, 103, 145, 156, 161, 162, 184, 203, 211, 247, 260, 261, 281, 283—285, 293—296, 298, 299, 303, 349
Kninska krajina 299
Komič — 74, 75, 250
Komljovača — 99
Končarov kraj — 137, 138, 142, 146, 148, 150, 153, 163, 167—169, 189, 196, 200, 237, 312
Kontići — 68
Konjska glavica (k. 968) — 148
Konjski vrh (k. 1128) — 202, 222, 253
Konjsko brdo — 62, 67—69, 76, 82, 110, 137, 154, 155, 226, 227, 271, 341
Korana (r.) — 182, 223, 323, 326, 327, 334
Kordun — 5, 13, 19, 39, 57, 116, 137, 165—168, 173, 181, 182, 189, 191, 192, 221, 223, 234, 236, 238, 240—242, 263, 268, 269, 281, 283, 284, 297, 305, 307, 319, 321, 328, 333, 334, 346, 351
Koren — 80, 252
Korenica (sada Titova Korenica) — 34, 77, 78, 92, 128, 140, 164, 165, 169—171, 173, 174, 183, 185, 188, 189, 193—195, 197—200, 202, 214, 215, 217, 221, 222, 229—231, 234, 244, 248, 251—254, 256, 258, 265, 266, 273, 275, 282—284, 297, 303, 305—310, 312, 314, 318, 319, 321, 322, 328—333, 335, 337, 339, 340, 347—350
Korenička Kapela — 164, 169, 189, 196, 215, 252—254, 265, 340
Korenička Reka — 168, 169, 252, 310, 314, 319, 321, 332, 336
Koreničko polje — 37, 165, 169, 192
Korito — 153, 168, 323, 324, 326
Kosa (k. 744) — 292
Kosinj (D. i G.) — 61, 62, 65, 92, 106, 122, 126, 127, 211, 216, 241, 246, 247, 253, 267, 269, 276, 277, 279
Kosinjiski Bakovac — 276, 277
Kostajnica — 7, 8, 156
Kozarica — 231
Kozarišće (k. 685) — 36
Kozjan — 129, 131, 163, 170, 171, 187, 189, 196, 201—203, 222, 233, 243, 250, 265, 276
Krasno — 241, 279
Krbavica — 155, 165, 166, 168. 170, 171, 182, 185, 188, 189, 195, 196, 199, 215, 230, 238, 243, 251, 252, 256, 276, 307—309, 322, 334, 339, 340
Krbarvsko polje — 16, 26, 37, 38, 47, 62, 70, 73, 74, 77, 132, 135, 139, 162—164, 170, 171, 173—177, 179, 180, 182, 183, 185, 187—190, 200, 207, 214, 215, 219, 221, 228—234, 236, 238, 240, 243, 247, 251—256, 258, 259, 268, 273, 277, 282, 303, 305, 308, 317, 319, 322, 324, 327, 332—334, 336, 337, 339, 340, 346—348
Krčana — 197
Krčevine (kod Nebljuha) — 38, 126
Kriva Draga — 130, 136
Kriva glavica — 203
Krivaja — 321
Krivi Put — 96, 145
Križajica — 35, 36, 43, 44
Križanovo brdo — 277
Križpolje — 81, 116, 145
Krnjakov vrh — 244

Kruge — 203, 204, 248, 319, 332
Krupa — 96
Kruškovac — 184
Kučevići — 96
Kugina kuća — 276, 279
Kuk (prevoj) — 26, 37, 62, 91, 106, 112, 185, 188
Kuključ — 35—37, 43, 44
Kupirovo — 104, 247
Kurjak — 176, 187
Kurozeb (k. 808) — 251
Kuselj — 165—167, 322, 323, 326, 334, 335
Kuterevo -t- 241, 279
Kuzmanovača — 77, 100, 109, 135, 136, 139, 142, 148, 149, 155, 163, 164, 167, 174, 203, 222, 233, 237, 243, 247, 248, 253, 257, 259, 264, 265, 272, 319, 320
Labudovac — 141
Lapac — (D. i G.) — 5, 9, li—14, 17, 22, 34, 37—39, 49—51, 56, 62, 75, 77, 81, 92, 102—106, 111—113, 156—159, 163, 170, 175, 176, 188, 197, 203, 211, 214, 215, 225, 241, 247, 248, 250, 262—264, 267, 268, 282—286, 293, 294, 298—300, 302—305, 307, 308, 320, 331, 332, 334, 336, 337, 339, 346, 349
Lapačka korita — 38
Lapačko polje — 37, 77, 181, 183, 185, 232, 240, 304, 308, 321, 339
Laudonov gaj — 174, 177, 192, 232, 256, 257
Ledenice — 13, 194
Ledenik — 32
Leskovi vršak (k. 995) — 252
Lešće (kod Vrhovina) — 69, 71, 76, 77, 79, 80, 82, 97, 106, 110, 119, 121, 123, 125—127, 131, 135, 138, 139, 142, 151, 154, 189, 211, 213, 215, 224, 228, 230, 232, 243, 247, 264, 267, 269—272, 274, 320, 327, 328
Letinac — 134
Lička Jesenice — 145, 148, 164—166, 275, 306, 322, 335
Lički Novi — 10, 25, 27—29, 46, 214 343
Lički Osik — 10—12, 17, 23, 26, 34, 56, 60, 61—67, 69, 74, 80, 81, 83, 84, 86, 87, 97, 98, 100, 105, 106, 108, 109, 122, 124, 139, 142, 163, 184, 203, 213, 217, 224, 225, 227—230, 233, 250, 257, 269—275, 309, 322, 324, 337, 343
Ličko Cerje — 58, 245, 246, 262, 292
Ličko Petrovo Selo — 72, 92, 96, 129, 138, 143, 156, 163, 164, 182, 188, 196, 215—217, 222, 223, 234, 235, 244, 248, 251, 253, 254, 268, 305—310, 317, 318, 323—325, 327, 328, " 330, 332, 334, 337, 340, 347
Ličko polje — 37, 63, 73, 177, 179, 183, 184, 188, 273, 303
Ličko srednje gorje — 334, 340, 348
Lika — 5, 9, 13, 14, 17—19, 21, 23, 33, 37, 39, 40, 49, 50, 55, 57, 72, 73, 77, 88—90, 92—98, 102, 103, 105, 109, 111, 112, 115, 118, 119, 124, 129, 133, 143, 156, 157, 161, 174—176, 188, 190—192, 195, 197, 200, 204, 205, 209, 210, 212, 214, 215, 219, 223, 224, 234, 236, 239—241, 243, 260, 261, 263, 268, 275, 279, 281—284, 289, 293—299, 304, 307, 312—314, 317, 319—321, 324, 328, 330—332, 336, 337, 339—341, 343—346, 349—351, 353
Lika (r.) — U, 16, 26, 40, 42, 44, 47, 60, 61—66, 87, 97—99, 225, 227, 247, 269, 271, 272, 276, 277
Lipač — 96
Lipač vrh (k. 794) — 74, 75
Lipica — 81, 116, 124, 134
Lipova glavica (k. 671) — 61, 82, 83, 100, 106, 107—109,

155, 224, 226, 227, 230, 269, 271, 272
Lipovo Polje — 276
Lisina (k. 748) — 84, 141
Lisina (k. 1182) — 136, 150
Liščev vršak — 85
Lokve (kod Delnica) — 8," 13
Lomska Duliba — 279
Lončari — 117
Lovinac — 7, 11, 14—16, 37, 49, 52, 56—59, 62, 68, 74—76, 81, 91, 92, 103, 105, 112, 175, 176, 184, 188, 213, 225, 232, 235, 236, 243—248, 250, 261, 262, 283—285, 289—294, 297, 298, 302—304, 322, 331, 349
Lučani — 101
Lug — 131
Lukići — 169
Lukovo Sugarje — 30
Lulići — 272
Luluša (k. 670) — 36, 44
Lumbardenik ← 286

Ljeskovača — 46
Ljeskovčeva glavica (k. 634) — 41
Ljubljana — 6
Ljubovo — 56, 62, 67—69, 73, 76, 77, 91, 106, 109, 110, 135, 138, 139, 143, 155, 156, 163, 164, 171, 174, 177, 183, 185—190, 193—195, 197, 200, 202, 203, 215—217, 221—223, 225, 229, 230—235, 238, 243, 244, 247, 248, 250, 251, 253, 256—258, 264, 265, 267, 271, 273, 276, 277, 284, 305, 307—309, 319, 324, 327, 330, 332, 333, 337, 340, 348
Ljubovski prevoj — 129, 135, 174, 177, 187, 216, 217, 230, 231, 233, 256—258
Ljutača (k. 738) — 25, 58, 246
Ljutik (k. 1091) — 187

Magarice — 153
Majerovo vrelo — 127, 128
Majetičev vršak (k. 618) — 126
Mala Kapela — 129
Mali Bešlinac (k. 673) — 29
Mali Čanak — 168, 222
Mali Čardak (k. 696) — 69, 106, 107, 224
Mali Halan — 292, 297, 349
Mali Javornik (k. 980) — 167, 170
Mali Kotal (k. 898) — 79
Mali Lisac (k. 1029) — 266
Mali Obijaj (k. 835) — 131, 144, 237
Mali Orijak (k. 689) — 29, 235
Malo Polje (kod Perušica) — 270
Malovan — 96, 104, 112, 158, 299
Maljen — 81
Mandina glavica (k. 812) — 104, 112, 247, 285
Manduševac — 323
Marina glavica (k. 775) — 61, 64—67, 76, 84, 87, 100, 227, 230, 270
Marković — 153
Masari — 62
Maslenički tesnac — 160
Mašić Budžak — 131, 136, 149
Matića Krčevine — 165
Matovinovićev vrh (k. 990) — 58

Mazin — 37, 38, 91, 102, 103, 112, 157—159, 175, 176, 264, 284, 285, 294, 300, 302—304
Medak — 11, 15, 26, 30, 35, 36, 40—42, 45—47, 52, 56—59, 61, 62. 66, 68, 76, 78, 86, 92, 97, 101, 107, 143, 163, 177, 179, 184, 186, 188, 214—217, 221, 235, 236, 244, 245, 255, 258, 275, 285, 292—295, 297, 302—305, 319, 320, 322, 330, 340
Medeni Dolac — 131, 136, 144, 146, 222, 237, 238
Medici (k. 874) — 38
Medovača — 99
Medvedovača (k. 838) — 58, 262
Međeđak — 286
Međugorje — 180, 186, 187

Mekinjar — 179, 189, 194, 215, 252, 281, 284, 336, 337
Metla (k. 910) — 129, 130—132, 136, 137, 140, 148, 149, 153, 163, 237, 328
Metla (k. 1173) — 180
Metla (k. 1287) — 31, 47
Metlačko razvršje — 47
Mezinovac (kod Perušića) — 270, 341
Mihaljevac — 173, 181, 200, 234, 252, 253, 265, 340
Mila voda — 112
Miletića gaj — 58, 289, 292
Milkovića stanovi — 69
Miljača — 65
Mirić Štropine — 165, 167, 318
Mladenov vrh — 169, 334
Mlakovo — 247
Močila — 323
Mogorič — 74, 76, 101, 179, 180, 184, 186, 188, 279, 284
Moslavina — 282
Mošun — 13
Mrkopalj — 19
Mrsinj — 189, 193, 196, 199
Mrzla Vodica (kod Delnica) — **8, 11**
Mum — 123
Murgovača (k. 863) — 230, 231, 256
Mušalučko Malo Selo — 64, 86, 269, 271
MušaluK (kod Gospića) — 10, 26, 61, 85—87, 227, 270

Nebijusi — 38, 181, 203, 204. 214, 215, 304, 327, 339
Negorski vrh — 116
Nemačka — 247
Novčića (r.) — 62—64, 66, 272
Novi — 8, 14, 96, 101
Novoselija — 62

Obijaj (k. 800) — 169
Obrovac — 9, 13, 14, 20, 49, 78, 156, 159—162, 239, 262, 281, 289, 293, 294, 297
Odanova kosa (k. 1035) — 148
Ogoreli grič — 77, 228, 270
Ogradak — 130, 136, 140, 142, 146, 147, 149, 153, 163
Ogulin — 6—9, 13, 17, 22, 72, 73, 80, 95, 96, 115, 116, 161, 196, 197, 219, 220, 263, 268, 283, 320, 322, 331, 332
Oltari — 126
Omsica — 300, 302
Ondić — 17, 189, 294, 302
Opsenica — 248
Oravac — 123, 125, 180
Orleuša (k. 721) — 300
Orlovača (k. 1338) — 181
Ornice — 27, 29, 36, 97, 143
Ostrovica (kod Gospića) — 15, 26, 47, 61, 63, 64, 76, 97, 110, 122, 129, 142, 143, 184, 195, 203, 216, 305, 319, 340
Ošipova glavica — 257
Oštra — 10, 11, 25
Oštri grič (k. 1053) — 79, 153
Oštri kozjak — 31
Otri Mihaljevac — 169
Oteš — 25, 26, 47
Otešica (r.) — 65
Otočac — 9, 14, 17, 38, 57, 61, 68, 70—73, 75—77, 79—81, 92, 95, 96, 98, 100—102, 105—107, 109—111, 115, 117—127, 132—134, 137, 138, 144, 147, 148, 151, 161, 162, 164, 184, 189, 201, 203, 210—213, 222, 223, 237, 239, 246, 254, 262—264, 266, 267, 269, 273, 275, 276, 305, 306, 311, 319, 329, 331, 341, 343, 346—350
Otrić — 13, 53, 56, 75, 81, 82, _103—105, 111, 112, 156—159, 161—163, 175, 211, 247, 261, 263, 267, 284, 294, 297—300, 303, 304, 346, 349

Padališta — 170, 173, 179, 180, 183, 252, 255
Pađeni (kod Knina) — 281
Pag (o.) — 289, 331
Paklarić — 250
Paklenica — 91, 159—161
Palež — 44, 266

Papuča — 15, 42, 44
Parčići — 246, 290—292
Paripovići — 279
Paskašev vrh — 267
Pavlice — 46
Pavlovica — 279
PazariŠKi Bakovac — 277
Pazariško polje — 47
Pazarište (D. i G.) — 10, 17, 25, 26, 33, 48, 56, 59—62, 64, 65, 68, 236, 241, 267, 270, 271, 277, 341, 343
Pečani — 170, 171, 173, 177, 180—183, 251, 255, 165, 320
Peregino polje — 58, 59, 290
Perjasica — 137
Perušić — 10, 11, 18, 26, 34, 56, 61, 62, 64—71, 73, 74, 76, 77, 79, 80, 82—87, 91, 92, 97, 100, 105—110, 118—125, 127, 135, 137—139, 142, 145, 152—155, 163, 171, 184, 189, 197, 200, 203, 211, 213, 215, 221, 222, 224, 225, 227—230, 236, 238, 243, 246—248, 253, 256, 258, 264, 265, 267, 269—273, 277, 318, 320, 322, 328, 332, 333, 341, 343, 347
Perušić (k. 913) — 129—132, 136, 137, 139, 140, 144, 146—149, 237, 328, 329
Perušićko polje — 67
Petrinić polje — 126, 129, 133, 134, 138, 266, 267
Petrinja — 39, 269
Pisarovina — 297
Pišać — 187, 265
Pišaćuša — 231, 250, 254, 256, 257, 265 '
Plana (k. 951) — 158
Plaščanska dolina — 133
Plaški — 111, 115, 124, 132, 147, 148, 164, 283, 322
Plečaši — 286, 293
Plitvice — 166, 167, 321, 323, 324, 326, 332
Plitvička Jezera — 47, 71, 72, 78, 106, 119, 124, 125, 128—130, 132, 133, 137—139, 142—144, 148—151, 153, 156, 162—168, 175, 180, 183, 185, 189, 192, 194, 197, 211, 214, 215, 217, 220, 221, 223, 224, 234, 236, 238, 240, 241, 244, 252—254, 260, 263, 264, 266, 273, 275, 283, 284, 295, 297, 307, 308, 310, 312, 317, 318, 321, 322, 326—328, 330, 332—334, 339—341, 347—350
Plitvički Ljeskovac — 71, 92, 94, 148, 165—167, 169, 184, 188, 192, 196, 200, 213, 216, 234, 237, 252, 254, 305, 306, 311, 312, 317—319, 322, 323, 327, 332, 335—337, 340
Ploča (D. i G-, kod Lovinca) — 59, 74, 75, 103, 175, 180, 184, 186, 188, 231, 290, 294, 303
Pločanski klanac — 70, 74, 75, 103, 176, 184, 232, 248, 250, 302
Plješevica (pl) — 8, 37, 54, 78, 129, 156, 163, 169, 170, 173, 174, 177, 179—183, 189, 191, 197, 203, 204, 207, 214, 217, 248, 250, 283, 307, 318, 319, 327, 333—335, 337, 339, 347, 348
Počitelj — 17, 26, 29, 34—36, 44—47, 56, 78, 97, 101, 107, 143, 184, 186, 188, 194, 217, 221,'225, 235, 275, 276, 305, 319
Podbojišno Selište (Pocrnići) — 69, 76, 83, 100, 106, 109, 121, 137, 225, 265
Podkoren — 71, 79, 106, 110, 120—122, 127, 228, 327
Podlapac (kod Udbine) — 38
Podlapača — 54, 164, 170, 174, 177, 179, 180, 183, 184—190, 193, 194, 200, 202, 214—216, 231—234, 252, 263, 265, 332, 336
Podijut — 112
Podovi — 68, 69, 109, 129, 131, 135, 155, 221, 227, 243, 248, 257—259, 341
Podum — 72, 76, 101, 102, 106, 117, 120, 123, 125, 126, 134

Pogledalo — 169, 170, 193, 196, 200, 229, 252, 253, 265, 309, 310
Pokuplje — 151, 161, 220, 242, 297, 349
Polica — 193
Poljanak — 138, 165, 166, 223, 234, 295, 306. 307, 321, 323, 324, 326, 332, 334—336, 339
Poljane — 29
Poljica — 17
Ponor — 173, 180, 181, 199, 309, 321, 333, 334
Popovića brdo (**K**. 652) — 300
Posedarje — 161
Potkonjak — 46
Preradova — 45
Previja — 150, 169
Prijeboj — 72, 78, 139, 140, 149, 164—169, 173, 174, 182, 183, 185, 188, 193, 194, 196, 199, 214, 215, 217, 222, 223, 225, 231, 234—238, 244, 248, 251—254, 264, 266, 273, 284—308, 312, 317—319, 321, 322, 325, 327, 332—337, 340, 347, 348
Priseka — 104, 285
Prkos — 187
Pri j evo — 286
Prokike — 96
Prozor (D. i G., kod Otočca) — 77, 119, 121—123, 125, 126
Prozorina (k. 648) — 121, 123, 125
Prpiči — 32
Prvan Selo (kod Perušića) — 26, 63, 64, 84—87, 131
Pula — 6
Pupavci — 129

Rar (o.) — 331
Radoševići — 46
Raduč — 11, 15, 16, 30, 35, 43, 45, 52, 58, 59, 61, 68, 180, 184, 188, 235, 245, 258, 290
Rakovica — 166, 192, 321, 323, 326, 329, 335, 336
Ramljani — 76, 79, 97, 98, 100, 101, 106, 110, 123, 127—131, 135—139, 142, 144, 145, 148, 149, 151—155, 162—164, 189, 212, 222, 225, 228. 229, 232, 237, 238, 243, 265, 270, 272, 273, 317, 318, 322, 324, 327, 332, 333, 339, 340
Rapajin klanac — 81
Rapajin Palež — 167
Rasovača — 65
Rastik (k. 630) — 35
Rastoka — 25
Rastovača — 44, 324
Ratkovićeve poljane — 186, 187, 233
Ravne Drage — 231
Ravni kotari — 20, 161, 220
Ravni vrh (**K**. 748) — 66, 84, 100, 227
Razbojište — 187
Razbojna — 57, 58
Razbojna draga — 186, 235
Razdolje — 186, 255
Razvala (k. 640) — 116, 290
Resnik — 245, 246, 261
Ribnik (kod Metka) — 14, 30, 35, 41, 43—46, 52, 57, 60, 86, 184, 215, 217, 221, 224, 225, 227, 232, 236, 255, 293, 295, 305, 307, 322
Ričica (r.) — 298
Ričice — 81, 246, 262, 289, 291, 294, 313

Rijeka — 6, 8, 13, 14, 22, 80, 96, 219, 306, 320, 331
Ripački klanac — 37, 339
Risovac — 270, 271
Razvanuša — 24, 28—31, 33, 42, 235, 236, 279
-Rudajice — 75
Rudanovac — 196, 253, 310, 333, 335, 336
Rujan — 160
Rujevac (k. 693) — 299
Rujnice — 67, 228, 270—272
Rukavina — 106
Runjevica (k. 69) — 68, 69

Sabljakovo — 321
Saborski — 137, 138, 322—324, 326, 332, 334—336

Sadikovac (predeo, kod Počitelja) — 29
Sombor — 7
Sava (r.) — 6—9, 73, 161
Seline — 159, 160
Selište — 67, 68, 169, 324, 326, 334, 335
Senokos — 222, 225, 285
Senj — 9, 14, 19, 60, 73, 80, 81, 90, 95, 96, 101, 161, 229, 268, 283, 331, 343
Sertić Krčevine — 196
Sertić Poljana — 166, 321—324, 332, 334, 335
Sertići — 116
Sinac — 76, 101, 102, 106, 110, 123, 126, 127, 154, 213, 229, 270
Sinj — 6, 156
SisaK — 6—8, 331
Sječivica — 136
Skrad — 8
Skrivenik — 203
Slavonija — 8
Slovenija — 23
Slovensko primorje — 330
Slunj — 297, 331
Smiljan — 10, 11, 17, 24—26, 62, 65, 122, 241, 343
Smiljansko polje — 25
Smokrić — 58, 62, 102, 103, 246, 262
Smoljanac — 182, 323, 324
Smrčov brig (k. 1239) — 32
Smrekovac (k. 858) — 261, 303
Sosa — 169
Split — 6, 156, 281, 317
Srb — 13, 14, 17, 39, 49—51, 56, 95, 102—105, 111, 112, 156—159, 163, 175, 225, 247, 263, 264, 268, 284, 285, 294, 297, 304, 305, 346
Srdari — 142, 143, 195, 243, 257
Srednja glavica — 99
Srednja Gora (kod Udbine) — 17, 173—177, 179, 180, 182, 183, 185—190, 192, 193, 232, 252
Srnećak — 216, 231, 253
Srpski klanac — 111, 261, 267,. 298, 300, 304
Stajine — 131, 136, 140, 141, 149 237
Stajnića — 115, 116, 119, 120, 124, 127, 134
Stara šuma — 187, 189
Starigrad — 78, 91, 159—161
Staro Selo — 119—121, 123, 125, 134
Stipanov grič (k. 1234) — 153
Studenci (kod Perušića) — 61, 68, 69, 80, 82, 98, 106, 246. 270, 276, 277, 282
Sučanjska Draga — 141, 150
Sučevića brdo — 112
Sunja — 161
SušaK — 6, 8
Sušanj — 9, 10, 32, 48, 49, 60, 159
Suvaja — 267, 285, 286, 293, 305
Suvaja (r.) — 33
Sv. Marija Magdalena (k. 635) — 108
Sv. Marko — 102, 110, 117, 120, 123, 270
Sv. Petar — 6, 8
Sv. Rok (kod Lovinca) — 163, 188, 213, 214, 245, 246, 262, 284, 285, 289—292, 349
Sv. Trojica — 98, 100, 107, 222, 225, 227
Svilarov stan — 180
Svračkovo Selo — 171, 177, 184, 194, 195, 216, 217, 232, 233, 238, 243, 248, 250, 253, 257, 265

Šalamunić — 174, 177, 184, 187, 190, 215, 233, 250, 255, 258, 265, 309
Seganovac — 180, 181, 199, 308^ 321, 334
Šibenik — 6
Šibulina — 160
Široka Kula — 10, 15, 23, 56, 61, 62, 64—68, 73, 76, 80, 87, 91, 97, 98, 100, 101, 106, 109, 110, 129, 135, 139, 142, 163,

164, 170, 171, 174, 185, 189, 195, 196, 201—203, 211, 213—216, 219, 221, 222, 224—227, 229—231, 233—238, 243, 246, 248, 250, 251, 254, 256—259, 264, 269—275, 307—309, 327, 328, 332, 341
Skalići — 101
Škare — 72, 76, 101, 102, 117, 123, 127, 134, 135, 147, 266, 267, 275
Škorina — 182
Špijalica — 289
Spilnik — 123, 125, 126
Spilničko polje — 117, 123
Stikada — 245, 246, 250, 292, 298
ŠtikadsKi klanac — 57, 290, 291, 298, 300
Stirovača — 276
Stitar (k 605) — 69, 107
Šuplje brdo — 112
Šuputova poljana — 182
Šušnjarica (k. 692) — 35
Svica — 119—121

Takalice — 32, 33, 47
Tavani — 195
Tepšanovac (k. 852) — 195, 202, 203, 216, 222, 225, 231, 243, 256—259
Tičevo (k. 1046) — 181
Tiškovac (D. i G.) — 103
Tišmina glavica — 304
Tomaševića kuće — 69, 108, 142
Tomčaj (k. 644) — 44
Tomin Gaj — 58, 176, 245, 294, 300, 302, 303
Tominčeva Draga — 116
Tonkovići — 128, 194
Tribanj — 159, 160
Triblovački vrh (k. 679) — 264
Trnovac — 17, 24, 25, 27, 31, 149, 150, 153, 155, 163, 164, 166—168, 170, 171, 182, 185, 187—189, 194—196, 201, 202, 252, 264, 273, 274, 276, 279, 282, 312, 319, 321, 339, 340
Trnovski tavani — 167
Trolokvica (k. 1208) — 182
Tromeđa — 222
Troura (k. 1234) — 250
Trovrh — 74, 75, 187
Trst — 6, 8, 330, 331
Trubar — 103
TUK — 180
Tupale — 112
Turčin vrh (k. 932) — 228, 270. 272
Turjanski — 79, 124, 125, 127—131, 135—139, 144—146, 148—150, 153, 155, 163—165, 182. 184, 196, 200, 202, 212, 213. 222, 228, 229, 231, 233, 237, 269, 273, 312, 319
Turjansko polje — 146
Tušica — 75
Tuževič — 96, 101, 242

Udbina — 7, 37, 38, 74, 75, 92, 173, 175—177, 183—185, 188, 189, 191, 194, 197, 230, 231, 248, 250, 251, 284, 289, 294, 297, 304, 308, 312, 319, 327. 331, 332—334, 336, 337, 339, 348
Umac — 126
Una (r.) — 9, 39, 78, 288, 304, 305, 312, 317, 320, 327, 331, 337, 339, 350
Unjka — 181
Ura (k. 927) — 9, 32
Uremovići — 106, 107, 108
Uvalica — 140, 163, 165—170, 173, 196, 213, 216, 217, 222, 252—254, 312, 318, 319, 321, 327, 332, 335, 336, 339, 340
Uzelci — 46

Vaganac — 92, 96, 138, 156, 217, 223, 234, 244, 268, 306, 307, 317, 321, 323, 324, 326, 328, 332
Varićak (k. 860) — 193, 198, 199
Vedašić — 183, 319
Vedropolje — 9, 214
Velaguša (k. 611) — 40, 41
Velebit (pl.) — 10, 27—31, 40, 44—46, 48, 59, 61, 62, 65, 68, 90,

91, 96, 104, 112, 158, 159, 163, 173, 174, 176, 177, 179, 184, 186, 191, 194, 214, 215, 225, 235, 236, 241, 242, 245, 275—277, 279, 285, 290, 292, 293, 343
Velebitski kanal — 31, 78, 275
Velika greda (k. 983) — 136, 139, 149, 163, 200
Velika Lisina — 187, 194, 195, 231, 323
Velika Popina — 50, 53, 82, 102, 103, 111, 112
Velika Vidovača (k. 741) — 153, 154,
Velika vrata — 60
Veliki Bešlinac (k. 714) — 27, 29
Veliki Čardak (k. 698) — 83, 107, 155, 224, 225
Veliki Kraj — 29
Veliki Umčić — 102
Velonj — 195, 202, 216, 243
Vijenac (k. 734) — 153, 154
Vis (o.) — 171, 191, 220, 289
Visibaba — 130, 136, 140, 149
Visuć — 176, 308
Višić (k. 679) — 155
Vital (k. 648) — 121, 123, 125, **126**
Vlaisavljevića stanovi — 183
Vlaški vrh — 120
Vodena glavica — 299
Vodene Drage (kod Kuselja) — 323, 326, 335
Vojnić — 297
Volarica (k. 770) — 58, 246, 290
Vranik — 58, 59, 62, 74, 103, 245
Vranovača — 193, 199
Vrbovsko (kod Ogulina — 282
Vrebac (Kod Gospića) — 15, 17, 26, 35, 40, 61, 64, 66, 68, 74, 76, "86, 91, 107, 129, 142, 143, 163, 174, 180, 184—190, 193—195, 203, 214, 216, 217, 248, 250, 255, 256, 275, 305, 319, 330, 332, 340
Vrebačke staze — 177, 179, 186, 187, 189, 190, 192, 194, 195, 215—217, 231, 234, 250
Vrebački Pavlovac — 185—187, 194
Vrelo (kod Korenice) — 140, 170, 193, 194, 196, 199, 200, 234, 252, 265, 309, 310, 312, 332, 335
Vrginmost — 220
Vrhovine — 39, 68, 71—74, 77, 92, 101, 106, 113, 117, 124, 127—129, 131—135, 137—140, 143—154, 162—165, 167—169, 173, 184, 188, 189, 196, 197, 200—202, 211—213, 215, 221, 222, 224, 225, 228—230, 232—234, 236—239, 256, 263, 266—268, 273, 274, 282, 295, 305, 310, 311, 317, 319—322, 327—331, 337, 340, 346, 347
Vrhovinski Dugi Dol — 129, 137, 140
Vrhovinsko Rudopolje — 129—131, 136, 139, 140, 142, 144, 146, 147, 175, 176
Vrpile — 171, 194, 199, 234, 253, 265, 308, 309
Vrsta — 318
Vršak (k. 882) — 79, 153, 154, 167
Vrščići — 27
Vršeljak (k. 751) — 177, 269
Vršić (k. 670) — 107, 225
Vučija glavica (k. 815) — 187
Vučijak (k. 747) — 64, 66, 84—86, 227, 229
Vučipolje — 157—159, 185, 299, 300, 302
Vučja draga — 65
Vujinova glava — 170, 188, 252, 310, 319
Vujnovića brdo (k. 583) — 43, 60, 97, 99
Vukava — 142, 222, 257
Vukšić — 64, 84—87, 100, 230, 270
Zadar — 6, 8, 13, 14, 20, 161, 162, 289

ZagoraČKa Varoš — 43, **44**
Zagorje (predeo) — 8
Zagreb — 6—8, 14, 57, 72, 162, 211, 251, 320
Zaklopac — 104
Zalužnica — 72, 73, 76, 96, 101, 106, 117, 120, 123, 126—128, 133, 134, 144, 147, 212, 329
Zavalje (kod Bihaća) — 138, 203
Zečevi stanovi — 183
Zrmanja — 49, 50, 62, 68, 103, 157, 158, 191, 235, 239, 261, 281, 283, 285, 293, 299
Zubar (k. 701) — 63—66, 122, 224—226, 228, 229, 271
Zuleševica — 12, 77, 264, 300

Žabica (kod Gospića) — 27, 29, 214
Zeljava — 244
Zigi vrh — 167
Živica (kod Dabra) — 134, 138
Zivulja — 168, 272, 273
Zumberak — 7, 220, 223, 242
Žuta Lokva — 73, 77, 80, 81, 119, 263, 264, 268
Zutulja (k. 984) — 130, 200

VOJNE JEDINICE

Armije NOVJ:

4-ta — 312, 330, 331, 337, 340, 341, 343, 346, 349, 350

nemačke:

2. oklopna — 57, 97, 161

Bataljoni NOVJ:

Gospićki — 17, 18, 20, 36, 54, 62
»Matija Gubec« — 48
»Plavi Jadran« — 18, 54, 57, 78, 89, 91, 107, 113, 115, 156, 159. 160, 205, 346
Zadarski — 161

nemački:

1-vi 384. puka 373, divizije — 111
1-vi 846. puka — 148, 164, 167, 174, 184, 187, 189, 196, 200, 211, 215, 229, 235, 248, 251—254, 273, 295
1-vi 847. puka — 96
2-gi 383. puka 373. divizije — 298
2-gi 846. puka — 134, 138, 254, 256, 257, 259, 262, 322
3-ći 721. puka 114. divizije — 32
3-ći 846. puka — 96, 129, 131, 134—137, 140, 142, 148, 149, 164, 184, 186, 187, 189, 195, 211, 215, 252, 253
3-ći 847. puka — 295, 322
92. motorizovani — 96
202. tenKOVski — 175, 186
641. rezervni — 22
661. poljski dopunski — 15, 22, 27, 35
666-ti — 30
Dopunski 392. divizije — 242

ustaško-domobranski:

3. ustaški — 234, 235, 244
6. ustaški 272, 274
9. ustaški 4. stajaćeg djelatnog zdruga — 9, 21, 25, 28, 31—33, 36, 48, 57, 59, 60, 159, 160, 211
19. ustaški — 96, 98, 100, 101, 110, 117, 124, 128, 129, 131, 135, 136, 138, 140—142, 147—151, 155, 164, 180, 184, 187, 189, 194, 196, 197, 200, 211,

215, 217, 222, 229—231, 233, 235, 236, 238, 248, 250, 266, 273, 275, 311, 320

20. ustaŠKi — 124

31. ustaški 4. stajaćeg djelatnog zdruga — 15, 21, 25, 29, 30, 35, 36, 42, 43, 45, 46, 57—60, 66, 86, 87, 107, 121, 124, 127—129, 131, 137, 138, 142, 145, 148, 149, 154, 164, 184, 186, 189, 194, 202, 211, 215, 217, 222, 224, 225, 227, 230, 233, 235—237, 243, 248, 256—258, 267, 269—271

32. ustaški 4. stajaćeg djelatnog zdruga — 21, 26, 3r—33, 36, 45, 46, 57—60, 97, 100, 125, 164, 184, 186, 189, 190, 194, 195, 202, 211, 215, 217, 222, 224, 227—231, 233, 235, 236, 243, 248, 255—258, 269—271

33. ustaški 4. stajaćeg djelatnog zdruga — 110, 196, 282, 320

34. ustaški 4. stajaćeg djelatnog zdruga — 15, 21, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 45, 57, 60, 61, 65, 67, 76, 80, 83—87, 97, 100, 107, 109, 121, 122, 124, 125, 128, 129, 131, 136—138, 142, 145, 148—151, 153, 155, 162, 189, 194, 195, 211, 215—217, 222, 224—227, 229—232, 235—237, 243, 248, 256, 258, 259, 269

35. ustaški 4. stajaćeg djelatnog zdruga — 211, 224, 228—231, 233, 235, 236, 243—246, 248, 250, 251, 255—258, 262, 284, 289, 292, 293

Brinjski odbrambeni — 239

Kosinjski — 239, 267, 271, 276

Odbrambeni 4. ostaškog zdruga — 80, 83

OtočaĆKi — 239

Perušićki — 239, 269

Udbinski — 285

Brigade NOVJ:

1. NO 1. divizije narodne odbrane — 242

1. tenkovska — 339

1-va 6. divizije — 10—12, 17

1-va 8. divizije — 132—134, 137, 144, 146, 147, 149, 151, 153, 155, 163, 169—171, 173, 175, 179—181, 184, 186, 188, 190, 192, 197, 306, 311, 312, 323

1-va 13. divizije — 11, 13, 17, 32, 47, 48, 60—69, 73—78, 80, 82, 84—87,89—91,95,96, 103—106, 108—110, 113, 116, 118, 119, 121—123, 125—127, 129—131, 135—137, 139, 142—144, 174, 295, 306—311, 319, 327

1-va (5) dalmatinska 19. divizije — 13, 14, 20, 49, 50, 97—101, 111, 115, 157, 158, 193, 262

1-va 35. divizije — 54, 56, 59, 146, 148—150, 153—155, 163, 165—168, 170, 171, 173—176, 179, 180, 182, 183, 185—190, 193, 194, 199—202, 206, 212, 215, 217, 221—223, 225—229, 231—234, 237, 238, 244, 248, 250—257, 264, 266—275, 280, 283—286, 293—295, 299, 300, 302, 303, 308—310, 312, 314, 319, 321—324, 326, 329, 332—336, 339—341, 343, 344

2-ga 6. divizije —9—12, 15—17

2-ga 8. divizija — 252, 253, 268, 273

2-ga 13. divizije — 13, 17—20, 23, 25—27, 30, 31, 33—36, 40—47, 53, 55, 56, 59—69, 71, 72, 76—80, 82—86, 89—91, 95, 96, 100—102, 110, 117, 118, 120, 121, 123, 125—127, 129—132, 136, 139, 140—142, 144, 174, 284, 290, 294, 295, 298, 300, 302—305, 309, 312, 318, 319, 327, 329

2-ga (6) dalmatinska 19. divizije — 13, 14, 49, 50, 97, 98, 106, 115, 157, 158, 261
2-ga 35. divizije (3-ća 13. divizije) — 13, 73, 77, 81, 89, 91, 95, 96, 101, 102, 110, 115, 117, 118, 120, 121, 123, 125—142, 144, 146—151, 153—156, 163—171, 174, 175, 179—189, 192 196, 199—201, 205, 206, 212, 213, 216, 219, 221, 222, 225, 227, 229—238, 243, 244, 246, 248, 251—260, 264, 265, 268—270, 272—277, 280, 282—287, 291—295, 299, 300, 302—305, 309, 310, 312, 314, 317—319, 321—324, 326, 329, 330, 332—336, 339
3-ća 6. divizije — 10—12, 17
3-ća 8. divizije — 13, 110, 144, 146—151, 153, 154, 163, 165, 306
3-ća 9. divizije — 247, 261, 262, 267
3-ća (7) dalmatinska 19. divizije (3-ća 35. divizije) — 13, 18, 37—39, 49—53, 55—58, 62, 68, 74—77, 81, 89, 91, 95, 97—99, 105—112, 115, 116, 146, 150, 153, 155—159, 163, 175, 176, 185, 188, 193—195, 199—203, 205—207, 213, 216, 217, 219—222, 225—234, 237, 238, 243, 245, 248, 250, 252—255, 257—267, 269—277, 280, 282—286, 288—295, 298—300, 303, 308—312, 314, 318, 319, 321—325, 327—330, 332 336, 339
4-ta 7. divizije — 225, 234—236, 242
4-ta 9. divizije — 261, 267
4-ta 13. divizije — 13, 17—19, 25, 26, 33—35, 40—42, 47, 48, 53, 55, 59, 76, 102
5. prekomorska — 339
9-ta 20. divizije — 333, 337
13. dalmatinska 9. divizije — 96, 97, 102, 103, 105, 261, 268
13. »Rade Končar« — 7

četničke:

Iva — 284
2-ga — 284
3-ća — 250, 267
4-ta — 250, 267

ustaško-domobranske:

3. posadna — 180, 183—186, 189, 200, 210, 211, 214, 215, 217, 221, 223—227, 235, 236, 239, 255, 284, 320
4-ta — 10, 21, 24, 31, 60, 74, 79, 83, 118, 124, 131, 138, 142, 162, 164, 174, 180, 183, 186, 200, 210, 214, 217, 221, 222, 224, 228, 230, 235, 243, 245, 248, 264, 269, 277, 285, 292—294, 302 —304, 320, 322, 329, 332, 346, 349
6. ustaška — 284
7. ustaška — 284
13. ustaško-domobranska — 322, 324, 326
17. ustaška — 323
18.-ta — 239, 320, 329
32. ustaško-domobranska
32. ustaška — 320
Poglavnikova tjelesna — 15, 21, 74, 97, 210, 251, 277

Divizije NOVJ:

1. narodne odbrane — 242
6-ta — 7, 9—11, 15—18, 20, 23, 26, 33, 34, 54, 88, 89, 95, 157, 344, 345
7-ma — 7, 13, 18, 39, 223—225, 234—236, 242, 282, 307, 317
8-ma — 7, 13, 39, 110, 115, 132, 133, 137, 143, 144, 146—151, 153—155, 161, 163, 165—171, 173—177, 180, 181, 183, 184, 186, 188, 190, 192, 197, 205, 219, 220, 223, 242, 244, 252, 253, 260, 263, 268, 269, 273, 306, 307, 309, 311, 312, 317, 322, 323, 326, 328, 337, 347
9-ta — 96, 247, 260—263, 267, 304, 305, 341

13-ta — 8, 9, 11, 13, 17—19, 32, 33, 38, 47, 48, 53, 55, 56, 59, 59, 72, 73, 76, 77, 81, 88, 89, 91, 95—97, 101, 106, 110, 113, 115—118, 123, 125, 129, 133, 138, 144, 149, 154—156, 159, 163, 165, 168, 170, 171", 174, 175, 177, 179, 180, 182, 184—189, 192, 193, 196, 197, 205, 219, 263, 268, 280, 282—284, 289—295, 298, 300, 302—312, 315, 318, 319, 321, 322, 324, 327—331, 333, 334, 337, 339—341, 349, 350
19-ta — 7, 8, 11, 13, 14, 17, 18, 36—39, 49, 50, 53, 55, 57, 62, 68, 74—77, 81, 89, 91, 96, 97, 99, 103, 105, 107—109, l l l - llS, 115, 156—158, 163, 175, 176, 180, 185, 188, 193—195, 200, 202, 203, 205, 206, 220, 225, 242, 247, 261, 262, 281, 293, 297, 305, 330, 339—341
20-ta — 304, 305, 307, 308, 330, 333, 337, 339, 341
26-ta — 305, 330, 339, 341
34-ta — 90, 220
35-ta — 5, 18, 88, 89, 92, 93, 95—98, 101, 102, 105—110, 113, 116, 122, 124, 125, 129, 132—135, 137—139, 143—153, 155—157, 159, 161—163, 165, 166, 168, 170, 171, 173—175, 177, 179—181, 188—190, 192—195, 197, 199, 204, 205, 208, 210, 215, 219, 220, 222—225, 229, 232—234, 236, 238, 240—242, 245, 246, 248, 251, 254, 256, 260—264, 268, 269, 271—273, 275, 279, 281—285, 289,-295, 297—300, 302, 304, 307—313, 315, 318—326, 328—334, 337, 339—341, 344—353
43-ća — 89, 282, 283

četničke:

Dinarska — 103, 161

nemačke:

I. brdska — 81, 95, 103
71. motorizovana — 13, 22
114-ta — 11, 14, 22, 23, 30—32, 36, 40, 48, 56, 57, 59—61, 64, 65, 67—39, 71—73, 76, 78—80, 95, 96
264-ta — 14, 23, 36, 40, 48, 160, 161, 164, 299, 303, 305, 320
371-va — 23
373-ća — 13, 22, 50, 96, 103, 111, 113, 138, 143, 157, 158, 161, 162, 164, 167, 169, 170, 175, 181, 183, 184, 203, 211, 214, 223, 232, 234, 235, 239, 245, 248, 251, 254, 258, 261, 267, 283—285, 194, 299, 300, 303—305, 308—310, 320, 323, 327, 331—333, 346, 347
382-ga — 110
392. legionarska — 57, 72, 73, 80, 81, 95, 96, 101, 105, 115—117, 119, 120, 124, 129, 133, 134, 138, 139, 143, 145, 147—149, 160—162, 164, 166—168, 171, 174, 180, 184, 186—189, 202, 210, 211, 214, 215, 222, 224, 228—230, 232—236, 242, 248, 151, 253, 255, 259, 260, 262—264, 266, 267, 271, 277, 282, 295, 299, 303, 305, 309—311, 317, 318, 320, 322—324, 328, 329, 331, 332, 339, 340, 346, 347
»Herman Gering« — 13, 19, 23

ustaško-domobranske:

4. ustaško-domobranska — 320, 322, 323, 325, 326
10. ustaško-domobranska — 320, 331, 332
II. ustaško-domobranska — 320—322, 324, 329, 331, 332, 340
13. ustaško-domobranska — 331, 332

Divizioni NOVJ:

4. motorizovani brdski 8. korpusa — 307, 308

Artiljerijski 8. divizija — 326
Artiljerijski 35. divizije — 144, 147, 163, 225, 237, 248, 255, 262, 314, 321, 333
ArtiljerijsKi Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske — 18, 20

Haubički 8. korpusa — 320

Grupe NOVJ:
severnodalmatinskih odreda — 96
srednjodalmatinskih odreda — 280

Unska operativna — 307

nemačke:

»Dajncer« — 155, 183

ustaško-domobranske:
»Zapoli« — 10, 11, 21, 22, 24, 29, 30, 36, 43, 56, 57, 60, 73, 74, 80, 81, 83, 86, 95, 97, 105, 107, 124, 183, 210

Korpusi NOVJ:

1. proleterski — 17, 344
4-ti — 7, 8, 16, 39, 88, 133, 143, 156, 162, 197, 240, 289, 294, 297, 303, 307, 312, 314, 318, 321, 324, 337, 339, 340
6-ti 314
8-mi — 49, 75, 156, 157, 162, 224, 260—263, 281, 283, 284. 289, 293, 297, 299, 300, 303—305, 307, 314, 320, 330
10-ti — 314
•ti — 88, 101, 105, 106, 109, 113, 124, 132, 133, 138, 140, 143, 149, 156, 163, 165, 166, 170, 171, 173, 192, 197, 205, 212, 219, 225, 229, 234, 240, 242, 260, 263, 269, 275, 284, 289, 293—295, 297—299, 303, 304, 307, 308, 310, 312, 314, 315, 320—322, 324, 328, 330, 341, 349, 350

četnički:

Dinarski — 284

nemaČKi:

15-ti — 11, 43, 60, 73, 139, 143, 145, 161, 162, 176, 183, 184, 210, 234, 235, 239, 242, 251, 254, 262, 281, 283, 284, 294, 298, 303, 305, 306, 308, 312, 317, 320, 321, 330, 331, 336, 346, 348, 350

Odredi NOVJ:

1. primorsko-goranski — 7, 9
2. primorsko-goranski — 7, 19
Banijski — 7
Cazinski — 7
KarlovaČKi — 7
Kninski — 13, 50
Kordunaški — 7, 242
Lički — 15, 17, 20, 24—26, 34, 37, 39, 50, 53—56, 77, 81, 89, 91, 92, 95, 97—99, 106, 107, 110, 112, 113, 115, 122, 129, 135, 138, 143, 156, 163, 170, 173, 176, 180—182, 184^-186, 190, 194, 195, 207, 212, 213, 217, 225, 231, 232, 248, 250—252, 255, 280, 281, 283, 344
Orjenski — 96
Plaščanski — 7, 72, 77, 78, 89, 92, 95, 96, 129, 138, 156, 220
»Plavi Jadran« — 20, 32, 38, 48, 49, 53
Severnodalmatinski — 13
Turopoljsko-posavski — 7
Zadarski — 13, 14, 96, 159, 161, 205, 220, 225, 227, 232, 235, 236, 241, 243, 262
Zumberačko-pokupski — 7

četnički:

Medački — 22, 42, 43

Ofanzive (neprijateljske):

»Citen« (»Zeithen«) — 40, 50
»Morgenstern« («Morgenstern«) — 161, 162, 164, 175, 183, 190, 193, 204, 348
»Panter« (»Panther«) —• 50
»Volkenbruh III« — 13

Područja NOVJ:

1. ličko — 20, 92
2. ličko — 20, 92
Pukovi:

domobranski:

2. žandarmerijsKi — 22
10-ti — 248, 250, 267, 268, 283
15-ti — 16, 22, 36, 45, 57, 60, 83, 86, 97, 137, 211

nemački:

1. »Brandenburg« — 175, 176, 181, 183
14. SS policijski — 22
92. motorizovani — 175, 176, 181, 183, 184, 186—188
373. artiljerijski 373. legionarske divizije — 22
383. legionarski 373. leginarske divizije — 22, 239, 283, 285, 298
384. legionarski 373. legionarske divizije — 22, 50, 111, 181, 211, 239, 261, 298, 299, 346
392. artiljeriski — 124, 295, 309
671-vi — 39
721-vi 114. divizije — 32, 48, 57
784-ti 373. divizije — 214
846-ti — 96, 110, 124, 129, 131, 134—142, 147—149, 164, 167, 174, 184, 186, 187, 189, 195, 200, 211, 215, 229—233, 235, 236, 239, 248, 251—254, 256, 257, 259, 262, 271, 273, 277, 295, 309, 311, 322
847-mi — 96, 101, 124, 145, 147, 148, 160, 164, 295, 309, 317, 322. 329

Štabovi NOVJ:

Glavni NOV i PO Hrvatske — 10, 17, 18, 20, 33, 37—39, 47, 49, 50, 54, 55, 71, 72, 75, 78, 88, 89, 93, 106, 113, 1-24, 133, 138, 143—146, 148, 151, 171, 173, 192, 197, 205, 211, 219, 223, 224, 234, 241, 242, 260, 263, 264, 268, 269, 272, 273, 275, 283, 289, 293, 297, 304, 307, 310, 313, 314, 317, 321, 324, 328, 351
Operativni za Istru — 89
Operativni za Liku — 18—21, 23, 33—35, 37—40, 42, 47, 50, 51, 53—56, 59—62, 66—69, 71, 72, 74—78, 80, 82—89, 113, 346,
Vrhovni — 5, 39, 49, 88, 156, 171, 203, 263, 305, 307

LIČNA IMENA

Backov Mirko —• 75
Backović Aleksandar — 197
Bašić Rudi — 91, 314
Bogdanić Delko — 108
Bojović Ratko — 206
Bosnić Bude — 314
Božić Vlado — 275
Breka Mane — 207
Brkić Dragutin — 239
Broz Josip Tito — 241, 304, 349

Bubanj ViKtor — 19

Cuculić Cvetko — 324

Cupurdija Dačo — 92

Dasović Martin — 54, 90
Divjak Nikola — 92
Drakulić Nenad — 19, 90, 206
Dronjak Milojko — 55, 313

Glumac Slavko — 54, 90
Gostović Božo — 298
Gostović Branko — 314
Grgurić Tugomir — 150
Grubišić Stevo — 281
Grubor Nikola — 151
Grubor Pero — 72
Gvardiol Ante — 91, 108

Ilić Stevo — 207
Ivošević Đuro — 150
Ivošević Miloš — 151

Javornik Ivo -=-314
Karadžija Milan — 19
Karakaš Stipe — 150
Karamida Ratko — 20
Kleut Nikica — 282, 322
Kleut Petar — 18, 89, 113, 151
Kokotović Jovo [1]— 55
Koprivica Mirko — 206, 313
Kosovac Mića — 314
Krunić Uroš —- 18, 55

Labus Ljubo — 333
Lenac MirKo — 280
Lenac Viktor — 193
Lončarić Jovo — 19, 90, 280

Mamula Bogdan — 91, 206, 324
Marinković Nikola — 54, 91
Mihovilović Milanko — 20, 91, 192, 315
Momčilović Aleksa — 327
Mrazović Karlo Gašpar -—114

Narančić Milan — 20, 207
Novković Momčilo —- 55, 90, 206

Opsenica Stevo — 18, 33, 181

Pavlica Dmitar — 327
Perhavec Staiko — 193
Počuča Milan — 313
Prodanović Đoko — 91
Prodanović Nikola — 20

Radulović Nikola — 206
Rakić Stevo — 51
Rapajić Milan —• 314
Rašeta Petar — 91, 207, 280
Ratković Bude — 92
Rukavina Milivoj — 55, 89, 113

Sladić Stevo — 91, 207
Slobođaninov Vladimir — 89, **206**
Srerić Mićo — 280
Stipanić Ivo — 91
Sunajko Stevo 91, 207
Svetić Mića — 314

Ščitar Dragutin — 101
Todorić Simo — 20, 54, 281, 314
Trbović Gojko — 313, 327

Uzelac Antić — 90
Uzelac Gojko — 327
Uzelac Ilija — 92

VuKelić Perica — 333
Vukmirović Jovo — 51

Zec Radovan — 314
Zrnić Vlado — 288

USTANOVE I POJMOVI

Antifašistički front zena (AF2) — 92

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije — (AVNOJ) — 114

Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske —• (CKKPH) — 113

Komunistička partija Jugoslavije — (KPJ) — 210

Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) — 209, **210**

Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske — (USAOH) — 92

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) — 128

IV OKružna partijska konferencija za Liku — 281

SADRŽAJ

SITUACIJA U LICI OD FORMIRANJA 35. DIVIZIJE — 5

Operativna situacija u Lici početkom jeseni 1943. god. — — 5
Borbe jedinica Operativnog štaba za Liku do kraja 1943. — 23
Prodor 114. njemačke divizije kroz Liku u januaru 1944. — 56

FORMIRANJE 35. DIVIZIJE I BORBE SREDINOM ZIME 1944. _ _ — — — _ _ _ _ _ _ _ _ 88

Reorganizacija Ličke operativne grupe u diviziju — — — 88
Pregrupacija divizije i odbrambene borbe uz liniju Perušić — Otočac — — — — — — •— — — — — — 105
Borbe za Gacko polje i za liniju Otočac — Plitvička jezera 119
Borbe u južnoj Lici i Primorju — •— — — — — — 156
Neprijateljska majska ofanziva (»Operacija Morgenstern«) — 161
Pregrupacija i protivnapadi 35. divizije (Krajem maja i početkom juna) — — — — — — — — — — — — — 192
Reorganizacija 35. divizije i borbe do kraja juna — — — 204

BORBE U DRUGOJ POLOVINI 1944. _ _ _ _ _ 221

Borbe kod Gospića i Vrhovina — — — — — — — 221
Borbe na periferiji slobodne teritorije početkom avgusta — 243
Dejstva 35. divizije u periodu septembar — oktobar — — 263
Prelazak 35. divizije u južni deo Like i borbe kod Donjeg Lapca i Lovinca — — — — — — — — — — — 283

BORBE 35. DIVIZIJE ZA OSLOBOĐENJE LIKE — — — 297

Oslobođenje Gračaca, Srba i Metka — — — — — — 297

Dejstva protiv pokušaja uspostave neprijateljskog fronta kroz srednji deo Like — — •— — — — — •— — — 305

Zimsko zatišje u Lici — —• — — — — — — — — 312

Borbe oko Plitvičkih jezera (11 — 25. februara) — —• — 321

Završne borbe 35. divizije u severoistočnom delu Like —- -— 330

UMJESTO ZAKLJUČKA — — _ — — — 344

REGISTAR _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 355

»

Dr PETAR KLEUT

TRIDESET PETA LlCKA DIVIZIJA

Jezički redaktor
Veljko Aleksić, prof.

*

Tehnički urednik
Andro Strugar

*

Korektori
Nada Vesić
Gordana Rosi

*

Omot
Miroslav Vajić

Štampanje završeno decembra 1970.

Tiraž 2500
Cena 30 din.